

23170
DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

ÎNDRUMĂTOR
ÎN
ARHIVELE STATULUI
JUDEȚUL
HARGHITA

ÎNDRUMĂTOARE ARHIVISTICE

23

BUCUREȘTI – 1988

m 23/70

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

ÎNDRUMĂTOR
ÎN ARHIVELE STATULUI
JUDEȚUL HARGHITA

ÎNDRUMĂTOARE ARHIVISTICE

23

663/17/88

BUCUREȘTI 1988

Lucrarea a fost avizată
de Comisia științifică pentru probleme arhivistice
în ședința din 30 octombrie 1987.

Îndrumător arhivistic întocmit de:

LIVIU BOAR

Responsabil de carte: LIDIA BRÂNCEANU

CUPRINSUL

Introducere	5
Rezumate în limbile franceză, engleză, germană	8
Lista prescurtărilor	11

FONDURI ADMINISTRATIVE

– Scaunele Ciuc, Giurgeu și Casin	13
– Scaunul Odorhei	27
– Instituțiile administrative din timpul absolutismului austriac din Transilvania (1849 – 1861)	32
– Prefectura județului Ciuc	39
– Prefectura județului Odorhei	49
– Primăria orașului Gheorgheni	56
– Primării comunale	62

FONDURI ECONOMICE

a) Industriale

– Întreprinderea Minieră Bălan	65
– Uzinele de Fier Vlăhița	70
– Fabricile de cherestea din fostele județe Ciuc și Odorhei	75
– Camera de comerț și industrie a județului Ciuc	78

b) Agricole

– Composesoratele din fostele județe Ciuc și Odorhei	81
– Camera agricolă a județului Ciuc	89
– Ocoalele agricole din județul Ciuc	94

FONDURI ALE INSTITUȚIILOR DE ÎNVĂȚĂMÎNT

– Liceul „Dr. Petru Groza” din Odorheiu Secuiesc	98
– Colegiul reformat din Odorheiu Secuiesc	102
– Liceul de matematică-fizică din Miercurea - Ciuc	105
– Liceul din Cristuru-Secuiesc	110
– Școli primare rurale	113

FONDURI MILITARE

- Regimentele secuiești de graniță 116

FONDURI JUDECĂTOREȘTI

- Tribunalul Popular al Raionului Gheorgheni 121

COLECȚII ARHIVISTICE

- Colecția „Achiziții și donații” 130
— Colecția de documente a Muzeului din Odorheiu Secuiesc 142
— Colecția registrelor parohiale de stare civilă 151
— Colecția tabelor de impunere a locuitorilor din Comitatele Alba de Sus, Tîrnava, Scaunele săsești Rupea și Sighișoara și Scaunele secuiești Odorhei și Trei Scaune 168
— Colecția de sigilii a Muzeului din Cristuru-Secuiesc 176
— Colecția de hărți și atlase 178
— Colecția Liviu Moldovan 182

- INDICE DE NUME ȘI DE LOCURI 184

INTRODUCERE

Ținuturile harghitene au fost de-a lungul secolelor, martorele evenimentelor cruciale ale zbuciumatei istorii a neamului românesc, aducându-și contribuția la scrierea unor pagini glorioase din cartea de aur a istoriei naționale.

Faptele mărețe de vitejie, dar și măruntele întâmplări cotidiene au fost consemnate nu de puține ori în scris, dăinuind astfel pînă în zilele noastre ca mărturie a vremilor trecute.

Documentul istoric, în accepțiunea de astăzi a cuvîntului, ni s-a transmis fie sub forma solemnă a diplomelor emise din marile cancelarii voievodale, princiare, regale sau imperiale, purtînd alesc semne de validare, materializate în sigilii artistice gravate, semnături celebre și măiestrite, miniaturi și inițiale bogat ornamentate, scrise pe foi de pergament, fie sub forma filii simple de hîrtie, produsă la mori celebre din Europa sau la cele înființate în diverse colțuri ale țării, de către meșteri locali pricepuți.

Toate aceste documente, transmise din generație în generație, adunate și restaurate cu multă trudă și pasiune de către slujitorii arhivelor, constituie Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România, tezaur de o înestimabilă valoare, ocrotit de lege și îmbogățit neconținut cu noi și noi mărturii ale dăinuirii noastre în spațiul carpato-danubiano-pontic.

Istoria arhivelor harghitene se leagă nemijlocit de cea a instituțiilor care au ființat în Transilvania de-a lungul timpului. Despre o arhivă în adevăraul sens al cuvîntului se poate vorbi relativ tîrziu, deoarece însăși instituția scaunului, principala creatoare de arhivă, atestată documentar în secolul al XIV-lea nu avea un sediu stabil, el fiind de obicei reședința judeului suprem regal.¹

După stabilirea sediului Scaunului Ciuc, Giurgeu și Casin la Șumuleu-Ciuc, se asigură și un spațiu corespunzător pentru arhivă, dat fiind cantitatea tot mai mare de acte create, precum și frecvența lor folosire ca probe în instanță cu ocazia dezbaterilor diferitelor procese la scaunele de judecată sat la Tabla Continuă.

¹ Boar, Liviu — „Filiala Arhivelor Statului județul Harghita”, (Micromonografie), București, 1984, p. 21 și urm.

Pe lângă arhivele oficiale create de instituțiile administrative sau economice, de învățământ, știință, cultură și ecleziastice, care au funcționat pe teritoriul actualului județ Harghita, o serie de personalități ale vieții politice, culturale sau economice harghitene și-au creat arhive personale care au învins vicisitudinile vremii, ajungând până în zilele noastre.

După 23 August 1944 și în activitatea arhivistică din țara noastră au loc importante prefaceri calitative, elaborându-se o legislație adecvată și o structură organizatorică proprie, menite să consfințească locul și rolul activității arhivistice în ansamblul vieții economico-sociale a României postbelice.

Un moment important în istoria arhivelor harghitene îl constituie înființarea, la 1 ianuarie 1952 a Serviciului regional al Arhivelor Statului de la Tirgu-Mureș² căruia i-au fost subordonate cele două filiale raionale de la Miercurea-Ciuc și Odorhei, înființate un an mai târziu, în vara anului 1953. Aceste două filiale raionale și-au desfășurat activitatea până la reorganizarea administrativ-teritorială a patriei noastre din anul 1968. Ca urmare a constituirii județului Harghita, la începutul anului 1969 se înființează Filiala Harghita a Arhivelor Statului, cu sediul în Miercurea-Ciuc, reședința noului județ.

De la înființare și până în prezent, slujitorii arhivelor harghitene au depus o statornică muncă de îmbogățire necontenită a fondului arhivistic prin preluarea documentelor cu valoare documentar istorică de la instituții și persoane fizice, punind la dispoziția cercetării științifice fonduri valoroase, prelucrate conform principiilor arhivistice moderne.

În prezent, filiala dispune de un modern și spațios sediu în municipiul Miercurea-Ciuc, reședința județului, unde sînt create toate condițiile pentru depozitarea, conservarea și cercetarea științifică a fondului documentar deținut, instituția arhivelor înscriindu-se în rîndul instituțiilor științifice și de cultură de prestigiu.

*

Bogăția și valoarea documentar-istorică a fondurilor arhivistice deținute de Filiala Harghita a Arhivelor Statului, necesitatea orientării cercetărilor în vastitatea materialului arhivistic, a făcut necesară elaborarea prezentului *Înțrumător*, lucrare indispensabilă cercetătorului de astăzi al fenomenului istoric, al rolului jucat de ținuturile harghitene în zbuciumata istorie a neamului românesc.

Fondurile prezentate în *Înțrumător* au fost grupate pe ramuri de activitate și anume: *Fonduri administrative*, *Fonduri economice*, subîmpărțite la rîndul lor în *Fonduri industriale* și *Fonduri agricole*, *Fonduri ale instituțiilor de învățământ*, *Fonduri militare*, *Fonduri judecătorești* și *Colecții arhivistice*.

La prezentarea fondurilor din *Înțrumător* s-a pornit în general de la istoricul instituției creatoare, în care, pe baza legislației sau a altor izvoare documentare s-a precizat, unde este posibil, data înființării, competența materială și teritorială, locul și rolul pe care l-a jucat de-a lungul existenței

² Ibidem, p. 22

sale în ierarhia instituțională, datele și modul reorganizărilor succesive, schimbările denumirii instituției și eventual data desființării acesteia. În continuare s-a prezentat istoricul arhivei create și importanța documentar-istorică a materialului arhivistic care s-a păstrat, modul de ordonare și de inventariere, instrumentele de evidență precum și o serie de date generale despre fond: anii extremi, cantitatea și limba în care sînt scrise documentele.

Fiecare prezentare de fond este însoțită de o bibliografie selectivă, care cuprinde lucrările folosite la elaborarea prezentării istoricului fondului sau a colecției precum și a instituției creatoare și cele publicate pe baza documentelor din fondul respectiv.

Punînd la dispoziția cercetării științifice acest util și necesar ghid, slujitorii arhivelor de astăzi, aduc un modest omagiu celor care au adunat, păstrat și conservat de-a lungul timpului tezaurul documentar harghitean, oglindă vie a peste patru secole de istorie zbuciumată.

LIVIU BOAR

RÉSUMÉ

Le présent travail s'inscrit dans la série des instruments d'information scientifique élaborés par la Direction Générale des Archives de l'Etat et ses filiales départementales. Il veut se constituer dans un guide utile et nécessaire pour le chercheur d'aujourd'hui du phénomène historique.

Ce guide présente les principaux fonds archivistiques détenues par la Filiale Harghita des Archives de l'Etat inventariés conformément aux réglementations archivistique et qui sont mis à la disposition de la recherche historique dans la salle d'étude.

Les fonds présentés dans ce travail ont été groupés selon les domaines d'activités tels:

— Les fonds administratifs

Les fonds économiques:

a) industrielles

b) agricoles

— Les fonds des institutions d'enseignement

— Les fonds militaires

— Les fonds judiciaires

— Les collections archivistiques.

Dans la présentation de ces fonds nous avons fait l'historique de l'institution ou des institutions qui ont créé le fond à travers le temps, l'historique des archives créées, ensuite nous avons souligné la valeur documentaire et historique du matériel archivistique. A la fin de chaque présentation nous avons donné des informations générales sur le fond, comme la quantité en mètres linéaires et en unités archivistiques, ainsi que le genre des instruments d'évidence (inventaire ou instruments contemporains d'évidence).

Chaque présentation est accompagnée par une bibliographie sélective où sont énumérés les principaux travaux qui ont été publiés en vertu des documents des fonds respectifs, ainsi que les travaux qui complètent les informations qui se trouvent dans le fond concernant l'historique de l'institution créatrice et en même temps des archives créées.

Le travail est complété aussi par une „Introduction“ et une liste des abréviations et des illustrations publiées dans le présent volume et par un „Index général“ extrêmement utile au chercheur.

SUMMARY

The present work belongs to the series of instruments of scientific information worked out by the General Directorate of the State Archives and by its distinct subsidiaries representing an useful and necessary guide for the present day scientific researcher of historical phenomen.

The present guide shows the main record keeping elements possessed by the Harghita Subsidiary of the State Archives, catalogued according to archivistic rules and placed at the historical research disposal by means of study rooms.

The record keeping elements shown were grouped on branches of activity in the following way:

- Administrative record keeping elements
- Economic record keeping elements
 - a) industrial
 - b) agricultural
- Record keeping elements of teaching institutions
- Military
- Judiciary
- Archivistic collections.

In presenting the record keeping elements we made the history of the institutions that created the archive elements in the course of time, a history of the founded archive followed by the documentary, historical value of the archivistic material.

At the end of each presentation we gave the general data about the archive elements namely the quantity of linear metres and archivistic unities as well as the kind instruments of information, list of documents, catalogue or other contemporary instruments.

Each presentation is accompanied by a selective bibliography which shows the main works published baysed on the documents of the respective record keeping elements as well as the works that complete the existent information of the record keeping elements regarding the history of the institution and the founded archive.

The work is completed by an „Introduction“, a list of abbreviations and of the illustrations published in the volume and by the General Index very useful to the scientific researcher.

ZUSAMMENFASSUNG

Die vorliegende Arbeit schliesst sich den von der Generaldirektion der Staatsarchive und ihren Kreiszeitstellen ausgearbeiteten wissenschaftlichen Hilfsmitteln an und bietet dem heutigen Forscher einen nützlichen und notwendigen Führer bei der Untersuchung des historischen Phänomens.

In der vorliegenden Arbeit werden die wichtigsten Archivbestände, die bei der Archivzeitstelle Harghita aufbewahrt werden, vorgeführt, u.zw. sind es Bestände die gemäss den Archivvorschriften geordnet und den Forschern durch den Studiensaal zur Einsicht gestellt werden.

Die vorgeführten Bestände wurden dem Tätigkeitsbereich des Archivurhebers gemäss folgendermassen zusammengefasst:

1 — Archivbestände aus dem Bereich der Verwaltung

2 - Archivbestände aus dem Bereich der Wirtschaft

a) Industrie

b) Landwirtschaft

3 — Archivbestände der Unterrichtsanstalten

4 — Archivbestände aus dem Bereich des Militärwesens

5 — Archivbestände aus dem Bereich des Justizwesens

6 — Archivsammlungen

Jeder Bestandsvorführung geht eine kurzgefasste Geschichte des Archivurhebers (oder gegebenenfalls der sukzessiven Urheber ein und desselben Archivbestandes) voraus, der Ausführungen über den historischen Dokumentarwert des diesbezüglichen Archivgutes folgt. Anschliessend bringt man allgemeine Daten über den Archivbestand (Ausmasse usw.), sowie auch über die Art der Nachweismitteln (Findbuch oder zeitgenössische Nachweismitteln).

Jeder Bestandsvorführung wird ein selektiver Literaturnachweis beigegeben, wo nicht nur die wichtigsten Studien, welche aufgrund der Dokumente des betreffenden Bestandes veröffentlicht werden, angeführt, sondern auch Arbeiten die die Auskünfte über den Archivurheber und das Archivgut ergänzen.

Die Arbeit wird von einer Einleitung, einem Verzeichnis der Abkürzungen, wie auch des Bildanhanges, und einem Generalregister ergänzt.

LISTA PRESCURTĂRILOR

Arh. St. — Arhivele Statului

doc. — document (-e)

etc. — etcetera

facs. — facsimil

f.a. — fără an

loc. — localitate

germ. — germană (limba)

inv. — inventar (-e) arhivistic (-e)

I.M. — Întreprinderea Minieră

jud. — județul

loc. cit. — locul citat

lb. — limba ,limbile (documentului, -lor)

lat. — latină (limba)

M. Ciuc — Miercurea-Ciuc

m.l. — metru (-i) liniar (-i)

magh. — maghiară (limba)

mss. — manuscris (-e)

nr. — numărul

n.n. — nota noastră

op. cit. — opera citată

p. — pagina

rom. cat. — romano-catolică (religie)

ref. — reformată (religie)

S.A. — Societate Anonimă

S.A.R. — Societate Anonimă Română

sec. — secolul

u.a. — unitate (-i) arhivistică (-e)

vol. — volumul

v. — verso

xr. — creițari (monedă)

FONDURI ADMINISTRATIVE

SCAUNELE CIUC, GIURGEU ȘI CASIN

După așezarea secuilor în partea de sud-est a Transilvaniei, instituția scaunului a constituit, timp de aproape cinci secole, autoritatea publică locală care a jucat un rol complex în administrarea teritoriilor locuite de secui. Nu se poate stabili cu exactitate data apariției scaunului, însă aceasta se poate plasa la sfârșitul veacului al XIV-lea când teritoriile locuite de secui au căpătat numele de scaune (sedes).¹

Inițial Scaunele Ciuc, Giurgeu și Casin formau o singură unitate administrativ teritorială, din care însă s-au desprins așa numitele scaune filiale.

Scaunul filial Giurgeu, cu reședința în localitatea Gheorgheni care cuprindea satele din depresiunea Giurgeului este atestat documentar, în anul 1406,² iar Scaunul filial Casin apare în documentele la finele secolului al XIV-lea, sub jurisdicția sa intrînd o serie de localități din sudul Scaunului Ciuc, grupate în jurul comunei Casinul-Nou.³

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cele trei scaune s-au unit formînd împreună Scaunul Ciuc, Giurgeu și Casin. În anul 1587, Scaunele Ciuc, Giurgeu și Casin aveau un singur jude suprem regal.⁴ Dar în prima jumătate a secolului al XVII-lea, probabil în anul 1634, Scaunul Ciuc se va diviza în două scaune filiale Ciucul de Sus și Ciucul de Jos, care aveau fiecare cîte un vicejude regal (vicejude rex regis), cîte un notar și jurați aleși din rîndul populației libere din cele două scaune filiale.⁵

Relațiile dintre cele patru scaune (Ciucul de Sus, Ciucul de Jos, Giurgeu și Casin) au cunoscut o evoluție sinuoasă de-a lungul existenței lor.

Scaunul filial Casin avea dreptul de a-și alege căpitani scaunali și juzi și de a ține scaune de judecată.⁶ Acest drept este confirmat de Diploma

¹ Moldovan, Liviu — Pál Antal Sándor — *Organizarea teritorial-administrativă la secui în secolul al XVI-lea* în „Răscoala secuilor din 1595—1596”, Editura Academiei R.S.R., București, 1978, p. 58.

² *Székely Oklevéltár* (Diplomatiariul secuiesc), I kötet, 1211—1519, Kolozsvártt, 1872, p. 100

³ Connert, János — *A székelyek alkotmányának története, különösen a XVI. és XVII. században* (Istoria constituției secuilor în special în sec. XVI—XVII), Székelyudvarhely, 1906, p. 16

⁴ *Székely Oklevéltár* (Diplomatiariul secuiesc), V kötet, 1296—1603, Kolozsvárt, 1896, p. 141

⁵ Connert, János — *op. cit.* p. 21

⁶ *Ibidem*, p. 16

Piesă din tezaurul dacic de argint, descoperit la Sincrăieni Ciuc în anul 1953, provenind din secolul I. î.e.n.

din 18 august 1571 acordată celor din Casin de către principele Ștefan Báthori precum și de cea emisă de Gabriel Bethlen la 26 august 1626.⁷ La fel s-a întâmplat și cu Scaunul filial Giurgeu care pînă la unirea sa definitivă cu Scaunul Ciuc, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea s-a bucurat de o autonomie largă, ținindu-și propriul scaun de judecată.

După 1562, cele două scaune, Ciuc și Giurgeu aveau un singur căpitan și un singur jude suprem regal. De asemenea fiecare scaun își avea vicejudele său regal.⁸

Raporturile dintre scaunele filiale Ciucul de Sus și Ciucul de Jos erau foarte strînse, ele avînd un singur jude suprem regal și cîte un vicejude și notar.

Conducerea unitară a Scaunelor Ciuc, Giurgeu și Casin era asigurată de judele suprem regal, a cărui autoritate era recunoscută de cele trei scaune

⁷ Ibidem. p. 16

⁸ Ibidem, p. 20

și de către adunarea generală, la care, în cursul secolului al XVII-lea se adaugă instituția scaunului general de judecată, care era organul suprem al jurisdicției scaunului reunit.⁹

Scaunul general de judecată se compunea din judele suprem regal, dintr-un număr de 9—12 asesori-jurați și din notarul scaunului.¹⁰ Acesta dezbătea cauzele succesoriale ale nobilimii și, în general, cauzele a căror obiect depășea suma de 100 de florini.

Cauzele sub 100 de florini, cele privind zălogirile, actele de violență și cele în care erau implicați iobagii și oamenii liberi, nenobili, erau dezbătute de o altă instanță de judecată și anume Scaunul filial.¹¹

Atribuția principală a instituției scaunului era deci cea de instanță de judecată, însă pe lângă aceasta, odată cu evoluția societății feudale, scaunul își lărgeste și își diversifică atribuțiile. Astfel scaunul era un organ al administrației civile și militare a teritoriului pe care îl avea sub jurisdicție, de asemenea el rezolva problemele economice, sanitare și de altă natură ivite în activitatea cotidiană.

Primul dregător al scaunului era căpitanul (capitaneus) care era conducătorul militar al scaunului precum și șeful administrației civile¹² și totodată președintele adunărilor generale și al scaunului general de judecată. În atribuțiile sale intrau ținerea evidenței celor cu obligații militare, păstrarea în bună stare a echipamentului și armamentului de luptă, pe timp de pace, iar în caz de război, organiza mobilizarea celor cu obligații militare și era comandantul armatei ridicate din cadrul scaunului.

Periodic, căpitanul scaunului organiza trecerea în revistă a armatei scaunului, efectuând așa-numita „lustră” ocazie cu care erau conscriși toți locuitorii scaunelor care aveau obligații militare. Una dintre cele mai importante „lustră” a fost cea din anul 1614 întocmită la porunca principelui Gabriel Bethlen.¹³

Căpitanul, ajutat uneori de un vicecăpitan (belliductores) urmărea și executarea sentințelor și a hotărârilor date de scaun ca instanță de judecată.¹⁴ Retribuirea sa se făcea din sumele încasate ca amenzi, precum și din taxele de judecată.

După reprimarea răscoalei secuilor din anul 1562, căpitanul scaunului nu mai este ales de către adunarea generală, ci este numit de către principele Transilvaniei, devenind reprezentantul puterii centrale „funcționar princiar”.¹⁵

Judele scaunului (judex sedis) avea atribuții, pe linie judecătorească, deliberând și hotărând în procese alături de căpitan și de jurați (asesori).

Dat fiind faptul că justiția nu era separată de administrație, judele scaunului era în același timp și șeful administrației scaunale. După răscoala

⁹ Moldovan, Liviu — Pál, Antal Sándor, op. cit. p. 60—61

¹⁰ Nistor, Alexandru — *Organizarea și funcționarea Scaunului secuiesc Ciuc. Arhiva creată*, în „Culegere de referate — sesiunea 1969”, D.G.A.S. București, 1971, p. 21.

¹¹ Ibidem

¹² Denumirea acestuia apare în documentele latine sub forma de „capitaneus”, iar în cele maghiare, de „hadnagy” sau „főhadnagy” (locotenent), Cf. Moldovan, Liviu — Pál Antal, Sándor, op. cit. p. 63

¹³ Lustră a fost publicată în volumul *Răscoala secuilor din 1595—1596*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1978, p. 293—316

¹⁴ Connert, János — *op. cit.*, p. 36—37

¹⁵ Ibidem, p. 39

secuilor din 1562 atribuțiile acestuia au fost preluate de către judele regal, funcția dispărând după anul 1564, când judele scăunul nu mai apare în documente.¹⁶

Asesorii sau jurații (assessores) erau membrii instanțelor de judecată scăunale, numărul lor fiind de 12 la scaunul general de judecată și de 9 la scaunele filiale.¹⁷ Ei erau aleși de adunarea generală pe termen de 1 an, nefiind retribuiți. Remunerarea acestora începe să fie făcută începând din secolul al XVIII-lea din taxe de judecată.

Judele regal (judex regius) era reprezentantul puterii centrale, fiind numit în această funcție de către comitele secuilor și nu ales de către adunarea scaunului. În atribuțiile acestuia intrau încasarea veniturilor cuvenite comitelui secuilor, supravegherea modului de judecare a cauzelor în fața scaunului de judecată, a felului în care se aplicau pe teritoriul scaunului hotărârile și dispozițiile comitelui secuilor.¹⁸

După 1562, judele regal preia și atribuțiile judeului scăunul, iar după desființarea căpităniilor scăunale, la începutul secolului al XVIII-lea, judele regal devine dregătorul scăunul cu cel mai înalt rang. El este președintele scaunului general de judecată și al sedriei orfanale.

Spre sfârșitul secolului al XVI-lea amploarea sarcinilor care intrau în competența jurilor regali crește, simțindu-se astfel nevoia divizării sarcinilor. În aceste condiții apare dregătoria de vicejude regal (vicejudex regius). Numărul acestora era variabil, în general însă a existat un vicejude în fruntea fiecărui scaun filial.¹⁹ Pe lângă atribuțiile pe linie judecătorească, vicejuzii regali aveau sarcini pe linia menținerii ordinii și liniștii publice și a asigurării bunului mers al administrației locale pe raza scaunului filial.

Funcția de notar (notarius) se instituie în urma hotărârii Dietei de la Sighișoara din anul 1562 care avea rolul de a consemna, în scris, modul de desfășurare a proceselor dezbătute la scaun, de a întocmi procesele-verbale ale adunărilor generale și de a elibera actele oficiale de pe protocoalele încheiate cu aceste ocazii.²⁰

Ocuparea Transilvaniei de către habsburgi la sfârșitul secolului al XVII-lea a adus mutații importante în structura și atribuțiile instituției scaunului, atât ca autoritate judecătorească cât și administrativă.

Sfera de activitate și atribuțiile adunării generale a scaunului scade, reducându-se în principal la rezolvarea problemelor privind stringerea impozitelor și incartiruirea și aprovizionarea armatei imperiale austriece.

Odată cu reforma justiției întreprinsă de împărăteasa Maria Tereza în anul 1763 au fost desființate instituțiile scăunale care au fost înlocuite cu Tablele Continue. Pe teritoriul scaunului Ciuc, Giurgeu și Casin au funcționat două Table Continue, una pentru scaunul Ciuc și alta pentru scaunul Giurgeu.²¹

Noul organ avea în atribuții rezolvarea problemelor administrative, fiscale și juridice și se compunea dintr-un număr restrins de funcționari,

¹⁶ Ibidem, p. 47

¹⁷ Ibidem, p. 60

¹⁸ Moldovan, Liviu – Pál, Antal, Sándor – *op. cit.* p. 65

¹⁹ Ibidem, p. 71

²⁰ Connert, János – *op. cit.*, p. 61

²¹ Nistor, Alexandru – *op. cit.*, p. 21

Sigiliul Scaunului Ciuc, Giurgeu și Casin din anul 1793

numiți și retribuiți de către Guberniul Transilvaniei. Judele suprem era președintele Tablei Continue. Tot în această perioadă se instituie funcția de comisar de plasă precum și cea de rectificator fiscal, care avea atribuții pe linia adunării impozitelor.²²

Tabla Continuă se întrunea în plen de 6 ori pe an.²³

În timpul reformelor iosefine menite a îmbunătăți mecanismul administrației locale, scaunele secuiești sînt desființate, în anul 1784, Principatul Transilvaniei fiind împărțit în comitate.

Teritoriul scaunelor filiale Ciucul de Sus, Ciucul de Jos și Giurgeu a fost inclus în Comitatul Odorhei, iar teritoriul scaunului filial Casin a fost alipit Comitatului Trei Scaune.

Fostele scaune alipite Comitatului Odorhei au format o circumscripție, împărțită la rîndul ei în 6 plase și anume: Ditrău-Subcetate, Gheorgheni, Frumoasa, Miercurea-Ciuc, Ciucsingeorgiu și Tușnad. În fruntea circumscripției se afla un vicecomite care era în același timp locțiitorul comitelui suprem și un jude al nobililor.²⁴ Plasele erau conduse de un comisar de plasă și de un vicejude, iar în vederea încasării impozitelor la nivelul circumscripției era numit un perceptor, ajutat în activitatea sa de comisarul de plasă. Semnificativ este și faptul că se crează și un post de arhivar care pe lângă atribuțiile

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem, p. 22.

sale de păstrare a documentelor din arhivă, îndeplinea și funcția de ajutor al notarului în rezolvarea lucrărilor de cancelarie.²⁵

Odată cu anularea reformelor iosefine, în anul 1790 se revine la vechea organizare săunăală. Funcționarii erau aleși de adunarea generală a scaunului și confirmați de Guberniul Transilvaniei. Au fost de asemenea restaurate vechile instanțe judecătorești săunăale, existente anterior anului 1763, pe baza legilor votate de Dieta din anii 1791–1792.²⁶

Organele scaunului Ciuc au fost alese de adunarea generală care a avut loc la 4 mai 1790 la Sincrăieni-Ciuc. Adunarea generală a scaunului, care se ținea de patru ori pe an, rezolva problemele curente ale administrației, repartizarea și încasarea impozitelor, examinarea și rezolvarea cererilor și plîngerilor persoanelor particulare. În continuarea adunării generale se ținea Scaunul General de Judecată care era prezidat de judele suprem regal, în prezența asesorilor și a notarului care încheia protocoalele de judecată.

Un exemplar al protocoalelor încheiate cu ocazia adunărilor generale se înainta la Guberniul Transilvaniei pentru aprobare.²⁷

În anul 1791 se reînființează vicescaunele de judecată în scaunele filiale, care se întruneau periodic, în funcție de numărul proceselor aflate pe rol.²⁸

După înfringerea revoluției burghezo-democratice de la 1848–1849 scaunele secuiești sint desființate, Transilvania fiind împărțită în 6 districte militare, apoi în anul 1854, administrația militară este înlocuită cu una civilă, Transilvania fiind împărțită în zece prefecturi. În anul 1861 administrația absolutistă austriacă a fost retrasă, reînființându-se scaunele, comitetele și districtele existente anterior anului 1848.²⁹

Restaurarea Scaunului Ciuc, Giurgeu și Casin a avut loc cu ocazia adunării generale care s-a ținut la Șumuleu-Ciuc la 23 aprilie 1861. La adunare au participat și reprezentanții localităților românești de pe teritoriul scaunului, doi dintre aceștia, protopopul Aron Boer și Ludovic Graur fiind aleși ca membrii în comitetul scaunului general.³⁰

În baza Legii IV din 1869, justiția a fost separată definitiv de administrație, astfel rolul scaunului ca instanță de judecată a încetat.³¹ În anul următor, 1870, administrația locală a fost reorganizată în temeiul Legii XLII (Legea municipalității),³² conform căreia scaunele aveau atribuții doar pe linie administrativă. Aceste atribuții erau îndeplinite de către organele reprezentative ale municipalității săunăale și de către corpul funcționăresc.

²⁵ Ibidem.

²⁶ „Corpus Juris Hungarici – 1540 – 1848 évi erdélyi törvények” (Legile din Transilvania din anii 1540–1848), Budapesta, 1900, pp. 511–514, 539–542, 589–592.

²⁷ Nistor, Alexandru, op. cit. p. 22–23

²⁸ Ibidem, p. 23.

²⁹ Pentru instituțiile administrative care au funcționat în Transilvania în perioada 1849–1861 vezi prezentarea *Instituțiile administrative din timpul absolutismului austriac din Transilvania* din prezentul volum. p. 32-38

³⁰ Ranca, Ioan – *Date noi privind lupta pentru egala îndreptădire a națiunii și a limbii române în Comitetele Alba de Jos, Dăbica, Tîrnava, Turda și în Scaunele Mureș, Ciuc-Giurgeu și Casin în anul 1861 în „Marisia”, XI–XII, Tîrgu-Mureș, 1981–1982, p. 187–188.*

³¹ „Corpus Juris Hungarici – 1869 – 1871 évi törvényczikkek”, (Articolele de legi din anii 1869–1871), Budapesta, Franklin Társulat, 1896, p. 4.

³² Ibidem, p. 211–221

Judele suprem regal era reprezentantul guvernului, el nefăcând parte din structura municipalității.³³

Această organizare a scaunului a durat doar pînă în anul 1876, cînd pe baza Legii XXXIII scaunele au fost desființate, teritoriul Transilvaniei fiind împărțit în comitate.³⁴

Din teritoriul Scaunului Ciuc, Giurgeu și Casin, cu excepția citorva localități din zona Casinului care au fost incluse în Comitatul Trei-Scaune, s-a constituit Comitatul Ciuc cu reședința la Miercurea—Ciuc.

*

Arhiva creată de-a lungul timpului de Scaunul Ciuc, Giurgeu și Casin nu este completă și nu reflectă întru-totul structura și funcțiile scaunului, materialul arhivistic fiind răvășit ca urmare a neglijenței celor care îl dețineau. Fondul documentar creat înainte de anul 1848 este incomplet datorită și unei practici a vremii, conform căreia unii funcționari ai scaunului, după rezolvarea actelor, le tratau ca acte personale, multe dintre ele fiind pierdute de deținători.

Date deosebit de importante privind situația arhivelor din Transilvania, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, aflăm din rapoartele înaintate Guvernului de către administrațiile locale în urma circularii guvernului din 1 decembrie 1769.

Astfel la 20 decembrie 1769, Tabla Continuă a scaunelor Ciuc și Casin raporta că în arhiva proprie se află protocoalele de judecată ale Scaunului Ciucul de Sus, provenind de la începutul secolului, cele ale Scaunului Ciucul de Jos începînd din anul 1630 și cele ale Scaunului Casin începînd din anul 1650.³⁵

Pe lângă aceste protocoale, se specifică în raport, arhiva mai deține ordinele guberniale și documentele Tablei Continue de la înființare.

La 6 ianuarie 1770, Tabla Continuă a Scaunului Giurgeu raporta că în arhiva sa există protocoalele de judecată începînd cu anul 1693, „protocoale pe care și în prezent notarul le întocmește cu sîrguință”.³⁶

O serie de vechi documente referitoare la stabilirea graniței cu Moldova au fost duse la Guberniu în anul 1766. Notarul îndeplinea și funcția de arhivar, însă datorită volumului mare de muncă, această latură a activității sale era neglijată.

Dat fiind faptul că scaunul nu avea la acea dată un sediu propriu, el funcționînd într-o casă închiriată, arhiva se afla depozitată în condiții necorespunzătoare.³⁷

Documentele provenind din arhiva Scaunului Ciuc, Giurgeu și Casin au fost preluate de Filiala Arhivelor Statului Miercurea-Ciuc în anul 1965

³³ Ibidem.

³⁴ „Corpus Juris Hungarici — 1875—1876 évi törvényczikkek” (Articolele de legi din anii 1875—1876), Budapest, Franklin Társulat, 1896, p. 482.

³⁵ Jilyessy, János — *Az erdélyi levéltárak 1770-ben* (Arhivele transilvănene în 1770) în „Századok” (Secolele), XXXVIII, Budapest, 1904, p. 438

³⁶ Ibidem, p. 439

³⁷ Ibidem.

de la fostul Sfat Popular al Raionului Ciuc, fără nici o evidență, fiind ulterior prelucrate de lucrătorii filialei. Ele au fost grupate în cinci fonduri și anume:

- Scaunul secuiesc Ciuc 1563—1876
- Scaunul filial Ciucul de Sus 1656—1849
- Scaunul filial Ciucul de Jos 1624—1849
- Scaunul filial Giurgeu 1607—1851
- Scaunul filial Casin 1651—1846

Din secolul al XVI-lea provine un singur act, cel din 1563, restul documentelor au continuitate în emiteră începând din anul 1607.

1. Documentele *Scaunului secuiesc Ciuc* au fost grupate în următoarele serii:

I. Documente — foi volante	1563—1849
II. Jude suprem regal	1813—1876
III. Oficialitatea	1861—1876
IV. Tabla Continuuă	1775—1790
V. Protocele de judecată	1607—1860
VI. Comitetul deputaților	1869—1876
VII. Casa de păstrare a scaunului	1870—1873

Actele grupate în seria „Documente — foi volante 1563—1849” constituie cea mai valoroasă serie a fondului. Ordonarea s-a făcut cronologic, documentele fiind grupate în unități arhivistice constituite dintr-un număr relativ redus de file, în general 2—5 file.

Documentele reflectă diversele aspecte ale vieții economice, sociale și politice a scaunului pînă la revoluția de la 1848—1849.

Dintre acestea amintim contractele de vînzare-cumpărare a unor terenuri agricole, ascultările de martori depuse ca probe în diferitele procese dezbătute la scaun ca instanță de judecată, actele privind repartizarea și încasarea impozitelor, întreținerea armatei imperiale, participarea armatei scaunului la diversele campanii militare. O categorie aparte, deosebit de importantă o constituie ordinea gubernială privind reglementarea diverselor aspecte ale activității scaunului ca instituție cu atribuții complexe în domeniul administrației locale, justiției, armatei. Un aspect deosebit de important pe care îl relevă documentele seriei este permanența relațiilor care s-au statornicit de-a lungul istoriei între cele trei țări românești și mai ales cele dintre Transilvania și Moldova.

Dat fiind faptul că pe teritoriul Scaunului Ciuc, Giurgeu și Casin erau două dintre trecătorile importante ale Carpaților, cele de la Ghimeș și Tulgheș, melegurile harghitene au jucat un rol important în istoria relațiilor economice dintre Transilvania și Moldova, relații care au cunoscut o amploare deosebită în cursul secolului al XVIII-lea.³⁸

Revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu a avut un puternic ecou în Transilvania și mai cu seamă în Scaunul de graniță Ciuc, Giurgeu și Casin. Documentele vremii reflectă teama de care erau cuprinse autoritățile scăunale, măsurile pe care le-au luat pentru preîntîmpinarea unor mișcări

³⁸ Boar, Liviu — *Aspecte ale relațiilor scaunelor Ciuc, Giurgeu și Casin cu Moldova în secolul al XVIII-lea în „Vatra”, Tirgu-Mureș Anul XVIII, nr. 4/1987, p. 193/A, 193/C*

populare, mai ales ale românilor, care întrețineau intense legături cu frații lor de peste munți.³⁹

Aceste documente, puțin cercetate pînă în prezent, au furnizat și vor furniza date valoroase istoriografiei românești, cunoașterii mai aprofundate a realităților sociale, politice și naționale ale meleagurilor harghitene.

Seria „Jude suprem regal 1813—1876“, se compune din registrele instrumente de evidență ale actelor intrate din perioada 1813—1846 și 1861—1876, precum și din documentele judeului suprem regal din aceeași perioadă. Dat fiind faptul că s-a păstrat un număr relativ mic din actele care au fost înregistrate, s-au întocmit pentru acestea liste de existent, pe ani, cu specificarea numărului de înregistrare al actului. Există documente doar din anii 1813—1816, 1843—1846, 1862—1863 și 1866—1867. Dintre acestea se remarcă ordinele guberniale, respectiv ministeriale, adresate judeului suprem regal care a fost primul funcționar al scaunului, iar după reorganizarea administrației locale conform Legii XLII din 1870, judele suprem regal fiind reprezentantul guvernului în cadrul scaunului, îndeplinea funcția de autoritate de supraveghere și control. De asemenea trebuie amintite rapoartele autorității scaunale referitoare la diverse probleme privind organizarea administrației, alegeri, organizarea sistemului fiscal, al armatei și sănătății publice.

Documentele grupate în seria „Oficialitatea 1861—1867“ au un caracter pronunțat administrativ, deoarece organul care le-a emanat, oficialitatea scaunului, avea atribuții similare vicecomitelui, respectiv subprefecturii din timpul orînduirii capitaliste.⁴⁰ Seria se compune din registrele de intrare-ieșire, precum și din documentele ordonate pe ani, în ordinea crescătoare a numerelor de inventar. Pentru fiecare an s-a întocmit o listă de existent cu numerele de înregistrare a documentelor care s-au păstrat.

De la „Tabla Continuă“ ni s-au păstrat două registre, un index alfabetic pe anii 1775—1780⁴¹ și un registru de intrare-ieșire pe anii 1781—1784. Aceste registre constituie instrumente de evidență pentru documentele Tablei Continue care au fost ordonate pe ani în ordinea crescătoare a numerelor de înregistrare. Pentru anii 1775—1783 și 1790, pentru care s-au păstrat documente au fost întocmite liste de existent cu numerele de înregistrare a actelor.

Documentele reflectă în bună măsură activitatea Tablei Continue în rezolvarea problemelor administrative, juridice și fiscale care intrau în atribuțiile sale.

Seria „Protocoale de judecată“ conține protocoalele întocmite cu ocazia dezbaterilor care au avut loc la scaunul de judecată din perioada 1631—1758, (22 de volume), protocoalele Tablei Continue privind dezbaterile cauzelor penale și civile din perioada 1765—1784 (15 volume), un registru cu cauzele dezbătute la forul ordinar al Scaunului Ciuc, Giurgeu și Casin din anii 1785—1790, un registru cu procesele-verbale încheiate în ședințele scaunului general de judecată din anii 1839—1848 și un registru cu procesele-verbale

³⁹ Boar, Liviu — *Ecoul evenimentelor revoluționare din anul 1821 în Scaunele secuiești Ciuc și Giurgeu* în „Revista Arhivelor“, Anul LVIII, vol. XLIII, nr. 2/1981, p. 189—190

⁴⁰ Vezi prezentarea fondului *Prefectura județului Ciuc* din prezentul volum p. 39-48

⁴¹ „Secundum Regestrum Actorum Inclytorum Sedium Siculicalium Csik Utriusque et Xason ab Anno 1775 usque Annum 1780 inclusive“

încheiate în adunările generale ale scaunului din anii 1842—1848. Trebuie ceasemenea remarcate și registrul-jurnal de plăți efectuate de casieria scaunului pentru întreținerea armatei în perioada 1706—1726, registrul cu evidența ordinelor guberniale prin care s-au acordat privilegiile unor târguri și orașe din Transilvania din anii 1785—1860 precum și colecția de decrete, mesaje, ordine guberniale, normative, instrucțiuni, publicații și anunțuri din anii 1751—1783.

Cele 8 u.a. grupate în seria „Comitetul deputaților” sînt formate din registrele cu procesele-verbale încheiate cu ocazia sesiunilor de lucru a deputaților scaunului Ciuc din anii 1869—1876.

De la „Casa de păstrare a Scaunului Ciuc” ne-au rămas 5 registre de intrare-ieșire din perioada 1870—1873, registrul jurnal de venituri pe anul 1872, precum și cel de cheltuieli pe același an și un registru de gestiune și de control condus de directorul casei pe anul 1872.

Anii extremi: 1563—1876; cantitatea 48,50 m.l.; inv. nr. 11, 39; instrumente contemporane de evidență pentru anii 1813—1876; 1775—1790; 1843—1875; lb. maghiară, latină, germană, română.

2. Documentele provenind de la *Scaunul filial Giurgeu*, au fost grupate în trei părți structurale:

I. Ordine și rapoarte	1707—1848
II. Protocele	1607—1851
III. Varia	1686—1849

Partea structurală „Ordine și rapoarte”, cuprinde o parte din documentele Scaunului filial Giurgeu, în marea lor majoritate ordine și decrete guberniale precum și rapoartele scaunului adresate ca răspuns Guvernului Transilvaniei, din anii 1707—1840. Aceste documente au fost inventariate într-un registru și depuse la data de 22 mai 1848 la Mănăstirea franciscană din Lăzarea. Din totalul de 5776 de poziții de inventar, cite au fost cuprinse, s-au păstrat pînă în prezent un număr de 2564.

Pe baza registrului inventar, întocmit în anul 1848, documentele care s-au păstrat au fost ordonate cronologic în ordinea crescătoare a numerelor de inventar din registru, întocmindu-se liste de existent.

În partea structurală „Protocele” au fost inventariate registrele de intrare-ieșire din anii 1776—1840, registrele protocele de judecată încheiate în ședințele scaunului Giurgeu ca instanță de judecată din anii 1607—1844, precum și o serie de registre de socoteli.

Din această parte structurală deosebit de valoroase sînt protocelele de judecată în care sînt consemnate dezbaterile și hotărîrile aduse la Scaunul filial Giurgeu ca instanță de judecată, sursă deosebit de valoroasă pentru istoria economică, socială și politică a bazinului Giurgeului. Dintre registrele de socoteli se remarcă cel întocmit de inspectorii fiscali ai scaunului cu specificarea impozitelor în natură și în bani încasate de pe raza scaunului și a cheltuielilor efectuate în perioada 1714—1743, precum și cel privind repartizarea și încasarea impozitelor din localitățile scaunului în anii 1744—1755.

Date importante privind domeniul feudal Lăzarea al conților Lazar ne oferă registrul cu angajarea slugilor la curtea conților Lazar cu specifi-

carea retribuției lor în bani și natură, pentru perioada 1807—1816 precum și cel privind încasările și plățile efectuate în perioada 1846—1847 întocmit de administratorul domeniului.

În partea structurală „Varia” au fost cuprinse documentele aparținând Scaunului filial Giurgeu, neinventariate în registrul din anul 1848. Ele au fost ordonate cronologic întocmindu-se un inventar cu rezumatele fiecărei unități arhivistice.

Dintre aspectele oglindite de documentele cuprinse în partea structurală „Varia” se remarcă în primul rind cele privind relațiile economice cu Moldova prin pasul Tulgheș,⁴² exploatarea și comercializarea apei minerale de la Borsec,⁴³ repartizarea și încasarea impozitelor,⁴⁴ încartiruirea și întreținerea armatei,⁴⁵ repararea și întreținerea drumurilor,⁴⁶ organizarea pazei graniței cu Moldova, întreținerea și funcționarea oficiilor vamale, organizarea carantinei,⁴⁷ eoul revoluției de la 1821 în zona Giurgeului.⁴⁸

Anii extremi: 1607—1849, ccntitatea 5,10 m.l. 3637 u.a., inv. nr. 9, 10, instrumente contemporane de evidență pentru anii 1707—1848, lb. maghiară, latină, germană.

3. Fondul documentar al *Scaunului filial Ciucul de Sus* a fost grupat în două părți structurale:

I. Protocoale	1699—1754
II. Documente	1656—1849

În prima parte sînt inventariate protocoalele de judecată întocmite cu ocazia dezbaterilor cauzelor la scaunul filial de judecată din perioada 1693—1842 (10 u.a.), precum și un jurnal de socoteli întocmit de perceptorii Scaunului filial Ciucul de Sus cu specificarea dărilor repartizate pe localități și a destinației vărsării sumelor încasate din perioada 1715—1742, un registru de socoteli privind prestațiile efectuate de localitățile din Scaunul filial Ciucul de Sus în favoarea armatei imperiale în perioada 1737—1746 și un registru cu listele de impunere a locuitorilor din localitățile scaunului cu specificarea categoriei sociale a fiecărui locuitor cuprins în listă și a cuantumului impozitului.

Celelalte documente constituite în unități arhivistice au fost ordonate cronologic și inventariate unitate cu unitate. Ele provin din anii 1656—1849 și se referă la o vastă problematică a vieții economice, sociale și politice a celor 18 localități⁴⁹ care intrau în componența scaunului filial Ciucul de Sus. Dintre acestea amintim pe cele referitoare la repartizarea și încasarea impozitelor, îndeplinirea obligațiilor față de armata imperială (contribuții în bani,

⁴² Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond 26 Scaunul filial Giurgeu-Varia, inv. nr. 10, doc. nr. 48/1759, 56/1761, 68/1765, etc.

⁴³ Ibidem, doc. nr. 995/1848, 1024/1816, 1026/1819, 1027/1820, etc.

⁴⁴ Ibidem, doc. nr. 2/1702, 5/1712, 6/1712—1718

⁴⁵ Ibidem, doc. nr. 32/1746

⁴⁶ Ibidem, doc. nr. 71/1767

⁴⁷ Ibidem, doc. nr. 78/1770

⁴⁸ Ibidem, doc. nr. 354/1821. Vezi și Boar, Liviu, loc. cit.

⁴⁹ Sindomic, Tomești, Ineu, Cîrța, Mădăraș, Dănești, Racu, Girciu, Văcărești, Mihăileni, Frîmoasa, Delnița, Șoimeni, Vardotfalva dispărută (înglobată în municipiul M. Ciuc), Toplița-Ciuc (idem), Ciceu și Siculeni.

muncă, obligații de încartuire a trupelor, asigurarea furajelor), rezolvarea problemelor succesoriale, organizarea pazei graniței, întreținerea și buna funcționare a punctului vamal (tricesima) de la Ghimeș, relațiile dintre nobii și iobagi, fuga iobagilor în Moldova, organizarea administrației locale. Se remarcă de asemenea ordinele guberniale privind reglementarea diverselor probleme care intrau în competența scaunului, precum și documentele privind activitatea Regimentului nr. 1 Infanterie de graniță și relațiile dintre autoritățile civile și militare.

Anii extremi: 1656—1849, cantitatea 2,05 ml., 1242 u.a., inv. nr. 12, lb. maghiară și latină.

4. Și documentele provenind de la *Scaunul filial Ciucul de Jos* au fost grupate în două părți structurale și anume:

I. Protocoale	1624—1844
II. Documente	1632—1849

În partea structurală „Protocoale” au fost cuprinse registrele-protocoale de judecată în care au fost consemnate dezbaterile scaunului filial de judecată, indexurile alfabetice ale acestor protocoale, condicile de înregistrare a proceselor cu arătarea părților, a cauzelor și a hotărârilor aduse de instanță din anii 1624—1844 precum și un registru jurnal de încasări și plăți efectuate din casieria scaunului pentru întreținerea armatei din anii 1710—1743 și o condică cu evidența nominală a contribuabililor din comunele Lelicieni, Misentea, Armășeni și Ciucsingeorgiu din anul 1723.

Documentele care s-au păstrat au fost ordonate cronologic, fiind inventariate unite cu unitate. Ele acoperă o perioadă de peste două secole, reflectând viața cotidiană a celor 16 localități care intrau în componența Scaunului filial Ciucul de Jos.⁵⁰

Deosebit de semnificative sînt documentele privind repartizarea și încasarea impozitelor (conscriptii ale contribuabililor, listele cu restanțierii la plata impozitului, listele cu repartizarea impozitelor pe localități) precum și cele referitoare la obligațiile locuitorilor privind prestațiile în muncă și în bani în favoarea armatei imperiale.

Un document edificator, care atestă înăsprirea exploatații sociale a populației Ciucului de Jos, înrăutățirea condițiilor de viață este plîngerea locuitorilor din localitatea Cozmeni din anul 1741 adresată notarului Scaunului filial Ciucul de Jos în care se arată povara obligațiilor față de armata imperială (prestații în muncă, transporturi militare, încartuire).⁵¹

Se remarcă de asemenea documentele privind circulația proprietăților agricole (contracte de vânzare-cumpărare, de arendare, de zalogire), declarațiile de martori depuse ca probe în diferite procese, rapoartele înaintate de scaun autorităților superioare, ordinele guberniale privind reglementarea diverselor probleme juridice, economice, politice și administrative.

Anii extremi: 1624—1849, cantitatea 2,35 m.l. 807 u.a. inv. nr. 13, lb. latină, maghiară.

⁵⁰ Jigodin, Lelicieni, Misentea, Sincraieni, Sintimbru, Sinsimion, Cetățuia, Vrabia, Tușnad-Sat, Lăzărești, Cozmeni, Cechेști, Sinmartin, Bancu, Armășeni, Ciucsingeorgiu.

⁵¹ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond 29, Scaunul filial Ciucul de Jos, Mapa I, doc. 52

5. Fragmentul de fond *Scaunul filial Casin* este constituit dintr-un număr de 7 registre și 46 de unități arhivistice din perioada 1651—1846, ordonate cronologic și inventariate unitate cu unitate.

Dintre registre se remarcă protocoalele de judecată ale scaunului filial din perioada 1780—1843, precum și registrul de socoteli privind plățile efectuate de casieria scaunului pentru întreținerea armatei imperiale în anii 1728—1743, iar dintre documente cele referitoare la repartizarea și încasarea impozitelor de la populația scaunului din perioada 1743—1755, audierea unor martori în diversele procese dezbătute la scaunul filial de judecată, rezolvarea unor probleme privind administrarea teritoriului scaunului, reglementarea raporturilor dintre diferiți proprietari de terenuri agricole.

Anii extremi: 1651—1846, cantitatea 53 u.a., 0,20 m.l. lb. maghiară, latină inv. nr. 60

Bibliografie

1. Benkő, Károly — *Csik, Gyergyó és Kászon múltja és jelene* (Trecutul și prezentul Ciucului, Giurgeului și Casinului), Kolozsvár, 1853
2. Boar, Liviu — *Ecoul evenimentelor revoluționare românești din anul 1821 în Scaunele secuiești Ciuc și Giurgeu* în „Revista Arhivelor”, Anul LVIII, vol. XLVIII, 1981, nr. 2, p. 189—190
3. Boar, Liviu — *Filiala Arhivelor Statului județul Harghita*, (Micromonografie), București, 1984, 64 p.
4. Boar, Liviu — *Aspecte ale relațiilor scaunelor Ciuc, Giurgeu și Casin cu Moldova în secolul al XVIII-lea* în „Vatra”, Anul XVIII, nr. 4/1987, p. 193/A, 193/C.
5. Connert, János — *A székelyek alkotmányának története különösen a XVI és a XVII. században* (Istoria constituției secuilor în special în sec. XVI—XVII), Székelyudvarhely, 1906
6. „Corpus Juris Hungarici — 1540—1848. évi erdélyi törvények” (Legile din Transilvania din anii 1540—1848), Budapest, 1900
7. „Corpus Juris Hungarici — 1869—1871. évi törvények” (Articolele de legi din anii 1869—1871), Budapest, Franklin Társulat, 1896; idem pe anii 1875—1876.
8. Demény, Lajos — *Székely felkelések a XVI. század második felében* (Răscoale secuiești în a doua jumătate a sec. al XVI-lea), Bukarest, Politikai Könyvkiadó, 1976.
9. Demény, Ludovic — *Caracterul răscoalelor secuiești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea* în „Revista de istorie” tom 29 (1976) nr. 12, p. 1905—1926.
10. Demény, Lajos — *A székelyek és Mihály vajda 1593—1601 C. Secuiei și voievodul Mihai 1593—1601*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977.
11. Demény, Ludovic — *Registrele militare — izvoare de demografie istorică și de cercetare a structurii sociale la secuii din secolul al XVII-lea* în „Sub semnul lui Clio. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu,” Cluj, 1974, p. 80—83.
12. Ferencz, Béla — *Csikvármegye monográfiája a legrégebb időktől napjainkig* (Monografia comitatului Ciuc din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre), Miercurea—Ciuc, 1935.
13. Garda, Dezideriu — *Contribuții la istoria satelor românești din Bazinul Giurgeului (secolul XVIII și începutul secolului al XIX)*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia, Anul XXXI, nr. 2, 1986, p. 20—30.

14. Garda, Dezső — *A gyergyóremete tutajasok a XIX. században* (Plutașii din Remetea în secolul al XIX-lea) în „Acta Harghitenŝia”, I, Miercurea-Ciuc, 1980, p. 85—95.
15. Imreh, István — *A székely falvak törvényeiről* (Despre legile satelor secuiești) în „Aluta”, Sf. Gheorghe, 1971, p. 223—233.
16. Imreh, István — *Erdélyi hétköznapiok 1750—1850* (Ardealul cel de toate zilele 1750—1850), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979.
17. Imreh, István — *Viața cotidiană la secui 1750—1850* — Editura Kriterion, București, 1982.
18. Illéssy, János — *Az erdélyi levéltárak 1770-ben* (Arhivele transilvănene în 1770) în „Századok” (Secole), XXXVIII, efoiyam Budapest, 1904, p. 435—446
19. Jakó, Sigismund — *Drumul parcurs de societatea secuiască pînă în secolul al XVII-lea* în „Lupta secuilor în a doua jumătate a secolului al XVI-lea împotriva exploatării feudale, participarea la lupta antiotomană”, Miercurea—Ciuc, 1976, p. 33—39.
20. Jakó, Sigismund — *Instrucțiuni arhivistice ale oficiilor din Transilvania 1575—1841. Problema reorganizării arhivelor vechi din Transilvania* în „Revista Arhivelor” (Serie nouă), nr. 1/1958, p. 34—81.
21. Jakó, Sigismund — *Evoluția societății la secui în secolele XIV—XVI* în „Răscoala secuilor din 1595—1596”, Editura Academiei R.S.R., București, 1978, p. 29—55.
22. Moldovan, Liviu — Pál-Antal, Sándor — *Organizarea teritorial-administrativă la secui în secolul al XVI-lea* în „Răscoala secuilor din 1595—1596”, Editura Academiei R.S.R., București, 1978, p. 57—75.
23. Nistor, Alexandru — *Organizarea și funcționarea Scaunului secuiesc Ciuc. Arhiva creată, în D.G.A.S. — „Culegere de referate — Sesiunea 1969”*, București, 1971, p. 19—23.
24. Orbán, Balázs — *A székelyföld leírása* (Descrierea ținuturilor secuiești), Második kötet (Volumul doi), Pest, 1869
25. Pascu, Ștefan — *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I. Editura Dacia, Cluj, 1971, idem vol. II, Cluj-Napoca 1979, idem, vol. III, Cluj-Napoca, 1986.
26. Pál, Antal-Alexandru — *Organizarea socială a secuilor în secolele XIV—XVII*, în D.G.A.S. „Culegere de referate” vol. II, București, 1974, p. 58—91
27. Pál, Antal-Alexandru — *Date referitoare la istoricul morilor de hirtie din Ciuc* în „Studii și materiale”, II, Tirgu-Mureș, 1967, p. 121—134
28. Ranca, Ioan — *Date noi privind lupta pentru egală îndreptățire a națiunii și a limbii române în Comitatele Alba de Jos, Dăbica, Tîrnava, Turda și în Scaunele Mureș și Ciuc-Giurgeu și Casin în anul 1861* în „Marisia” XI—XII, Tirgu-Mureș, 1981—1982, p. 165—195
29. Ranca, Ioan — *Domeniul Lázár din Lázarca-Ciuc la 1742* în „Marisia”, X, Tirgu-Mureș, 1980, p. 91—116 + 1 facs
30. Ranca Ioan — Moldovan, Liviu — *O descripție necunoscută de la 1748 a populației românești din scaunul Gheorgheni*, în „Apulum”, 15, 1977, p. 335—354
31. *Székely Oklevéltár* (Diplomatiarul secuiesc), I kötet (vol. I), 1211—1519, Kolozsvártt, 1872; idem V kötet (vol. V), 1296—1603, Kolozsvárt 1896
32. Vitos, Mozes — *Csikmegyei füzetek. Adatok Csikmegye leírásához és történetéhez* (Caietele Comitatului Ciuc. Date referitoare la descrierea și istoria Comitatului Ciuc), Csikszeredában, 1894.

SCAUNUL ODORHEI

Scaunul Odorhei a ocupat primul loc în rindul celor șapte scaune secuiești care au ființat în Transilvania în evul mediu.¹

La Odorhei se convoca periodic adunarea generală a secuilor și tot aici se apelau procesele dezbătute în prima instanță de către celelalte scaune, ca instanță de judecată. Autoritatea scăunală păstra de asemenea vechea arhivă și sigiliul cu care erau investite actele solemne.²

Instituția scaunului a constituit, timp de peste cinci secole, autoritatea politică a teritoriului locuit de secui, cu o scurtă întrerupere între 1784—1790 când Scaunul Odorhei devine comitat, ca urmare a alipirii la acesta a scaunelor Ciuc și Giurgeu, sub denumirea de „Comitatus Udvarhely cum Csik et Gyergyó uniti”.³

După revoluția de la 1848—1849 Scaunele au fost desființate, iar în locul lor au fost introduse instituții de stat de tip austriac, cu funcționari numiți, în general străini. Prin publicația guvernatorului civil și militar din 21 septembrie 1849 „se împarte țara (Transilvania — n.n.) în 6 districte militare, care după locul șăderii deregătoriilor ocirmuitoare, se numesc: districtul Sibiului, al Albei Iulii, al Clujului, al Reteagului, al Odorheului și al Făgărașului”.⁴

În anul 1861 când administrația absolutistă austriacă a fost retrasă, se reînființează vechile comitate, scaune și districte. Cu această ocazie se va reînființa și scaunul Odorhei, care va ființa pînă în anul 1876, cînd în baza

¹ Acestea sînt: Arieș, Chezdi, Ciuc, Mureș, Odorhei, Orbai și Sepși. La rîndul lor aceste scaune au avut subordonate o serie de scaune filiale (fiu szék — lb. maghiară) ca de exemplu Giurgeu, Casin, Ciucul de Sus și Ciucul de Jos care aparțineau de Scaunul Ciuc, Cristur și Brăduț care au aparținut de Scaunul Odorhei.

² Vezi în legătură cu sigiliul hotărîrile Dietei Transilvaniei din 24—27 iunie 1659 precum și studiul *În legătură cu un tipar de sigiliu considerat pierdut*, de Paul Gyulai, în „Studii și materiale”, II. Tg. Mureș, 1967, p. 99—103.

³ *Indrumător în Arhivele Statului județul Cluj*, coordonator Al. Matei, vol. I. București, 1979, p. 267. Vezi pe larg în „Răscoala secuilor din 1595—1596”, Cap. al III-lea — „Organizarea teritorial-administrativă la secui în secolul al XVI-lea”, Editura Academiei R.S.R., București, 1978, p. 57—75.

⁴ „Culegere de prenaltele patente împărătești ce au eșit pentru Transilvania, asemenea și publicațiunile și ordinățiunile ce(saro) r(egescului) guberniu civil și militar”, nr. 15, p. 35.

Caro Cō Reā Mātris Archiducis Austriae
Prōpīs Transilv. & Siculoꝝ Comitū Dnā Dnē
Nostrā Clementissimā Nomine

Illusterrime Gregy. Ac. et Nobiliss^{Anglor.} Prator Nōis obsec-
rante et Beatiſſimū Salūtem, et Praticā Cō Reā Incomen-
tum! Minthogy ad Garasalföldivel et Moldovani
habitate Hellisigido lakosai, kikis ad emletia Compa-
orſigido lakosai Niaran illat Dittā Marhazat
et Inhabitat legeltetn. Fünbelen parapalaak is in-
talnat hogy a Plijadō mostani occlusionival yer-
ek Marhazat rodeset ill is yok maſ vepedlēt
forognat mivel a Proprietariustak által nem lehet
nek, hogy a Plijadōs interventurol prividecaluinal
sātan kōvōl, ad Garasalföldivel is Moldovani
Pān Pōlat ordinaria taxat meg fűrthetők, mely
miat extremisavra kell jutniak, et a Contributio
nak fűrthetők colligēsszel alkalmatlanak is
tallatnak

Per lamentabilis, expositat, melto reflexata vivē-
at Inf. Sanitatis Compro zelantetka Subornant
illu resolutioat, hogy submittit mīder hellitogdō
egy nekany ember, veldat, akreit mīder Pij
Pāda emberköl egy allyanal evitetvōn is
a kōvō Garas Marhazat, vagy Inhabitat vāgyan
akta pōn által a nēdōviant vālo. Gabufor
Garasalföldivel is Moldovach által vādōviant
vālo, ad ill veldēt. Marhazat meg vādōviant et
es ill akta vādōviant Pōlat taxat le fűrthetők
mīder által a kōvōviant vādōviant vādōviant.

Legii XXXIII se desființează fostul scaun în locul acestuia înființându-se comitatul Odorhei.⁵

Filiala Harghita a Arhivelor Statului deține doar un fragment din fondul documentar creat de fostul Scaun Odorhei, însumând 1,50 m.l. și 89, u.a. din anii 1755—1873. Restul fondului se află la Filiala Cluj a Arhivelor Statului și însumează 300 m.l. din anii 1506—1875.⁶

Dintre documentele fragmentului de fond, deținute de filială, se remarcă, în primul rând, conscrierile din anul 1820 a posesiunilor urbariale, cu arătarea întinderii pământurilor, a colonilor care foloseau pământurile, a obligațiilor acestora de prestare de muncă și alte obligații față de nobilii proprietari de pământuri, conscrieri întocmite de comisarii urbariali pentru localitățile: Atid, Bățani, Beclean, Betești, Bezid, Biborțeni, Brădești, Brăduț, Bulgăreni, Cădaciu, Cădișeni, Călugăreni, Cechești, Chinușu, Cireșeni, Corund, Crișeni, Dealu, Dirjiu, Doboșeni, Dumitrești, Filia, Firtușu, Fincel, Forțeni, Goagiu, Herculan, Hoghia, Ighiu, Locodeni, Lupeni, Mihăileni, Morăreni, Mugeni, Ocland, Ocna de Jos, Petreni, Polonița, Sălaşuri, Sincraiu, Solocma, Siclod, Șoimușul-Mic, Tălișoara, Tămașu, Tărcești, Tăureni, Teleac, Tibodu, Tîrnovița, Turdeni, Vidacut și Vîrghiș.⁷

Trebuie, de asemenea, remarcat, în mod deosebit, registrul conscrierii urbariale (455 de pagini) din anul 1755 a proprietăților contelui Daniel Eszterházi de Galanca pe care le posedă în Transilvania.⁸ În conscripție sînt consemnate toate localitățile în care contele Eszterházi deținea proprietăți, felul acestora, locul unde erau acestea amplasate și felul culturilor. Pe lângă faptul că această conscripție urbarială ne oferă date importante privind puterea economică a gospodăriilor de pe domeniile conscrise, sînt consemnate și obligațiile feudale ale iobagilor față de stăpînul domeniului atît cele ocazionale cît și cele permanente, individuale sau ale întregii colectivități.

Date interesante privind puterea economică a gospodăriilor din fostul scaun Odorhei, conțin și cele șase volume ale registrelor pentru transcrierea învoielilor de ipotecare a unor bunuri în contul împrumuturilor contractate de persoane particulare de pe raza întregului scaun din anii 1806—1870.⁹

Majoritatea celorlalte documente o constituie actele procesuale care, legate sub formă de registre, au fost depuse ca probe într-o serie de procese dezbătute la Scaunul Odorhei ca instanță de judecată. Acestea se referă la partajul unor bunuri mobile și imobile, la circulația proprietăților agricole precum și la diverse aspecte ale vieții cotidiene constituind o sursă de primă mîna pentru studierea procedurii judiciare, a evoluției acesteia în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Anii extremi: 1755—1873; cantitatea 1,50 m.l., 89 u.a.; inv. nr. 138, 139, lb. maghiară, latină.

⁵ Corpus Juris Hungarici, 1875—1876 évi törvényczikkek (Articolele de legi din anii 1875—1876), Budapeșt, 1896, p. 482.

⁶ Vezi istoricul Scaunului Odorhei și prezentarea fondului în „Îndrumător în Arhivele Statului județul Cluj”, coordonator Al. Mătei, vol. I, București, 1979, p. 267—281

⁷ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond 73, Scaunul Odorhei, inv. nr. 138, doc. nr. 1—55/1820.

⁸ Ibidem, inv. nr. 139, doc. nr. 1/1755.

⁹ Ibidem, doc. nr. 2—7.

Bibliografie

1. Burus, János – *Pipe helynevei* (Toponimele din Pipea) in „Nyelv és irodalomtudományi közlemények” (Studii și cercetări de lingvistică și istorie literară), Cluj-Napoca, Anul XXIX, nr. 2/1985, p. 165–72.
2. Burus, János – *Székelyveczke helynevei* (Toponimele din Vețca) in Nyelv és irodalomtudományi közlemények” (Studii și cercetări de lingvistică și istorie literară), Cluj-Napoca, Anul XXX, nr. 2/1986, p. 175–181
3. *Îndrumător în Arhivele Statului județul Cluj*, coordonator Al. Matei, vol. I, București, 1979.

INSTITUȚIILE ADMINISTRATIVE DIN TIMPUL ABSOLUTISMULUI AUSTRIAC DIN TRANSILVANIA (1849—1861)

Capitularea de la Șiria însemnând concomitent și înfrângerea revoluției din 1848—1849 a fost urmată în Transilvania de introducerea, într-un mod brutal, a regimului absolutist. Toate „concesiile” făcute de împărat în timpul și de teama evenimentelor revoluționare au fost în grabă revocate. S-a introdus cenzura, punându-se statornic temei pe aparatul de represiune; armata, poliția și jandarmeria rurală fiind puse pe o temelie modernă, de durată. Puterea de stat s-a centralizat în mina guvernului central imperial din Viena, care administra astfel „provinciile” de fapt fostele „țări” și principate. Organele represive erau chemate să realizeze unitatea imperiului, a cărui bază social-politică o constituia aristocrația maghiară rămasă fidelă, în zilele de grea cumpănă din timpul revoluției, împăratului.

Marele Principat al Transilvaniei, cu o oarecare independență până la revoluție, devine în noile condiții o provincie dependentă, ancorată direct, din motive tactice subtile, la carul imperiului străjuit de pajura bicefală de la Viena, având în frunte un guvernator militar, de obicei general sau mareșal austriac, primul din această serie fiind Ludwig Wolgemuth. Principiul de bază al guvernării provinciei îl constituia mulțimea de ordine secrete primite de la Viena, aplicate cu fidelitate de guvernator și de aparatul său.¹

Pe timpul menținerii stării de asediu în Principat, până la finele anului 1854 a fost introdusă o administrație militară, considerată provizorie.²

Astfel, în baza Publicațiunii nr. 15 din 21 septembrie 1849 „spre introducerea unei regulate administrațiuni provizorie, cu privință la domnitoarea stare de războiu (de asediu n.n.L.B.), se împarte (Transilvania n.n.L.B.) în 6 districte militare, care după locul șăderei deregătorilor ocirmuitoare se numesc: Districtul Sibiului, al Bălgradului (Alba Iulia n.n.L.B.), al Clujului, al Reteagului, al Odorheiului și al Făgărașului”.³ Pentru fiecare district s-a

¹ Ranca, Ioan — *Arestarea lui Avram Iancu la Hălmașiu în 15 decembrie 1849*, comunicare susținută la Sesiunea de comunicări și referate „2050 de ani de la crearea primului stat centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista”, Zalău, 1980, manuscris la Arh. St. Tg. Mureș.

² *Îndrumător în Arhivele Statului județul Mureș*, vol. I, București, 1984, p. 53

³ „Culegere de pre'naltele patente împărătești, ce au eșit pentru Transilvania, asemenea și publicațiunile și ordinățiunile ce(zaro) r(egescului) guberniu civil și militariu. Coprinzătoare de periodul dela 19 iuliu 1849, până la sfîrșitul lui Februaru 1850, și conțitoare de catalogul scării tuturor legilor și ordinățiunelor publicate pentru împărăția Austriei pină la sfîrșitul lui Martiu 1850, în legile imperiale și foaiea guberniului” (trilingv. magh. germ. rom.) f.a., p. 35.

Portul popular al românilor din zona Topliței la mijlocul secolului al XIX-lea

numit un comandant militar iar pentru ocirmuirea trebilor civile i s-au alăturat un comisar districtual (civil n.n.L.B.).⁴ Conform publicațiunii, districtele au fost împărțite în cercuri iar acestea la rândul lor au fost împărțite în subcercuri, în care administrația civilă a fost încredințată comisarilor de cercuri și subcercuri. Jurisdicțiile comitatelor și ale scaunelor secuiești au fost desființate.⁵ Teritoriul fostelor scaune Ciuc și Odorhei a fost inclus în Districtul Odorheiului. Acesta a fost împărțit în patru cercuri dintre care două, Odorhei și Miercurea-Ciuc, cuprindeau teritoriul fostelor scaune Odorhei, Ciuc, Giurgeu și Casin, iar celelalte două erau cercurile Sfintu-Gheorghe și Tîrgu-Mureș.⁶ Districtul Odorhei, cuprindea o populație de circa 350 000 de locuitori.⁷

Cercul Miercurea—Ciuc a fost împărțit la rândul său în trei subcercuri și a nume Gheorgheni, Frumoasa și Cozmeni iar cercul Odorhei în subcercurile Cristur, Bezid cu sediul la Atid, Simbăteni și Merești, ambele cu sediul la Odorheiu Secuiesc.

⁵ Ibidem, p. 36.

⁶ Ibidem, p. 40

⁷ Ibidem, p. 38.

Conform publicațiunii din 21 septembrie 1849, comisarii de cercuri și de subcercuri erau numiți de către guvernatorul militar și civil „în conțelegere cu deplinul împuternicitul comisariu împărătesc, după propunerea comandantului militarului de district și a comisariului de district”.⁸

Comisarii de cercuri erau subordonați direct comisariului de district. Îndatorirea lor era de a supraveghea și a conduce administrația civilă a cercului. Toți slujbașii din cadrul cercului erau subordonați, comisarului cercului, acesta avînd drept de control asupra activității lor, precum și de a aplica sancțiuni disciplinare.⁹

Tot în atribuțiile comisarilor de cercuri intra și supravegherea și administrarea încasărilor banilor publici.¹⁰

De asemenea „pentru consultarea, sfătuirea despre lucruri care supunu o deosebită cunoștință sau esperiință în felul acesta, sau în privința cărora prin conlucrarea mai multor persoane se garantează o judecată mai coaptă și mai fircurmpectă” comisarii de cercuri puteau conlucra, din cînd în cînd cu „bărbați de nădejde și nepătați” din cercul lor, fără deosebire de „stare și de religie și a asculta sfaturile lor”.¹¹

Comisarii de subcercuri aveau atribuții în unitatea lor administrativ teritorială pe linia aplicării legilor, a menținerii și statornicirii liniștei publice, a păcii și a securității. De asemenea ei trebuiau să urmărească instalarea în fruntea comunelor din subcercul lor a unor persoane devotate regimului, avînd obligația de a verifica activitatea juzilor, juraților, notarilor și a altor dregători comunali, purtînd de grijă asupra administrării și întrebuințării averii comunității.¹²

Datorită faptului că în urma introducerii stării de asediu, pe teritoriul Transilvaniei funcționau numai instanțe militare și statariale, ca urmare a ordinului gubernial nr. 5718 din 7 mai 1850, autoritățile districtuale au fost împuternicite și cu judecarea cauzelor civile „mai neînsemnătoare”, pînă la organizarea judecătorească a Transilvaniei. Acest ordin a primit „împărăteasca aprobaziune” prin reșcriptul din 25 februarie 1852.¹³

După o jumătate de deceniu de administrație militară, în baza „Ordnățiunii ministrilor de cele interne, de justiție și de finanțe din 4 iunie 1854, despre organizarea politică și judecătorească a Marelui Principatu Ardealului”, Transilvania a fost împărțită în zece prefecturi,¹⁴ iar prefecturile se împărțeau în plase.

Prefectura Odorheiului s-a împărțit în 6 preturi de plasă și anume: Baraolt, Cozmeni, Miercurea-Ciuc, Gheorgheni, Cristur și Odorhei. Ea avea o populație de 174 127 locuitori cuprinzînd 200 de localități.¹⁵

⁸ Ibidem, p. 50

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, p. 51.

¹³ „Foaia legilor provinciali și (a) guberniului pentru Marele Principatu alu Transilvaniei”, Cursul anului 1852. Mănușchiul XII, p. 327.

¹⁴ „Buletinul Guberniului provinciale pentru Marele Principatu Transilvania”, Cursul anului 1845, I. Secțiune, Mănușchiul VI, p. 254.

¹⁵ Ibidem, p. 260.

Această împărțire administrativ-teritorială a durat pînă la 15 aprilie 1861, cînd administrația absolutistă austriacă a fost retrasă și s-au reînființat comitatele, scaunele și districtele.¹⁶

Din această perioadă, dintre instituțiile care au funcționat pe teritoriul actualului județ Harghita, s-au păstrat documente de la Districtul Odorhei (1849—1861), Oficiul cercual Miercurea-Ciuc (1849—1866), precum și de la Oficiile subcercuale Ciucul de Sus — Frumoasa (1849—1855), Gheorgheni (1850—1861) și Ciucul de Jos — Cozmeni — Sînmartin (1849—1861). Aceste documente au fost preluate de la Consiliul Popular al județului Harghita în anul 1969.

1. *Oficiul districtual Odorhei (1849—1861)*. Documentele create de către fostul district militar Odorhei precum și cele create de către instituțiile care i-au fost subordonate de-a lungul existenței sale au suferit vicisitudinile istoriei, păstrîndu-se în mică măsură și nereflexind în mod veridic structura și atribuțiile instituțiilor respective. Actele prezidențiale au fost transportate la Guberniul Transilvaniei încă în anul 1861, soarta lor ulterioară nefiind cunoscută pînă în prezent.¹⁷

Restul arhivei districtului militar al Odorheiului a fost împărțită, conform principiului teritorialității între instituțiile succesoare. Astfel toate registrele de intrare-ieșire cu indicele lor alfabetice precum și documentele referitoare la zona Mureșului au fost preluate de prefectura județului Mureș.¹⁸ Restul documentelor referitoare la zona Odorheiului au fost preluate de către prefectura județului Odorhei. Aceste documente, în urma selecționărilor efectuate de către deținător au ajuns în depozitele filialei noastre în anul 1969. Ele au fost inventariate, unite de unitate și ordonate cronologic de către arhiviștii filialei.

Dintre documentele care s-au păstrat amintim rapoartele înaintate de către Oficiile de plasă subordonate Districtului Odorhei în diverse probleme, privind starea administrației locale, numirea și îndepărtarea din funcție a unor slujbași, acordarea permiselor de port-armă, plata slujbașilor diurniști, eliberarea pașapoartelor pentru Moldova și Țara Românească, achitarea impozitelor, starea sanitară de pe raza districtului, recrutarea tinerilor pentru armata imperială. O serie dintre documentele fondului se referă la activitatea și administrarea stațiunii Borsec precum și la imbutelierea și comercializarea apei minerale de Borsec a cărei faimă a trecut hotarele Transilvaniei, fiind tot mai mult solicitată pe piețele apusene, dar și în Moldova și Țara Românească.

Alte acte se referă la mica industrie, la construirea de mori, la exploatarea „aurului verde”, bogăție inestimabilă a meleagurilor harghitene.

Anii extremi: 1849—1861, cantitatea: 1,65 m.l., 246 u.a., inv. nr. 172, 173, lb. germană (unele acte sînt scrise în limba maghiară și română)

¹⁶ *Îndrumător în Arhivele Statului județul Mureș*, vol. I, București, 1984, p. 56. Despre restaurarea Scaunului Ciuc, Giurgeu și Casin vezi Ioan, Ranca — *Date noi privind lupta pentru egală îndreptățire a națiunii și a limbii române în Comitatele Alba de Jos, Dăbica, Tîrnava, Turda și în Scaunele Mureș și Ciuc, Giurgeu și Casin în anul 1861*, în „Marisia”, XI—XII, Tîrgu-Mureș, 1981—1982, p. 186 și următoarele.

¹⁷ Ibidem, p. 57

¹⁸ Ibidem.

2. *Oficiul cercual Miercurea-Ciuc (1849—1866)*. De la această instituție s-a păstrat un fond relativ bogat de documente, însumând peste 18 m.l. de arhivă. Marea majoritate a documentelor au fost ordonate pe ani în ordinea crescătoare a numerelor de înregistrare pe baza registrelor de intrare-ieșire din perioada 1849—1861. Pentru fiecare an s-au întocmit liste de existent.

Restul documentelor au fost inventariate unitate cu unitate, fiind ordonate cronologic. Documentele reflectă activitatea oficiului cercual Miercurea-Ciuc, ca instituție cu sarcini multiple în administrația locală de stat. Dintre aceste documente amintim pe cele referitoare la adunarea și distrugerea bancnotelor Kossuth, emise de guvernul revoluționar maghiar; organizarea și reorganizarea unor unități militare staționate pe raza cercului; organizarea administrației militare în primii ani de după revoluția de la 1848/1849; numirea, transferarea sau detașarea unor funcționari civili și militari; aprovizionarea unităților militare cu hrană și furaje; urmărirea și pedepsirea persoanelor care au participat la revoluția de la 1848/1849; purificarea aparatului de stat de elemente revoluționare; luarea unor măsuri coercitive contra locuitorilor pentru nesupunere la ordinele administrației militare; încasarea impozitelor și a taxelor în favoarea statului; organizarea comerțului, a tirgurilor și a bilciurilor; stabilirea prețurilor; organizarea serviciului poștal, asistenței medicale și sanitar-veterinare; inventarierea bunurilor bisericilor de pe raza cercului; întreținerea șoselelor, a drumurilor și podurilor; conșcrierea participanților la revoluția de la 1848/1849; confiscarea armelor deținute de populația cercului; alegerea de deputați, de primari, jurați și notari comunal; rezolvarea litigiilor dintre foștii iobagi și nobili; organizarea pazei graniței cu Moldova; asigurarea serviciului de carantină; combaterea contrabandei cu sare, în Moldova; construirea de edificii publice; eliberarea pașapoartelor pentru Țara Românească și Moldova; organizarea judecătorească și a învățământului rural și urban de pe teritoriul cercului Miercurea-Ciuc.

Anii extremi: 1849—1866, cantitatea: 18,60 ml., 26293 u.a., inv. nr. 35, 36, instrumente contemporane de evidență pentru anii 1849—1861, lb germană (unele acte sînt scrise și în limba maghiară)

3. *Oficiul subcercual Ciucul de Sus-Frumoasa (1849—1855)*. O parte a documentelor din anii 1850—1854 au fost ordonate pe ani pe baza numărului de înregistrare, pentru fiecare an întocmindu-se liste de existent, iar pentru registrele instrumente contemporane de evidență un inventar aparte. Restul documentelor au fost ordonate cronologic întocmindu-se un inventar cu rezumate pentru fiecare unitate arhivistică. Documentele sînt grupate în douăzeci de mape, conținind fiecare în medie cite 50 de unități arhivistice. Documentele, scrise marea majoritate în limba germană, se referă la: măsurile luate de autorități împotriva participanților la revoluția de la 1848/1849, depistarea și confiscarea armelor deținute de populație și folosite în timpul revoluției, activitatea instanțelor statariale, construirea și întreținerea drumurilor și podurilor, a clădirilor statului, a celor de la granița cu Moldova (Pasul Ghimeș), purificarea aparatului de stat de cei care au participat la revoluție sau au simpatizat cu revoluționarii, organizarea administrativă și judecătorească a subcercului, starea administrației locale, corespondență privind faptele de stare civilă: nașteri, căsătorii, decese, activitatea sanitară,

contrabanda cu sare în Moldova, organizarea comerțului, încasarea impozitelor, recrutări și lăsări la vatră, stabilirea hotarelor localităților cercului, eliberarea pașapoartelor, organizarea serviciului poștei, a carantinei la granița cu Moldova, precum și a administrației locale.

Anii extremi: 1849—1855, cantitatea: 1,85 m.l., 3464 u.a., inv. nr. 30, 31 și instrumente contemporane de evidență pentru anii 1850—1854, lb. germană (unele acte sînt scrise și în limba maghiară)

4. *Oficiul subcercual Ciucul de Jos (Cozmeni-Sînmartin) (1849—1861).* Documentele din anii 1854—1859 sînt ordonate pe ani, pe baza registrelor de intrare-ieșire din această perioadă. Pentru fiecare an s-a întocmit cîte o listă de existent, restul documentelor din perioada 1849—1861 sînt inventariate unitate de unitate, întocmindu-se rezumate pentru fiecare unitate arhivistică.

Acele, scrise majoritatea în limba germană (cîteva sînt scrise în limba română și maghiară) se referă la: urmărirea persoanelor participante la revoluția de la 1848—1849, încasarea impozitelor și a taxelor în favoarea statului, rechiziționarea de alimente și furaje pentru armata imperială, organizarea comerțului, sprijinirea micii industrii manufacturiere, purificarea aparatului de stat de cei care au participat la revoluție, întreținerea drumurilor și a podurilor, numiri și transferări de funcționari în aparatul de stat și în armată, sancțiuni disciplinare aplicate aparatului funcționăresc, eliberarea de pașapoarte, organizarea învățămîntului, construirea și repararea edificiilor publice, contrabanda cu sare și alte produse (la granița cu Moldova), organizarea asistenței medicale, rezolvarea unor cauze penale și civile, organizarea pazei contra incendiilor, evidența morilor de cereale și de hîrtie de pe raza subcercului, probleme de arhivă, organizarea serviciului de poștă, organizarea cordonului sanitar.

Anii extremi: 1849—1861, cantitatea 3,40 m.l., 2982 u.a., inv. nr. 33, 34, instrumente contemporane de evidență pentru anii 1854—1859, lb. germană (unele documente sînt scrise și în limba română și maghiară)

5. *Oficiul subcercual Gheorgheni (1850—1861).* Documentele din anii 1850—1860 sînt ordonate pe ani, pe baza numerelor de înregistrare din registrele de intrare-ieșire din această perioadă. Pentru fiecare an s-au întocmit liste de existent. Restul documentelor fondului, din anii 1852—1861 sînt ordonate cronologic, fiind inventariate unitate cu unitate. Acestea se referă la: construirea și administrarea clădirilor publice, activitatea meseriașilor din raza subcercului, recrutarea tinerilor pentru armata imperială, organizarea asistenței sanitare, încasarea contribuțiilor în bani de la populație, angajarea unor slujbași, urmărirea locuitorilor care au emigrat în Moldova, repararea și întreținerea căilor de comunicații, combaterea delictelor silvice, organizarea comerțului, eliberări de pașapoarte, comerțul cu apă minerală de Borsec, eliberarea autorizațiilor de port-armă, organizarea asistenței balneare în stațiunea Borsec, organizarea serviciului poștal, întocmirea statisticilor relativ la numărul populației subcercului, confiscarea armelor folosite în timpul revoluției de la 1848—1849, cercetarea persoanelor care au participat la

revoluție, numirea învățătorilor și cantorilor la școlile confesionale, organizarea pazei contra incendiilor.

Anii extremi: 1850—1861, cantitatea 5,95 m.l. 8555 u.a. inv. nr. 26,27, instrumente contemporane de evidență pentru anii 1850—1860, lb. germană (unele acte sînt scrise și în limba maghiară)

Bibliografie

1. „Buletinul Guberniului provinciale pentru Marele Principatu Transilvaniei“, Cursul anului 1854, I. Secțiune, Mănunchiul VI.
2. „Culegere de pre'naltele patente împărătești ce au eșit pentru Transilvania, asemenea și publicațiunile și ordinățiunile ce(zaro) r(egescului) guberniu civil și militar. Cuprinzătoare pe periodul de la 19 iuliu 1849, pînă la sfîrșitul lui februarie 1850, și conștiitoare de catalogul stării tuturor legilor și ordinățiunilor publicate pentru împărăția Austriei pînă la sfîrșitul lui Marțiu 1850, în legile imperiale și foaiea guberniului“, f.a.
3. „Foaia legilor provinciali și (a) guberniului pentru Marele Principatu alu Transilvaniei“, Cursul anului 1852, Mănunchiul XII.
4. Ranca, Ioan — *Arestarea lui Avram Iancu la Hălmașiu în 15 decembrie 1849* — Comunicare susținută la Sesiunea de comunicări și referate „2050 de ani de la crearea primului stat centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista“, Zalău, 1980. Manuscris aflat la Arhivele Statului Tg. Mureș

PREFECTURA JUDEȚULUI CIUC

Comitatul Ciuc s-a constituit în baza § 1 din Legea XXXIII din 1876,¹ incluzînd teritoriul fostului Scaun Ciuc, cu reședința la Miercurea-Ciuc, avînd o suprafață de 4 493,22 km² și o populație de 107 285 de locuitori.² Din punct de vedere administrativ, Comitatul Ciuc era împărțit în 8 plase și anume: plasa Centrală, Sinmartin, Casin, Frumoasa, Cîrța, Gheorgheni, Ditrău și Tulgheș. Reorganizarea unor comitate prin Legea I din 1877 a lăsat neschimbată această structură.

Un moment important în evoluția comitatelor din Transilvania l-a constituit Legea XXI din 1886 care a stabilit structura organizatorică și atribuțiile comitatelor. În baza acestei legi, organul suprem al municipalității era „Comitetul municipal”, care era compus din membrii de drept, dintre cei care plăteau impozitele direct cele mai mari și din membrii aleși³. Pe lângă aceștia, la adunările Comitetului municipal puteau participa, cu drept de vot și următorii funcționari ai comitatului: vicecomitele, prim-notarul și notarul, jurisconsultul, președintele sedrii orfanale și asesorii acesteia, medicul primar, prim-pretorii plaselor, casierii, contabilii, arhivarii și primarii orașelor cu consilii organizate.⁴

Pe lângă Comitetul municipal au funcționat mai multe comisii. Acestea erau: Comisia permanentă care avea atribuții în rezolvarea unor probleme ce intrau în competența adunării generale, în perioada dintre două adunări; Comisia de validare, Comisia permanentă de verificare și Comisia de propuneri care avea atribuții legate de modul de desfășurare a alegerilor pentru Comitetul municipal.⁵

În fruntea comitatului se afla comitele suprem, care era reprezentantul puterii executive în județ, avînd în subordine toate organele de stat, cu excepția celor judecătorești. El era numit sau destituit de suveran, la pro-

¹ Corpus Juris Hungarici — 1875—1876 évi törvényczikkek (Articolele de legi din anii 1875—1876), Budapest, Franklin-Társulat, 1896, p. 482

² A magyar korona országainak helységnevtára (Indicatorul localităților țărilor coroanei maghiare), Budapest, 1877, p. 22—23.

³ Corpus Juris Hungarici — 1884—1886 évi törvényczikkek (Articolele de legi din anii 1884—1886), Budapest, Franklin-Társulat, 1897, p. 381.

⁴ Ibidem, p. 389.

⁵ Ibidem, p. 386.

punerea Ministerului de Interne. Comitele suprem nu făcea parte din Comitetul municipal și nu dădea seamă în fața acestuia.⁶

Corpul funcționăresc al comitatului, se compunea din următorii funcționari: vicecomitele, care era primul funcționar al comitatului și conducea administrația din comitat, prim-notarul și viconotarii, jurisconsultul, președintele sedriei orfanale și asesorii orfanali, medicul primar, casierul, controlorul (financiar), contabilul șef, arhivarul, notarul și contabilul sedriei orfanale și medicul veterinar⁷.

Funcționarii exteriori ai comitatului erau prim-pretorii și pretorii plaselor care alcătuiau comitatul, medicii de plasă, medicul veterinar și contabilul de plasă⁸.

Un organ deosebit de important a fost creat prin Legea VI din 1876 și a nume Comitetul administrativ⁹. Cu toate că acest comitet nu era un organ de specialitate al municipalității județene, datorită atribuțiilor sale și a activității legate strins de cea a municipalității, actele create de acest Comitet s-au păstrat în cadrul fondului Comitatului, constituind o serie aparte de acte, deosebit de valoroase pentru bogăția informațiilor oferite.

Comitetul administrativ era compus din membrii de drept numiți și din zece membrii aleși.¹⁰

Membrii numiți erau comitele suprem, care îndeplinea și funcția de președinte al comitetului, vicecomitele, prim-notarul, jurisconsultul, președintele sedriei orfanale, medicul primar, inspectorul financiar, primul funcționar al oficiului edilitar de stat de pe teritoriul municipiului, inspectorul școlar, procurorul și directorul regional al poștei și telegrafului.

Comitetul administrativ avea atribuții pe linia coordonării activității organelor locale de stat de pe raza de competență a comitatului. De asemenea îndruma activitatea edilitară, cea a poștei, a învățământului, dezvoltarea agriculturii, industriei și a comerțului.¹¹

La sfârșitul secolului trecut, Comitatul Ciuc avea o populație de 114 110 locuitori, din punct de vedere administrativ fiind împărțit în patru plase: Ciucul de Sus, Gheorgheni, Tulgheș și Casin-Ciucul de Jos,¹² iar la recensământul din 1910, populația comitatului era de 145 342 de locuitori, la cele patru plase existente anterior, adăugându-se încă una și anume plasa Frumoasa, compusă din 9 localități, desprinse din plasa Ciucul de Sus.¹³

După istoricul act de la 1 Decembrie 1918, în fruntea administrației locale, a fost numit un prefect, iar Comitatul Ciuc a devenit județul Ciuc.

⁶ Ibidem, p. 3890.

⁷ Ibidem, p. 394—395.

⁸ Ibidem, p. 395.

⁹ Corpus Juris Hungarici — 1875—1876 évi törvényozikkek (Articolele de legi din anii 1875—1876), Budapest, Franklin-Társulat 1896, p. 320.

¹⁰ Ibidem, p. 320—321.

¹¹ Ibidem, p. 322 și următoarele

¹² „A magyar korona országainak helységnévtára” (Indicatorul localităților țărilor coroanei maghiare), Budapest, 1892, p. 166.

¹³ „A magyar szent korona országainak 1910 évi népszámlálása (Recensământul din anul 1910 al populației țărilor sfintei coroane maghiare) Első rész (Partea întâi), Budapest 1912, p. 386.

Portul popular al românilor din Tulgheș la mijlocul secolului al XIX-lea

Odată cu intrarea în vigoare a Legii de unificare administrativă din 14 iunie 1925 se pun bazele noii organizări a administrației locale de stat.

Conform acestei legi, județul era condus de Consiliul județean care se compunea din membrii aleși de toți alegătorii județeni, prin vot universal, egal, direct și secret și membrii de drept.¹⁴ Consilierii de drept erau primarul și eventual unul, doi consilieri din consiliul comunei urbane de reședință, revizorul școlar și reprezentanții cei mai vechi în grad ai învățământului profesional și secundar, reprezentanții cei mai înalți în grad ai Ministerului Sănătății Publice și Ocrotirii Sociale, Agriculturii și Domeniilor și de Lucrări Publice, administratorul financiar, consilierul agricol, protoereul cultului majoritar din județ, cite un reprezentant al Camerelor de agricultură, comerț, industrie și muncă, șeful serviciului contencios al statului din județ și un reprezentant al cooperății.¹⁵

Consiliul județean avea inițiativa și decidea în toate chestiunile de interes județean ca: învățământul primar, profesional și secundar; sănătatea publică și ocrotirea socială și anume clădirea, întreținerea și supravegherea din punct de vedere administrativ a spitalelor, dispensarelor, infirmeriilor județene, precum și numirea personalului administrativ și a celui sanitar necesar acestor instituții, cu excepția medicilor; construirea și întreținerea căilor de comunicații, lucrări publice, precum și numirea personalului administrativ și tehnic, cu excepția inginerilor; agricultură și creșterea animalelor; sprijinirea comerțului, industriei și meseriilor; protecția monumentelor istorice.¹⁶

¹⁴ Hamangiu, C. — Codul general al României — 1922 — 1926, vol. XI — XII, București, f. a., p. 355 — 356.

¹⁶ Ibidem, p. 356.

Din rindul membrilor Consiliului județean se alegeau cele 5 comisii „ținind seama de cunoștințele și specialitatea membrilor care îl compun”.¹⁷ Acestea erau: Comisia administrativă, financiară și de control, Comisia de lucrări publice, Comisia economică, Comisia cultelor și a învățămîntului și Comisia sanitară. În fruntea fiecărei comisii era un raportor și un supleant.¹⁸ Conform legii, „Aceste comisii au atribuțiunea de a studia cu amănuntul toate chestiunile care intră în căderile consiliului județean și a referi în scris acestuia printr-un raportor”.¹⁹

Raportorii celor cinci comisii de specialitate compuneau Delegațiunea permanentă, al cărei președinte era prefectul județului.²⁰ Delegația permanentă se pronunța asupra chestiunilor care intrau în competența consiliului, cu excepția votării bugetului, aprobarea socotelilor, a actelor de dispoziție, concesiunii de servicii, modificări teritoriale la comune și județ. De asemenea delegația permanentă supraveghea administrația serviciilor județene, pe cea a comunelor, apăra interesele județului în justiție. Ea era un organ consultativ al prefectului.²¹

Administrația județeană era structurată pe servicii: serviciul administrativ, serviciul financiar și de contabilitate, serviciul statistic, serviciul tehnic al drumurilor și construcțiilor, serviciul sanitar și al ocrotirii sociale, serviciul veterinar și zootehnic, serviciul învățămîntului, serviciul cultului, serviciul economic și serviciul contencios.²² Legea permitea și înființarea altor servicii.

În fruntea administrației județene se afla prefectul județului care era numit prin decret regal în urma propunerii Ministerului de Interne. Ca delegat al autorității centrale, prefectul reprezenta în județ întreg guvernul și puterea executivă, fiind direct subordonat Ministerului de Interne.²³ El îndeplinea și funcția de șef al poliției din județ. Celălalt reprezentant al autorității centrale în județ era subprefectul, care era numit prin decret regal la propunerea Ministerului de Interne, pe baza recomandării făcute de către prefectul județului.²⁴

Legea pentru organizarea administrației locale din 29 iulie 1929,²⁵ a scos din competența prefectului de județ atribuțiile de șef al administrației locale județene și le-a trecut în competența președintelui delegației județene, compusă din patru membri și un președinte.²⁶

Conform legii el era „organul executiv al consiliului (județean n.n.L.B.) și șeful administrației județene. El conduce administrația pe teritoriul județului, dînd directivele necesare pentru funcționarea diferitelor servicii și autorității administrative din județ. Îscălește și prevede, în caz de nece-

¹⁶ Ibidem, p. 358–359.

¹⁷ Ibidem, p. 357.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem, p. 362.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem, p. 363.

²³ Ibidem, p. 392.

²⁴ Ibidem, p. 394.

²⁵ „Monitorul Oficial”, nr. 170 din 3 august 1929, p. 6186–6263.

²⁶ Ibidem, p. 6215.

sitate, cu sigiliul județului actele oficiale și cele eliberate în numele județului”.²⁷ În acest fel județul a avut de fapt doi prefecți, un prefect politic, care reprezenta guvernul în județ și un prefect administrativ, care era șeful administrației locale descentralizate.²⁸

Această situație a durat doar puțin timp deoarece prin Legea din 15 iulie 1931 pentru modificarea unor dispoziții din Legea pentru organizarea administrației locale din 1929, prefectul redevenea șeful administrației locale și în același timp reprezentantul guvernului în județ.²⁹

Legea din 1929, reducea la 7 serviciile județene și suspenda posibilitatea înființării unor noi servicii de către prefecturile județene. Cele șapte servicii prevăzute de lege erau următoarele: Serviciul administrativ și statistic, Serviciul financiar și contabilitatea, Serviciul tehnic al drumurilor și al construcțiilor, Serviciul sanitar și al ocrotirii sociale, Serviciul veterinar și zootehnic, Serviciul învățământului și Serviciul economic. Pe lângă aceste servicii, funcționa un birou al cancelariei care avea ca sarcină de a se ocupa cu înregistrarea și expedierea corespondenței și administrarea arhivei tuturor serviciilor prefecturii.³⁰

Organizarea administrativ-teritorială a județului Ciuc, în perioada interbelică, a rămas în esență aceea pe care a primit-o în urma legii din 1925. Mai tirziu conform Legii de organizare a administrației locale din 15 iulie 1931 cu privire la regruparea satelor și comunelor, prin Decizia nr. 10596/1931 a prefectului județului Ciuc,³¹ comunele Bicazul-Ardelean și Poiana-Mărului, despărțite anterior, au fost contopite într-o singură comună, cu denumirea de Bicazul-Ardelean. Ca urmare județul Ciuc cuprindea 2 comune urbane (Miercurea—Ciuc și Gheorgheni) și 57 comune rurale, compuse dintr-un singur sat, repartizate în 4 plase. Acestea erau: Plasa Centrală cu localitățile: Cirța, Ciceu, Cioboteni, Dănești, Girciu, Ineu, Jigodin (comună suburbană), Lelicieni, Mădăraș, Misentea, Racu, Sindominic, Sincrăieni, Sintimbru, Siculeni, Șumuleu, Tomești, Toplița-Ciuc, Văcărești; Plasa Frumoasa cu localitățile: Birzava, Delnița, Frumoasa, Ghimeș-Făget, Lunca de Jos, Lunca de Sus, Mihăileni, Nicolești; Plasa Sinmartin cu localitățile: Armășeni, Bancu, Casinul-Nou, Cetățuia, Ciucani, Ciucsingheorgiu, Cozmeni, Iacobeni, Imper, Lăzărești, Plăieșii de Jos, Plăieșii de Sus, Sinmartin, Sinsimion, Tușnad, Vrabia și Plasa Gheorgheni cu localitățile: Bicazul Ardelean, Chileni, Ciumani, Ditrău, Hodoșa de Ciuc, Joseni, Lăzarea, Remetea, Suseni, Tulgheș, Valea Strimbă și Voșlobeni.³²

În linii mari, această împărțire administrativ teritorială, cu excepția anilor 1940—1944, se va menține pînă la desființarea instituției prefecturii și înlocuirea ei cu noul organ, Sfatul Popular.

În anul 1933, județul Ciuc avea o suprafață de 4 943 km² și o populație de 146 584 de locuitori.³³

²⁷ Ibidem, p. 6217.

²⁸ Mușat, Mircea — Ardeleanu, Ion — *România după Marea Unire*, vol. II, Partea I 1918—1933, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1986, p. 893

²⁹ Ibidem.

³⁰ „Monitorul Oficial”, nr. 170 din 3 august 1929, p. 6218.

³¹ Buletinul Oficial al județului Ciuc, An X, nr. 18 din 1 sept. 1931, p. 1.

³² Ibidem, p. 2.

³³ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond 169, Colecția de hărți și atlase, nr. inv. 37 „Județul Ciuc după noua împărțire administrativă”, Institutul Cartografic „Unirea” Brașov, (1933).

Noua Lege administrativă din 27 martie 1936³⁴ și Regulamentul de aplicare al legii administrative din 25 ianuarie 1937³⁵ stabilea că administrarea județului era încredințată consiliului județean, ca organ deliberativ, delegațiunii județene ca organ deliberativ și organ executiv și prefectului.³⁶

Prin Decretul din 15 februarie 1938, se stabilea ca toate actele juridice și administrative care sînt de competența consiliilor comunale și județene, se vor decide valabil de către prefecti și primari,³⁷ sporind astfel atribuțiile prefectilor și primarilor ca șefi ai administrației locale.

În urma odiosului dictat de la Viena din 1940, cînd o parte din trupul țării, locuită în majoritate de populație românească, a fost cedat Ungariei hortyste, județul Ciuc a trecut sub administrația maghiară. După o perioadă de administrație militară s-a trecut la organizarea administrativă după principiile legislației maghiare. Județul Ciuc avea o suprafață de 847 176 jugăre cadastrale și o populație, în anul 1941, de 179 785 de locuitori. Din punct de vedere administrativ era împărțit în 5 plase și anume: Sinmartin, Miercurea—Ciuc, Gheorgheni, Tulgheș și Frumoasa.³⁸

După Eliberare, s-a revenit la vechea administrație românească, reinstaurîndu-se în fruntea administrației locale prefectul ca reprezentant al puterii centrale. Prin Legea nr. 135 din 4 aprilie 1947 s-au instituit comisiile interimare, compuse la județe dintr-un număr de 16—20 de persoane, care aveau atribuții pe linia aprovizionării populației și a înfrînării speculei, exploataării serviciilor publice, încasării impozitelor și taxelor, votării bugetelor de venituri și cheltuieli, modificărilor teritoriale ale comunei, împrumuturile comunale.³⁹ Deciziile comisiilor interimare se executau de către prefectul județului.⁴⁰

În urma aplicării Legii nr. 5 pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului Republicii Populare Române din 8 septembrie 1950,⁴¹ Comitetul Provizoriu al județului Ciuc, organ tranzitoriu, constituit pe baza articolului 56 din Constituția din aprilie 1948, care a înlocuit fosta prefectură, a fost desființat, locul acestuia fiind luat de sfaturile populare, organe nou create, reprezentante ale puterii populare.

Pe teritoriul fostului județ Ciuc au luat ființă raioanele Ciuc și Gheorgheni.

*

Fondul documentar creat de fostul Comitat Ciuc și respectiv Prefectura județului Ciuc a fost preluat de filială de la Consiliul Popular al județului Harghita în anul 1969, fiind inventariat de către lucrătorii filialei.

Documentele, însumînd 331 m.l. sînt structurate pe următoarele serii.

1. Prefectura județului Ciuc 1877—1948
2. Prefectura județului Ciuc — Subprefect 1877—1950

³⁴ „Monitorul Oficial” nr. 73 din 27 martie 1936, pp. 2612—2655.

³⁵ „Monitorul Oficial” nr. 40 din 18 februarie 1937, pp. 1452—1504.

³⁶ „Monitorul Oficial”, nr. 73 din 27 martie 1936, p. 2622.

³⁷ „Monitorul Oficial” nr. 39 din 17 februarie 1938 p. 915.

³⁸ „Csikvármegye Hivatalos Lapja 1941 évfolyama tárgymutatójának melléklete” (Anexă la indexul alfabetic al Foii Oficiale a județului Ciuc pe anul 1941), p. 7—8.

³⁹ Monitorul Oficial, nr. 93 din 25 aprilie 1947, p. 3219.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ „Buletinul Oficial” nr. 77 din 8 septembrie 1950.

3. Consiliul județean Ciuc 1877—1941
4. Comitetul administrativ 1876—1944
5. Comisia electorală județeană 1890—1918
6. Comisia de contravenții 1883—1941
7. Comitetul de administrare a pădurilor proprietatea județului Ciuc 1881—1944
8. Contabilitatea județeană 1873—1949
9. Subcomisia economică 1941—1944 și Oficiul economic județean 1946—1949
10. Serviciul sanitar și de Ocrotiri Sociale 1899—1949
11. Colecția statelor de plată 1909—1950
12. Serviciul tehnic județean 1925—1950
13. Prefectura județului Ciuc 1920—1948
14. Probleme de cadre 1936—1949
15. Comitetul municipal 1879—1892
16. Bugete comunale și județene 1928—1949
17. Oficiul medicului primar 1927—1943
18. Administrația financiară 1945—1951

Seria Prefectura județului Ciuc — cuprinde registrele de intrare și ieșire ale prefectului județului Ciuc din anii 1911—1948 precum și registrele cu evidența pașapoartelor eliberate pentru locuitorii județului Ciuc în perioada 1877—1935. Puținele acte provenind de la Cabinetul prefectului, au fost grupate în dosare și inventariate cronologic pe probleme.

Prefectura județului Ciuc — Subprefect — este cea mai bogată și mai completă serie din cadrul fondului și cuprinde documentele precum și registrele de intrare-ieșire ale subprefectului, serie completă începând din anul 1877 până în anul 1950. Fiecare registru are și un index alfabetic alcătuit pe nume de persoane și pe probleme. Aceste registre constituie instrumente de evidență pentru documentele seriei, care sînt ordonate pe ani în ordinea crescătoare a numerelor de înregistrare. Deoarece în cursul anilor au fost efectuate de către creatorul fondului o serie de selecționări, pentru documentele care sînt ordonate pe baza numărului de înregistrare s-au întocmit liste de existent.

Documentele din această serie sînt deosebit de valoroase, ele reflectînd diversele aspecte ale vieții economico-sociale și politice din fostul județ Ciuc. Se remarcă documentele referitoare la dezvoltarea industrială a județului Ciuc, la activitatea zecilor de fabrici de cherestea de pe valea superioară a Mureșului și mai ales la mișcarea muncitorească din această zonă, deosebit de activă în perioada interbelică, mai ales după crearea, în 1922, a organizației locale Gheorgheni a P.C.R., care va coordona întreaga mișcare muncitorească harghiteană dintre cele două războaie mondiale.

Seria Consiliului județean — cuprinde registre de intrare-ieșire, instrumente de evidență din perioada 1880—1894 și registrele cu procese-verbale încheiate în sesiunile de lucru ale deputaților județeni din perioada 1877—1941. Aceste procese-verbale oglindesc multitudinea aspectelor vieții economice, sociale și politice din județul Ciuc precum și modul de rezolvare de către administrația de stat a diverselor probleme ivite, începînd cu cele legate de sistematizare, construcții de drumuri și poduri și pînă la aspecte ale vieții

culturale și științifice ale județului. Cu lipsuri pentru anii 1912—1925 și 1938—1940, aceste registre de procese-verbale încheiate anual sînt o adevărată cronică a istoriei județului Ciuc din ultimele decenii ale secolului trecut și prima jumătate a secolului nostru.

Comitetul administrativ — cuprinde registrele de intrare-ieșire pe anii 1876—1944, care sînt în același timp și instrumente contemporane de evidență precum și documentele create de acest comitet, ordonate pe baza numerelor de înregistrare, pe ani, din perioada 1877—1944.

Dat fiind atribuțiile pe care le îndeplinea pe linia coordonării activității organelor locale de stat pe de raza județului, actele create de acest comitet reflectă dezvoltarea economică, socială și culturală a județului. Din multitudinea de aspecte amintim doar pe cele legate de ordinea publică, sănătatea publică, evoluția învățămîntului, starea căilor de comunicații (drumuri, poduri, telegraf) a finanțelor locale, asistența socială și multe altele.

Comisia electorală județeană — cuprinde registrele de intrare-ieșire, instrumente contemporane de evidență din anii 1890—1918 și documentele create de această comisie din anii 1899—1917 ordonate după instrumentele contemporane de evidență. Documentele seriei se referă la organizarea alegerilor la diferite nivele la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru.

De la Comisia de contravenții — s-au păstrat doar registrele de intrare-ieșire din anii 1883—1941.

Seria Comitetului de administrare a pădurilor proprietatea județului Ciuc — se compune din registrele de intrare-ieșire, instrumente contemporane de evidență din anii 1881—1944 și din documentele create de această comisie în perioada 1886—1918. Dintre registre, care nu sînt instrumente contemporane de evidență, amintim cele privind salarizarea personalului silvic (pădurari, brigadierii, inginerii silvici) din perioada 1941—1944, iar dintre documente se remarcă cele privind administrarea și exploatarea pădurilor județului, activități specifice ca plantări de puieți, defrișări, precum și documentele privind valorificarea masei lemnoase.

Contabilitatea județeană — conține registrele de intrare-ieșire din perioada 1873—1942 cu o întrerupere între anii 1896—1940, registrele de casă ale contabilității județene din anii 1888—1892, jurnalele de depuneri ale contabilității județene din anii 1899—1902, registrul cu evidența valorică a averilor primăriilor din comunele urbane și rurale ale județului Ciuc din anii 1907—1913 precum și registrele de intrare-ieșire ale Casei de păstrare din perioada 1879—1901. O altă categorie de registre din această serie o constituie cele privind evidența încasărilor, mișcării și salarizării personalului intern și extern al prefecturii județului Ciuc din anii 1919—1949.

Subcomisia economică — a fost un organism creat de autoritățile hortyste de ocupație și avea în atribuții rezolvarea problemelor economice ale județului. Seria cuprinde registrele de intrare-ieșire din anii 1941—1944 și documentele create de această subcomisie în aceeași perioadă, ordonate cronologic după numărul de înregistrare.

Serviciul sanitar și de ocrotiri sociale — cuprinde numai registrele de intrare-ieșire din anii 1899—1900, 1945—1946 și 1948—1949.

Colecția statelor de plată — s-a constituit din statele de plată ale personalului prefecturii începînd cu anul 1909 și pînă în anul 1950 precum și din

statele de plată de la circumscripțiile sanitare de pe raza județului, a școlilor subordonate revizoratului școlar județean, ale fabricilor de cherestea din județ, precum și ale diverselor instituții și întreprinderi care au activat pe teritoriul fostului județ Ciuc. O mare parte din aceste state de plată o reprezintă cele ale personalului tuturor primăriilor comunale de pe raza județului din perioada 1912—1950.

De la serviciul tehnic județean — s-au păstrat registrele de evidență și salarizare a personalului serviciului (ingineri, tehnicieni, picheri, cantonieri) din anii 1925—1949 precum și registrele de intrare-ieșire din anii 1949—1950.

Documentele din seria Prefectura județului Ciuc — cuprind dosare întocmite pe probleme din perioada 1920—1948. Acestea conțin printre altele corespondența prefectului cu legiunea de jandarmi și cu posturile acestuia, precum și cu polițiile din Brașov, Cluj și Miercurea-Ciuc, din anii 1920—1930; documente privind construcția unor căi ferate particulare în scop industrial; numiri de pretori și prim-pretori de plasă; probleme în legătură cu alegerile pentru senat și pentru Consiliul județean (1922—1930), procesele verbale ale ședințelor de lucru ale Consiliului județean și a Delegației permanente (1922—1937), corespondența în legătură cu funcționarea școlilor de stat și confesionale de pe raza județului (1922—1942). Se remarcă de asemenea o serie de dosare privind actele confidentiale ale prefectului: (1927—1948), rapoartele de activitate ale pretorilor de plasă și procesele verbale ale consiliilor comunale (1929—1940), precum și Regulamentul de organizare a Consiliului județean și schema de organizare din perioada 1931—1947.

Seria Probleme de cadre — conține dosarele personale ale unor funcționari interni și externi ai prefecturii din anii 1936—1949, decizii de angajare, registrul de evidență a școlilor și a cadrelor didactice din județul Ciuc, precum și o serie de ordine ministeriale din anul 1949 privind politica de cadre. Documentele din anii 1948—1949 reflectă procesul schimbării compoziției de clasă a organelor locale ale puterii de stat, prin angajarea sau alegerea în aceste organe a elementelor revoluționare, înaintate, din sinul muncitorilor și țăranilor.

Comitetul municipal — era organul suprem al municipalității, astfel că actele create de acesta (s-au păstrat doar cele din perioada 1879—1892) reflectă diversele aspecte ale vieții economice, sociale, politice și culturale ale județului. Dintre acestea se remarcă ordinele ministeriale, circulările, procesele-verbale ale comitetului, precum și diversele acte create ca urmare a activității acestui organ.

Bugetele localităților componente ale județului Ciuc precum și ale prefecturii, din anii 1928—1949, sînt grupate în seria Bugete comunale și județene.

Actele seriei Oficiul medicului primar se referă la organizarea și funcționarea asistenței sanitare a județului Ciuc în perioada 1927—1943 iar cele din seria Administrația financiară reflectă activitatea financiară din județul Ciuc în primii ani postbelici 1945—1951.

Bogat și variat, fondul documentar creat pe parcursul a trei sferturi de secol, 1877—1950 de fosta Prefectură a județului Ciuc, constituie o sursă documentară deosebit de valoroasă, prea puțin cercetată pînă în prezent,

care ne oferă date noi, inedite referitoare la dezvoltarea melegurilor harghitene, la aportul oamenilor muncii români și maghiari, la progresul general al patriei noastre.

Anii extremi: 1876—1950, cantitatea 331 m.l.; instrumente contemporane de evidență pentru anii 1877—1950 precum și inventarele nr. 4, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158; lb. română și maghiară.

Bibliografie

1. Boar, Liviu — *Filiala Arhivelor Statului județul Harghita* (Micromonografie), București, 1984, 64 p.
2. „Buletinul Oficial” nr. 77 din 8 septembrie 1950
3. „Buletinul Oficial al județului Ciuc”, An X, nr. 18 din 1 sept. 1931
4. „Corpus Juris Hungarici 1875—1876 évi törvényzettek” (Articolele de legi din anii 1875—1876), Budapeșt, Editura „Franklin Társulat”, 1896, pp. 320—335
5. „Corpus Juris Hungarici 1884—1886 évi törvényzettek” (Articolele de legi din anii 1884—1886), Budapeșt, Editura „Franklin Társulat”, 1897, p. 367—404.
6. „Csikvármegye Hivatalos Lapja 1941, évfolyama tárgymutatójának meléklete” (Anexă la indexul alfabetic al Foii Oficiale a județului Ciuc pe anul 1941) p. 7—8.
7. Ferencz, Béla — *Csikvármegye monográfiája a legrégebb időkötől napjainkig* (Monografia județului Ciuc din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre), Miercurea-Ciuc, Tiparul Tipografiei Francisc Péter Ferencz, 1935
8. Hamangiu, C — *Codul general al României 1922—1926, vol. XI—XII*, București, f.a.
9. „A magyar korona országának helységnevtára” (Indicatorul localităților țărilor coroanei maghiare), Budapeșt, 1877
10. „A magyar korona országának helységnevtára” (Indicatorul localităților coroanei maghiare), Budapeșt, 1892
11. „A magyar szent korona országának 1910. évi népszámlálása” (Recensămîntul din anul 1910 al populației țărilor sfintei coroane maghiare), Első rész (Partea I), Budapeșt, 1912.
12. „Monitorul Oficial” numerele: 170/1929, 73/1936, 40/1937, 39/1938, 93/1947
13. Mușat, Mircea — Ardeleanu, Ion — *România după Marea Unire, vol. II, Partea I, 1918—1933*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1986.

PREFECTURA JUDEȚULUI ODORHEI

Comitatul Odorhei a luat ființă ca și Comitatul Ciuc în baza § 1 din Legea XXXIII din 1876, cuprinzând în linii mari teritoriul fostului Scaun Odorhei și avînd reședința la Odorheiu Secuiesc.¹ La constituire, Comitatul avea o suprafață de 3417,68 km² și o populație de 105 349 de locuitori.² Din punct de vedere administrativ, Comitatul Odorhei * era împărțit în șase plase și anume; Plasa Odorhei, Plasa Corund, Plasa Atid, Plasa Cristur, Plasa Homorod și Plasa Tălișoara.³ Comitatul cuprindea un număr de două orașe cu consilii organizate, Odorhei și Vlăhița, precum și un număr de 135 de localități rurale.⁴

În baza Legii I din 1877, prin care se delimita teritoriul, Comitatul Odorhei se compunea din teritoriul fostului Scaun Odorhei⁵ cu excepția localității Bățanii Mari care făcea parte din Comitatul Trei Scaune, din localitățile urbane Odorheiu Secuiesc și Vlăhița, precum și din localitățile Vidacutul Românesc și Săcel, preluate de la Comitatul Tîrnava Mare; Feleag, Mureni, Petecu și Racoșul de Sus preluate de la Comitatul Alba de Sus; Beia și Archita preluate de la fostul Scaun Sighișoara și Drăușeni și Jimbor preluate de la fostul Scaun Rupea.⁶

Conform datelor recensămîntului din anul 1890, Comitatul Odorhei avea o populație de 110 132 de locuitori, iar din punct de vedere administrativ era împărțit în trei plase: Homorod, Cristuru Secuiesc și Odorhei, cuprinzînd un număr de 135 de localități rurale și un oraș cu consiliu organizat, Odorheiu Secuiesc, care avea la acea dată o populație de 5 438 de locuitori.⁷

¹ Corpus Juris Hungarici 1875–1876 évi törvénycikkek (Articolele de lege din anii 1875–1876) Budapest, Franklin Társulat, 1896, p. 482.

² A magyar korona országainak Helységnevtára (Indicatorul localităților țărilor coroanei maghiare) Budapest, 1877, p. 58.

* A se vedea istoricul instituției comitatului, precum și a prefecturii la prezentarea fondului *Prefectura județului Ciuc* din prezentul volum p. 39 – 44.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Referitor la teritoriul scaunului Odorhei vezi „Îndrumător în Arhivele Statului județul Cluj” coordonator Al. Matei, Buc. 1979, p. 267–269.

⁶ Corpus Juris Hungarici 1877–1878 évitörvényczikkek (Articolele de lege din anii 1877–1878), Budapest, 1896, p. 6.

⁷ „A magyar korona országainak Helységnevtára” (Indicatorul localităților țărilor coroanei maghiare), Budapest, 1892, p. 652.

La ultimul recensământ efectuat în monarhia Austro-Ungară din anul 1910, Comitatul Odorhei avea o suprafață de 510 610 iugăre cadastrale și o populație de 123 712 locuitori.⁸ Din punct de vedere administrativ, comitatul era împărțit în patru plase, la cele trei existente în anul 1890, adăugându-se încă una și anume plasa Praid, cuprinzând un număr de 8 localități și anume: Ocna de Jos, Atia, Ocna de Sus, Corund, Cușmed, Praid, Șiclod și Solocma.⁹ Numărul total al localităților a rămas același, 135 la care se adăuga orașul Odorheiu Secuiesc, reședința Comitatului, oraș cu consiliu organizat.¹⁰

Istoricul act al Unirii Transilvaniei cu România la 1 Decembrie 1918 a adus mutări structurale importante și în administrația locală a ținutului Odorheiului. În fruntea prefecturii județului Odorhei a fost numit un prefect care reprezenta autoritatea centrală. Ca urmare a aplicării Legii de unificare administrativă a teritoriului României din anul 1925, au loc o serie de modificări teritoriale ale județului Odorhei. Astfel localitățile Ghindari, Cioc, Hotești, Ștefănești, Chibed, Singeorgiu de Pădure, Fintinele, Călimănești și Viforoasa au trecut de la județul Mureș în componența județului Odorhei,¹¹ iar localitățile Archita, Beia și Draos au trecut de la județul Odorhei în componența județului Tîrnava Mare.¹²

Ca urmare, în anul 1930, județul Odorhei avea o populație de 130 282 de locuitori, din punct de vedere administrativ fiind împărțit în patru plase, Cristur, Ocland, Odorhei și Praid.¹³

În perioada 1940—1944 județul Odorhei a făcut parte din teritoriul vremelnice cedat din trupul țării Ungariei hortyste ca urmare a odiosului Dictat de la Viena. Din punct de vedere administrativ comuna Drăușeni a fost trecută la județul Odorhei, iar comunele Bodogaia, Eliseni, Feleag, Mureni, Săcel, Secuieni, Uilac, Dirjiu, Mujna și Petecu din cadrul județului Odorhei au intrat în componența județului Tîrnava Mare, formind, alături de alte 12 localități, plasa Odorhei — Saschiz.¹⁴

După eliberare, județul Odorhei era împărțit din punct de vedere administrativ în cinci plase, și anume: Odorhei, I.G. Duca (Cristur), Ocland și Singeorgiu de Pădure avind în total 105 localități.¹⁵

Prin Decizia Ministerului de Interne nr. 7360 din 18 aprilie 1946, ca urmare a propunerii prefectului județului Odorhei, s-a aprobat ca plasa Odorhei, care număra peste 40 000 de locuitori și un număr de 49 de comune, să fie divizată în două și anume: plasa Odorheiu de Jos și Odorheiu de Sus.¹⁶ Ca urmare a acestei decizii împărțirea administrativă a județului Odorhei era următoarea:

⁸ „A magyar szent korona országainak 1910 évi Nepszámlálása” (Recensământul din anul 1910 al populației țărilor sfintei coroane maghiare), Első rész (Partea întâi), Budapest, 1912, p. 458.

⁹ Ibidem, p. 456.

¹⁰ Ibidem, p. 458.

¹¹ „Monitorul Oficial” nr. 223 din 10 octombrie 1925.

¹² Ibidem, nr. 220 din 7 octombrie 1925.

¹³ „Recensământul general al populației României”, volumul II, București, 1938, p. 316.

¹⁴ *Monografia județului Tîrnava Mare*, Sighișoara, 1943, p. 174. Vezi și „Magyarország helységnevtára” (Indicatorul localităților din Ungaria) 1941, Budapest, pp. 76—77.

¹⁵ Buletinul Oficial al județului Odorheiu, Anul V, nr. 7 din 1 noiembrie 1945, pp. 1—3.

¹⁶ Ibidem, Anul VI, nr. 11 din 1 iunie 1946, p. 1.

Nr. crt.	Denumirea plasei	Nr. comunelor	Nr. satelor
1	I. G. Duca (Cristur)	33	34
2.	Ocland	27	28
3.	Odorheiu de Jos	30	30
4.	Odorheiu de Sus	22	22
5.	Praid	9	9
6.	Singeorgiu de Pădure	20	20

În anul 1947 are loc o nouă împărțire administrativ teritorială a județului Odorhei. Ca urmare a trecerii plasei Singeorgiu de Pădure la județul Mureș, au rămas pe teritoriul județului Odorhei, din cele 20 de localități ale plasei un număr de 11. Datorită numărului mare al localităților plasei Cristur (la cele 33 s-au adăugat și cele 11 rămase de la plasa Singeorgiu de Pădure), Ministerul de Interne a aprobat prin Decizia nr. 23148—1946, împărțirea plasei Cristur (fostă I.G. Duca) în două și anume Cristuru de Jos și Cristuru de Sus.¹⁷

Ca urmare, împărțirea administrativ teritorială a județului Odorhei era următoarea:

Nr. crt.	Denumirea plasei	Reședința	Nr. comunelor	Nr. satelor
1	Cristuru de Jos	comuna Cristuru Secuiesc	20	20
2.	Cristuru de Sus	comuna Cristuru Secuiesc	24	25
3.	Ocland	comuna Ocland	27	28
4.	Odorheiu de Jos	orașul Odorheiu	30	30
5.	Odorheiu de Sus	orașul Odorheiu	22	22
6.	Praid	comuna Praid	9	9
TOTAL			132	134

Potrivit Regulamentului pentru organizarea serviciilor prefecturii județului Odorhei din 7 februarie 1948, organizarea prefecturii județului Odorhei era următoarea:¹⁸

I. — Organe de conducere

Prefectul județului

II. — Organe de execuție

1. Subprefectul

2. Biroul Contencios

3. Cabinetul Medical

¹⁷ Ibidem, Anul VII, nr. 7 din 1 aprilie 1947, p. 1. Revenirea la denumirea de „Cristuru Secuiesc” a localității I. G. Duca s-a făcut prin Decizia nr. 23 148 din 1 martie 1946 a Ministerului de Interne; Ibidem, p. 33.

¹⁸ Ibidem, Anul VIII, nr. 4 din 15 februarie 1948, p. 1.

4. Serviciul administrativ cu:
 - a. Secția Administrației Generale cu:
 - Biroul registraturii și arhivei
 - Biroul administrației de stat și personal
 - M.O.N.T. și I.O.V.R.
 - b. Secția Administrației Locale cu:
 - Biroul administrației județene și comunale
 - Biroul statistic
5. Serviciul Financiar Economic cu:
 - a. Secția contabilității județene și comunale cu:
 - Biroul contabilității județene
 - Biroul contabilității comunale
 - Biroul Verificării conturilor
 - b. Secția Economică cu:
 - Biroul bunuri, inventariere, asigurare, licitații
 - Biroul intendenței și centralei telefonice
6. Serviciul tehnic cu:
 - a. Secția drumuri și construcții cu:
 - Biroul drumuri
 - Secretariatul serviciului tehnic
 - Ateliere și garaje
 - Biroul construcții
 - Personal tehnic exterior
7. Dactilografi
8. Personal exterior de la preturi

Atribuțiile organelor de conducere precum și a celor de execuție au fost stabilite prin Regulamentul pentru organizarea serviciilor prefecturii județului Odorhei, votat de Comisia Interimară la 24 noiembrie 1947 și aprobat de Ministerul Afacerilor Interne cu ordinul nr. 20 623 din 27 ianuarie 1948.¹⁹

Ca urmare a aplicării Legii nr. 5 pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului Republicii Populare Române din 8 septembrie 1950 pe teritoriul fostului județ Odorhei s-a înființat raionul Odorhei, însă o parte din localitățile aparținătoare județului Odorhei au intrat în componența raioanelor Racoș, Sighișoara și Singeorgiu de Pădure.

*

Documentele create de Comitatul Odorhei (1876—1918) și respectiv Prefectura (1918—1950) județului Odorhei au fost preluate de la fosta filială raională Odorhei a Arhivelor Statului precum și de la Consiliul Popular al municipiului Odorheiu Secuiesc. Acestea sînt structurate pe următoarele serii:

1. Prefectura județului Odorhei — Subprefect — registre 1876—1923 și documente ordonate cronologic pe baza numărului de înregistrare 1876—1950.

¹⁹ Ibidem, p. 30—34.

2. Delegația permanentă — registre 1903—1918.
3. Comitetul Administrativ 1876—1920.
4. Comisia pentru administrarea pădurilor județene cu următoarele părți structurale:
 - Registre instrumente de evidență 1887—1902
 - Planurile de exploatare a pădurilor posesorale 1893—1913
 - Planurile de exploatare a pădurilor comunale 1894—1914
 - Planurile de exploatare a pădurilor proprietatea bisericilor de pe raza județului Odorhei 1893—1914
 - Planurile de exploatare a pădurilor școlilor de pe raza județului Odorhei 1892—1910
 - Planurile de exploatare a pădurilor comunităților iobăgești și particulare 1894—1912
5. Comisia pentru aplicarea contravențiilor — registre 1881—1919.
6. Comisia pentru dezvoltarea industriei 1893—1905.
7. Comisia centrală electorală județeană 1903—1914.
8. Procesele verbale ale Consiliului județean 1876—1918.
9. Contabilitatea județeană — registre 1899—1918.
10. Registre de salarizare a personalului prefecturii 1912—1950.
11. Consiliul județean 1926—1934
12. Bugete comunale 1942—1949

Dintre aceste documente se remarcă în primul rînd seria actelor din anii 1876—1950 precum și registrele de intrare-ieșire, instrumente de evidență din anii 1876—1926. Documentele reflectă diversele aspecte ale vieții economice, sociale și politice din ținutul Odorheiului pe parcursul a trei sferturi de veac. După Unirea Transilvaniei cu România, documentele redau procesul de integrare a zonei Odorheiului în viața economico-socială și politică a României Mari.

Dintre registrele vicecomitelui se remarcă cele pentru eliberarea pașapoartelor precum și indexurile acestora din perioada 1908—1913.

Dintre actele create de Delegația permanentă s-au păstrat doar registrele de intrare-ieșire, precum și indexurile acestora din anii 1903—1918. Pe baza înregistrărilor se pot vedea problemele care au intrat în competența acestui organism.

Documentele create de Comitetul administrativ²⁰, registrele instrumente de evidență precum și actele comitetului oglindesc activitatea acestuia, starea administrației locale din Comitatul Odorhei. De asemenea aceste documente ne oferă un bogat material privind ordinea publică, starea de sănătate și organizarea asistenței sanitare în comitat, situația învățămîntului de stat și confesional, situația mijloacelor și a căilor de comunicații din comitat.

Actele grupate în partea structurală „Comisia pentru administrarea pădurilor județene” constau în registrele instrumente de evidență din anii 1887—1902 precum și planurile de exploatare a pădurilor din comitatul

²⁰ Vezi istoricul și atribuțiile acestuia la prezentarea fondului Prefectura județului Ciuc din prezentul volum p. 40.

Odorhei, aparținând posesorilor de avere, comunelor, comunităților bisericești, școlilor precum și fostelor comunități iobăgești și particulare. Aceste planuri ne oferă date importante privind potențialul pădurilor din fostul Comitat Odorhei, cantitatea de material lemnos exploatat în ultimele decenii ale secolului trecut.

De la Comisia pentru aplicarea contravențiilor s-au păstrat registrele din perioada 1881—1919.

Materialul documentar creat de Comisia pentru dezvoltarea industriei în anii 1893—1905 oferă date deosebit de valoroase, privitoare la evoluția industriei la cumpăna celor două veacuri. Dintre documentele comisiei se remarcă procesele verbale din anii 1893—1894 care reflectă problemele cu care se confrunta această comisie, ordinele și circularele trimise de camera de comerț și industrie, o serie de chestionare privind dezvoltarea industriei casnice din plasele Odorhei, Homorod și Cristur din anul 1900 propuneri privind înființarea unor fabrici de cărămidă și țiglă la Odorhei și de tricotaaje la Cristuru Secuiesc. Alte documente se referă la acordarea unor împrumuturi și ajutoare meseriașilor din raza de competență a comisiei, participarea unor meșteșugari la târguri și expoziții de produse manufacturiere, înzestrarea cu mașini și unelte noi a filaturii de in din Cristuru Secuiesc (1901) și a „Primei fabrici de piele” din Odorheiu Secuiesc (1901), acordarea unor burse pentru ucenicii înzestrați, pregătirea și perfecționarea forței de muncă (ucenici, calfe).

Dintre documentele create de Comisia centrală electorală în anii 1903—1914 se remarcă în primul rând listele de alegători pe circumscripții, corespondența în legătură cu definitivarea acestor liste, înscrieri și radieri de alegători, rectificări și adăugiri de nume, apoi circulare ale Ministerului de Interne referitoare la alegeri.

Deosebit de interesante sînt interpelările făcute de diverși alegători sau deputați cu ocazia întrunirilor electorale, contestațiile depuse cu ocazia comunicărilor rezultatelor alegerilor.

Toate aceste documente reflectă în mare măsură modul în care se organizau și decurgeau alegerile în primele decenii ale secolului nostru în cadrul monarhiei austro-ungare, abuzurile și ilegalitățile care se comiteau, excluderea unor largi categorii sociale și naționale de la exercitarea acestui drept.

Procesele verbale din anii 1876—1918 ale adunărilor generale ale Comitetului municipal, organul suprem al municipalității, constituie una dintre cele mai valoroase serii ale fondului. Aceste procese verbale (40 u.a.) legate anual în volume, sînt o sursă de primă importanță pentru cei care studiază istoria Comitatului Odorhei pînă la Marea Unire a Transilvaniei cu România, ele reflectînd problemele majore ale dezvoltării economico-sociale și politice a Comitatului Odorhei.

Din seria Contabilitatea județeană din anii 1899—1918 se remarcă registrele privind evidența pădurilor din Comitatul Odorhei și salarizarea cantonierilor și a personalului silvic, din anii 1899—1915, precum și registrele privind evidența numerarului și a valorilor posesorale din anul 1917 și a fondului administrativ județean din anii 1917—1918.

Altă serie care ne oferă date privind numărul personalului prefecturii județului Odorhei o constituie cea a registrelor de salarizare din anii 1911—1950.

Dintre documentele create de Consiliul județean Odorhei s-au păstrat doar un număr de 5 registre procese verbale din anii 1926—1934, care reflectă activitatea acestui organism, problemele care au fost ridicate în fața acestuia și modul lor de rezolvare. Aceste procese verbale constituie o bogată sursă de informație pentru evoluția interbelică a situației economice, sociale și politice a județului Odorhei.

Date deosebit de importante privind situația financiară a localităților componente ale fostului județ Odorhei în ultimii săi ani de existență ca unitate administrativ-teritorială, conțin bugetele comunale din anii 1942—1949 păstrate în arhiva prefecturii.

Anii extremi: 1876—1950, cantitatea 359 m.l. inv. nr. 18, 159—167, instrumente contemporane de evidență pentru anii 1876—1923, lb. română, maghiară.

Bibliografie

1. Boar, Liviu — *Arhivele Statului Filiala județului Harghita* (Micromonografie), București, 1984, 64 p.
2. „Buletinul Oficial al județului Odorheiu, Anul V, nr. 7 din 1 noiembrie 1945.
3. „Buletinul Oficial al județului Odorheiu“, Anul VI, nr. 11 din 1 iunie 1946.
4. „Buletinul Oficial al județului Odorheiu“, Anul VII, nr. 7 din 1 aprilie 1947.
5. Corpus Juris Hungarici 1875 — 1876 évi törvénycikkek (Articolele de legi din anii 1875 — 1876), Budapest, Franklin-Társulat, 1896.
6. Corpus Juris Hungarici 1877 — 1878 évi törvénycikkek (Articolele de legi din anii 1877 — 1878), Budapest, Franklin-Társulat, 1896.
7. „A magyar korona országainak Helységnevtára“ (Indicatorul localităților țărilor coroanei maghiare), Budapest, 1877.
8. „A magyar korona országainak Helységnevtára“ (Indicatorul localităților țărilor coroanei maghiare, Budapest, 1892.
9. „A magyar szent korona országainak 1910 évi Népszámlálása“ (Recensămintul din anul 1910 al populației țărilor sfintei coroane maghiare) Első rész (Partea întâi, Budapest, 1912.
10. „Magyarország helységnevtára“ (Indicatorul localităților din Ungaria) Budapest, 1941.
11. „Recensămintul general al populației României“, Vol. II, București, 1938.

PRIMĂRIA ORAȘULUI GHEORGHENI

Situat în depresiunea Giurgeului, beneficiind de o așezare geografică avantajoasă care a favorizat dezvoltarea sa economică mai ales datorită strânselor legături economice cu Moldova prin pasul Tulgheș, orașul Gheorgheni, fostă reședință a Scaunului filial Giurgeu, a jucat un rol marcant de-a lungul evului mediu în istoria meleagurilor harghitene.

Prima atestare documentară a orașului datează din anul 1333 cînd apare în registrele pentru strîngerea dijmelor papale sub numele de Gyargyo¹ sau Gorgio (sacerdos de Gorgio)². De-a lungul timpului denumirea localității va fi consemnată în documente sub diverse forme: Zent Mijklos (1567), Gijergijo Zent Mijklos (1569), Zentmijklos (cca. 1569), Giorgio Szent Miklos (1602), Gyergyo Szent Miklos (1698), Szentmiklos (1760—1762), Szt. Miklos în Gyergyo (1773), Szint Nikulaje (1850), Gergio-Sint-Micleuș (1854).³

Principala ocupație a locuitorilor pînă la așezarea armenilor era creșterea animalelor și cultivarea pămîntului. În anul 1567 localitatea Gheorgheni figura într-un registru de impuneri cu un număr de 78 de porți, ajungînd în 1869 să numere circa 7 000 de locuitori⁴.

Așezarea armenilor în localitatea Gheorgheni în anul 1668⁵ a dat un impuls deosebit dezvoltării economiei, a întregii zone a Giurgeului. Armenii, veniți din Moldova prin pasul Tulgheș, au dezvoltat un puternic comerț cu țările române în special cu Moldova. Principalul obiect de export îl constituiau animalele. Anual, armenii din Gheorgheni exportau 300 000 de oi-40 000 de boi și 10 000 de cai⁶.

La mijlocul secolului al XIX-lea, armenii din Gheorgheni dețineau peste 40 de prăvălii și tot ei erau cei care fabricau, după o rețetă ținută secretă și transmisă din tată în fiu, celebra piele roșie de Cordoba, foarte soli-

¹ *Documente privind istoria Romîniei, Veacul XIV, C. Transilvania, vol. III (1331—1340)* Edit. Academiei R.P.R., p. 164.

² *Ibidem*, p. 171.

³ Suci, Coriolan — *Dicționar istoric al localităților din Transilvania* vol. I, A—N Edit. Academiei R.S.R. (1967), p. 257—258.

⁴ Orban, Balazs — *A székelnyföld leirása* (Descrierea ținuturilor secuiești), Második kötet Pest, 1869, p. 104.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

1857 — Sigiliul oraşului Gheorgheni

citată pe piețele europene ⁷. Odată cu dezvoltarea plutăritului pe Mureş în care armenii din Gheorgheni s-au implicat tot mai mult, datorită rentabilității acestuia, la începutul secolului al XIX-lea scade ponderea comerțului cu animale care era principala lor ocupație în perioada anterioară.

Dezvoltarea economică a Gheorgheniului s-a datorat și tirgurilor de țară și acelor săptămânale care aveau loc în piața localității. La 14 iunie 1607, principele Transilvaniei Sigismund Rákoczi acordă satului ⁸ Gheorgheni privilegiul de a ține două tirguri anuale în zilele sfinților Vitus și Luca ⁹.

În Gheorgheni își avea reședința Scaunul filial Giurgeu, precum și Forul comercial (forum mercantile), care a luat ființă în baza Decretului aulic nr. 2873 din 1796 ¹⁰. Forul comercial, ca instanță de judecată se intrunea săptămânal și dezbătea cauzele de natură comercială ivite între persoanele supuse jurisdicției și sale, dar și cauze cu alt caracter cu excepția celor criminale și a celor care se refereau la bunuri imobiliare ¹¹.

⁷ Ibidem.

⁸ Gheorgheniul figurează în documente ca sat pînă în anul 1762 cînd este atestat pentru prima dată ca oraș (tirg, *mazóváros*). Ibidem. Vezi și doc. nr. 8 din fond.

⁹ Arh. St. Miercurea-Ciuc — Primăria oraşului Gheorgheni, doc. nr. 2, Copia emisă la 17 dec. 1714 de căpitanul suprem al Scaunului Ciuc.

¹⁰ Orbán Balázs, *op. cit.*, p. 104.

¹¹ Ibidem, Forul mercantil era compus dintr-un jude, un notar și doisprezece jurați. Singurul care era remunerat era notarul care îndeplinea și funcția de arhivar. Hotărârile forului erau legale numai dacă erau luate în prezența a cel puțin șapte din membrii săi.

Orașul a fost reședința Scaunului Filial Giurgeu pînă la desființarea acestuia, în urma evenimentelor revoluționare din anii 1848—1849.

Ca urmare a desființării vechilor scaune au fost introduse instituțiile administrative de stat de tip austriac, orașul Gheorgheni devenind reședința subcercului cu același nume, subordonat cercului Miercurea-Ciuc. Această formă de administrație a durat pînă la 15 aprilie 1861, cînd administrația absolutistă de tip austriac a fost retrasă, reînființîndu-se comitatele, scaunele și districtele¹², orașul Gheorgheni redevenind reședința Scaunului filial Giurgeu, pînă la noua reorganizare administrativă a Transilvaniei din anul 1876, cînd în baza Legii XXXIII, orașul Gheorgheni a devenit reședința plasei cu același nume, din cadrul Comitatului Ciuc¹³.

În perioada interbelică orașul Gheorgheni și-a datorat importanța economică mai ales datorită fabricilor de cherestea care prelucrau materialul lemnos exploatat din pădurile Munților Giurgeului și ai Gurghiului. În anul 1925 în localitate funcționau un mare număr de fabrici de cherestea care produceau cherestea brută, precum și lăzi, produse destinate în mare parte exportului. În aceste fabrici lucrau peste 3 500 de muncitori majoritatea sezonieri. Cele mai importante dintre acestea erau: „Bistrița-Năsăud“, „Erdő Ipar“, (S.A. de Exploatare Silvice), etc.¹⁴

Muncitorii forestieri din Gheorgheni au fost în primele rînduri ale luptei maselor populare de pe Valea Superioară a Mureșului împotriva exploatareii capitaliste, pentru o viață mai bună și mai dreaptă. Mărturie stau în acest sens puternicele greve din anii 1923, 1925, 1929.

Momentul care a impulsinat mișcarea muncitorească harghiteană și a ridicat-o pe trepte superioare, l-a constituit înființarea la 20 august 1922 a organizației locale din Gheorgheni a Partidului Comunist Român, organizație care va conduce luptele revendicative ale întregii muncitorimi harghitene de pe Valea Superioară a Mureșului.

La 5 decembrie 1932, la Gheorgheni se organizează „marșul foamei“, la care participă muncitori și șomeri români și maghiari, care în fața primăriei orașului cîntă „Internaționala“ și scandează: „Jos capitalismul“.

După Eliberare și îndeosebi începînd din anul 1965, orașul Gheorgheni beneficiînd de politica înțeleaptă a P.C.R. de repartizare judicioasă în teritoriu a forțelor de producție, devine o puternică citadelă a industriei harghitene, alături de industria forestieră cu vechi tradiții, apar noi unități industriale dintre care se remarcă pentru calitatea și competitivitatea produselor sale Întreprinderea de Utilaje și Piese de Schimb (I.U.P.S.), Întreprinderea de stofe de mobilă și țesături tehnice, Filatura de in și cînepă.

Fondul arhivistic creat de primăria orașului Gheorgheni a ajuns în depozitele filialei prin preluări succesive. În anul 1969 a fost preluată cantitatea de 18 ml din anii 1878—1950, adăugîndu-se materialul arhivistic din anii 1693—1879 aflat în depozitele filialei. Fondul a fost întregit în anul

¹² *Îndrumător în Arhivele Statului jud. Mureș*, vol. I. București, 1984, p. 56.

¹³ *Corpus Juris Hungarici 1875—1876. évi törvénygyűjtemény* (Articolele de legi din anii 1875—1876), *Budapest*, 1896, p. 482.

¹⁴ *Nistor Alexandru — Contribuții documentare la cunoașterea grevei din 1925 a muncitorilor forestieri din orașul Gheorgheni* în „Lucrări prezentate la Sesiunea de comunicări consacrate semicentenarului creerii P.C.R.“, Miercurea-Ciuc, 1974, vol. I. p. 79.

1984 prin preluarea arhivei create de către fostul sfat popular al orașului Gheorgheni pînă în anul 1967. Un fragment al acestui fond se află la Arhivele Statului Cluj-Napoca, însumînd 20, 30 ml din anii 1850—1895.¹⁵

Arhiva orașului Gheorgheni a avut mult de suferit în urma celor două conflagrații mondiale ale secolului nostru, documente de o valoare deosebită căzînd pradă ignoranței unor oameni lipsiți de scrupule. Astfel, în primul război mondial, armata a folosit arhiva primăriei pentru a astupa cu materialul arhivistic fîntîna din curtea reședinței orașului.¹⁶ Au dispărut astfel pentru totdeauna registrele de socoteli și cele de impozite ale orașului, alături de alte documente de valoare. Alte devastări nimicitoare au suferit arhiva orașului în cursul celui de-al doilea război mondial, cînd zeci de documente valoroase au fost răvășite sau au căzut pradă flăcărilor.

În anul 1950, s-a trecut la selecționarea arhivei primăriei orașului Gheorgheni ocazie cu care au fost eliminate actele de socoteli și de impozite începînd din anul 1896, registrele de plîngeri și de amenzi dinainte de anul 1912, actele privind aplicarea unor contravenții în anii 1940—1945, o serie de acte școlare, sanitare, diverse broșuri și tipărituri considerate de cei care au efectuat selecționarea, a nu fi legate nemijlocit de istoria orașului.¹⁷

Așa cum reiese din planul metodic de lucru pentru prelucrarea arhivei orașului Gheorgheni întocmit la 21 noiembrie 1965 de lucrătorii filialei împreună cu factorii de răspundere din cadrul fostului Sfat popular al orașului Gheorgheni, în arhiva instituției se păstrau alături de fondul primăriei încă două fonduri și anume Sedria orfanală Gheorgheni (1908—1944) și Composesoratul de avere Gheorgheni (1908—1948).*

În vederea preluării la Arhivele Statului a documentelor create de primăria orașului Gheorgheni pînă în anul 1950, s-a trecut la inventarierea acestora. Astfel, documentele din anii 1693—1879, au fost inventariate, după ordonarea cronologică, document de document întocmindu-se un rezumat detaliat al fiecăruia. Restul documentelor din anii 1815—1950 au fost constituite în dosare, ordonate cronologic. În cadrul dosarelor, documentele au fost ordonate în ordinea crescătoare a numerelor de înregistrare. Registrele, atît cele care constituie instrumente contemporane de evidență, cît și celelalte au fost inventariate în continuarea dosarelor din anii 1815—1950. Cantitatea de 7 ml de arhivă din anii 1922—1927, 1932, 1941—1945 neconstituită în dosare a fost ordonată pe baza registrelor de intrare-ieșire din anii respectivi, în ordinea crescătoare a numerelor de înregistrare.

Arhiva creată de fostul Sfat Popular este constituită în dosare, pe probleme și este cuprinsă într-un inventar, alături de registrele din acea perioadă.

Documentele fondului dețin date deosebit de valoroase referitoare la viața economică, socială, politică și culturală a orașului precum și a zonei limitrofe.

¹⁵ Vezi prezentarea fondului în *Îndrumător în Arhivele Statului județul Cluj*, vol. II, București, 1985, p. 293—295.

¹⁶ *Op. cit.* p. 294.

¹⁷ *Ibidem.*

* Preluate de filială în anul 1975.

Primul document din fond, provenind din 26 mai 1693 se referă la stabilirea hotarului localității Gheorgheni, fiind încheiat în prezența primarului localității, a vicejudeului Scaunului filial Giurgeu și a mai multor jurați.¹⁸

Dintre documentele care se referă la viața economică a localității, se remarcă copia Diplomei privilegiale emise de principele Transilvaniei Sigismund Rákoczi la 14 iunie 1607 prin care se acordă locuitorilor din Gheorgheni, dreptul de a ține două târguri anuale în zilele sfinților Vitus și Luca.¹⁹

O serie de ordine guberniale, cereri și adrese din anii 1726—1866 se referă la problema acordării armenilor a dreptului de a deschide prăvălii, măcelării, cârciumi precum și la dreptul de pășunat.²⁰

Înființarea regimentelor secuiești de graniță este ilustrată de documentele din anii 1762—1764. Dintre acestea amintim un ordin Gubernial din 8 octombrie 1763 prin care se comunică Decretul imperial de înființare a regimentelor secuiești de graniță,²¹ precum și publicația lt. col. Ernest Joseph, comandantul grănicerilor secui prin care se aduce la cunoștință scutirea de impozite a tuturor celor care s-au înrolat în regimentele secuiești de graniță.²² Deosebit de interesantă este copia cererii generalului Buccow adresată împărătesei Maria Tereza prin care se propune ridicarea localității Gheorgheni la rangul de oraș și acordarea unor privilegii, drept răsplată pentru fidelitatea dovedită față de Curtea de la Viena în acțiunea de constituire a regimentelor secuiești de graniță.²³

Zeci de documente din cadrul fondului atestă strînsele legături comerciale, prin pasul Tulgheș, dintre locuitorii depresiunii Giurgeului și comerțanții din Moldova. Ilustrativ, în acest sens, este un contract încheiat, la 25 mai 1818, între reprezentanții localităților Gheorgheni, Chileni și Valea Strîmbă și un comerciant din Piatra Neamț, privind construirea unui hambar, lângă Oficiul vamal din Tulgheș,²⁴ necesar comerțului cu cereale. Prezintă interes și adresa comunității din Gheorgheni, din 30 sep. 1834, către comisia specială constituită în vederea construirii drumului prin pasul Tulgheș spre Moldova, necesar comerțului practicat de locuitorii din Gheorgheni cu Moldova, prin care orașul își asumă sarcina de a construi și întreține acest drum pe o porțiune de 2 000 de stinjeni.²⁵

Dosarele de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea reflectă dezvoltarea economică a orașului. Zecile de brevete industriale sau comerciale eliberate, listele cu antreprenorii industriali, statele de plată de la diferitele întreprinderi din oraș, stau mărturie în acest sens.

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea ia ființă „Asociația agricolă a ținutului Giurgeului” cu sediul în Gheorgheni, asociație care avea drept scop dezvoltarea agriculturii.²⁶ Documentele fondului reflectă activitatea acestei asociații pe linia organizării producției agro-zootehnice, a valorificării

¹⁸ Arh. St. Miercurea Ciuc, Primăria orașului Gheorgheni, doc. nr. 1.

¹⁹ Ibidem, doc. nr. 2.

²⁰ Ibidem, doc. nr. 3.

²¹ Ibidem, doc. nr. 6.

²² Ibidem, doc. nr. 7.

²³ Ibidem, doc. nr. 8, -- Vezi și nota 8

²⁴ Ibidem, doc. nr. 50.

²⁵ Ibidem, doc. nr. 79.

²⁶ Ibidem, doc. nr. 168.

produselor agricole, a organizării de cursuri, conferințe, precum și a participării producătorilor individuali la diverse târguri și expoziții cu produse agrozootehnice.

Deosebit de bogate sînt informațiile referitoare la dezvoltarea urbanistică a orașului, la construirea unor edificii publice dintre care se remarcă impunătoarea clădire a Liceului „Salamon Ernő”, construită în primul deceniu al secolului al XX-lea, la activitatea diverselor instituții școlare din oraș, precum și la existența unui proiect, din anul 1924, de mutare a reședinței județului Ciuc de la Miercurea-Ciuc la Gheorgheni.²⁷

Dezvoltarea și afirmarea tot mai puternică a clasei muncitoare în luptele pentru dreptate socială este reliefată pregnant de către documentele create de administrația orașului în perioada interbelică. Sînt interzise o serie de manifestații ale clasei muncitoare, sînt confiscate publicații cu caracter de clasă, se iau măsuri de înăbușire a unor greve sau conflicte colective de muncă prin intervenția brutală a forțelor de ordine.

Documentele din primii ani postbelici reflectă procesul de reconstrucție a orașului și de vindecare a rănilor războiului, dar și cel de trecere la un nou tip de administrație, bazată pe principii noi, revoluționare.

În anul 1950, în urma noii împărțiri administrativ-economice a teritoriului Republicii Populare Române,²⁸ orașul Gheorgheni devine reședința raionului cu același nume. Documentele create de către fostul Sfat Popular al orașului Gheorgheni în perioada 1950—1967 reflectă dezvoltarea economico-socială a orașului, afirmarea tot mai pregnantă a relațiilor socialiste în viața economico-socială și politică a localității, încheierea procesului de colectivizare a agriculturii și victoria deplină a socialismului.

Anii extremi: 1693—1967, cantitatea 74,50 m.l., 896 u.a. inv. nr. 1, 119; instrumente contemporane de evidență pentru anii 1922—1927, 1941—1945, lb. română, maghiară, germană, latină.

Bibliografie

1. Benkő, Károly — Csik, Gyergő és Kászón múltja és jelene (Trecutul și prezentul Ciucului, Giurgeului și Casinului), Kolozsvár, 1853
2. Boar Liviu — *Filiala Arhivelor Statului județul Harghita* (Micromonografie), București, 1984, 64 p.
3. Chindea, Teodor — *Contribuții la istoria românilor din Giurgeul-Ciucului*, Gheorgheni, 1930
4. Garda, Deszö — *Kepek Gyergyószentmiklós történetéből* (Secvențe din istoria Gheorgheniului) (în „Korunk”, An XLI, nr. 9, 1982 p. 710—715.
5. Orbán, Balázs — *A székelyföld leirása* (Descrierea ținuturilor ecucieiști), Második kötet (volumul doi), Pest, 1869.
6. Ranca, Ioan — Moldovan, Liviu — *O conscripție necunoscută de la 1748 a populației românești din scaunul Gheorgheni* în „Apulum”, 15, 1977, p. 335—354
7. Tărisznyás, Marton — *A gyergyói kereskedelem néprajzi vonatkozásáiból* (Unele aspecte etnografice ale comerțului din Gheorgheni) în „Aluta”, Sfintu-Gheorghe, 1970, p. 407—412.

²⁷ Ibidem, doc. nr. 178.

²⁸ Vezi Legea nr. 5 publicată în „Buletinul Oficial” nr. 77 din 8 sept. 1950.

1. (03) 7/ 88

LISTA FONDURILOR PRIMĂRIILOR COMUNALE DEȚINUTE DE FILIALĂ

Nr. crt.	Denumirea primăriei	Nr. fondului	Anii extremi	Cantitatea	
				m.l.	u.a.
0	1	2	3	4	5
1.	Primăria comunei Aldea	507	1940 – 1950	0,15	14
2.	Primăria comunei Armășeni	373	1945 – 1968	7,75	579
3.	Primăria comunei Atia	396	1899 – 1968	7,00	456
4.	Primăria comunei Atid	173	1929 – 1949	0,40	14
5.	Primăria comunei Avrămești	485	1948 – 1968	4,85	243
6.	Primăria comunei Bancu	372	1896 – 1950	1,00	77
7.	Primăria comunei Bădeni	508	1941 – 1950	0,10	12
8.	Primăria comunei Bețid	427	1941 – 1949	0,15	2
9.	Primăria comunei Bențești	425	1032 – 1950	0,30	10
10.	Primăria comunei Bilbor	174	1942 – 1968	4,85	251
11.	Primăria comunei Bisericiani	235	1932 – 1968	5,35	491
12.	Primăria comunei Birzava	224	1894 – 1951	0,30	10
13.	Primăria comunei Borzont	528	1955 – 1968	3,90	281
14.	Primăria comunei Casinul Nou	308	1935 – 1950	0,10	5
15.	Primăria comunei Cădaciu	431	1947 – 1950	0,30	9
16.	Primăria comunei Călugăreni	511	1940 – 1950	0,10	12
17.	Primăria comunei Căpilnița	209	1935 – 1968	7,80	606
18.	Primăria comunei Cehetel	433	1940 – 1948	0,15	6
19.	Primăria comunei Cetățuia	18	1801 – 1950	2,10	97
20.	Primăria comunei Chedea Mare	436	1945 – 1949	0,15	4
21.	Primăria comunei Chedea Mică	435	1949 – 1950	0,15	5
22.	Primăria comunei Chinușu	509	1940 – 1950	0,10	9
23.	Primăria comunei Ciceu	389	1938 – 1950	1,00	61
24.	Primăria comunei Cioboteni	203	1946 – 1948	0,05	4
25.	Primăria comunei Ciucșingeorgiu	32	1784 – 1968	15,52	994
26.	Primăria comunei Ciurmani	165	1934 – 1968	11,95	628
27.	Primăria comunei Cırța	184	1910 – 1950	1,30	36
28.	Primăria comunei Cobățești	428	1894 – 1950	1,00	28
29.	Primăria comunei Cământonești	513	1940 – 1949	0,10	9
30.	Primăria comunei Corbu	170	1945 – 1968	6,80	389

0	1	2	3	4	5
31.	Primăria comunei Corund	395	1898—1968	16,38	762
32.	Primăria comunei Cozmeni	254	1889—1968	8,20	497
33.	Primăria comunei Crișeni	172	1899—1949	0,90	68
34.	Primăria comunei Dănești	413	1906—1967	52,5	246
35.	Primăria comunei Dealu	438	1890—1967	5,00	183
36.	Primăria comunei Delnița	544	1923—1950	0,10	7
37.	Primăria comunei Ditrău	100	1904—1968	22,70	1200
38.	Primăria comunei Dirjii	378	1932—1950	1,50	25
39.	Primăria comunei Feliceni	437	1947—1968	4,90	198
40.	Primăria comunei Fincel	443	1945—1948	0,05	2
41.	Primăria comunei Firtănuș	486	1948—1968	2,70	148
42.	Primăria comunei Forteni	547	1953—1968	1,40	55
43.	Primăria comunei Frumoasa	223	1896—1968	9,60	381
44.	Primăria comunei Gălăuțaș	377	1933—1968	6,50	450
45.	Primăria comunei Ghipeș	510	1940—1950	0,10	14
46.	Primăria comunei Girciu	391	1948—1950	0,15	9
47.	Primăria comunei Hodoșa	384	1930—1950	0,35	32
48.	Primăria comunei Iacobeni	310	1943—1950	0,30	29
49.	Primăria comunei Imper	309	1914—1950	0,40	32
50.	Primăria comunei Ineu	185	1908—1950	0,55	19
51.	Primăria comunei Izvorul Mureșului	229	1937—1968	3,15	131
52.	Primăria comunei Joseni	257	1870—1968	15,20	625
53.	Primăria comunei Lăzarea	21	1806—1967	15,05	1164
54.	Primăria comunei Lăzărești	255	1941—1950	0,15	13
55.	Primăria comunei Locodeni	515	1940—1949	0,10	10
56.	Primăria comunei Lueta	164	1945—1968	6,60	297
57.	Primăria comunei Lupeni	233	1928—1968	4,70	214
58.	Primăria comunei Mădăraș	415	1922—1950	1,35	61
59.	Primăria comunei Mărtiniș	517	1940—1967	5,20	168
60.	Primăria comunei Medișor	430	1946—1950	0,30	10
61.	Primăria comunei Merești	136	1944—1948	0,35	13
62.	Primăria comunei Mihăileni-Ciuc	376	1928—1968	6,70	258
63.	Primăria comunei Mihăileni—Odorhei	426	1941—1950	0,45	11
64.	Primăria comunei Mugeni	221	1933—1950	5,20	153
65.	Primăria comunei Nicoleni	429	1941—1949	0,15	9
66.	Primăria comunei Nicolești—Ciuc	98	1813—1950	0,60	19
67.	Primăria comunei Nicolești—Odorhei	380	1949—1951	0,10	6
68.	Primăria comunei Ocland	226	1858—1968	6,70	381
69.	Primăria comunei Ocna de Jos	123	1875—1950	1,10	72
70.	Primăria comunei Ocna de Sus	124	1920—1968	10,20	536
71.	Primăria comunei Păuleni—Ciuc	543	1927—1968	3,00	128
72.	Primăria comunei Păuleni—Odorhei	234	1948—1968	4,00	233
73.	Primăria comunei Plăieșii de Jos	306	1936—1950	0,45	40
74.	Primăria comunei Plăieșii de Sus	307	1946—1950	0,20	19
75.	Primăria comunei Praid	105	1899—1968	14,45	607
76.	Primăria comunei Racu	390	1944—1950	0,40	20
77.	Primăria comunei Rareș	512	1940	0,03	1

0	1	2	3	4	5
78.	Primăria comunei Remetea	101	1880—1950	3,25	85
79.	Primăria comunei Rugănești	424	1945—1950	0,30	10
80.	Primăria comunei Săcel	402	1940—1950	0,40	14
81.	Primăria comunei Sărmaș	385	1945—1968	5,85	207
82.	Primăria comunei Secuieni	397	1949—1950	0,60	11
83.	Primăria comunei Șiclod	171	1928—1949	1,10	32
84.	Primăria comunei Siculeni	388	1943—1950	0,70	42
85.	Primăria comunei Sincrai	439	1910—1968	4,90	205
86.	Primăria comunei Sincrăieni	20	1852—1949	0,35	14
87.	Primăria comunei Sindomic	422	1890—1950	2,25	60
88.	Primăria comunei Sînmartin	253	1887—1968	7,00	376
89.	Primăria comunei Sînpaul	516	1949—1968	4,53	176
90.	Primăria comunei Sinsimion	2	1853—1968	10,00	483
91.	Primăria comunei Sintimbru	19	1777—1950	1,50	39
92.	Primăria comunei Subcetate	531	1920—1968	6,70	371
93.	Primăria comunei Suseni	145	1945—1968	10,45	595
94.	Primăria comunei Șimonești	423	1941—1950	1,00	21
95.	Primăria comunei Șoimeni	545	1947—1950	0,05	2
96.	Primăria comunei Șumuleu	5	1927—1950	0,35	37
97.	Primăria comunei Tăietura	222	1894—1950	1,75	40
98.	Primăria comunei Tămașu	441	1868—1950	0,10	5
99.	Primăria comunei Tărcești	434	1937—1950	0,60	15
100.	Primăria comunei Tibod	442	1940—1949	0,10	3
101.	Primăria comunei Tomești	114	1877—1950	0,90	36
102.	Primăria comunei Toplița-Ciuc	70	1770—1950	1,00	83
103.	Primăria comunei Tulgheș	260	1922—1968	12,70	582
104.	Primăria comunei Turdeni	432	1941—1950	0,15	4
105.	Primăria comunei Tușnad-Sat	231	1895—1968	12,70	764
106.	Primăria comunei Uilac	401	1945—1950	0,03	2
107.	Primăria comunei Ulcani	440	1882—1967	2,10	92
108.	Primăria comunei Ulieș	382	1948—1950	0,25	10
109.	Primăria comunei Valea Strîmbă	144	1910—1968	5,00	223
110.	Primăria comunei Vasileni	381	1948—1950	0,10	7
111.	Primăria comunei Vidacut	400	1948—1949	0,05	3
112.	Primăria comunei Voșlobeni	230	1921—1968	4,85	224
113.	Primăria comunei Zetea	532	1926—1967	3,30	134

FONDURI ECONOMICE

a) Industriale

ÎNTEPRINDEREA MINIERĂ BĂLAN

Începuturile minei de la Bălan se leagă de numele românului Ioan Oprea din Timafalva¹, care la începutul secolului al XIX-lea a remarcat pe pereții abrupti ai muntelui din preajma viitoarei localități miniere Bălan, țurțuri strălucitori de minereu de cupru, pe care i-a cules și i-a predat Oficialității scaunului Odorhei.²

Mai mulți întreprinzători locali au încercat să exploateze zăcămintul descoperit de Ioan Oprea, dar au renunțat, datorită cheltuielilor deosebit de mari pe care le implicau lucrările de exploatare a minereului cuprififer.³

Exploatarea sistematică a zăcămintului și deschiderea de galerii de adincime s-a făcut abia după anul 1803, când Tezaurariatul minier din Viena a preluat teritoriul minei, încheind în anul 1807 un contract cu comuna Sîndomic și proprietarii de pământ și păduri din localitate, prin care s-au asigurat terenuri necesare minei, precum și manganul obținut din materialul lemnos aflat în apropiere, necesar prelucrării primare a minereului extras pe scară tot mai mare.⁴

În anul 1811 a fost terminată construcția primei forje, astfel că s-a putut începe activitatea de topire a minereului de cupru. Pînă în anul 1825 s-au produs anual 185,2 chintale de cupru⁵, cantitate care însă, prin vînzare, nu acoperea cheltuielile de producție. Tezaurariatul minier suportînd un deficit anual de 2—300 de florini.⁶ Ca urmare a acestei situații, a nerentabilității exploatării cuprifere, care se accentua an de an, s-a dispus de către forurile superioare încetarea exploatării minereului de cupru și scoaterea la vînzare a minei.

În anul 1825 pentru suma de 5 000 de florini, mina de la Bălan intră în proprietatea familiei negustorului armean din Gheorgheni Zakarias și a

¹ Sat atestat documentar la 1466 și înglobat în anul 1876 în localitatea Cristuru Secuiesc

² Orban, Balász, *A szekelyföld leirása, Masodik kötet* (Descrierea ținuturilor secuiești), vol. II, Pest, 1869, p. 93.

³ Vajda Ludovic, *Din istoricul minci Bălan* în „Acta Musei Napocensis” XX, Cluj-Napoca, 1983, p. 173.

⁴ Ibidem, p. 173—174.

⁵ Ibidem, p. 174.

⁶ Ibidem

lui Lukáts Todor Šimon, proprietar de mină din Zlatna.⁷ Până în anul 1846, pe lângă cele 5 galerii existente, au mai fost deschise alte 5 galerii, astfel că producția în perioada 1826—1849 a fost în medie de 414,8 chintale anual.

În abatajele din subteran, precum și la suprafață, la zdrobirea și topirea minereului, lucrau circa 200 de muncitori. Cuprul produs la Bălan, avînd puritate deosebită se bucura de renume atît în țară cît și în străinătate. O parte din acesta se vindea în Țara Românească și Moldova.⁸

Localitatea Bălan s-a constituit ca o așezare nouă, exclusiv din lucrătorii și funcționarii de la mină, începînd din anul 1818. În anul 1825 în localitatea Bălan locuiau 13 familii, numărul acestora atîngînd cifra de 169 în anul 1846.⁹ Asistența sanitară era asigurată de un medic retribuit de proprietarii minei împreună cu minerii, care aveau un fond de asigurare, păstrat în lada frăției minerilor.¹⁰ În Bălan funcționa și o școală primară, susținută material de către proprietarii minei, care era frecventată de circa 40—45 de elevi, însă foarte mulți copii abandonau școala urmînd să lucreze în cadrul minei de la vîrstă fragedă. „Proprietarul de mină — notează istoricul contemporan Kővári László — îl obișnuiește chiar și pe copil să lucreze plătit cu ziua”.¹¹

Conducerea administrativă, precum și rezolvarea unor litigii minore intervenite între locuitorii noii localități, Bălan, apărute odată cu exploatarea cuprifera, cădea în sarcina unui staroste și a juraților aleși din rîndul locuitorilor, care erau, cu excepția citorva meșteșugari legați de necesitățile mineritului, lucrători ai minei.

În anii zbuciumați ai revoluției de la 1848—1849 a existat un proiect de construire la Bălan a unei turnătorii de tunuri și a unei fabrici de praf de pușcă. Cu toate că au început lucrările, în cele din urmă proiectul nu a fost realizat, însă în tot acest răstimp de la Bălan au fost livrate mari cantități de cupru fabricii de la Tirgu Secuiesc.¹²

După înfrîngerea revoluției, ca represalii pentru sprijinul acordat revoluționarilor, mina de la Bălan trece sub directă administrației a Tezaurariatului minier austriac, pînă în luna iunie 1851 cînd este restituită proprietarilor de drept, familia Zakarias.¹³

La 23 octombrie 1871, mina de la Bălan a fost achiziționată, în urma unei licitații, cu suma de 222 000 de florini de sibienii Paul Nendtwich și P. J. Kápdebó, deschizîndu-se astfel un nou capitol al istoriei minei și localității Bălan.¹⁴ Cei doi proprietari, împreună cu o serie de urmași ai familiei Zakarias fosta proprietară a perimetrului minier Bălan, au înființat în anul 1873 o societate anonimă pe acțiuni sub denumirea de „S. A. a Minei Transilvane de Cupru Bălan”.¹⁵ Majoritatea acțiunilor vor intra în posesia capitalului ger-

⁷ „Erdély Bányász Almanách 1846-ra” (Almanahul minier ardelean pe anul 1846), p. 112

⁸ Ibidem, p. 119.

⁹ Vajda, Ludovic, *op. cit.* p. 177.

¹⁰ Ibidem, p. 179.

¹¹ Kővári, László, *Erdély földe ritkaságai* (Raritățile pămîntului Ardealului), Kólozsvár. 1853, p. 178.

¹² Vajda, Ludovic, *op. cit.*, p. 180.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, p. 185.

¹⁵ Vajda, Ludovic — *Mina Bălan la sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX* în „Acta Musei Napocensis”, XXI, Cluj-Napoca, 1984, p. 263.

man, întreprinderea mutându-și sediul administrativ la Sibiu, avînd noua denumire de „S. A. Întreprinderea Minieră de Cupru din Transilvania“.

După o perioadă de avînt economic, în ultimul deceniu al secolului trecut situația economică a Întreprinderii Miniere din Bălan s-a înrăutățit. Faptul s-a datorat scăderii conținutului de metal al minereului extras, precum și importul de cupru din străinătate la un preț mult inferior celui de la Bălan.

În ultimele decenii ale secolului trecut, numărul mediu al muncitorilor angajați, permanent era de 155. Pe lângă aceștia în mină munceau un mare număr de femei și copii ponderea acestora față de bărbați fiind de 38,9%.¹⁶

Datorită înrăutățirii situației economice a Întreprinderii Miniere de la Bălan, după o încercare de redresare făcută de un comerciant local, la 1 iulie 1894 activitatea de exploatare a minereului de cupru de la Bălan a fost complet întreruptă, muncitorii fiind nevoiți să-și caute de lucru la exploatările forestiere din împrejurimi sau la exploatările miniere de la Borsec, Căpeni, Petroșani¹⁷

În anul 1904, prin intermediul capitalului francez, s-a reluat producția minieră de la Bălan, prin noua societate denumită „Compagnie minière de Siculie“, care în anul 1907 se va transforma în „S. A. Întreprinderea Minelor de Cupru din Transilvania“, controlată tot de capitalul francez, care la rîndul său se va transforma, la 31 decembrie 1908 în „S. A. Întreprinderile Miniere de Cupru Ungare“.¹⁸

Noua societate era de fapt o fuziune a minelor de cupru de la Bălan cu cele de la Zam, Almășel și Roșia.

Cu toate acestea situația economică a Întreprinderii Miniere de la Bălan se înrăutățește constant. „Scăderea producției de cupru — se arată în anul 1910 — se datorează nu atît reducerii capacității de producție a minelor de cupru, cît mai degrabă unor cauze de ordin financiar“.¹⁹

În anii primului război mondial, cu tot interesul manifestat de autoritățile militare pentru producția de cupru necesară armatei, nu s-au obținut rezultate încurajatoare.

În perioada interbelică, minele de la Bălan vor face parte din Societatea Anonimă — „Phoenix“ — cu sediul în Baia Mare, purtînd denumirea de „Phoenix“ — S. A. mine și uzine de aramă Bălan.²⁰ Conform statisticii miniere a României pe anul 1922, în acest an producția minelor de la Bălan a fost de 750 000 kg de minereu în valoare de 287 500 de lei din care s-au extras 59 532 kg de cupru. Din datele inventarului întocmit la 18 aprilie 1925, valoarea totală a exploatării de la Bălan împreună cu utilajele, terenurile și celelalte anexe era de 17 249 279 de lei.²¹

În anii dictatului de la Viena, exploatarea minieră de la Bălan va fi preluată de statul maghiar, făcînd parte din Societatea „Hungaria“ pînă

¹⁶ Ibidem, p. 266.

¹⁷ Ibidem, p. 268.

¹⁸ Ibidem, p. 270.

¹⁹ Ibidem, p. 273.

²⁰ Arh. St. Miercurea — Ciuc — I. M. Bălan, dosar 1/1919—1940, f. 24. Ulterior se va numi „Phoenix“ — Fabrică de acid sulfuric și produse chimice — S. A. Mine și topitorie din Bălan, ibidem, f. 36.

²¹ Ibidem, dosar 2/1924, f. 107.

la data de 1 iulie 1943 când va trece în subordinea Societății pe acțiuni „Minele de plumb și zinc” — Baia Mare.²²

Dintr-un raport întocmit de conducerea minei, adresat ministerului de resort, rezultă că în anul 1941 numărul muncitorilor era de 99 dintre care 5 bărbați sub 18 ani²³ iar în anul 1943 numărul acestora va fi de 98, dintre care 5 bărbați și 2 femei sub 18 ani.²⁴

Conform inventarului întocmit în anul 1945, „Minele de plumb și zinc” S. A. — Baia Mare — Exploatarea Bălan, dispunea de concesiuni miniere acordate în valoare de 8 908 137 de lei, perimetru de exploatare în valoare de 3 478 415 lei, terenuri și clădiri în valoare de 23 755 032 lei și instalații de 7 915 019 lei, în total 44 056 603 lei.²⁵

În baza Legii nr. 119 din 11 iunie 1948 pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi, „Exploatarea Bălan” a trecut în patrimoniul statului. La 12 iunie 1948, au intrat în patrimoniul statului terenuri în valoare de 476 967 de lei, clădiri în valoare de 3 974 725 de lei, mașini și instalații în valoare de 1 454 488 de lei, investiții mobile de 271 150 de lei și concesiuni, patente și licențe în valoare de 2 321 240 de lei, în total 8 498 571 de lei.²⁶

La suprafață, exploatarea minieră dispunea de o serie de clădiri și de instalații dintre care amintim sala mașinilor cu o suprafață de 78 m², hala mașinilor diesel în suprafață de 280,26 m², clădirea de rafinare și topire a minereului cu o suprafață de 714 m². Pe lângă aceste clădiri mai exista și o fierărie de mină și un atelier de lăcătușerie, precum și un gater de 24 de țoli.²⁷ Pentru personalul exploatării exista o clădire pentru apelul muncitorilor cu o suprafață de 96 m², locuințe pentru conducerea minei precum și 4 clădiri destinate locuințelor pentru muncitori.²⁸

Acest moment a marcat o adevărată răscruce în istoria de un secol și jumătate a exploatării cuprifere de la Bălan, constituind punctul de plecare pe un drum mereu ascendent.

Prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 126 din 11 februarie 1950 se reorganizează activitatea întreprinderii, care se va numi „Întreprinderea Minieră Bălan, exploatare de pirite cuprifere”, în subordinea Direcției Generale a Minereurilor din Ministerul Metalurgiei și Industriei Chimice. În anul 1950, valoarea fondurilor de bază ale I. M. Bălan era de 146 937 000 lei.²⁹

An de an baza tehnico-materială a I. M. Bălan a sporit necontenit, condițiile de muncă și de viață ale minerilor au devenit tot mai bune prin introducerea unor mașini și utilaje perfecționate, prin creșterea gradului de siguranță în exploatare și reducerea accidentelor de muncă din subteran.

Fondul documentar creat de I.M. Bălan de-a lungul timpului a fost preluat de către filială pînă în anul 1955 și se compune din arhiva tehnică, care cuprinde piese desenate, proiecte, hărți geologice ale perimetrelor

²² Ibidem, dosar 5/1941—1943, f. 97.

²³ Ibidem, dosar 5/1941—1943, f. 26.

²⁴ Ibidem, f. 98.

²⁵ Ibidem, dosar 7/1954, f. 1

²⁶ Ibidem, dosar 1/1948, f. 3

²⁷ Ibidem, f. 14—16.

²⁸ Ibidem, f. 19.

²⁹ Ibidem, dosar 50/1950, f. 1.

miniere, planuri ale galeriilor precum și arhiva administrativă compusă din dosare și registre.

Hărțile provin din anii 1861—1950 și reflectă evoluția exploatărilor miniere, ale perimetrelor, ale prospecțiunilor electromagnetice Turan, precum și ale polarizației spontane de la Bălan. De asemenea schițele și planurile diferitelor galerii, construcții de suprafață sau din subteran ne dau o imagine sugestivă a diferitelor faze de dezvoltare a Întreprinderii Miniere.

Dintre dosarele administrative se remarcă în primul rind corespondența privind producția, certificatele de calitate, scrisorile de trăsură privind expedierea minereului și a concentratului de cupru,³⁰ buletinele de analiză chimică, inventarele din anii 1924, 1936, 1945 și mai ales cele întocmite la 12 iunie 1948 cu ocazia Naționalizării.³¹

Diferitele proiecte și devize din anii 1950—1955 stau mărturie procesului de dezvoltare a întreprinderii, de dotare cu noi mașini și instalații, menite să ducă la creșterea producției, la modernizarea activității în subteran.

Registrele cu evidența angajaților³² și statele de plată, documentele de personal din perioada 1948—1955 ne oferă date privind numărul angajaților din diferite perioade, fluctuația acestora, numărul mediu anual al muncitorilor.³³

Bogatul material documentar deținut de filială, acoperind aproape un secol din viața Întreprinderii Miniere Bălan (1861—1955) stă mărturie a dezvoltării sale, a grijii partidului și statului nostru pentru asigurarea unor condiții de muncă și de viață tot mai bune harnicilor mineri care aduc la lumină minereul de cupru, această bogăție a subsolului harghitean.

Anii extremi: 1861—1955, cantitatea 8,33 m.l., 432 u.a., inv. nr. 120, 121, 122, lb. română, maghiară, germană.

Bibliografie

1. Orbán, Balázs — *A székelylelérása* (Descrierea ținuturilor secuiești), Második kötet (volumul doi), Pest, 1869
2. „Statistica minieră a României pe anul 1922”, București, Tipografiile Române Unite. 1923
3. Vajda, Ludovic — *Din istoricul minci Bălan*, in „Acta Musei Napocensis”, XX, Cluj-Napoca, 1983, p. 173—185.
4. Vajda, Ludovic — *Mina Bălan la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX* in „Acta Musei Napocensis”, XXI, Cluj-Napoca, 1984, p. 263—275
5. Vajda, Ludovic — *Balánbánya történetéből* (Din istoria minci Bălan), in „Korunk”, Anul XLI, nr. 12, 1982, p. 972—976
6. Vitos, Mozes — *Csikmgyei füzetek. Adatok a Csikmgyei leírásához és történetéhez* (Caietele județului Ciuc. Date referitoare la descrierea și istoria județului Ciuc), 10. ik. szám (numărul 10), Csikszereda, 1895, p. 275—280

³⁰ Ibidem, dosar 1/1919—1940.

³¹ Ibidem, dosar, nr. 1/1948 .

³² Ibidem, dosar 9/1905—1929, dosar 11/1939—1948.

³³ Ibidem, dosar 17/1949, dosar 23/1950, dosar 97, 98/1951, dosar 143/1952, dosar 205/1953, etc.

UZINELE DE FIER VLĂHIȚA

Exploatarea și prelucrarea minereului de fier de pe Valea Homorodului Mic datează încă de pe vremea dacilor.¹ Atestarea documentară a unei forje pe Valea Homorodului datează din anul 1591, când principele Transilvaniei Sigismund Báthory dăruiește această forjă unui ofițer din armata sa.²

În hotarul comunei Merești, este cunoscută exploatarea la suprafață a minereului de fier pe la începutul secolului al XVIII-lea, în punctul numit Stăvilarul diavolului.³

Înființarea în comuna Merești a primei asociații cu caracter capitalist, care avea drept scop exploatarea și prelucrarea minereului de fier este atestată documentar la 8 martie 1799, când 12 asociați pun bazele unui stabiliment care avea drept scop exploatarea și prelucrarea minereului de fier.⁴

Prima atestare documentară a Întreprinderii de Fier din Vlăhița datează din anul 1836 și este legată de numele tânărului inginer de mine Gyertyánffy Jonás, care construiește un cuptor pentru topit minereul de fier și un ansamblu de clădiri aferente.⁵

În apropierea cuptorului a fost ridicată o forjă pentru prelucrarea fontei brute, ciocanul acesteia fiind acționat de forța hidrolică.⁶

Un moment important din viața întreprinderii vlăhițene, îl constituie anii revoluției de la 1848—1849 când aici, din ordinul revoluționarului Gábor Aron se toarnă tunuri pentru trupele revoluționare, fapt ce va duce la incendierea întreprinderii de către trupele țariste.⁷

Reconstrucția ei a durat cinci ani, fiind începută în anul 1851. Principalele produse ale întreprinderii erau fonta turnată precum și o serie de produse finite ca: sobe obișnuite și ornamentale, cazane de fier precum

¹ Orbán, Balázs — *A székelyföld leírása történelmi, régészeti természet rajzi s népismereti szempontból*, Elsőkötet, Pest, 1868, p. 82.

² Vajda, Ludovic — *Întreprinderca de fier Vlăhița în primele decenii de existență*, in „Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română — Naționalitatea maghiară“, București, Editura politică, 1976, p. 301.

³ Ibidem, p. 302.

⁴ Arh. St. Miercurea-Ciuc, Colecția de documente a Muzeului din Cristuru-Secuiesc, doc. nr. 1411.

⁵ Vajda, Ludovic, *op. cit.*, p. 306.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem, vezi și Orbán, Balázs, *op. cit.* p. 82.

1803 — Sigiliul comunității privilegiate Vlăhița

și diferite piese de mașini.⁸ După ce activitatea întreprinderii cunoaște perioade de avânt dar și de stagnare și chiar de reducere a producției, în anul 1875 activitatea ei încetează ca urmare, în primul rînd a consecințelor crizei economice din 1873.⁹

Activitatea la Vlăhița va fi reluată în anul 1878, întreprinderea numărînd 90 de muncitori. Aici se produceau unelte agricole, sobe de fier, grătare de fier, scaune, roți dințate, greutăți pentru sfărîmat pietre, nicovale, sape, hîrlețe și lopeți care găseau o bună piață de desfacere în împrejurimi la Odorhei, Miercurea-Ciuc, Brașov, Trei Scaune, dar multe din aceste produse ajungeau pînă în Moldova și Țara Românească.¹⁰

Anii primului război mondial au paralizat activitatea întreprinderii de la Vlăhița, activitate ce va fi reluată în primii ani postbelici printr-o serie de refaceri și amenajări, astfel că întreprinderea de la Vlăhița a ajuns să ocupe locul al 4-lea între cele 7 întreprinderi producătoare de fier din România, situîndu-se după Hunedoara, Reșița și Întreprinderea Titan-Nădrag-Călan.¹¹

În toamna anului 1925, întreprinderea se transformă într-o firmă colectivă, mărindu-și capitalul și deschizîndu-i-se noi perspective de dezvoltare.

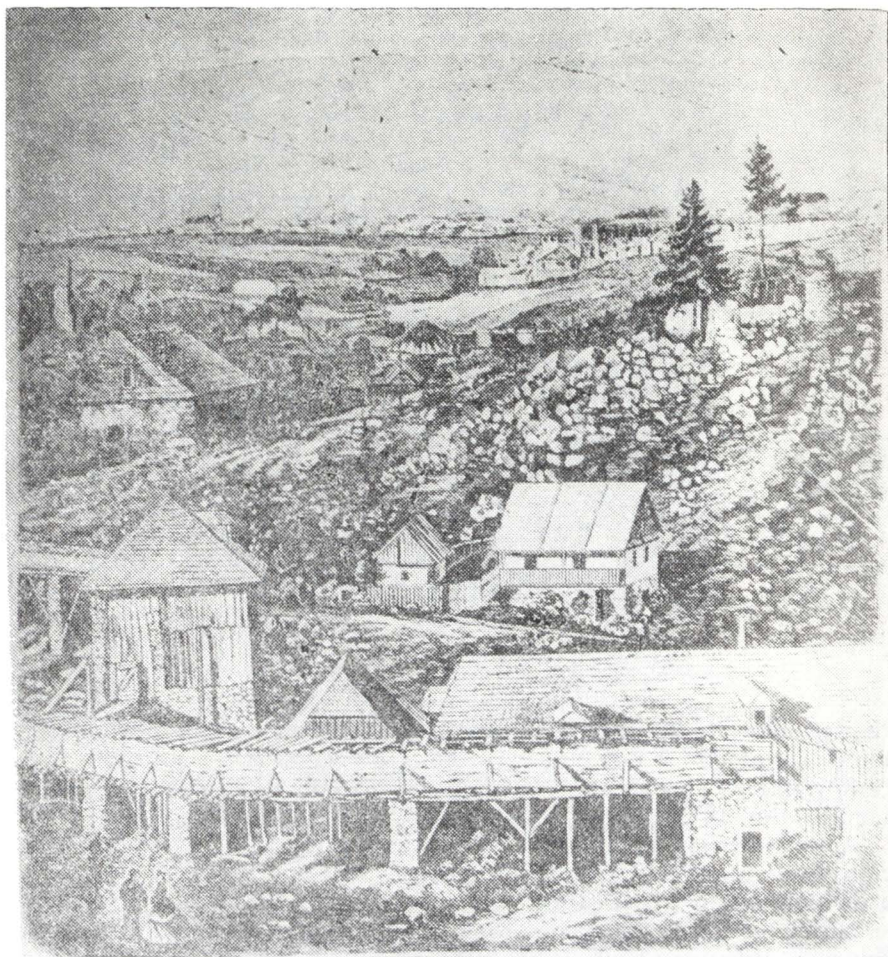
La 2 noiembrie 1925 este semnat la Brașov, Actul constitutiv al „Uzinelor de Fier Vlăhița Societate Anonimă” — cu un capital social de 30 000 000

⁸ Ibidem.

⁹ Vajda, I. — *Întreprinderea de fier Vlăhița (1878–1824)*, în „Acta Musei Napocensis”, XII, 1976, p. 481.

¹⁰ Ibidem, p. 488–489.

¹¹ Ibidem, p. 494

Furnalul de la Vlăhița la mijlocul secolului trecut

de lei, împărțit în 60 000 bucăți acțiuni în valoare nominală de cîte 500 lei fiecare.¹²

Fonta obținută era prelucrată, obținîndu-se în anul 1929 peste 100 de sortimente de mărfuri.¹³ Anii crizei economice au dus la scăderea treptată a producției, fapt ce a avut repercursiuni asupra situației deosebit de precare a muncitorilor. Astfel în anul 1930 se procedează la o reducere cu 20% a salariilor, care vor fi reduse din nou în anul 1931, astfel că la sfîrșitul acestui an ele reprezentau abia 50% din nivelul lor din anii următorii crizei.¹⁴

¹² „Monitorul Oficial” nr. 129 din 12 iunie 1926, p. 8665. În același număr al „Monitorului Oficial” sînt publicate și „Statutele Uzinelor de fier Vlăhița, soc. anonimă”, p. 8666—8670.

¹³ Vezi lista acestora în „Acta Musei Napocensis”, vol. XIV, p. 582.

¹⁴ Ibidem, p. 584—585.

După 1933 situația Uzinelor de Fier Vlăhița se redresează treptat, forța motrică instalată ajungând în anul 1938 la 330 cai-putere, de asemenea fiind construite noi ateliere de emailare, nichelare, cromare, zincare, ridicându-se astfel calitatea produselor realizate aici. Noile produse, printre care vasele emailate și tocătoarele de carne emailate, erau foarte căutate fiind desfăcute prin intermediul firmei bucureștene „SOCOMET“, cu drept exclusiv de desfacere.¹⁵

Anii Dictatului de la Viena au avut consecințe nefaste asupra activității Uzinelor de Fier Vlăhița. O parte din utilajul mecanic este demontat, activitatea fiind parțial redusă. Redresarea ei va avea loc după 12 septembrie 1944, odată cu eliberarea localității Vlăhița. Conducerea uzinelor a fost preluată de un comitet compus din cinci membri, care prin eforturi deosebite și mai ales cu sprijinul muncitorilor au reușit să repună pe parcurs în funcțiune utilajele și instalațiile în mare parte distruse în timpul războiului. Momentul însă care a marcat definitiv istoria Uzinelor de Fier Vlăhița și le-a deschis un drum nou l-a constituit Naționalizarea principalelor mijloace de producție de la 11 iunie 1948, printre care și „Uzinele de fier Vlăhița“ S.A.R.¹⁶

Astăzi, Intreprinderea de Fier Vlăhița este o unitate economică modernă cu o dotare tehnică la nivelul cerințelor actuale, produsele ei fiind destinate atât beneficiarilor interni cât și externi. Dintre produsele care se bucură de o binemeritată apreciere amintim carcasele pentru motoare electrice, fontă cenușie, piesele de schimb, utilajele turnate pentru oțelării, cilindri de laminor.¹⁷

Fondul documentar creat de Intreprinderea de Fier Vlăhița a fost preluat de filiala noastră în anul 1975. În urma prelucrării acestui fond în anul 1986 au rezultat un număr de 73 u.a. din anii 1927—1948. Documentele fondului reflectă activitatea productivă, atât a uzinelor propriu-zise, cât și a exploatărilor miniere din împrejurimi, de unde provine o parte din materia primă, numărul muncitorilor¹⁸ relațiile cu diverși beneficiari, nivelul producției. Surse valoroase pentru studierea activității uzinelor o constituie bilanțurile anuale și evidențele de contabilitate, registrele de inventariere periodică, registrele de casă, fișele „Cartea mare“, registrele de încasări și plăți, registrele de expediere a facturilor, polițele de asigurare la „Societatea generală de asigurări Dacia“.

Deosebit de valoroase sînt inventarele întocmite la 12 iunie 1948 cu ocazia Naționalizării Uzinelor de Fier Vlăhița. Astfel au fost preluate cu această ocazie, cele două furnale cu mangan, Nr. 1 cu o capacitate maximă de 7 tone, sistem deschis cu bazin exterior și Nr. 2 cu o capacitate de 25 tone, sistem nou, închis, în curs de reparație, cu 8 suflante răcite cu apă, de asemenea turnătoria de fontă, mașinile și instalațiile de forță, forja zidită cu

¹⁵ Ibidem, p. 586.

¹⁶ „Monitorul Oficial“ nr. 133 bis. din 11 iunie 1948, p. 5051 și Arh. St. Miercurea-Ciuc, Uzinele de Fier Vlăhița, dosar 66/1948, proces verbal de predare-preluare din 12 iunie 1948 cu inventarele anexe.

¹⁷ *Intreprinderea de fier Vlăhița la 150 de ani*, Vlăhița, 1975, p. 33.

¹⁸ Arh. St. Miercurea-Ciuc — Uzinele de fier Vlăhița dosar 1/1927, 3/1930, 6/1934.

2 focuri, atelierul mecanic, atelierul de tâmplărie, mina aferentă uzinelor, cuptoarele electrice, laboratorul, construcțiile și imobilele aferente, piesele finite și semifabricate, precum și terenurile aflate în posesia Uzinelor.¹⁹

Anii extremi: 1927—1948, cantitatea 1,50 m.l., 73 u.a., inv. nr. 63, lb. română, maghiară, germană.

Bibliografie

1. Boar, Liviu — *Filiala Arhivelor Statului județul Harghita* (Micromonografie), București, 1984, 64 p.
2. * * * — *Intreprinderea de fier Vlăhița la 150 de ani*, Vlăhița, 1975
3. „Monitorul Oficial, nr. 129, 12 iunie 1926, p. 8665—8670
4. Orbán, Balázs — *A székhelyföld leírása* (Descrierea ținuturilor secuiești) Első kötet (vol. I), Pest, 1868
5. Vajda, Lajos — *Intreprinderea de fier Vlăhița în primele decenii de existență* în „Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română, Naționalitatea maghiară“, București, Editura politică, 1976, p. 301—337
6. Vajda, L. — *Intreprinderea de fier Vlăhița*) în „Acta Musei Napocensis“, vol. XIII, 1976, pp. 481—504
7. Vajda, L. — *Uzinele de fier Vlăhița 1925-1948* în „Acta Musei Napocensis“, vol. XIV, 1977, pp. 577—591
8. Vajda, Lajos — *A szentkeresztbányai vasgyártás története* (Istoria fabricării fierului la Vlăhița), Politikai könyvkiadó, (Editura politică), Bukarest, 1983
9. Vajda, Lajos — *Szentkeresztbánya munkássága a századfordulón* (Munctorimea din Vlăhița la începutul secolului) în „Korunk“ nr. 5, 1981, p. 349—353
10. Vajda, L. — *Industria minieră și metalurgică din Transilvania în perioada de avânt capitalist 1867-1873* — în Acta Musei Napocensis, vol. XVII, 1980, p. 277—297
11. Vajda, Lajos — *Erdély bányák, kohok, emberek, századok — Gazdaságtársadalom és munkémozgalomtörténet a XVIII század második felitől 1918-ig* (Mine, furnale, oameni și secole transilvănene — Istoria mișcării muncitorilor minieri și siderurgisti transilvăneni din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea pînă la 1918), Politikai könyvkiadó (Editura politică), Bukarest, 1981

¹⁹ Ibidem, doar 66/1948

FABRICILE DE CHERESTEA DIN FOSTELE JUDEȚE CIUC ȘI ODORHEI

Versanții munților Harghita, ai Giurgeului și ai Gurghiului sint acoperiți cu păduri seculare de brazi, ele constituind una din principalele bogății naturale ale acestor meleaguri. Tocmai de aceea, exploatarea „aurului verde“ are vechi tradiții în zona Harghitei. Joagărele minate de forța apelor sint atestate documentar încă din secolele XVI-XVII. În anul 1601, la Căpilnița este atestată existența unui joagăr, minat de forța unui pîriu din apropiere, care face obiectul unui partaj între doi locuitori din acea localitate.¹

Călătorul turc Evlia Celebi, care a străbătut aceste meleaguri în anul 1661, arată că la Căpilnița: „Erau și multe festraie minunate, care tăiau mereu tot felul de scînduri“.² La începutul secolului al XVIII-lea, la 10 august 1700, la Scaunul filial Ciucul de Jos ca instanță de judecată sint audiați o serie de martori, privind dreptul de proprietate asupra unui joagăr situat în hotarul localității Sînsimion.³ De asemenea, dreptul de proprietate asupra unor joagăre situate în hotarul dintre localitățile privilegiate Vlăhița și Căpilnița face obiectul unor cauze care se dezbate la Scaunul de judecată din Odorhei în anii 1733, 1738 și 1792.⁴

La 22 aprilie 1711, contele Ștefan Wesselényi, guvernatorul Transilvaniei adresează un ordin Oficialității Scaunului Ciuc, Giurgeu și Casin prin care se solicită necesarul de material lemnos pentru cetatea de la Alba Iulia precum și pentru construirea podului de peste Mureș de la Vărădia.⁵

Creșterea producției de material lemnos, precum și posibilitatea transportării acestuia cu plutele pe Mureș a făcut ca solicitările de cherestea, de bună calitate care se exploata din pădurile harghitene, să fie tot mai mare. Astfel, un ordin gubernial din 1 octombrie 1715, înștiința autoritățile Scaunului filial Giurgeu, cu sediul în Gheorgheni, că sint obligate să livreze un număr de 10 000 de bușteni de brad necesari pentru construirea palisadelor de la fortificațiile cetății Alba Iulia, bușteni ce urmează a fi transportați sub formă de plute pe Mureș.⁶

¹ Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond nr. 302 Familia Both din Căpilnița, doc. nr. 2.

² „Călători străini despre Țările Române“, vol. VI, Editura științifică și enciclopedică, București, 1970, p. 587.

³ Arh. St. Miercurea-Ciuc, Scaunul filial Ciucul de Jos, Mapa I, doc. nr. 18.

⁴ Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond nr. 302. Familia Both din Căpilnița, doc. nr. 12, 15, 31

⁵ Arh. St. Miercurea-Ciuc, Scaunul secuiesc Ciuc, Mapa I, doc. nr. 83

⁶ Arh. St. Miercurea-Ciuc, Scaunul filial Giurgeu, Varia, doc. nr. 13

Exploatarea pădurilor a cunoscut un ritm accelerat în veacurile următoare, lemnul fiind tot mai solicitat la construcțiile din țară dar și la export. În perioada interbelică, dintre județele din Transilvania, județul Ciuc deținea un loc de frunte în producția de cherestea brută, de bună calitate care era apreciată la export. Versanții Văii Mureșului erau înțesați cu fabrici de cherestea. Într-un articol din gazeta „Elöre“ (Înainte) se arăta: „De-a lungul Văii Mureșului și în locurile apropiate, 35 de fabrici de cherestea și o mulțime de joagăre produc cherestea. Iarna, în afară de acestea, sute de muncitori forestieri sînt în plin lucru la marile întreprinderi de exploatare a lemnelor de foc“.⁷

Aproape întreaga industrie forestieră era în mina sectorului particular iar majoritatea societăților forestiere care își desfășurau activitatea pe Valea Mureșului erau controlate de capitalul străin. Principalele societăți care aveau fabrici de cherestea, pe lângă zecile de firme individuale, erau societățile „LOMOS“, „FORESTA“, „O.F.A.“, S.A. VALEA MUREȘULUI“.⁸

În general fabricile de cherestea erau dotate în medie cu 1—3 gateri de 14, 18 și 24 de țoli, forța motrică fiind asigurată de forța hidraulică sau cu ajutorul unor mașini cu aburi, cu puteri variind între 20 și 250 C.P. La majoritatea fabricilor aceste utilaje erau învechite, uzate moral și fizic, fabricate la începutul secolului.

De cele mai multe ori fabricile de cherestea erau asociate cu mori sistematice, care foloseau puterea instalată a fabricii. Producția fabricilor era formată din cherestea de diferite calități, precum și din produse secundare ca: șipci, margini, lemn de foc, coajă de brad.

Producția de cherestea a unei fabrici putea să ajungă la 5 000 m³ anual, cifrele variind însă în funcție de diferiți factori: conjunctura economică, ritmul de exploatare în parchete, numărul muncitorilor, al gaterelor, felul forței motrice.

La 11 iunie 1948, conform prevederilor Legii nr. 119 pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi, majoritatea fabricilor de cherestea din fostele județe Ciuc și Odorhei au trecut în patrimoniul statului, formîndu-se industria socialistă de stat în această ramură importantă a economiei românești. La 14 august 1948 s-a creat I.P.E.I.L. Miercurea-Ciuc, unitate de stat care reunea fostele fabrici de cherestea care au devenit unități ale I.P.E.I.L.-ului.

De la fostele fabrici de cherestea s-au păstrat în primul rînd dosarele cu statele de plată, documente deosebit de importante care atestă numărul muncitorilor acestor fabrici, quantumul salariilor care erau în continuă scădere, concedierile la care recurgeau patronii fabricilor pentru a-și menține profiturile la un nivel tot mai ridicat.

Inventarele întocmite periodic reflectă structura fabricilor, gradul lor de dotare tehnică, cantitatea de materie primă și de producție marfă existentă în depozitele fabricilor la un moment dat.

⁷ „Elöre“ (Înainte) — Gazetă săptămînală a muncitorimii socialiste din regiunea Mureș, Tg. Mureș, 18 dec. 1921.

⁸ Vezi pe larg la Fuchs, Simon — *Munkásmozgalom a Maros Völgyében* (Mișcarea muncitorească pe Valea Mureșului) Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1975.

Contractele încheiate de conducerea fabricilor cu diverși beneficiari, facturile de expediere a cherestelei, scrisorile de trăsură, celelalte documente financiare ne oferă bogate informații privind cantitatea, calitatea și structura producției.

Prezentăm lista fondurilor fabricilor de cherestea deținute de filială cu menționarea datelor generale ale arhivei.

Nr. crt.	Denumirea fabricii și localitatea	Nr. fondului	Anii extremi	Cantitatea ml u.a.	Nr. inv.	
1.	Fabrica de cherestea Balla și Consoții – Zetea	256	1948	0,1	1	110
2.	Fabrica de cherestea Fabian – Odorheiu Secuiesc	262	1946–1948	0,12	7	106
3.	Fabrica de cherestea „Forestiera Bănățeană” Zetea	263	1947–1948	0,12	5	107
4.	Fabrica de cherestea Kiss Berta – Vârșag	265	1948	0,02	1	109
5.	Fabrica de cherestea „LOMAS” Odorheiu Secuiesc	268	1944	0,01	1	112
6.	Fabrica de cherestea Olah Gyula – Vlăhița	264	1947–1948	0,07	6	108
7.	Fabrica de cherestea și moară Dobál Janos-Frumoasa	212	1945–1949	0,05	1	114
8.	Fabrica de cherestea Societate Anonimă Română Lomaș – Gălăuțaș	86	1941–1948	0,35	39	117
9.	Fabrica de cherestea Tălmăceanu Petre – Zetea	267	1947	0,01	1	111
10.	Fabrica de cherestea V. D. Cocea Toplița – Sinsimion	85	1934–1948	0,50	175	116
11.	Fabrica de cherestea Valeriu Dușa – Toplița	87	1941–1949	0,40	59	118
12.	Fabrica de cherestea LEMNCO S.A.R. Odorheiu Secuiesc	269	1947	0,01	1	113
13.	Fabrica de cherestea UZU – S.A.R. – Sinmartin	211	1945–1946	0,05	2	115

CAMERA DE COMERȚ ȘI INDUSTRIE A JUDEȚULUI CIUC

Camerele de comerț și industrie din Transilvania au luat ființă în baza Legii VI din anul 1868, fiind subordonate Ministerului Agriculturii, Industriei și Comerțului.¹

Ele aveau, printre altele, atribuții privind apărarea intereselor comercianților și industriașilor; înaintarea de propuneri ministerului tutelar în domeniul specific de activitate; întocmirea statisticilor anuale și înaintarea acestora ministerului; informarea ministerului privind situațiile deosebite care apar în raza de activitate; ținerea unei evidențe a mărcilor de fabrică și a mostrelor de produse.

Camerele de comerț și industrie se compuneau din membrii interni și membrii externi, aleși în număr egal pentru cele două secții de cameră; comerț și industrie. Numărul acestora, interni și externi, pentru camerele teritoriale era de 32.² Pe lângă acești membrii, camerele de comerț și industrie puteau să aibă un număr nelimitat de membrii corespondenți din rîndul comercianților și a industriașilor.

În fruntea camerelor era un președinte și doi vicepreședinți, reprezentînd cele două secții: industrie și comerț.³

În anul 1891 se înființează Camera de comerț și industrie Tg. Mureș, care avea în subordine pe lângă circumscripțiile din Comitatul Mureș-Turda, și circumscripțiile Cristuru-Secuiesc, Gheorgheni, Turda, Sfintu-Gheorghe Tîrgu-Secuiesc, Miercurea-Ciuc și Odorhei.⁴

După Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, în anul 1925 se reorganizează activitatea camerelor de comerț și industrie pe baza Legii din 12 mai care preciza că acestea sînt: „instituițiuni publice create în vederea apărării și susținerii intereselor comerțului și industriei, precum și a reprezentării lor în Stat”.⁵ În baza acestei legi, camerele de comerț și industrie aveau următoarele atribuții principale: de a da avize și informații motivate asupra comerțului și industriei la solicitarea guvernului sau a unor autorități publice;

¹ „Corpus Juris Hungarici” — 1836—1868, évi törvényezikkek (Articolele de legi din anii 1836—1868), Budapeșt, Franklin Társulat, 1896, p. 369.

² Ibidem, p. 370

³ Ibidem, p. 371

⁴ „Îndrumător în Arhivele Statului județul Mureș”, vol. I, București, 1984, p. 235.

⁵ „Monitorul Oficial”, nr. 102 din 12 mai 1925, p. 5265.

de a furniza date privind statistica economică; de a ține evidența firmelor; de a păstra modelele mărcilor de fabrică și de comerț; de a alcătui mercuriale; de a colabora cu Camerele de muncă și Camerele agricole.⁶

Puteau fi membri ai camerelor comercianții și industriașii care aveau firmă înregistrată de cel puțin un an și plăteau impozitul adițional pe lângă impozitul pe veniturile comerciale și industriale, precum și asociații cu semnătură ai societăților în nume colectiv și directorii cu semnătură ai sediilor sau sucursalelor firmelor individuale.⁷

Camerele de comerț și industrie aveau ca organe proprii adunarea generală, adunările pe secțiuni, consiliul de administrație, comitetul de direcție și cenzorii.⁸

Pe lângă fiecare cameră de comerț și industrie se numea de către guvern un comisar al guvernului „pentru cunoașterea cât mai desăvârșită a nevoilor comerțului și industriei din fiecare circumscripțiune și în vederea stabilirii unui contact permanent între organele centrale și camerele de comerț și industrie”.⁹

În baza „Regulamentului de aplicare a Legii camerelor de comerț și industrie”, din 1925, Camera de comerț și industrie cu sediul în Tg. Mureș avea circumscripții în județele Mureș-Turda, Ciuc, Odorhei și Trei-Scaune.¹⁰

Cu excepția anilor 1940–1944, Camera de comerț și industrie Tg. Mureș a funcționat în această structură pînă în anul 1950, deservind și cele două județe Ciuc și Odorhei, care compun actualul județ Harghita.¹¹

Fondul documentar creat se compune în majoritate din dosarele firmelor individuale sau în nume colectiv din perioada 1931–1940 (1548 de dosare),¹² precum și din cererile (dosarele) de înmatriculare ale firmelor din fostul județ Ciuc din perioada 1945–1949 (859 de dosare).¹³

Marea majoritate a acestor firme erau băcăniile sau cîrciumi risipite în localitățile județului, dar se remarcă marele număr al fabricilor de cherestea, al morilor și al joagărelor, acestea fiind concentrate pe cursul superior al Mureșului și Oltului.

Se remarcă dintre documentele fondului, pentru valoarea informațională tabelele nominale ale firmelor comerciale și industriale din fostul județ Ciuc din anii 1946–1948, premergători actului naționalizării de la 11 iunie 1948,¹⁴ procesele verbale dresate cu ocazia controalelor efectuate asupra firmelor din Gheorgheni, Tulgheș, Lacul-Roșu, Valea Strimbă din anul 1947,¹⁵

⁶ Ibidem, p. 5266

⁷ Ibidem, p. 5267

⁸ Ibidem, p. 5267–5268

⁹ Ibidem, p. 5272

¹⁰ Hamangiu, C. – Codul General al României, 1922–1926, vol. XI–XII, București, f.a., p. 794

¹¹ Vezi și prezentarea fondului „Camera de comerț și industrie Tg. Mureș și Oficiul registrului comerțului al județului Tirnava Mare” în „Îndrumător în Arhivele Statului județul Mureș”, București, 1984, pp. 234–237.

¹² Arh. St. Miercurca-Ciuc, fond 17 – „Camera de comerț și industrie a județului Ciuc”, inv. nr. 6.

¹³ Ibidem, inv. nr. 146.

¹⁴ Ibidem, dosar nr. 860/1946–1948.

¹⁵ Ibidem, dosar nr. 861/1947

actele referitoare la naționalizarea întreprinderilor din fostul județ Ciuc,¹⁶ precum și extrasele din registrele analitice ale firmelor radiate din diferite motive.¹⁷

Deosebit de valoroase sînt registrele analitice pentru înregistrarea firmelor individuale sau în nume colectiv precum și registrele index alfabetic ale firmelor înregistrate în perioada 1931—1948, care ne oferă un tablou sintetic al evoluției industriei și comerțului din județul Harghita în cele două decenii premergătoare actului revoluționar de la 11 iunie 1948 cînd s-au pus bazele economiei socialiste.

Anii extremi: 1931—1949, cantitatea 7,00 m.l. 2423 u.a., inv. nr. 6; 146, lb. română, maghiară.

Bibliografie

1. Corpus Juris Hungarici — 1836—1868 évi törvényczikkek (Articolele de legi din anii 1836—1868), Budapest, Franklin Társulat, 1896.
2. Hamangiu, C. — Codul general al României 1922—1926, Vol. XI—XII, București, f.a.
3. Îndrumător în Arhivele Statului județul Mureș, vol. I. București, 1984.
4. „Monitorul Oficial”, nr. 102, din 12 mai 1925

¹⁶ Ibidem, dosar nr. 862/1948

¹⁷ Ibidem, dosar nr. 863/1949 .

b) Agricole

COMPOSESORATELE DIN FOSTELE JUDEȚE CIUC ȘI ODORHEI

Composesoratele ca formă de proprietate colectivă a pământului își au originea în epoca cind secuii așezați în calitate de coloniști pe teritoriile sud-estice ale Transilvaniei foloseau în comun pământurile ocupate. Această formă de proprietate însă nu a fost instituționalizată ca atare, termenul de composesorat (compossessio) apare abia la începutul secolului al XIX-lea, iar legiferarea cadrului juridic al instituției composesorale este consfințită prin Legea XIX din 1898, care reglementa și modul de obținere a personalității juridice de către composesorate.¹

Composesoratul în termeni juridici înseamnă o formă de proprietate comună în cadrul comunitar indivizibil. El constituie „posesia privată a mai multor gospodari, folosită în comun. Nu are nimic cu satul, cu comuna, cu averea bisericească sau de altă natură, reprezentind o posesie privată ca și averea privată a oricui. Deosebirea este însă tocmai că aceasta nu este împărțită între persoane, ci proprietarii ei sint sute de indivizi care împart veniturile între ei, potrivit unor proporții stabilite”.²

Cele mai mari suprafețe de teren agricol aflate în proprietatea composesoratorilor se aflau în fostul județ Ciuc. Astfel, la începutul secolului, în anul 1908, din totalul de 201 368 de jugăre cadastrale aflate în proprietatea composesoratorilor din județul Ciuc 142025 ha o reprezentau pădurile, 56 400 ha pășunile, 2644 ha finetele, restul era teren arabil și grădini.³

Pină la Unirea Transilvaniei cu România composesoratele își elaborau statutele pe baza Legii XIX din anul 1898, aprobate de adunarea generală a membrilor composesoratorilor. După 1918, statutele se elaborau și aprobau de către adunarea generală a composesoratorului în baza Legii silvice a României, publicată în Monitorul Oficial nr. 8 din 9 aprilie 1910. Odată cu apariția Legii pentru organizarea cooperăției din 28 martie 1929, cu modificările și completările aduse prin legile din 4 aprilie 1930, 7 aprilie 1933 și 27 martie 1935 composesoratele se vor conforma prevederilor acesteia.

¹ „Corpus Juris Hungarici — 1898, évi törvényczikkek” (Articolele de legi din anul 1898), Budapest, Franklin-Társulat, 1899, p. 94 — 112.

² Fodor, Pál — *A székely közbirtokosságok néhány időszerű kérdése* (Citeva probleme actuale ale composesoratorilor secuiești) în „Hitel”, 1938, nr. 2, p. 127.

³ Suciu, Petre — *Proprietatea agrară în Ardeal. Scurt istoric al dezvoltării ei*, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Lapkiadó”, S.A., 1931, p. 72.

Conform statutelor, la adunările generale ale composesoratelor participa și prezida adunarea judecătorul delegat al judecătoriei pe raza căruia se afla composesoratul respectiv.⁴

Adunarea generală a composesoratului alegea pe o perioadă de 3 ani Direcțiunea composesoratului compusă din 5 membrii, din rîndul căreia se alegea un președinte, un substitut de președinte, un casier, un econom și un secretar.⁵ Pe lângă direcțiune, adunarea generală alegea pe termen de 3 ani un Comitet de cenzori compus din 18 persoane ca organ de control al Direcțiunii dar și consultativ în același timp.

Președintele direcțiunii composesoratului avea în atribuții organizarea și convocarea ședințelor direcțiunii, supravegherea activității funcționarilor composesoratului și a modului în care membrii composesoratului respectă hotărârile adunărilor generale. El reprezenta composesoratul și respectiv direcțiunea înaintea autorităților.⁶

Secretarul răspundea de rezolvarea corespondenței, întocmea procesele-verbale ale adunărilor generale sau ale direcțiunii, ținea evidența membrilor composesoratului.⁷

Casierul rezolva problemele financiare încasînd plățile efectuate pe seama casieriei, efectuînd plăți din fondurile composesoratului, asigurînd bunul mers al gestiunii.⁸

Economul rezolva problemele privind administrarea și valorificarea bunurilor aflate în posesia composesoratului, iar cenzorii aveau obligația de a controla periodic actele de gestiune ale composesoratului și modul de respectare a disciplinei financiare de către funcționari.

Dat fiind faptul că majoritatea proprietăților composesorale o constituiau pădurile, statutele composesoratelor prevedeau că veniturile cuvenite coproprietarilor, în funcție de suprafața pe care o dețineau în proprietate indivizibilă, se vor realiza prin: folosirea de către fiecare membru al composesoratului a unei cantități de material lemnos în funcție de cota de participare, vânzarea materialului lemnos prin licitație și exploatarea prin dare în întreprinderi.⁹

Valorificarea dreptului de vînătoare și pescuit pe teritoriile ce formau proprietatea composesoratelor se făcea prin darea în arendă pe termen de pînă la trei ani.

Pășunatul și darea în arendă a finațelor composesorale erau reglementate de către direcțiune, care stabilea numărul vitelor care puteau pășuna pe pășunea composesoratului în funcție de cota de participare a fiecărui coproprietar.¹⁰

Dintre cele mai puternice composesorate care au funcționat pe teritoriul fostului județ Ciuc erau cele din Gheorgheni și Ditrău-Lăzarea.

⁴ Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond 323, Composesoratul orașului Gheorgheni, doc. nr. 48 – „Statute despre gestiunea economică a pădurilor și altor imobile aflate în stare indivizibilă și folosite în comun de către Composesoratul din Gheorgheni”, Gheorgheni, 1926.

⁵ Ibidem.

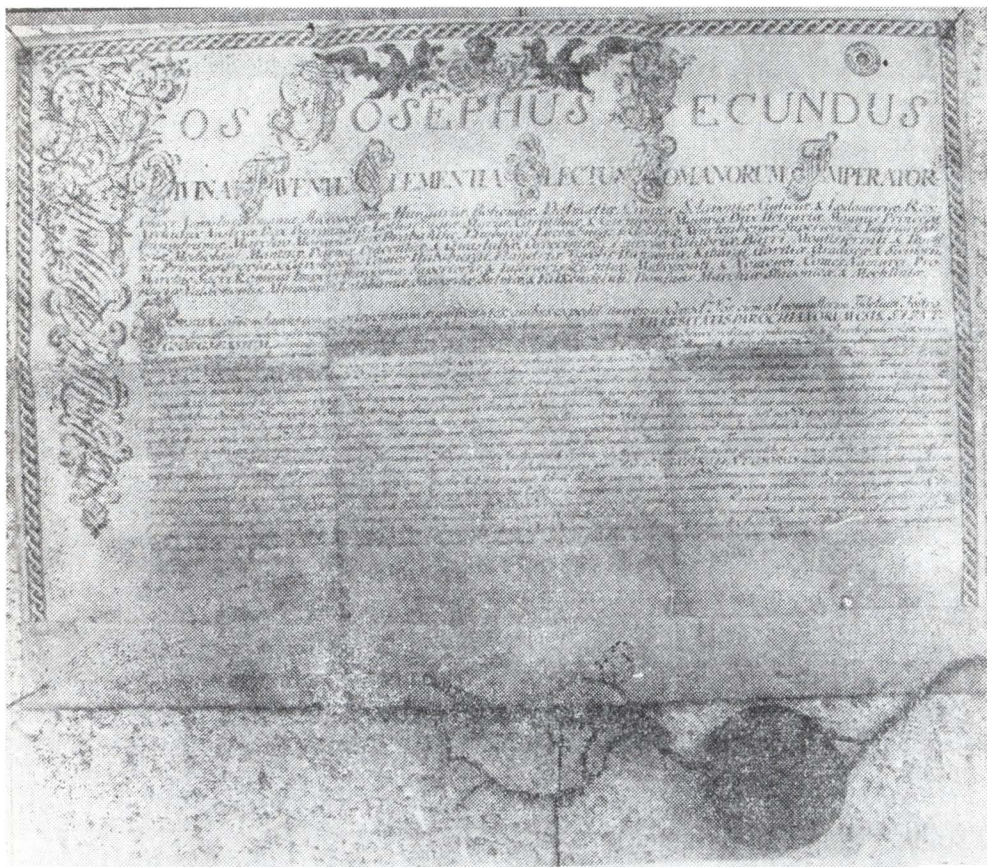
⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

1784 august 14 Viena. Împăratul Iosif al II-lea acordă localității Ciucsingeorgiu dreptul de a ține un tirg anual

Composesoratul din Gheorgheni deținea peste 6 000 de hectare de păduri, care aduceau un venit substanțial pentru membrii acestuia. Astfel, în anul 1933 venitul consemnat în bugetul composesoratului se ridică la suma de 1 392 554 lei, iar cheltuielile la suma de 1 457 374, anul încheindu-se cu un bilanț pozitiv.¹¹

Pe lângă suprafețele de păduri, composesoratele deținea și apreciable suprafețe de pășuni și finețe, fapt ce a dus la organizarea unor asociații de pășunat care se ocupau cu arendarea dreptului de pășunat, cu repartizarea stinelor, precum și cu creșterea și selecționarea șeptelului.

Composesoratul comunelor Ditrău și Lăzarea a fost proprietarul terenurilor pe care era situată renumita stațiune balneară Borsec. Acest composesorat a jucat un important rol în dezvoltarea stațiunii balneo-climaterice, în creșterea faimei apelor minerale de la Borsec peste hotarele țării.

¹¹ Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond, cit, dosar nr. 50.

Composesoratele au activat ca persoane juridice pînă în anul 1948, cînd acestea sînt desființate.

Arhiva creată de composesoratele din fostele județe Ciuc și Odorhei a fost preluată de către filială, constituindu-se un număr de 30 de fonduri.¹² Din păcate s-au păstrat doar fragmente de fonduri de la majoritatea composesoratelor.

Marea majoritate a documentelor o constituie registrele de intrare-ieșire, registrele de procese-verbale precum și registrele cu evidența membrilor composesoratului cu arătarea drepturilor lor de competență și al numărului de voturi la care au dreptul în cadrul adunărilor generale.

Cele mai bogate fonduri sînt cele ale composesoratelor comunelor Ditrău și Lăzarea precum și al orașului Gheorgheni.

1. Composesoratul de pădure și ape minerale Borsec — proprietatea comunelor Ditrău și Lăzarea.

Data fiind importanța stațiunii Borsec, care se afla pe terenurile composesoratului celor două comune, Ditrău și Lăzarea, majoritatea documentelor se referă la administrarea stațiunii și la valorificarea apei minerale.

Dintre acestea remarcăm corespondența referitoare la procesul pornit contra arendașului Băilor Borsec din anul 1854,¹³ arendarea băilor, a dreptului de circiumărit, construirea unor vile și amenajarea izvoarelor.¹⁴

Date importante privind istoricul Borsecului se află în procesele verbale ale Direcțiunii Băilor Borsec, precum și în regulamentele de funcționare a băilor din a doua jumătate a secolului trecut.¹⁵ O serie de documente atestă succesul pe care l-a avut apa minerală de Borsec la diversele expoziții și concursuri internaționale.¹⁶ precum și cantitățile mereu crescînde de apă minerală care erau expediate de la Borsec în diversele colțuri ale țării, aceasta ajungînd și peste hotare, pînă la Viena, Constantinopol și chiar în Egipt, la Alexandria.¹⁷

Fondul este completat de registrele de intrare-ieșire din perioada 1880—1915, de cele conținînd procesele verbale încheiate cu ocazia adunărilor generale ale membrilor composesoratului precum și de registrele contabile din perioada 1874—1912.

Anii extremi: 1854—1948, cantitatea 1,85 m.l., 416 u.a., inv. nr. 2, lb. maghiară, germană.

2. Composesoratul Gheorgheni

Fondul documentar creat de composesoratul Gheorgheni provine din perioada 1918—1947 și se compune din registrele de intrare-ieșire din anii 1918—1941, registrele cu procese verbale încheiate în adunările generale

¹² Vezi „Lista fondurilor composesoratelor din fostele județe Ciuc și Odorhei” din prezentul volum p. 88

¹³ Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond 4, Composesoratul de pădure și ape minerale Borsec — proprietatea comunelor Ditrău și Lăzarea, doc. nr. 1.

¹⁴ Ibidem, doc. nr. 2/1858, 5/1858, 11/1868

¹⁵ Ibidem, doc. nr. 16/1873.

¹⁶ Ibidem, doc. nr. 20/1874.

¹⁷ Ibidem, doc. nr. 68/1879

ale membrilor composesoratului din anii 1921—1927, registrele cu evidența membrilor composesoratului cu arătarea drepturilor de competență și a numărului voturilor la care aveau dreptul cu ocazia adunărilor generale din perioada 1936—1943, precum și din registrele contabile care reflectă activitatea financiară a composesoratului din perioada 1925—1947.

Date importante privind activitatea composesoratului conțin bugetele de venituri și cheltuieli, planurile de exploatare și amenajare a pădurilor composesoratului precum și statutele proprii aprobate de adunarea generală a membrilor.

O parte structurală a fondului o constituie *Asociația de pășunat*, de la care s-au păstrat registrele de intrare-ieșire, cele cu procesele verbale ale conducerii asociației, precum și bugetele, planurile de exploatare și statele de plată din anii 1929—1947.

Anii extremi: 1918—1947, cantitatea 0,70 m.l., inv. nr. 47, 105 u.a. lb. română, maghiară.

SITUAȚIA AVERII COMPOSESRATELOR FOSTULUI JUDEȚ CIUC ÎN ANUL 1948 (în hectare) *

Nr. crt.	Composoratul	Ciădiri	Teren arabil	Pășuni finețe	Livezi grădini	păduri	Bălji islazuri	Nelucrate	Total
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Suseni	2	—	648	—	1751	—	15	2414
2.	Ciurmani	1	—	351,69	—	3305,11	—	—	3656,80
3.	Joseni	—	—	403,43	—	7510,27	—	822,96	8736,66
4.	Lăzarea	4	—	627,09	—	2976,50	0,12	—	3603,71
5.	Valea Strîmbă	—	—	781	—	2411	—	—	3192
6.	Ditrău	3	—	1351,28	0,07	3650,96	0,50	—	5002,84
7.	Gheorgheni	1	—	924	—	6781	498	—	8203
8.	Chileni	1	—	1533	—	802,94	—	—	2335,94
9.	Tomești	3	1,45	747,09	—	1972,90	0,14	123,04	2844,62
10.	Ineu	3	—	1197,46	—	2003,93	0,14	281,99	3483,52
11.	Dănești	3	31,24	1167,32	—	3694,88	0,30	57,70	4911,44
12.	Mădăraș	—	—	1280,17	—	2857	0,07	42	4179,23
13.	Cîrța	5	—	979,48	—	1472,12	—	9,97	2464,22
14.	Toplița—Ciuc	1	—	827	—	—	—	—	827
15.	Ciccu	4	—	1056,61	—	2513,21	0,29	—	3570,11
16.	Siculeni	3	2,31	797,13	—	1517,02	0,18	3,45	2320,09
17.	Racu	3	—	102,12	0,10	1233,86	—	—	1336,08
18.	Văcărești	—	—	196,49	—	260,40	—	—	456,89
19.	Gircu	3	—	155,90	—	189	—	2	346,90
20.	Șumuleu	—	—	291,99	—	1212,14	—	—	1494,15
21.	Gioboteni	—	—	129,48	—	753,43	—	—	882,92
22.	Șoimeni	1	—	385	—	1062	13	—	1460
23.	Lelicieni	—	0,06	224	—	558	—	—	782,06
24.	Misentea	—	—	587,23	—	1119,56	—	—	1706,71
25.	Sindomic	7	13,60	3637,58	1,72	3717,09	—	1,01	7371

* — Arh. St. Miereurea — Ciuc, fond 49 — Camera agricolă a jud. Ciuc, inv. nr. 130, dosar 16/1948

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
26.	Sinăcrieni	—	3,35	671,82	—	1628,78	0,65	20,81	2325,41
27.	Sintimbru	—	—	703,84	—	1835,85	—	—	2539,69
28.	Sinmartin	4	3,45	282,08	1,85	1991,75	—	0,45	2279,59
29.	Ciucani	4	2,92	418,30	—	5032,63	—	20,87	5474,72
30.	Bancu	2	1,26	601,48	—	2843,52	—	11,88	3458,14
31.	Ciucing Georgiu	6	0,56	330	—	3313	—	0,14	3643,70
32.	Armășeni	—	—	313,68	—	799,62	—	—	1113,30
33.	Lăzărești	2	—	117,88	—	706,12	—	—	824
34.	Tușnad	3	—	183,3	—	2302,43	0,07	—	2485,64
35.	Vrăbia	—	—	81,84	—	321,68	—	5,69	409,21
36.	Casinel Nou	1	—	826,65	—	732,84	—	—	1559,49
37.	Plăieșii de Jos	1	—	315,79	—	2143,18	0,05	142,77	2601,79
38.	Plăieșii de Sus	—	—	999,64	—	1473,28	—	80,57	2555,49
39.	Cozmeni	—	—	181,44	—	926,79	—	2,30	1110,54
40.	Sinsimion	2	3,00	330	1,00	1087,00	—	—	1421,00
41.	Imper	1	—	56,40	—	1834,12	—	—	1890,52
42.	Iacobeni	—	—	258,98	—	1286,24	—	36,68	1580,90
43.	Cetățuia	—	0,14	172,69	—	558,23	0,28	—	731,34
44.	Păuleni	3	—	529,67	—	1392,00	—	12,40	1934,07
45.	Delnița	—	—	361,31	—	1233,53	—	2,54	1597,38
46.	Bîrzava	2	—	617,57	—	1100,24	0,19	—	1717,96
47.	Frumoasa	—	2,87	342,30	—	3117	0,35	327	3789,52
48.	Mihăileni	—	—	863,25	—	1726,50	—	149,36	2739,38
49.	Nicoliești	—	1,15	1178,56	—	1301,21	0,39	210,02	2754,96
50.	Jigrodin	2	—	198,80	—	469,61	0,36	—	668,77
51.	Miercurea-Ciuc	3	—	251,49	—	806,89	0,28	—	1058,66

LISTA FONDURILOR COMPOSESORATELOR DIN FOSTELE JUDEȚE CIUC ȘI ODORHEI

Nr. crt.	Denumirea composesoratului	Nr. fondului	Anii extremi	Cantitatea	
				m.l.	u.a.
1.	Composesoratul comunei Bancu	374	1931—1947	0,05	2
2.	Composesoratul comunei Bisericani	337	1925—1949	0,10	3
3.	Composesoratul de pădure și ape mine- rale — Borsec — proprietatea comunelor Ditrău și Lăzarea	4	1854—1952	1,85	416
4.	Composesoratul comunei Cetățuia	339	1911—1948	0,25	18
5.	Composesoratul comunei Cioboteni	346	1927—1929	0,02	1
6.	Composesoratul comunei Ciumani	334	1920—1944	0,10	5
7.	Composesoratul comunei Cîrța	335	1931—1944	0,05	3
8.	Composesoratul comunei Comănești	514	1902—1924	0,05	1
9.	Composesoratul orașului Cristuru Secuiesc	331	1906—1948	0,10	3
10.	Composesoratul comunei Dănești	414	1902—1948	0,20	15
11.	Composesoratul comunei Dealu	444	1933—1949	0,05	1
12.	Composesoratul comunei Ditrău	328	1912—1947	0,85	44
13.	Composesoratul comunei Frumoasa	342	1938	0,02	1
14.	Composesoratul orașului Gheorgheni	323	1908—1948	0,70	105
15.	Composesoratul comunei Joseni	329	1904—1949	0,40	17
16.	Composesoratul comunei Leliceni	343	1912	0,02	1
17.	Composesoratul comunei Lucta	333	1938—1948	0,03	1
18.	Composesoratul comunei Mădăraș	416	1905—1945	0,40	21
19.	Composesoratul comunei Merești	330	1912—1952	0,25	7
20.	Composesoratul comunei Mihăileni-Ciuc	344	1928	0,02	1
21.	Composesoratul comunei Mugeeni	336	1943—1948	0,02	3
22.	Composesoratul comunei Nicolești-Ciuc	345	1930	0,02	1
23.	Composesoratul comunei Păuleni-Ciuc	341	1926	0,02	1
24.	Composesoratul comunei Praid	326	1928—1943	0,03	2
25.	Composesoratul comunei Siculeni	324	1936—1944	0,05	1
26.	Composesoratul comunei Sinsimion	338	1911—1949	0,25	13
27.	Composesoratul comunei Sintimbru	340	1948—1949	0,03	1
28.	Composesoratul comunei Toplița-Ciuc	325	1943—1948	0,03	1
29.	Composesoratul comunei Tușnad	327	1909—1946	0,70	50
30.	Composesoratul comunei Valea Strimbă	332	1927—1949	0,25	7

Bibliografie

1. Călimănescu, Silvestru — Zaharia, Aurel — *Borsec*, Editura Sport-Turism, București, 1981
2. Corpus Juris Hungarici — 1898, évi törvényczikkek (Articolele de legi din anul 1898), Buda-
pest, Franklin-Társulat, 1899
3. Suci, Petre — *Proprietatea agrară în Ardeal. Scurt istoric al dezvoltării ei*, Cluj, Institutul
de arte grafice „Lapkiadó”, S.A. 1931
4. Vámszer, Geza — *A székely vagyion és földközösség* (Comunitatea de avere și pământ a se-
culilor) in „Erdély Múzeum Emlékkönyve”, Cluj 1939, p. 53—62.

CAMERA AGRICOLĂ A JUDEȚULUI CIUC

Camerele de agricultură cu sediul în capitalele de județ și Uniunea Camerelor de agricultură, cu sediul în Capitala țării, au fost înființate în baza „Legii pentru înființarea Camerelor de agricultură” din 13 aprilie 1925, publicată în Monitorul Oficial nr. 84 din 14 aprilie 1925¹ cu scopul „de a reprezenta și ocroti interesele agriculturii, zootehniei și silviculturii cu toate ramurile lor, precum și de a contribui prin toate mijloacele la sporirea producției tuturor ramurilor agricole, zootehnice și silvice. Ele sînt organe consultative și administrative ajutătoare ale Ministerului Agriculturii, menite de a contribui la progresul economic, în armonie cu interesele generale ale țării”.²

Conform legii de înființare, Camerele agricole județene aveau printre altele, următoarele atribuțiuni: de a reprezenta în circumscriptia lor interesele agriculturii cu toate ramurile ei, contribuind direct la progresul lor; de a da avize motivate din proprie inițiativă sau prin Uniunea Camerelor de agricultură asupra proiectelor de legi și regulamente relative la agricultură și silvicultură, asupra politicii vamale, asupra unor proiecte privind lucrări de irigații, drenaje, canalizări, îndiguiri, împăduriri, corecțiuni de torenți, precum și asupra oportunității de a se înființa școli de agricultură și silvicultură, ferme, pepiniere și alte instituțiuni de progres agricol și silvic; de a exercita patronajul asupra tuturor școlilor de agricultură din județ; de a înființa școli pentru diferite ramuri ale agriculturii, stațiuni agronomice, ferme, pepiniere; de a colabora cu organele statului la aplicarea legilor care interesează agricultura, de a ține actele genealogice pentru rasele de animale locale; de a organiza expoziții, concursuri, călătorii de studii, cursuri de popularizare; de a întocmi proiecte de lucrări tehnice pentru agricultură; de a conduce contabilitatea agricolă a agricultorilor ce se adresează ei în acest scop; de a întocmi expertize de specialitate prin experți desemnați; de a colabora cu Camerele de comerț și industrie și de muncă în ce privește tirgurile de produse agricole, organizarea muncii agricole; de a înlesni aprovizionarea agricultorilor cu semințe, mașini agricole, reproducători; de a cum-

¹ „Monitorul Oficial” nr. 84, marți, 14 aprilie 1925, p. 4194–4201.

² Ibidem, p. 4194.

păra, vinde, schimba, ipoteca sau construi imobile; de a întocmi statistici agricole.³

Camerele de agricultură județene se compuneau din 17 membri aleși pe o perioadă de 5 ani și din 11 membri de drept. Din rindul acestora se alegea biroul Camerei, compus dintr-un președinte, doi vicepreședinți și un secretar.⁴ Ca organe ale Camerei de agricultură, legea de înființare prevedea un Comitet de direcție, compus din 7 membri, Secțiuni de agricultură, silvicultură, zootehnie și Comisie de control compusă din trei membri care aveau datoria de a verifica gestiunea și registrele de mai multe ori pe an, cel puțin odată pe trimestru.⁵

În anul 1926, în baza legii, au luat ființă și au funcționat un număr de 63 de Camere de Agricultură județene, Uniunea lor constituindu-se la 35 martie 1926.⁶ În anul următor, 1927, au funcționat Camere de Agricultură în 64 de județe, în anul 1928 în 65 de județe, în anul 1929 în 67 de județe iar din anul 1930 în toate cele 71 de județe ale țării.⁷

Prin „Legea pentru organizarea Ministerului agriculturii și Domeniilor” din 4 mai 1927, pe lângă fiecare prefectură de județ se înființează cite un comitet agricol, numit „Comitetul agricol județean”.⁸

Pe baza acestei legi membrii aleși ai județului pentru Camerele agricole au intrat în componența acestor Comitete agricole, iar pe lângă fiecare Cameră agricolă regională a fost numit cite un consilier agricol, care avea însărcinarea de comisar al guvernului pe lângă aceste Camere.⁹ Este o măsură prin care statul își impunea controlul asupra Camerelor de agricultură pentru a le transforma în organe de aplicare a politicii sale agrare.

Potrivit „Legii pentru organizarea Camerelor de agricultură” din 1 iulie 1930, acestea au fost declarate: „instituțiuni publice, create în scop de a reprezenta, ocroti și susține interesele economiei rurale, precum și de a contribui prin orice mijloace la sporirea producțiunii agricole, cu toate ramurile ei”.¹⁰ Organizarea Camerelor de agricultură era, conform legii, următoarea: Comitete agricole locale, Camerele de agricultură județene, Camere de agricultură regionale și Uniunea Camerelor de agricultură.¹¹

Comitetele agricole locale erau organe de execuție ale Camerei agricole județene și organe de aplicare a legilor de încurajare a agriculturii, fiind compuse din primarul satului sau dintr-un delegat al său din consiliul administrativ local și dintr-un număr variabil de membrii aleși (între 2 și 4 în funcție de numărul alegătorilor).¹²

Camerele agricole județene erau organizații mixte, bazate pe colaborarea colegiului agricol cu statul, cu Consiliul județean, cu asociațiile agricole și cu particularii care contribuie cu subvenții importante la bugetul Came-

³ Ibidem, p. 4194—4195.

⁴ Ibidem, p. 4196

⁵ Ibidem, p. 4198—4199.

⁶ Ministerul Agriculturii și Domeniilor — *Istoric, organizare, realizări, perspective*, București, 1937, p. 461.

⁷ Ibidem.

⁸ „Monitorul Oficial”, nr. 97, joi, 5 mai 1927, p. 6186.

⁹ Ibidem, p. 6185

¹⁰ C. Hamangiu — *Codul General al României, Legi uzuale*, 1930, vol. XV!II, p. 475.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, p. 476.

relor și se compuneau din 40 pînă la 60 de membrii din care 3/5 alesi ai Colegiului agricol județean, 1/5 membrii de drept delegați de Consiliul județean din sinul său, și 1/5 membrii de drept și delegați, repartizați între stat, între asociațiunile agricole și între particulari.¹³

Organele Camerelor județene de agricultură erau organele deliberative și de supraveghere: adunarea generală, Consiliul de administrație și comisia de control și organul de execuție; oficiul agricol județean.¹⁴ Dar prin Legea din 22 iulie 1931, organul de execuție al Camerelor de agricultură va deveni Serviciul agricol județean, organ al statului, care avea în atribuțiile sale „dezvoltarea activității profesionale pentru îndrumarea agriculturii precum și aplicarea măsurilor de îndrumare elaborate de minister, Camere de agricultură județene, sau alte organe îndreptățite; aplicarea legilor cu caracter agricol; propaganda pentru dezvoltarea cooperăției și îndrumarea cooperativelor agricole; aplicarea și desăvîrșirea lucrărilor de reformă agrară”.¹⁵

Modificări importante în structura și organizarea Camerelor agricole județene au fost făcute la 23 martie 1932 prin „Legea pentru alegerea și funcționarea Comitetelor agricole locale prevăzute în Legea Camerelor de agricultură” comitete care „se vor alege și vor funcționa pe comune, astfel cum sînt constituite comunele după legea administrativă”.¹⁶ la 13 noiembrie 1933 prin „Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Serviciilor agricole județene și a Inspecțiilor agricole”, care a separat Serviciile agricole județene de Camerele agricole stabilind că Serviciile sînt „organe exterioare ale Ministerului Agriculturii și Domeniilor, pentru îndrumarea activității agricole și economice a acestui Departament”,¹⁷ precum și la 30 aprilie 1934 prin „Legea pentru modificarea Legii Camerelor de agricultură”.¹⁸ În baza acestei legi, Camerele de agricultură se vor constitui și vor funcționa pe regiuni economice numărul lor reducîndu-se la 25, avînd următoarea schemă de organizare: a) Comitetele agricole locale; b) Secții agricole județene; c) Camerele de agricultură; d) Uniunea Camerelor de agricultură.¹⁹

Prin „Legea pentru înființarea Consiliului superior economic și organizarea Camerelor profesionale” din 29 aprilie 1936, Camerele de agricultură au fost trecute în rîndul camerelor profesionale încetînd a mai fi organe de stat, ele fiind declarate: „instituțiuni publice județene, autonome, investite cu personalitate juridică și create în scop de a reprezenta, apăra și susține interesele agriculturii”,²⁰ avînd următoarea structură organizatorică: Comitetele agricole comunale, Camere de agricultură, Uniunea Camerelor de agricultură.²¹ În baza aceleiași legi, Ministerul Agriculturii și Domeniilor avea dreptul de control asupra tuturor Camerelor de agricultură și a Uniunii lor. Această situație a durat pînă la apariția „Legii pentru organizarea Mi-

¹³ Ibidem, p. 479.

¹⁴ Ibidem, p. 481.

¹⁵ Ibidem, vol. XIX, 1931, p. 613.

¹⁶ Ibidem, vol. XX, 1932, p. 222.

¹⁷ Ibidem, vol. XXI, 1933, p. 912.

¹⁸ Ibidem, vol. XXII, 1934, p. 154–165.

¹⁹ Ibidem, vol. XXII, 1934, p. 154.

²⁰ Ibidem, vol. XXIV, 1936, p. 604.

²¹ Ibidem, p. 605.

nisterului Agriculturii și Domeniilor“ din 6 aprilie 1939, când Camerele agricole devin servicii exterioare la nivel de județ ale Ministerului Agriculturii și Domeniilor, înglobînd în structura lor serviciile agricol, veterinar și silvic. Ele erau conduse de un comitet compus din 4 agricultori, un secretar inginer agronom și trei conducători de servicii, agricol, veterinar și silvic, avînd sarcina de a îndruma și controla activitatea tuturor instituțiilor județene aparținătoare Ministerului Agriculturii și Domeniilor.²² Ca servicii exterioare ale ministerului, la nivelul de plasă s-au înființat ocoalele agricole și veterinare avînd menirea să execute toate lucrările indicate de Cameră.

Alte modificări în structura și organizarea Camerelor agricole au fost operate în baza Legii din 25 aprilie 1940.²³ Astfel, Consiliul de administrație al Camerei era compus din 5 agricultori, numiți pe timp de 5 ani și din 4 membrii de drept și anume prefectul județului și șefii celor trei servicii, agricol, veterinar și silvic, cărora li se adaugă un al patrulea, serviciul administrativ, condus tot de un inginer agronom, care era directorul administrativ al Camerei și secretar al Consiliului de administrație.

După 23 August 1944, Camerele agricole au jucat un important rol în aplicarea reformei agrare acordînd un real sprijin Consiliilor județene pentru îndrumarea aplicării reformei agrare.

Ele și-au încetat activitatea în baza Decretului nr. 13 pentru organizarea Ministerului Agriculturii din 28 aprilie 1948. Atribuțiile Camerelor agricole au trecut asupra Serviciilor agricole județene împreună cu patrimoniul, fondurile, gestiunea și arhiva lor,²⁴ iar odată cu înființarea Sfaturilor populare, din decembrie 1950²⁵ atribuțiile au fost preluate de către Secțiunile agricole ale Sfaturilor populare.

*

Fondul documentar creat de Camera agricolă a județului Ciuc a ajuns în depozitele filialei prin două preluări de la Consiliul Popular al județului Harghita, Astfel în anul 1969 s-au preluat un număr de 105 u.a., dosare și registre din perioada 1934—1949, fondul fiind apoi completat în anul 1971, prin preluarea a 43 de u.a. din perioada 1930—1950, cărora li s-au adăugat încă 2 u.a. din anii 1936—1940 și respectiv 1946—1947 depistate în depozitele filialei. În consecință fondul are două inventare, totalizînd 2,25 ml și 150 u.a. În cele două inventare dosarele sînt ordonate cronologic, la sfîrșitul acestora fiind ordonate, tot cronologic, registrele aparținătoare fondului.

Documentele reflectă în bună măsură activitatea complexă a Camerei Agricole a județului Ciuc pe parcursul a două decenii (1930—1950) stînd mărturie evoluției agriculturii din zona județului Ciuc. Se remarcă în primul rînd situațiile centralizate și statisticile agricole din diferite localități ale județului din anii 1930, 1938—1939, 1948, privind producția vegetală și animală,²⁶ rapoartele privind stadiul însămînțărilor și al recoltărilor, efectuarea lucrărilor de îmbunătățiri funciare, selecționarea unor soiuri de plante

²² Ibidem, vol. XXVII, partea II, 1939, p. 1327.

²³ Ibidem, vol. XXVIII, partea I, 1940, p. 683—693.

²⁴ „Monitorul Oficial“, Partea I, nr. 100, 29 aprilie 1948, p. 3883.

²⁵ „Buletinul Oficial“, nr. 115, 14 decembrie 1950, p. 1217.

²⁶ Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond 49 — Camera agricolă a județului Ciuc, dosar 1/1930, dosar 7/1939, dosar 76/1948.

și rase de animale, actele privind organizarea propagandei agricole și a Școlii de agricultură, procesele verbale de inspecție ale directorilor, subdirectorilor și inspectorilor regionali, conferințele cu șefii de ocoale și administratori agricoli, bugetele proprii și ale ocoalelor agricole.

O mare parte din documentele fondului se referă la executarea lucrărilor de reformă agrară, la întocmirea tabelelor cu îndreptățiți și distribuirea titlurilor de proprietate.²⁷

Dintr-o statistică întocmită de Camera agricolă a județului Ciuc reiese, că la sfârșitul anului 1948, un număr de 284 de proprietari cu proprietăți cuprinse între 30 și 50 de hectare, dețineau o suprafață agricolă de 10 714 hectare și 14 ari, din care 1 065 hectare și 15 ari suprafață arabilă, 5 466 hectare și 86 de ari pășuni și fânețe, 3 428 hectare și 59 de ari păduri, restul fiind livezi, grădini și alte categorii.²⁸

În cadrul fondului există o bogată corespondență cu Direcția de Învățămînt și Propagandă Agricolă, cu Regia Autonomă a Exploatărilor Agricole, Zootehnice și a Industriilor Agricole și Mașinilor (R.E.A.Z.I.M.), cu Direcția Contabilității din Ministerul Agriculturii, cu Banca de Stat care ne oferă date importante privind activitatea camerei, situația agriculturii, problemele ivite pe parcursul timpului, modul de rezolvare a diverselor probleme ridicate de practica agricolă.

Data fiind ponderea pădurilor și a pășunilor posesorale, în fostul județ Ciuc, fondul arhivistic al Camerei cuprinde și planurile de exploatare și bugetele, împreună cu corespondența aferentă, pentru majoritatea localităților din județ, deținătoare de păduri și pășuni posesorale.

Cu toate că au suferit distrugeri cu ocazia celui de al doilea război mondial, documentele create de către fosta Cameră agricolă a județului Ciuc reflectă în bună măsură activitatea acestei instituții, rolul ei în îndrumarea și controlul activității din domeniul agricol, contribuția ei la buna desfășurare a lucrărilor de înlăptuire a reformei agrare din 1945.

Anii extremi: 1930—1950, cantitatea 1,50 ml. 105 u.a., inv. nr. 123 și 130.

Bibliografie

1. Buletinul Oficial al Republicii Populare Române, Anul II, nr. 115 din 14 decembrie 1950
2. Hamangiu, C — *Codul general al României. Legi uzuale*, Vol. XVIII, 1930; vol. XIX, 1931; vol. XX, 1932; vol. XXI, 1933; vol. XXII, 1934; vol. XXIV, 1936, partea I; vol. XXVII, partea II, 2939; vol. XXVIII, partea I, 1940.
3. Ministerul Agriculturii și Domeniilor — *Istoric. organizare, realizări, perspective*, București, 1937.
4. „Monitorul Oficial”, nr. 84 din 14 aprilie 1925, nr. 97 din 5 mai 1927, nr. 100 din 29 aprilie 1948.

²⁷ Ibidem, dosar 44, 45/1946, dosar 55/1946 — 1947

²⁸ Ibidem, dosar 16/1948, fila 1.

OCOALELE AGRICOLE DIN JUDEȚUL CIUC

În baza „Legii pentru organizarea Ministerului Agriculturii și Domeniilor“ din 6 aprilie 1939, ca servicii exterioare ale ministerului pe lângă fiecare plasă s-au înființat un ocol agricol și un ocol veterinar.¹ Acestea aveau menirea să execute toate lucrările indicate de Camera agricolă și să aplice legile și regulamentele în vigoare în domeniul lor de activitate. Conform legii, ocolul agricol avea sarcina de a conduce unul sau mai multe centre agricole care vor avea cîmpuri demonstrative, școli de iarnă, depozite, etc.²

Potrivit prevederilor Legii din 25 aprilie 1940,³ privind Camerele agricole, personalul ocoalelor agricole era compus dintr-un inginer agronom, șef de ocol și dintr-un conducător sau administrator agricol. Pentru a-și desfășura activitatea în bune condiții și a-și îndeplini atribuțiile conferite prin lege, șeful ocolului agricol colabora și primea sprijinul în activitatea sa din partea tuturor instituțiilor și organelor agricole de stat de pe raza plasei respective.

Ocoalele agricole au jucat un important rol în aplicarea reformei agrare din 1945, dînd un sprijin nemijlocit Comisiilor județene pentru îndrumarea aplicării reformei agrare.

Pînă la desființarea Camerelor agricole, în baza Decretului nr. 13 pentru organizarea Ministerului Agriculturii din 28 aprilie 1948,⁴ ocoalele agricole și-au îndeplinit atribuțiile de organe de execuție ale camerelor, după care au funcționat ca organe tehnice exterioare la nivelul unei plase, pînă în decembrie 1950 cînd odată cu constituirea Sfaturilor populare,⁵ problemele agricole au fost preluate de Secțiile agricole. Drept urmare, ocoalele agricole și-au încetat treptat existența.

Materialul documentar creat de ocoalele agricole care au funcționat pe teritoriul fostului județ Ciuc a fost preluat de filială în anii 1969 și 1972 de la Consiliul Popular al județului Harghita, fiind inventariat de arhiviștii filialei. Pe parcursul prelucrării unor fonduri agricole au mai fost depistate

¹ Hamangiu C. — *Codul general al României, Legi uzuale*, Vol. XXVII, partea I, 1939, p. 1327.

² Ibidem.

³ Ibidem, vol. XXVIII, partea I, 1940, p. 683-693.

⁴ Monitorul Oficial, partea I, nr. 100, 29 aprilie 1948, p. 3883

⁵ Buletinul Oficial, nr. 115, 14 decembrie 1950, p. 1217.

o serie de unități arhivistice care au fost integrate în cadrul fondurilor create de fostele ocoale agricole.

1. Ocolul agricol Miercurea—Ciuc

Documentele care s-au păstrat provin din perioada postbelică și anume din anii 1945—1950. Dintre acestea se remarcă în primul rând procesele verbale și o serie de dispozițiuni în legătură cu ședințele Camerei agricole,⁶ actele privind deplasările în teren și procesele verbale de inspecție ale șefului de ocol care reflectă problematica diversă cu care se confrunta conducerea ocolului.⁷ De asemenea amintim corespondența privind lucrările zootehnice, lucrările de expertiză, procurarea de reproducători de rasă, combaterea epizootiilor, sprijinul acordat în problema aplicării reformei agrare.⁸ O mare parte din documentele fondului se referă la organizarea și exploatarea pășunilor comunale și composesorale din localitățile Cîrța, Tomești, Siculeni, Miercurea—Ciuc, Sintimbru, Toplița-Ciuc, Ciceu, Văcărești, Șoimeni, Lelicieni, Jigodin, Cioboteni, Ineu, Șumuleu.⁹ Pe lângă documentele care reflectă activitatea propriu-zisă a ocolului, de aplicare a politicii agrare, în fond se păstrează și actele referitoare la salariile personalului bugetar și diurnist al ocolului,¹⁰ precum și registrele de intrare ieșire a corespondenței pe anii 1945—1949.

Anii extremi: 1945—1949, cantitatea 45 u.a., 0,60 ml. inv. nr. 124.

2. Ocolul agricol Frumoasa

Materialul arhivistic provenind de la Ocolul agricol Frumoasa datează din anii 1946—1950 și se referă la activitatea agricolă de pe raza ocolului și anume: realizarea producției vegetale, a însămînțărilor, dotarea cu mașini agricole, întreținerea și repararea acestora,¹¹ întreținerea și exploatarea pășunilor comunale și composesorale.¹²

Deosebit de valoroase sînt anchetele agricole din anii 1946 și 1950,¹³ actele privind organizarea învățămîntului și a propagandei agricole,¹⁴ precum și lucrările de reformă agrară din anul 1945 din localitățile de pe raza ocolului, evidența expropriatilor și a împrumuturilor, circularile, ordinele și corespondența privind aplicarea prevederilor legii de reformă agrară.¹⁵

Anii extremi: 1946—1950, cantitatea 53 u.a., 0,30 ml. inv. nr. 125.

3. Ocolul agricol Sinmartin

Cu excepția unui dosar din anul 1923, cuprinzînd corespondență referitoare la aplicarea Legii pentru definitivarea reformei agrare în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș,¹⁶ documentele fondului provin din anii

⁶ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond 50, Ocolul agricol Miercurea—Ciuc, dosar 10/1945—46, dosar 14/1947.

⁷ Ibidem, dosar 13/1947.

⁸ Ibidem, dosar 20/1949, dosar 15/1948.

⁹ Ibidem, dosar nr. 21—34/1949.

¹⁰ Ibidem, dos. 18/1949.

¹¹ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond 51—Ocolul agricol Frumoasa, dosar 2/1946, dosar 41/1949

¹² Ibidem, dosar 9—40/1948, — 1949

¹³ Ibidem, dosar 4/1946, dosar 44/1950, 51/1945.

¹⁴ Ibidem, dosar 8/1946.

¹⁵ Ibidem, dosar 49/1945, dosar 52/1947.

¹⁶ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond 52—Ocolul agricol Sinmartin, dosar 1/1923

1945—1950. Ele se referă la aplicarea reformei agrare din 1945,¹⁷ la probleme de economie agrară, de învățămînt și propagandă agricolă, dotare cu mașini agricole, îmbunătățiri funciare.¹⁸

Dosarele cu procese verbale de inspecție și de deplasare în teren constituie la rîndul lor o bogată sursă documentară pentru cunoașterea problemelor cu care se confruntau ocoalele agricole în primii ani postbelici. Date importante privind producția și întreținerea pășunilor posesorilor, care aveau o mare pondere în fostul județ Ciuc, conțin planurile de exploatare și bugetele acestora din localitățile: Imper, Plăieșii de Jos și Armășeni.¹⁹

De asemenea în cadrul fondului întilnim corespondență privind centrele agricole, gospodăriile model, pepinierele, loturile experimentale zootehnice, cîmpurile de experiență, grădinile comunale, exproprierile de bunuri imobile, producția animalieră și de furaje.²⁰

Anii extremi: 1923—1950, cantitatea 22 u.a., 0,30 ml. inv. nr. 126.

4. Ocolul agricol Gheorgheni

Majoritatea dosarelor din acest fond o constituie planurile de exploatare, bugetele și corespondența aferentă, referitoare la pășunile posesorilor din localitățile aflate în raza de activitate a Ocolului agricol Gheorgheni.²¹

Pe lângă aceste documente, există o bogată corespondență referitoare la producția vegetală și animală, administrarea pășunilor și a finetelor, la probleme zootehnice, expertiza reproducătorilor, construcții zootehnice, expoziții, cursuri, concursuri, probleme de personal, numiri în funcții, detașări, avansări.

De asemenea în cadrul fondului întilnim corespondență referitoare la aplicarea reformei agrare, titluri de proprietate, stadiul aplicării reformei agrare în anii 1945—1950 în localitățile Remetea, Ditrău și Toplița.²²

Anii extremi: 1945—1949, cantitatea 25 u.a., 0,30 ml. inv. nr. 131.

5. Ocolul agricol Toplița

Documentele care ni s-au păstrat de la fostul Ocol agricol Toplița provin din anii 1945—1949 și abordează o gamă diversă de probleme. Dintre acestea se remarcă organizarea pășunatului, administrarea, exploatarea, arendarea și ameliorarea pășunilor, procurarea de reproducători de rasă, exproprieri de moșii, îndrumări date pentru comisiile de reformă agrară, organizarea învățămîntului agricol, propaganda agricolă, inventarierea bunurilor, a arhivelor și altor valori evacuate în urma Dictatului de la Viena, situația mașinilor agricole de pe raza ocolului, procurarea de îngrășăminte, însămințări, construcții pastorale, aprovizionarea cu zahăr a apicultorilor,

¹⁷ Ibidem, dosar 3/1945.

¹⁸ Ibidem, dosar 5/1945, dosar 11/1945—1947.

¹⁹ Ibidem, dosar 6/1945—1946, dosar 8/1945—1949, dosar 22/1949—1950.

²⁰ Ibidem, dosar 5/1945, dosar 10/1947, dosar 12/1945—1947.

²¹ Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond 84 — Ocolul agricol Gheorgheni, dosar 1—16/1945—1946.

²² Ibidem, dosar 18/1945—1948, dosar 21, 22/1948.

defrișări, întrețineri de pășuni și finețe, combaterea dăunătorilor, veniturile și cheltuielile proprii, probleme de personal.²³

De asemenea se remarcă dosarele cu tabele privind terenurile expropriate și locuitorii împroprietăriți în perioada 1946—1949.²⁴

Anii extremi: 1945—1949, cantitatea 18 u.a., 0,40 ml., inv. nr. 132.

Bibliografie

1. Buletinul Oficial al Republicii Populare Române, Anul II, nr. 115 din 14 decembrie 1950;
2. Hamangiu, C. — *Codul general al României*, Legi uzuale, Vol. XXVII, partea I, 1939, vol. XXVIII, partea I, 1940.
3. Monitorul Oficial, partea I, Anul CXVI, nr. 100 din 29 aprilie 1948.

²³ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond 99 — Ocolul agricol Toplița, dosar 1/1945, dosar 2, 3/1945—1946, dosar 4/1947—1948, dosar 5/1949.

²⁴ Ibidem, dosar 6, 7/1946, dosar 9/1948—1949.

FONDURI ALE INSTITUȚIILOR DE ÎNVĂȚĂMÎNT

LICEUL „Dr. PETRU GROZA“ DIN ODORHEIU SECUIESC

Este cea mai veche instituție de învățămînt mediu din județul Harghita, fiind atestată documentar pentru prima dată în anul 1593.¹ Școala a funcționat sub oblăduirea Ordinului Iezuiților, învățămîntul desfășurîndu-se în limba latină. Darea de seamă anuală a Ordinului Iezuiților asupra parohiilor și misiunilor sale pe anul 1593, intitulată „Annuae Litterae Societatis Jesu ad patres et fratres eiusdem Societatis“² arată că în acel an școala a avut aproximativ 100 de elevi.³ Din același document reiese că această școală avea pe lingă clase elementare și clase de rang mediu.

Deosebit de valoros pentru istoria acestei instituții de învățămînt din Odorhei, este „Albumul gimnaziului“, scris în limba latină, o adevărată cronică a vieții școlii pentru perioada 1689—1831.⁴

În prefața „Albumului“ se arată că, pe lingă elevii de religie catolică din Transilvania, la gimnaziul din Odorhei au studiat și elevi de alte religii din Transilvania, printre care și mulți români, care apoi au ocupat funcții importante în cele trei țări românești. „Eu pe voi . . . odinioară elevi ai acestui gimnaziu: deja numiți în diferite funcțiuni ca fruntași ai țărilor, prin Ungaria, Germania, Italia, Croația, Polonia, Moldova, Țara Românească, în sfîrșit printre munții transilvăneni, am hotărît să vă trec nominal în revistă“.⁵

Filele Albumului păstrează numele tuturor absolvenților pe o perioadă de aproape un secol și jumătate (1689—1831), precum și cel al profesorilor din această perioadă. Valoroase date ne oferă acest album în privința conținutului și a evoluției programei de învățămînt, a materiilor care s-au predat și a numărului de ore.

¹ Monografia „Liceului dr. Petru Groza“ din Odorheiu Secuiesc, 1593—1968, p. 10.

² Ibidem.

³ „Studiosi iam in schola catholica sub cura nostri Patris ad centum numerantur“ — Ibidem.

⁴ „Album Gymnasii Udvarhelyi Anno D(omi)ni MDCLXXXIX“ — Este primul document din fondul 225 — Liceul dr. Petru Groza din Odorheiu Secuiesc.

⁵ „Vos ego Illustrissimi, Reverendissimi Magnificii, Spectabiles Praenobiles, Nobiles ceterique suis titulis dignissimi D. D. Gymnasii hujus olim alumni; jamvero per Ungariam, Germaniam, Italiam, Croatiam, Poloniam, Moldaviam, Valachiam, Dacicos denique inter montes variis in officiis constitutos nominatiam recensere statueram regnorum Proceres“ — Arh. St. M. Ciuc, fond 225“ — „Liceul Dr. Petru Groza din Odorheiu Secuiesc“, doc. nr. 1, f. 5.

Așa cum reiese din Album, pînă în anul 1736, pe lângă cele două clase elementare (Majores Parvistae, Minores Parvistae), cursul superior funcționa cu clasele de: Syntaxistae, Gramatistae și Principistae.

În această perioadă (1689—1736) numărul elevilor care au absolvit cele două cursuri ale gimnaziului a variat între 37 în anul 1708 și 199 în anul 1716, cu o medie anuală de peste 100 de elevi.

Din anul 1736, în cadrul cursului superior al gimnaziului iau ființă încă două clase și anume cele de retorică și poetică (Rhetores și Poetae)⁶ numărul elevilor ajungînd în unii ani la peste 200, în cursul secolului al XVIII-lea și la peste 300 în cel următor.

În anul 1743, au fost transferate de la Cluj, ca urmare a epidemiei de holeră, două clase de învățămînt superior și anume clasa de fizică cu un număr de 19 elevi și cea de logică cu un număr de 32 de elevi, care au funcționat la Odorhei doar un an de zile.⁷

Din anul 1809 pînă în anul 1831, școala va purta denumirea de „Gymnasium Regium”.⁸ Pînă la revoluția burghezo-democratică de la 1848—1849, gimnaziul a continuat să funcționeze cu un număr de 5 clase, procesul instructiv-educativ desfășurîndu-se în limba latină. După înfringerea revoluției activitatea a fost întreruptă, cursurile reluîndu-se în luna noiembrie 1850, cu un număr redus de elevi, circa 55. În anul 1851 gimnaziul va funcționa cu un număr de 6 clase, cărora în anul 1852 li se adaugă clasa a VII-a iar în anul 1853 clasa a VIII-a care în primul an a funcționat cu un număr de 2 elevi, gimnaziul transformîndu-se în liceu, absolvenții clasei a VIII-a fiind obligați să dea examen de bacalaureat.⁹ Predarea se făcea în limba maghiară de către corpul profesoral compus din circa 12—14 profesori, introducîndu-se predarea pe specialități, în locul vechiului sistem scolastic pe clase, unde profesorul unei clase predă toate obiectele acelei clase și trecea elevii din clasele inferioare în cele superioare.

Pînă la reforma învățămîntului din anul 1948, gimnaziul și mai apoi liceul a funcționat ca școală confesională fiind finanțat, de la înființare pînă în anul 1774, de către Ordinul Iezuiților. După desființarea acestui ordin, comisia formată în sinul guvernului superior catolic (Catholica Commissio) a preluat finanțarea școlii din fondul învățămîntului catolic ardelean. După 1866 ea a fost finanțată de către Statusul Catolic iar din 1929 de către Consiliul Dirigent al Diecezei Romano-Catolice din Transilvania pînă în anul 1948.¹⁰

După această dată, denumirea instituției va fi de „Liceul teoretic maghiar mixt”, iar din 17 ianuarie 1958, liceul va purta numele ilustrului om de stat, Dr. Petru Groza.

Dre-a lungul timpului, mulți dintre absolvenții acestei prestigioase instituții de învățămînt s-au afirmat în viața cultural-științifică, dintre care se remarcă Orbán Balázs (1829—1890) istoric, etnograf și om politic, autorul monumentalei lucrări „A székelyföld leirása” (Descrierea ținuturilor secu-

⁶ Ibidem, filele 111 v și 112.

⁷ Ibidem, f. 132, 132 v.

⁸ Ibidem, f. 218

⁹ Ibidem, Registrul matricol pe anii 1850—1856.

¹⁰ Monografia Liceului „Dr. Petru Groza” din Odorheiu Secuiesc, p. 30.

*

Fondul documentar creat de gimnaziul romano-catolic din Odorheiu Secuiesc a fost preluat de filială în anul 1977. El se compune din documente create în perioada 1689—1948 ca urmare a activității didactice, propriu-zise, precum și ca urmare a asigurării condițiilor materiale necesare bunei desfășurări a procesului instructiv-educativ, din registrele matricole din perioada 1689—1948 (cu o lipsă pentru anii 1832—1835) precum și din registrele cu procese verbale ale consiliului profesoral începînd din anul 1856. De asemenea se remarcă registrele cu procese verbale ale ședințelor cercurilor literare ale elevilor din anii 1885—1922.

Primul și cel mai valoros document al fondului este amintitul „Album Gymnasii Udvarhely Anno D(omi)ni MDCLXXXIX” care va fi completat pînă în anul 1831. Acest album conține informații prețioase privind numărul și numele corpului profesoral din fiecare an școlar precum și numele elevilor care au absolvit cursul inferior și superior al gimnaziului, cu specificarea originii sociale și a localității de proveniență. Aceste date sînt o sursă importantă pentru studierea stării sociale a elevilor gimnaziului, naționalitatea și aria geografică de unde proveneau acești absolvenți.¹¹ Printre elevii care au studiat la acest gimnaziu întîlnim foarte mulți români. În anul 1696 este consemnat Nicolaus Ciocan Valachus din Odorhei¹², în anul 1709 Ladislaus Fogarasi alias Molnar Valachus și Cristoforus Jonaș Valachus ambii din Făgăraș¹³, în anul 1714 Michael Molnar Valachus din Odorhei,¹⁴ în anul 1716 Joannes Vojlor, Savul Vojlor și Sorban (Șerban) Vojlor din Făgăraș,¹⁵ în anul 1723 Ladislau, Joannes și Mathacus Veneczei din Făgăraș¹⁶, în anul 1730 David Mundrai, Joanes Boer și Samuel (Samoilă) Veneczei din Făgăraș și Joannes Sorban (Șerban) din Vlăhița¹⁷, precum și mulți alții în anii următori.

Dintre celelalte documente ale fondului se remarcă rapoartele și dările de seamă statistice din anii 1809—1817, ordinele și dispozițiunile primite de la organele ecleziastice care patronau școala¹⁸, precum și bogata corespondență, privind funcționarea școlii, adevărurile absolvenților gimnaziului¹⁹, acordarea de burse și ajutoare elevilor; diversele situații privind numărul personalului didactic, salarizarea lui, procesele-verbale ale comisiilor de bacalaureat începînd din anul 1853.

¹¹ Vezi Albert, David — *Csiki, gyergyoi, kászoni ifjak a székeljudvarhely gimnaziumban* (Tinerii din Ciuc, Giurgeu și Casin la Gimnaziul din Odorheiu) în „Hargita Kalendarium”, 1983, p. 46—47.

¹² Album Gymnasii ... f. 38.

¹³ Ibidem, f. 56.

¹⁴ Ibidem, f. 64.

¹⁵ Ibidem, f. 70 v.

¹⁶ Ibidem, f. 85, 86

¹⁷ Ibidem, f. 98—101.

¹⁸ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond cit. doc. nr. 2, 3, 4, 6.

¹⁹ Ibidem, doc. nr. 10, 7, 24 etc.

Bogatul fond documentar, constituie o sursă puțin cercetată, în vederea scrierii istoriei acestui lăcaș de cultură și civilizație care va împlini, peste puțină vreme, patru secole de existență.

Anii extremii: 1689—1948, cantitatea 908 u.a., 9,40 m.l., inv. nr. 136,
lb. latină, maghiară, română,

Bibliografie

1. Albert, David — *Csiki, gyergyoi, kászoni ifjak a székelyudvarhely gimnaziumban* (Tinerii din Ciuc, Giurgeu și Casin la Gimnaziul din Odorhei) în „Hargita Kalendarium”, 1983, Miercurea—Ciuc 1982, p. 46—47
2. Albert, David — *Székelyudvarhely — iskolaváros* (Odorheiu Secuiesc oraș al școlii) în „Művelődés”, XXVII évfolyam, nr. 5 1974, p. 24—26
3. Boar, Liviu — *Filiala Arhivelor Statului județul Harghita* (Micromonografie), București, 1984, 64 p.
4. „A székelyudvarhelyi romai-katolikus Főli-Gymnaziumnak első tudositványa, 1857/8 tanévben (Primul anuar al Gimnaziului romano-catolic din Odorheiu Secuiesc pentru anul școlar 1857/8), Koloszárt, (fără an)
5. „A székelyudvarhelyi romai-katolikus főgymnázium ifjuságának érdemsorozata az 1872/3 tanév végén” (Clasificarea de merit a tineretului Gimnaziului romano-catolic din Odorheiu Secuiesc la sfârșitul anului școlar 1872/3), Székely-Udvarhely, 1873
6. „A székely-udvarhelyi romai-katolikus főgymnázium tudositványa az 1874/5-iki tanévről” (Anuarul gimnaziului romano-catolic din Odorheiu Secuiesc pentru anul școlar 1874/5), Székely-Udvarhelyi, 1875

COLEGIUL REFORMAT DIN ODORHEIU SECUIESC

A fost fondat în anul 1670, când Ioan Bethlen¹, cancelarul principelui Transilvaniei Mihai Apafi, a contribuit, printr-o donație substanțială, la ridicarea la rang de gimnaziu a școlii „triviale” din Odorheiu Secuiesc.² La rîndul său, principele a întărit drepturile școlii printr-un act emis la Făgăraș, la 20 februarie 1671³.

Gimnaziul nou înființat a funcționat cu un număr de patru clase, în care se studia: etimologia, sintaxa, poetica și retorica. Procesul instructiv-educativ se desfășura în limba latină. După absolvirea acestor patru clase inferioare, elevii studiau în continuare încă 3—4 ani sub îndrumarea unui rector-profesor limbile latină și greacă, aritmetica, istoria, geografia și religia.

Cu ajutorul unor donații precum și cu sprijinul nemijlocit al populației Scaunului Odorhei, în timpul rectoratului lui Kis Gergely (1768—1787) se construiește o nouă clădire pentru școală și pentru internatul acesteia. Modificări structurale importante au loc și în conținutul procesului instructiv-educativ în această perioadă, învățămîntul fiind structurat pe baza legilor specifice din colegii, avînd la bază ordinul „Ratio Educationis” dat de împărăteasa Maria Tereza.⁴

Tot în această perioadă a activat ca profesor în cadrul colegiului cunoscutul istoric Benkő Jozsef⁵ precum și profesorul Szigethy Gyula Mihály în timpul căruia în cadrul colegiului s-a introdus predarea limbii germane, a statisticii, a științelor naturii și a istoriei universale.⁶

¹ Ioan Bethlen (1613—1678) și-a făcut studiile la Alba Iulia și la Universitatea din Frankfurt. Carieră politică. Istoric al Transilvaniei pentru perioada 1629—1673. Cronicile lui conțin informații și despre Moldova și Țara Românească. Include adeseori în opera sa acte oficiale, documente și note zilnice. Cf. „Enciclopedia istoriografiei românești”, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 57—58.

² Vezi actul de donație publicat în „Anuarul Liceului pedagogic din Odorheiu Secuiesc, județul Harghita”, 1670—1970, p. 113.

³ *Op. cit.* p. 114.

⁴ *Ibidem*, p. 12.

⁵ Benkő, Jozsef (1740—1814) — studii la Odorhei și Aiud. Profesor al Colegiului reformat din Odorhei între 1787—1789. Istoric al Transilvaniei sub aspect politic, economic, social și demografic. A tipărit o primă fascicolă dintr-o lucrare privitoare la răscoala lui Horea. Principala sa operă este „Transilvania sive Magnus Transilvaniae Principatus olim Dacia Mediterranea dictus”, Vindobonae, 1777—1778; Cf. Enciclopedia istoriografiei românești, p. 54.

⁶ „Anuarul Liceului pedagogic din Odorheiu Secuiesc, județul Harghita” 1670—1970, p. 12.

În anul 1832 în cadrul colegiului va lua ființă o catedră de drept, colegiul fiind ridicat la rang academic, funcționând pînă în anul 1870, cu o școală elementară cu patru clase, cu un gimnaziu și cu cîte un curs de filozofie, drept și teologie cu o durată de doi ani.⁷

Datorită participării elevilor colegiului la evenimentele revoluționare din anul 1848, porțile acestuia se vor închide pînă în anul 1850, cînd se reia învățămîntul după sistemul austriac, colegiul transformîndu-se în școală medie, cu șase clase la care se adaugă două cursuri de filozofie, echivalente cu clasele a șaptea și a opta de liceu, iar din anul 1861 pînă în 1870 se reintroduce și cursul superior de drept.⁸

La sfîrșitul secolului trecut, ca urmare a creșterii numărului de elevi, se simte nevoia construirii unei noi clădiri pentru colegiu. Din nou locuitorii Odorheiului răspund prompt și au loc o serie de extinderi ale vechii clădiri, iar în anii 1910—1912 se ridică un nou edificiu pentru colegiu.

Anii primului război mondial au dezorganizat activitatea colegiului care își va relua cursurile cu un număr redus de elevi. În anul școlar 1919—1920 ia ființă gimnaziul de fete, ca secție a colegiului.⁹

Adunarea generală a Eparhiei reformate ținută la Cluj în anul 1927 hotărăște suspendarea cursurilor colegiului reformat din Odorhei, în locul acestuia transferîndu-se de la Aiud Școala normală de fete, înființată în anul 1917.¹⁰ În anul 1940 în vechea clădire a colegiului reformat se reinființează liceul de băieți, care va funcționa ca școală confesională pînă în anul 1948.¹¹

*

Fondul documentar creat de Colegiul reformat din Odorhei Secuiesc, provenind din anii 1687—1948 a fost preluat de fosta filială Odorhei Secuiesc în anul 1969.

Dintre documentele fondului se remarcă în primul rînd registrele cu regulamentele școlare (*Leges scholae*) din anii 1687, 1725, 1834 și 1836.¹² Primul dintre acestea, cel din anul 1687, pe lingă articolele de legi școlare care constituiau de fapt, regulamentul școlii, conține și lista elevilor care au urmat cursurile încă de la înființare. Studiarea acestor liste ne dă posibilitatea să apreciem numărul elevilor care au urmat cursurile colegiului în anumite perioade, clasele sociale din care proveneau, aria geografică de proveniență, naționalitatea și religia acestora. Din datele statistice întocmite pe baza listelor elevilor înscrși la Colegiul reformat din Odorhei Secuiesc și care la înscriere au subscris legile școlare (*subscriptio*), aflăm că în perioada 1770—1820 numărul elevilor a fost de 1 413.¹³ Media anuală a fost de 20—30, cu o creștere de la 30 la 50 după 1801, această cifră înscriind Colegiul

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, p. 18.

⁹ Ibidem, p. 26.

¹⁰ Ibidem,

¹¹ Ibidem, p. 38.

¹² Arh. St. Miercurea Ciuc, fond 39 — Colegiul reformat din Odorhei Secuiesc, reg. nr. 45, 46, 47, 48.

¹³ Albert, David — *A székelyudvarhelyi Collegium diáknévsége* (Populația școlară a Colegiului din Odorhei Secuiesc), în „*Korunk*”, XXXXX-évfolyam, 10/1980, p. 775—777

reformat din Odorheiu Secuiesc în rîndul colegiilor cu un număr mijlociu de elevi față de celelalte colegii din Transilvania.¹⁴

Cataloagele, cu notele obținute de elevi, începînd de la mijlocul secolului al XIX-lea, procesele-verbale ale consiliului profesoral și cele ale societății de lectură, ne oferă date bogate privind conținutul învățămîntului, evoluția procesului instructiv-educativ de-a lungul timpului.

Deosebit de valoroase sînt situațiile despre beneficiile și cheltuielile școlii începînd din anul 1695,¹⁵ despre donațiile care au fost făcute școlii, fundațiile școlare, testamentele în favoarea școlii, documente care contribuie la cunoașterea vieții interne a colegiului, a modului de administrare și conducere a acestuia.

Deciziile și îndrumările consistoriului, regulamentele privind desfășurarea examenelor,¹⁶ reflectă conținutul confesional al învățămîntului, amestecul forurilor superioare ecleziastice în desfășurarea procesului de învățămînt.

O categorie aparte de documente, care aduce informații inedite privind viața internă a colegiului, starea de spirit din rîndul elevilor, atitudinea lor față de școală și învățătură în general, o constituie așa-numitele „Proto-coale despre contravențiile elevilor” începînd din anul 1781, în care sînt consemnate contravențiile elevilor la legile școlare (*Leges scholae*) și hotărîrile luate de conducerea colegiului.¹⁷

Un index alfabetic privind repartizările elevilor din anul 1845¹⁸ ne oferă posibilitatea de a afla care a fost traiectoria ulterioară, evoluția socială și politică a absolvenților colegiului.

Seria registrelor matricole din anii 1871—1927 și 1940—1948 ne oferă date privind numărul elevilor colegiului, a materiilor predate, al profesorilor care au predat diferite materii din programa de învățămînt.

Fondul documentar creat de fostul Colegiu reformat din Odorheiu Secuiesc ne oferă încă multe informații inedite care vor contribui la scrierea istoriei acestei vechi instituții de învățămînt harghitean.

Anii extremi: 1687—1948, cantitatea 14 m.l., 497 u.a. inv. nr. 137, lb. latină, maghiară, română.

Bibliografie

1. Albert, Dávid — *A székhelyudvarhel Collegium diáknépe* (Populația școlară a Colegiului din Odorheiu Secuiesc) în „Korunk” XXXIX-évfolyam, nr. 10/1980, p. 775—777
2. Albert, Dávid — *Székhelyudvarhely — iskolaváros* (Odorheiu Secuiesc — oraș al școlii) în „Művelődés”, XXVII-évfolyam, nr. 5/1974, p. 24—26
3. „Anuarul Liceului pedagogic din Odorheiu Secuiesc, județul Harghita 1670—1970”, Odorheiu Secuiesc, f.a.
4. Anuarele Colegiului începînd din anii 1871/1872 pînă în anul 1948
5. Boar, Liviu — *Filiala Arhivelor Statului județul Harghita* (Micromonografie), București, 1984, 64 p.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond cit, doc. nr. 1.

¹⁶ Ibidem, doc. nr. 12, 14, etc.

¹⁷ Ibidem, doc. nr. 55—59.

¹⁸ Ibidem, doc. nr. 97.

LICEUL DE MATEMATICĂ-FIZICĂ DIN MIERCUREA — CIUC

Prestigioasa instituție de cultură harghiteană își are începuturile în prima jumătate a secolului al XVII-lea, funcționând ca școală confesională pe lângă mănăstirea franciscană din Șumuleu-Ciuc, căreia voievodul Transilvaniei Iancu de Hunedoara îi acordă privilegiul în urma victoriei obținute asupra turcilor la Sîntimbru-Mureș în anul 1442.

Prima atestare documentară a școlii de la Șumuleu-Ciuc însă o găsim în filele unei lucrări tipărite la Lyon în anul 1589¹ și datează din 26 august 1630, când, recvizitorul Stephanus Pálfi donează 5 cărți „in usum Collegii Chikiensis”.² La rîndul său principele Transilvaniei Gheorghe Rákoczi al II-lea, la Dieta de la Alba Iulia din 25 ianuarie 1653 hotărăște susținerea materială a unor școli confesionale catolice, printre care și pe cea de la Șumuleu-Ciuc.

Școala a avut mult de suferit în urma invaziei turco-tătare din anul 1661 cînd orașul și cetatea Miercurea—Ciuc precum și împrejurimile sale au fost crunt devastate. „După ce am dat foc orașului — povestește călătorul turc Evlia Celebi care a însoțit armatele invadatoare — și, cum vîntul de miază-noapte bătea foarte tare, el a ars cu atîta putere încît flăcările ajungînd pînă în cetate (cetatea Miko — n.n.) s-au aprins și multe părți prospere ale cetății, iar focul a ținut pînă în zorii zilei”.⁴ De această primă perioadă din istoria tricenarei instituții de învățămînt este legat și numele lui Ioan Căianu-Valahul (1629—1687) renumit om de cultură de origine română, care a desfășurat o multilaterală activitate fiind arhitect, compozitor, istoric, etnograf, botanist, organist și constructor de orgi, tipograf. El este cel care va întemeia în anul 1675 tipografia de la Șumuleu-Ciuc în care își va tipări și operele sale. Prima lucrare vede lumina tiparului în nou înființata tipo-

¹ „Conciones ...” (de) Philippo Diez, Lvgdvni, MDLXXIX, Col. de carte veche a Complexului Muzeal jud. Harghita, M. Ciuc, nr. inv. 611.

² „Anno 1630, 26 aug. R(everendi) Authores Philippi Diez Lusitani, librorum quinque in usum Collegii Chikiensis dono dedit Stephanus Pálfi Requisitor Colosmonostoriensis; ea tamen conditione ut vita sua comite R(everendus) frater Martinus omnium eorum librorum usum capiat. Post Excessum vero ex hac vita suum, Collegio tradat.”

³ *Monografia liceului din Miercurea—Ciuc 1668—1968* (Editura Ministerului învățămîntului, București, 1968), p. 10.

⁴ *Căldători străini despre țările române*, vol. VI, Editura științifică și enciclopedică, București, 1967, p. 592.

cea latină, materiile fiind predate de călugării franciscani de la Mănăstirea din Șumuleu-Ciuc pe lângă care funcționa școala dar începînd din anul 1667 sînt angajați și profesori laici, numiți „ludi magister”.⁷

Nu deținem date referitoare la numărul elevilor din primele decenii de existență a școlii, dar numărul acestora din ultimul deceniu al secolului al XVII-lea, care se ridică la 171 în anul 1690, la 200 în 1694 și la 100 în anul 1698 confirmă faptul că școala de la Șumuleu-Ciuc era o școală de grad mediu, un gimnaziu.⁸

În iarna aspră a anului 1694 un nou pericol amenință existența școlii din Șumuleu-Ciuc. La 13 februarie tătarii năvăleau prin pasul Ghimeș asupra Ciucului. Cei 200 de elevi din Șumuleu se înarmează și la 15 februarie resping atacul tătarilor, salvînd școala de la o nouă distrugere.⁹

În această școală, alături de elevii din Ciuc au învățat și o serie de elevi din Moldova vecină. Mărturie stă în acest sens un document emis de Oficialitatea scaunului Ciuc, Giurgeu și Casin la 28 august 1749, în care se arată că la gimnaziul din Șumuleu-Ciuc învăța mulți elevi din „Principatul Moldovei vecine, aflată sub jugul turcesc”.¹⁰

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea la gimnaziul de la Șumuleu învățau peste 350 de elevi. Semnificative pentru structura învățămîntului sînt datele din anul 1734. Iată care erau clasele și numărul elevilor care le frecventau: rhetoricum — 18, poeta — 16, syntaxista — 26, gramatista — 32, principista — 42, major parvista — 53, minor parvista — 47, declinista — 119, în total 353 de elevi, cifră destul de mare care ne arată importanța acestui lăcaș de învățămînt în epocă.¹¹

Din registrul matricol întocmit în anul 1776 care cuprinde toți absolvenții gimnaziului începînd din anul 1770 pînă în anul 1845/46¹² aflăm date deosebit de interesante privind structura învățămîntului, materiile care s-au predat și numele elevilor și al profesorilor. Astfel în anul 1770, au absolvit gimnaziul un număr de 370 de elevi, frecventînd următoarele clase: rhetoricum — 30 de elevi, poctarium — 10, syntaxistarum — 26, gramatistarum — 29, principistarum — 41, majorum parvistarum — 44, minorum parvistarum — 47, declinistorum majorum — 67, declinistae minores — 69 și legistarum — 7.¹³

Începînd din anul 1786 se introduce ca limbă de predare limba germană, școala funcționînd în această perioadă cu cele 4 clase ale așa-zisului „gimnaziu mic” și cu 2 clase ale „gimnaziului mare”.¹⁴

⁷ *Monografia liceului din Miercurea-Ciuc 1668–1968*, p. 14–18.

⁸ „A csiksomlyoi rom. kath. főgimnázium története” (Istoria gimnaziului romano-catolic din Șumuleu-Ciuc) în „A csiksomlyoi rom-kath. főgimnázium értesítője az 1895–96 tanévről (Anuarul gimnaziului romano-catolic din Șumuleu-Ciuc pe anul școlar 1905–96), Közli Bándi Vazul igazgató, Csikszereda, 1896, p. 4.

⁹ *Monografia liceului din Miercurea Ciuc 1668–1968* p. 18.

¹⁰ *Istoria gimnaziului romano-catolic din Șumuleu-Ciuc*, în loc. cit. p. 14.

¹¹ *Ibidem*, p. 12.

¹² Arh. St. Miercurea Ciuc, fond 72, Liceul de matematică-fizică M. Ciuc — „Catalogus seu Urbarium Scholasticum J. Infantium in Gymnasio Csik Somlyóvöieniss ... Anno 1776, hac norma inchoatum, et pro peranni memoria studiosae continuandum”.

¹³ *Ibidem*, lista absolvenților din anul 1770.

¹⁴ *Monografia liceului din Miercurea-Ciuc 1668–1968*, p. 24.

Datorită participării elevilor gimnaziului de la Șumuleu-Ciuc la revoluția de la 1848/1849, porțile acestuia vor fi închise pînă în anul 1851, cînd la 26 octombrie, se reiau cursurile cu un număr redus de elevi, care va ajunge în anul școlar 1853/1854 abia la cifra de 144.¹⁵ Pînă la sfîrșitul secolului media anuală a elevilor a fost în jur de 200, cu un maxim de 311 elevi în 1896.¹⁶

La sfîrșitul secolului trecut s-a pus problema mutării gimnaziului de de la Șumuleu-Ciuc în orașul Miercurea—Ciuc, care oferea condiții mai prielnice organizării procesului instructiv educativ. Acest fapt s-a realizat în primul deceniu al secolului nostru, cu sprijinul material al statului, al forurilor ecleziastice și al populației din zona Ciucului care a contribuit cu bani și muncă la ridicarea impunătorului edificiu de astăzi al Liceului de matematică-fizică din Miercurea—Ciuc.

La 29 mai 1909, într-un cadru festiv se așează piatra de temelie a viitorului lăcaș de învățămînt și cultură, care va fi inaugurat la 5 iunie 1911.¹⁷

În timpul primului război mondial, procesul instructiv educativ este întrerupt în anul școlar 1916—1917 cînd clădirea școlii este transformată în spital.

În perioada interbelică școala funcționează ca liceu confesional romano-catolic, anual absolvind liceul circa 200—250 de elevi.

Izbucnirea celui de al doilea război mondial va perturba procesul instructiv-educativ, mulți profesori și chiar elevi căzînd victime celei mai monstruoase conflagrații mondiale.

Primul an școlar postbelic 1945—1946 se va deschide cu un număr de 10 cadre didactice, dintre care doi pensionari și patru fără pregătirea corespunzătoare.

Pînă în anul 1948, școala a funcționat ca instituție confesională sub denumirea de liceul romano-catolic din Miercurea—Ciuc.

*

Fondul documentar creat de această instituție, care are o existență de peste trei secole și jumătate, a fost preluat de filială prin mai multe depuneri, efectuate de Consiliul Popular al județului Harghita (1970) și de Liceul de matematică-fizică din Miercurea—Ciuc (1974, 1976).

Datorită vicisitudinilor istoriei care au dus la pierderea arhivei, au rămas să stea mărturie activității prestigioasei instituții de învățămînt harghitean, doar documentele începînd din anul 1770.

Dintre acestea se remarcă în primul rînd seria completă a registrelor matricole din anul 1770 pînă în anul 1948, cronică vie a istoriei școlii, a acumulărilor cantitative și calitative care au marcat evoluția învățămîntului harghitean.

Registrul matricol care deschide seria * cuprinde numele absolvenților școlii pe o perioadă de trei sferturi de secol (1770—1846). Prin specificarea originii sociale, a vîrstei, a confesiunii și a locului de naștere al elevilor se pot întocmi studii interesante privind stratificarea socială a elevilor, repartizarea pe vîrste a elevilor în cadrul claselor, aria de recrutare a elevilor.

¹⁵ Ibidem, p. 28.

¹⁶ *Istoria gimnaziului romano-catolic din Șumuleu-Ciuc* în op. cit. p. 281.

¹⁷ *Monografia liceului din Miercurea—Ciuc 1668—1968*, p. 32—34.

• Vezi nota 12.

S-au păstrat de asemenea registrele de intrare-ieșire a corespondenței începînd din anul 1898 precum și registrele de încasări și cheltuieli din anii 1834—1879.

Deosebit de valoroase sînt registrele cu procese verbale ale Consiliului profesoral din anii 1855—1899 care reflectă multitudinea problemelor cu care s-a confruntat conducerea școlii în a doua jumătate a secolului atît pe linia instructiv—educativă cît și pe linia asigurării condițiilor materiale în vederea bunei desfășurări a procesului de învățămînt.

Documentele din anii 1787—1835¹⁸ conțin ordine guberniale sau provenind de la forurile superioare ecleziastice catolice care patronau școala privind modul de organizare a procesului instructiv-educativ, asigurarea școlii cu manuale, repartizarea bursei din diferitele fundații instituite de persoane particulare în favoarea școlii, repararea și întreținerea edificiului școlii și a internatului, plata profesorilor, structura anului de învățămînt, combaterea unor epidemii, raportarea datelor statistice, eliberarea actelor de studii, procurarea de instrumente muzicale pentru elevi.

Respectînd tradiția instituțiilor de învățămînt de a-și publica anuare, Gimnaziul din Șumuleu-Ciuc a publicat primul anuar pentru anul școlar 1871/72. Aceste anuare, păstrate în fondul bibliotecii documentare a filialei conțin date deosebit de interesante, fiind cronici anuale ale vieții interne a gimnaziului completînd în mod fericit materialul arhivistic.

Anii extremi: 1770—1848, cantitatea 8,40 m.l., 296 u.a. inv. nr. 142, 143,
Ib. română, latină, maghiară, germană.

Bibliografie

1. Anuarele liceului începînd cu anul școlar 1871/72 pînă în anul școlar 1943—1944.
2. Boar, Liviu — *Filiala Arhivelor Statului județul Harghita* (Micromonografie), București, 1984 64 p
3. *Istoria învățămîntului din România*, vol. I. Editura didactică și pedagogică, București, 1983
4. *Monografia Liceului din Miercurea—Ciuc 1668—1968* (bilingv rom.-magh.) Editura Ministerului învățămîntului, București, 1968

¹⁸ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond. cit. inv. nr. 143.

LICEUL DIN CRISTURU — SECUIESC

Are ca dată de naștere, ziua de 10 iulie 1793 când Sinodul unitarian care s-a ținut la Merești, pe Valea Homorodului a hotărît înființarea la Cristuru—Secuiesc a unui gimnaziu pentru elevii din localitate precum și din împrejurimi.¹

Într-un proiect de regulament de funcționare a gimnaziului din anul 1797 se arată că: „În acest gimnaziu, ca și în cel din Turda, elevii să poată învăța pînă la logică, iar dacă vreunul din ei ar dori să progreseze mai mult în științe, să i se dea voie să treacă dacă îi convine la colegiul din Cluj, pentru a studia, dar numai aceluia, care la examene se dovedesc a fi demni“.²

Predarea la gimnaziul din Cristur se făcea în limba latină, cursurile durînd 8 ani.

Iată cum descrie procesul instructiv-educativ din primele decenii ale secolului al XIX-lea, profesorul Szigeti Gyula Mihaly de la Colegiul reformat din Odorhei: „copiii părinților unitarieni pînă la vîrsta de 10 ani învață cu dascăli sau cîntăreți de biserică să citească, să scrie și să socotească și să cunoască elementele limbii latine. De acolo sînt trecuți la școala din Cristur, unde învață împărțiți în clase, cu 14 elevi mari, iar acestora și celor din clasele superioare un profesor le predă cu succes limba latină și ramurile credinței“.³

În cursul veacului al XIX-lea, durata studiilor la gimnaziul de la Cristuru—Secuiesc era de 8 ani. Existau 3 clase elementare, preparatoare și 5 clase de lingvistică. Efectivul elevilor era în permanentă creștere. Astfel în anul școlar 1866—1867 acesta era de 187 de elevi, în anul școlar 1867—1868 era de 193 de elevi, ajungînd în anul școlar următor la cifra de 200.⁵ Începînd cu anul școlar 1870/71 efectivul gimnaziului va cunoaște o scădere, datorită în primul rînd faptului că la Cristuru-Secuiesc se deschide o școală normală, care își începe activitatea cu un număr de 69 de elevi.⁶

¹ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond 256 — Liceul Cristuru — Secuiesc, dosar nr. 208 fila 1—Extras din protocolul Sinodului de la Merești — vezi și „Anuarul Liceului din Cristuru — Secuiesc, județul Harghita (1968), p. 8.

² Anuarul Liceului din Cristuru — Secuiesc, p. 8.

³ Ibidem, p. 10.

⁴ Ibidem, p. 18.

⁵ Ibidem, p. 20.

⁶ Ibidem.

Începînd din anul 1908 gimnaziul a început să fie subvenționat de stat. Între anii 1913—1914 s-a construit actuala clădire a liceului cu sprijinul entuziast al populației din Cristuru—Secuiesc precum și al muncii însușite a elevilor.

Anul școlar 1915—1916 a marcat un moment important în viața gimnaziului, acesta transformîndu-se în liceu cu 8 clase, absolvenții acestuia în număr de 196, cărora li s-a adăugat 30 de elevi particulari, susținînd primul examen de bacalaureat din istoria școlii.⁷

În perioada interbelică Liceul din Cristuru—Secuiesc a funcționat ca școală confesională unitariană, însă susținerea materială a instituției s-a realizat cu sprijinul populației din zonă care a contribuit cu sume importante la bugetul școlii. Trebuie de asemenea remarcate donațiile foștilor elevi în favoarea liceului, care s-au ridicat la sume remarcabile.

Cu toate că școala avea caracter confesional, fiind patronată de biserica unitariană, în rîndul elevilor întîlnim zeci de elevi români, care s-au afirmat ulterior în diferite domenii ale științei și culturii.

După cel de al doilea război mondial, pînă în anul 1948, instituția a avut denumirea de Liceul unitarian din Cristuru—Secuiesc.

Fondul documentar creat de această instituție de învățămînt, cu o existență de aproape două secole, a fost preluat de filială în anul 1978.

Dintre documentele fondului se remarcă, pentru bogăția informațiilor oferite cercetătorului de astăzi, registrele cu procesele verbale ale consiliului profesoral din anii 1873—1948, cronică a vieții interne a școlii,⁸ cataloagele din anii 1885—1915,⁹ precum și registrele matricole din anii 1883—1948.¹⁰

Documentele privind administrarea școlii, bugetele, actele justificative privind efectuarea cheltuielilor și a plăților, registrele de inventar, dările de seamă contabile provenind din a doua jumătate a secolului trecut pînă în anul 1948 ne oferă date importante privind situația financiară, de multe ori precară a școlii, sprijinul material acordat de populația din zona Cristurului pentru susținerea școlii.

O serie de copii efectuate la începutul secolului trecut se referă la înființarea școlii și anume este vorba de extrasele din protocolul Sinodului unitarian de la Merești, din 10 iulie 1793.¹¹

De asemenea există o bogată corespondență a foștilor directori ai gimnaziului cu forurile ecleziastice superioare privind construirea și întreținerea localului școlii și cele ridicate de problemele de învățămînt.¹² Dintre documentele școlare se remarcă și ordinele și îndrumările primite de la aceste foruri privind organizarea procesului instructiv-educativ.¹³

Anii extremi: 1793—1948, cantitatea: 8,30 m.l., 338 u.a., inv. nr. 145, lb. maghiară, latină, română.

⁷ Ibidem, p. 24 vezi și Arh. St. Miercurea Ciuc fond. cit. dosar nr. 179—182.

⁸ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond, cit. doc. nr. 1—18

⁹ Ibidem, nr. 46—89.

¹⁰ Ibidem, nr. 90—131.

¹¹ Ibidem, dosar nr. 208.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem, dosar nr. 211 și urm.

Bibliografie

1. „Anuarul Liceului din Cristuru — Secuiesc, județul Harghita”, 1793—1968, fără loc. (1968)
2. Anuarele Gimnaziului unitarian din Cristuru Secuiesc din anii 1893—1943
3. Farkas, Jenő — *Székelykeresztur: 1175 év* (Cristuru — Secuiesc: 175 de ani) in „Korunk”, XXVII. évfolyam, 9. szám, 1968, szeptember, p. 1291—1294
4. Sándor, János — *Viszatekintés a székely-kereszturi gymnasium (sic) száz évére* (Retrospectiva celor 100 de ani ai gimnaziului din Cristuru—Secuiesc), Különlenyomat a „Keresztény Magvető”, 1894 évf. 4. füzetből (Extras din revista „Semănătorul creștin”, caietul al 4-lea din anul 1894), Kolozsvár, Ajtai K. Albert Könyvnyomdája (Tipografia lui Ajtai K. Albert), 1894.
5. Sándor, János — *A székelykeresztur Unitárius Gymnasium történelme* (Istoria Gimnaziului Unitarian din Cristuru — Secuiesc), Székely-Keresztur, 1896.

ȘCOLI PRIMARE RURALE

Puține sînt documentele care ni s-au păstrat, referitoare la anii de început ai învățămîntului rural, la existența unor școli în satele și comunele harghitene. Doar din informații sporadice cuprinse în unele documente cum ar fi testamentele unor locuitori, actele de vînzare-cumpărare ale unor terenuri, diplomele de înobilare, putem deduce existența unor școli sau a unor învățători în anumite localități.

Astfel, în unele acte de vînzare-cumpărare a unor terenuri se amintește faptul că terenul vîndut se învecinează cu „pămîntul școlii“, că actul de vînzare-cumpărare a fost scris de învățătorul satului sau îl găsim figurînd printre martorii vînzării respective, de asemenea în unele testamente este cuprinsă informația că respectivul își lasă o parte din avere „școlii satului“. Apoi apelativul „Literatur“ sau „Diac“ cu care sînt menționați în acte unii locuitori ne îndreptățesc să credem că aceștia, fiind cunoscători de carte îndeplineau în localitatea în care domiciliau și funcția de învățător.

Dintre documentele care atestă în mod incontestabil existența unor școli rurale pe meleagurile harghitene, se remarcă în primul rînd cel din 1 februarie 1590, prin care principele Transilvaniei Sigismund Báthory îl scutește de obligații pe „Gregorius Literati rectoris scholae“ din localitatea Misentea, Scaunul Ciuc.¹ Printre martorii unui contract de vînzare-cumpărare din anul 1598 a unor pămînturi situate în hotarul localității Sinsimion, figurează și Laurențiu (Lörincz) Diacul, învățătorul.² Într-un act din 1605 este amintit Diacul Gergely din Sintimbru,³ iar școala din localitate este amintită ca atare într-un contract de vînzare-cumpărare din 1622 a unui pămînt care se învecinează „pe de altă parte cu pămîntul școlii“⁴.

Învățătorul din Sînmartin, diacul Benedek figurează într-un act de vînzare-cumpărare din anul 1614⁵ iar cel din Cozmeni „Gregorij Literati rectoris scholae“ este menționat într-un act emis de cancelaria principelui Transilvaniei Gabriel Bethlen la 10 august 1616.⁶ Un testament din 28

² Arh. St. Miercurea Ciuc, Colecția Kovács D. Dénes, doc. nr. 1.

¹ Ibidem, doc. nr. 2.

³ Ibidem, doc. nr. 3.

⁴ Ibidem, doc. nr. 6.

⁵ Ibidem, doc. nr. 4.

⁶ Ibidem, doc. nr. 6.

ianuarie 1627 este întocmit de „Diacul Nicolae“, învățătorul“ din Ciucșingeu. La 16 decembrie 1636, Gheorge Rákoczi I, principele Transilvaniei semnează un pergament, la Alba Iulia, prin care Joannes Literatus din Joseni este ridicat la rangul de primipil (mic nobil).⁷ Documentul atestă existența învățătorului și implicit a unei școli la Joseni.

Din păcate, datorită vicisitudinilor istoriei, nu de multe ori datorită ignoranței sau relei credințe, multe dintre documentele create de școlile primare rurale, adevărate focare de cultură s-au pierdut pentru posteritate. Majoritatea fondurilor documentare care au fost depistate și preluate de către filială, pentru a le feri de distrugere și a le introduce în circuitul științific, provin doar din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Materialul documentar care s-a păstrat este format, în mare parte, din registrele matricole precum și din cataloagele școlilor respective. Unele fonduri conțin și dosare cu documente administrative, ordine și dispoziții ale organelor superioare, registre cu procese-verbale ale consiliilor profesionale, registre de prezență a cadrelor didactice, diverse statistici privind situația la învățură și purtare a elevilor. Toate aceste documente contribuie la mai buna cunoaștere a vieții spirituale a localităților respective, la evoluția sistemului de învățământ, a condițiilor vitrege în care lumina cărții ajungea în satele și comunele harghitene.

Dăm mai jos lista școlilor care au funcționat în localitățile rurale ale județului Harghita și a căror arhivă a fost depusă spre păstrare permanentă la filială:

Nr. crt.	Denumirea localității	Nr. fondului	Anii extremi	Cantitatea		Nr. inv.
				m.l.	u.a.	
0	1	2	3	4	5	6
1.	Avrămești	473	1874 – 1948	0,30	37	65
2.	Aluniș	494	1882 – 1948	0,25	67	66
3.	Beta	504	1898 – 1949	0,40	64	67
4.	Betești	496	1878 – 1948	0,45	72	68
5.	Cirța	534	1901 – 1948	0,70	63	69
6.	Casinul Nou	529	1928 – 1948	0,10	9	70
7.	Dănești	383	1886 – 1950	1,90	147	71
8.	Dejuțiu	495	1934 – 1948	0,05	20	72
9.	Fundoaia	536	1936 – 1948	0,10	18	73
10.	Fitod	462	1906 – 1948	0,20	34	74
11.	Hodoșa	541	1936 – 1949	0,30	30	75
12.	Imper	520	1922 – 1949	0,15	13	76
13.	Iacobeni	525	1908 – 1948	0,10	8	77
14.	Joseni	198	1899 – 1948	06,0	36	78
15.	Lăzarea	14	1872 – 1948	2,55	215	8
16.	Lutița	493	1877 – 1948	0,75	59	79
17.	Mătișeni	506	1879 – 1948	0,70	88	80
18.	Mădăraș	484	1899 – 1948	1,25	88	81

⁷ Arh. St. Miercurea Ciuc, Col. „Achiziții și donații“, doc. nr. 5.

0	1	2	3	4	5	6
19. Merești		461	1875 – 1949	1,20	65	82
20. Misentea		460	1898 – 1948	0,70	76	83
21. Mugeni		483	1898 – 1949	0,55	92	84
22. Mujna-confesională		521	1919 – 1948	0,30	58	85
23. Mujna		522	1898 – 1948	1,30	170	86
24. Platonești		540	1920 – 1948	0,10	21	87
25. Ocna de Jos		503	1885 – 1948	1,50	213	88
26. Ocna de Sus		488	1893 – 1949	0,20	13	89
27. Porumbenii Mari		490	1898 – 1949	0,50	71	90
28. Porumbenii Mici		492	1880 – 1948	0,35	42	91
29. Plăieșii de Jos		519	1880 – 1948	1,75	106	94
30. Sincrăieni		458	1874 – 1948	0,60	49	97
31. Siculeni		178	1907 – 1909	0,05	1	98
32. Sîntimbru		463	1880 – 1948	1,20	210	99
33. Sinmartin		387	1878 – 1948	1,00	88	100
34. Sincrai		526	1901 – 1948	0,80	102	101
35. Sărmaș		527	1926 – 1950	0,35	36	102
36. Tăietura-Dobeni		505	1895 – 1949	1,00	178	103
37. Tomești		467	1877 – 1948	1,25	61	104
38. Zetea		465	1863 – 1948	1,40	130	105

FONDURI MILITARE

REGIMENTELE SECUIEȘTI DE GRANIȚĂ

Înființarea primelor regimente grănicerești austriece s-a petrecut la finele secolului al XVII-lea (1690), pe aliniamentul râurilor Tisa și Mureș, granița de atunci a Imperiului habsburgic, din țărani refugiați din teritoriile turcești care erau scutiți de sarcinile iobăgești în schimbul obligațiilor militare de apărare a granițelor.¹

Între anii 1760—1780 s-a organizat întreaga graniță militară, acțiune impulsivă și de faptul că Imperiul habsburgic era amenințat, ca urmare a convenției prusaco-ruse din 1762, și de un atac din partea Rusiei.² Astfel, s-au înființat un număr de 6 regimente: Regimentul 1 Infanterie român, Regimentul 2 Infanterie român, Regimentul 2 Dragoni român, Regimentul 1 Infanterie Secuiesc, Regimentul 2 Infanterie secuiesc și Regimentul husari secuiesc, în care erau înrolați 18 264 de bărbați apti de luptă, precum și 29 623 de copii, femei și invalizi.³

Înființarea regimentelor de graniță (militia limitanea) la propunerea generalului comandant Buccow a urmărit consolidarea puterii centrale și extinderea bazei sale de sprijin, pe lângă alte obiective de ordin militar, economic, politic și social.⁴ La baza organizării regimentelor secuiești și românești de graniță a stat Regulamentul din 24 martie și respectiv cel din 12 noiembrie 1764.⁵ Districtele militare de graniță, cum au fost numite teritoriile regimentelor de graniță, au fost puse sub administrație militară, aplicându-se pe teritoriul acestora o legislație specială grănicerească.⁶ Conducerea militară a trupelor grănicerești din Transilvania era asigurată de „Comandamentul general” (Generalatum), numit și „Prefectura militară cesaro-crăiască” (Caesareo-regia armorum praefectura) cu sediul la Sibiu, condus de către un general-comandant denumit „supremus armorum praefectus”.⁷

¹ Göllner, Carol — *Regimentele grănicerești din Transilvania 1764—1851*, Editura Militară, 1973, p. 24.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ *Istoria dreptului românesc*, vol. II, Partea întâi, Edit. Acad. R.S.R., București, 1984, p. 205.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

Înființarea regimentelor secuiești pe teritoriul scaunelor Ciuc, Giurgeu și Casin a întâmpinat puternica rezistență a populației locale care refuza înscrierea în armată. Evenimente tragice, la fel ca cele petrecute cu ocazia înființării regimentelor românești⁸, au loc și în aceste părți ale Transilvaniei.

În vara anului 1762 sosește în Ciuc colonelul Schröder cu o comisie militară care avea drept scop recrutarea din rîndul secuilor liberi a 3000 de grăniceri, pentru a înființa două regimente de infanterie, și a 1000 de cavaleriști pentru un regiment de husari. Această categorie cuprindea micii nobili (armaliștii) precum și oamenii de rînd: călăreții (primipilii) și pedestrașii (pixidarii). Cu toate acestea, ofițerii recrutori au înrolat în regimente și mulți iobagi, care sperau astfel ca să scape de obligațiile feudale. În satele din Ciuc și Giurgeu iobagii refuză să mai presteze slujbele în favoarea nobilimii.⁹ Situația devine alarmantă, iar generalul Buccow dezaprobă recrutarea iobagilor și ordonă armatei să sprijine pe nobili în acțiunile lor contra iobagilor recalcitranți.¹⁰ Oamenii liberi din Ciuc și Giurgeu aflînd însă că și după înrolare în regimentele de graniță vor continua să plătească dările și mai ales că vor fi puși sub comanda unor ofițeri străini (austrieci) și că vor trebui să lupte în afara granițelor Transilvaniei, fiindu-le încălțate astfel vechile privilegii, de asemenea aflînd că nobilii se eschivează de la înrolare, au refuzat să se mai înscrie în regimente. Pentru rezolvarea situației a fost trimis în această regiune generalul Žiskovič iar Curtea de la Viena elaborează un nou proiect de militarizare, în care principiul voluntariatului înrolării este înlocuit cu recrutarea forțată, obligatorie.¹¹

În scaunul Giurgeu, comisia militară de conscriere a grănicerilor compusă din generalul Žiskovič și din conții Lázár și Bethlen, însoțită de puternice unități militare a trecut la recrutarea grănicerilor, cei care se opuneau fiind spînzurați.¹²

Conform mărturiilor unui contemporan, Michael Conrad von Heiden-dorf¹³ comisia a sosit în scaunul Ciuc în luna decembrie 1763 și s-a instalat la Toplița-Ciuc. Locuitorii Ciucului refuzau înscrierea în regimente, fiind convinși că acțiunea de recrutare este doar opera lui Buccow, neavînd aprobarea împărătesei Maria Tereza.¹⁴ Aceștia au trimis soli la cei din Trei Scaune pentru a se uni în lupta împotriva habsburgilor. Chemarea celor din Ciuc i-a găsit pregătiți pe cei din Trei Scaune, de unde în zilele de 2 și 3 ianuarie 1764 peste 1000 de bărbați înarmați s-au îndreptat, pe Valea Oltului, pe la Cozmeni spre Miercurea-Ciuc iar de aici s-au alăturat celor peste 5 000 de răzvrățiți din Ciuc, care erau refugiați în munții din apropierea localității Siculeni (Madefalău).¹⁵ Datorită frigului și a lipsei de alimente, în ziua de 6 ianuarie 1764, răzvrățiții au coborît din munți în localitatea Siculeni (Madefalău). Generalul Žiskovič cere țăranilor, în seara zilei de 6 ianuarie 1764

⁸ Vezi pe larg la Göllner, Carol, *op. cit.* p. 44 și urm.

⁹ Ibidem p. 49.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem, p. 50.

¹² Ibidem, p. 51.

¹³ Heiden-dorfii Conrad Mihaly — „Onélétirásábol“ (Din autobiografia lui ...) în „Erdely öröksége“ (Moștenirea Ardealului), vol. VIII, Franklin Társulat kiadása, Budapest, (1930?) p. 102.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem, p. 103.

să se împărție și să-i predea pe conducători și instigatori. La refuzul hotărît al răzvrătiților și la cererea lor de a li se acorda o zi păsuire, generalul ordonă trupelor austriece ca să înconjoare localitatea. La ora 3 dimineața, în ziua de 7 ianuarie, peste 1300 de soldați, sprijiniți de două tunuri atacă prin surprindere, comițind un adevărat măcel.¹⁶ Conform unui martor ocular, Michael Conrad von Heidendorf, numărul celor uciși a fost de circa 400 iar al celor răniți de peste 100.¹⁷ Comisia de anchetă, al cărui secretar a fost Michael Conrad von Heidendorf a vehiculat chiar cifra de 800 de morți și 150 de răniți.¹⁸

După acest eveniment singeros, intrat în istorie cu numele de „Siculicidium“, comisia de recrutare și-a continuat activitatea „în liniște“ iar după trei luni de zile au fost recrutați în regimentele secuiești de graniță 245 de nobili și 4984 de țărani în Ciuc și 1067 nobili și 3876 de țărani în Trei Scaune,¹⁹ din aceștia constituindu-se două regimente de infanterie, unul cu sediul colonelului la Miercurea-Ciuc iar celălalt la Tirgu-Secuiesc și un regiment de cavalerie (husari) cu sediul la Sfintu-Gheorghc.

Conform statutului grăniceresc²⁰ din totalul populației capabile de serviciu militar, numai o parte se afla în serviciu permanent (a șasea parte), restul grănicerilor se ocupau în continuare cu muncile agricole. De remarcat este și faptul că întreținerea regimentelor de graniță (echipament, armament, cai) se făcea în mare parte pe cheltuiala proprie a grănicerilor, din veniturile sesiilor grănicerești și din veniturile fondurilor organizate de populația grănicerească.²¹

Numărul grănicerilor, precum și cel al populației grănicerești, supuse jurisdicției militare crește neconținut. Astfel cu ocazia conscripției grănicerilor transilvăneni din anul 1810, în cele 160 de sate ale scaunelor secuiești avem următoarea situație:²²

Regimentul 1 Infanterie: 4779 familii, 16 579 bărbați, 17 402 femei.

Regimentul 2 Infanterie: 4 807 familii, 14 831 bărbați, 15 033 femei.

Regimentul de husari: 2 099 familii, 10 425 bărbați, 10 017 femei.

În anul 1840 situația celor trei regimente se prezenta astfel:

Regimentul I Infanterie, cu sediul la Miercurea—Ciuc avea sub jurisdicție un număr de 50 de localități din scaunele Ciuc, Giurgeu și Casin care cuprindera o populație de 39 549 de locuitori. O singură localitate, Miercurea Ciuc avea populație curat grănicerească, restul localităților fiind comunități mixte, civile și militare. Uniforma regimentului era veston gri-închis, pantaloni vineți, gulere de culoare roz și nasturi galbeni.²³

¹⁶ Vezi pe larg la Vágó, Bela — „A székelv társadalom a mdfalvi veszedelem korában“ (Societatea secuiescă în epoca masacrului de la Madefalău), Tudományos könyvkiado, Bukarest, 1957, p. 121—153.

¹⁷ Heidendorfi Conrad Mihaly — „Onéletírásabol“ în loc. cit. p. 105.

¹⁸ Gölner, Carol, op. cit. p. 52 .

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Vezi pe larg la Gölner, Carol, op. cit. p. 58—96.

²¹ *Istoria dreptului românesc*, vol. II, partea întâi, p. 206.

²² Imreh Ștefan — *Conscripția grănicerilor transilvăneni din anul 1810* în „Sub semnul lui Clio“, Cluj, 1974, p. 93.

²³ Manculea, Ștefan — *Regimente grănicerești din Ardeal și Banat la 1840* în „Anuarul Institutului de Istorie Națională“, vol V, 1928—1930, Cluj, 1930, p. 442.

Regimentul II Infanterie cu sediul la Tîrgu-Secuiesc, avea pe teritoriul său un număr de 102 localități cu o populație de 35 259 de locuitori iar Regimentul de husari cu sediul la Sfîntu-Gheorghe își întindea jurisdicția asupra a 168 de localități din Comitatele Alba și Turda, Scaunele Ciuc, Odorhei și Trei Scaune și din Ținutul Făgărașului cu o populație de 29 487 de locuitori. Uniforma era: veston vînat-închis, pantalon, chipiu negru și nasturi albi.²⁴

După aproape un secol de existență, Curtea de la Viena hotărăște desființarea graniței militare, fapt aprobat inițial de Consiliul de Miniștri la 4 septembrie 1850 și apoi sancționat de împărat la 22 ianuarie 1851, ordonîndu-se ca în locul celor 5 regimente de graniță să se creeze alte cinci regimente de linie.²⁵ Această hotărîre a fost comunicată guvernatorului militar și civil al Transilvaniei, baronul Ludwig de Wohlgemuth din Sibiu la 18 februarie 1851 sub nr. 3 598 care a fost încredințat cu ducerea ei la îndeplinire.²⁶

Dintre documentele create de fostele regimente secuiești de graniță, filiala deține o parte din arhiva Regimentului nr. 1 Infanterie cu sediul în Miercurea—Ciuc precum și din cea a Regimentului de cavalerie (husari) cu sediul la Sfîntu-Gheorghe.

Cele două fonduri au fost preluate în anul 1969 de la Consiliul Popular al județului Harghita și au fost ordonate cronologic și apoi inventariate de către lucrătorii filialei.

1. — *Regimentul nr. 1 Infanterie (1770—1847)*. Documentele sînt bogate în date referitoare la viața cotidiană a grănicerilor, obligațiile militare ale acestora, atitudinea lor față de autoritatea militară și reflectă în mică măsură structura organizatorică a regimentului și activitatea acestuia ca instituție militară.

Abundă în cadrul fondului documentele referitoare la administrarea averilor grănicerești, a fondurilor bănești din caseria regimentului, rezolvarea problemelor succesoriale. Deosebit de valoroase sînt evidențele periodice întocmite de cancelaria regimentului, cu gradele militare și titlurile nobiliare ale grănicerilor, precum și conscripțiile populației grănicerești aflate sub jurisdicția grănicerească.

Dintre documentele fondului se remarcă în mod deosebit cele referitoare la mișcarea antihabsburgică a militarilor din Regimentul nr. 1 Infanterie secuiesc de graniță din anul 1841, mișcare premergătoare revoluției de la 1848.²⁷ Mișcarea este puțin cunoscută în literatura de specialitate a epocii, fiind amintit doar în treacăt un „cerc de citire secret” inițiat de unii subofițeri ai regimentului. Procesele verbale de ascultare a martorilor și a celor arestați, ca fiind implicați într-o acțiune „antistatală”, precum și raportul anchetatorului militar, maiorul Poosch, aduc date noi referitoare la atitudinea militarilor regimentului față de habsburgi. Semnificativă este și părerea unui funcționar superior de la Viena, care scria că „mișcarea organizată împotriva instituției militare secuiești de către plutonierul Andrei Balázs

²⁴ Ibidem, p. 445—446.

²⁵ Göllner, Carol — *op. cit.* p. 175.

²⁶ Manciușea, Stefan — *op. cit.*, p. 448.

²⁷ Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond 30, Regimentul nr. 1 Infanterie secuiesc de graniță, inv. nr. 14, doc. nr. 185, 117 file.

este periculoasă mai ales din acel punct de vedere că ea influențează populația".²⁸

Anii extremi: 1770—1847, cantitatea: 1,00 m.l., 600 u.a., inv. nr. 14, lb. germană (unele acte sînt scrise și în limba maghiară, latină și română)

2. — *Regimentul de cavalerie (husari) (1779—1852)*. Foarte multe dintre documentele fondului se referă la administrarea fondurilor grănicerești, la rezolvarea unor probleme succesoriale, de tutelă și curatelă, administrarea și ținerea evidenței fondurilor succesoriale, plasarea acestora spre fructificare. Numeroase sînt în cadrul fondului „carnetele de calcul tutorial”, în care sînt consemnate veniturile și cheltuielile efectuate de către tutorii numiți de conducerea regimentului în diverse succesiuni fără moștenitori majori, precum și listele de inventar al lăsamintelor succesoriale, surse pentru a cunoaște starea materială a militarilor grăniceri, puterea economică a gospodăriilor acestora. Alte documente se referă la relațiile dintre militarii grăniceri, la rezolvarea litigiilor ivite, precum și la relațiile dintre militari și populația civilă din comunitățile mixte, civile și militare.

În ansamblul său, fondul ne oferă o imagine veridică a vieții grănicerilor husari, a problemelor cotidiene cu care se confruntau aceștia.

Anii extremi: 1779—1852, cantitatea: 1,00 m.l., 528 u.a., inv. nr. 58, lb. germană (unele acte sînt scrise în limba maghiară și latină).

Bibliografie

1. Bunea, Augustin — *Istoria regimentelor grănicerești*, Blaj, 1914
2. Heidendorfi Conrad Mihaly — *Önéletirásából* (Din autobiografia lui . . .) în „Erdely öröksége” (Moștenirea Ardealului), vol. VIII, Franklin Társulat kiadásá, Budapest, (1930?), p. 99—122
3. Göllner, Carol — *Regimentele grănicerești din Transilvania 1764—1851*, Editura Militară, 1973
4. Göllner, Carol — *Din lupta țărânimii române și secuiești împotriva înființării graniței militare (1762—1765)* în „Studii și articole de istorie”, nr. 5, 1963, p. 49—66
5. Jakab, Elek — *Erdély katonai véderejének átalakulása a XVIII-ik században* (Organizarea forțelor militare de apărare ale Ardealului în secolul al XVIII-lea), Budapest, 1884
6. Imreh, Ștefan — *Conscripția grănicerilor transilvăneni din anul 1810* în „Sub semnul lui Clio”, Omagiu Acad. prof. Ștefan Pascu”, Cluj, 1974, p. 91—98
7. Imreh, Ștefan — *Cutumă și dispoziție, autonomie și subordonare la grănicerii secuiei (1764—1848)* în „Ștefan Mateș la 85 de ani” — Studii și documente arhivistice, Cluj-Napoca, 1977, p. 285—290
8. Manciușea, Ștefan — *Regimente grănicerești din Ardeal și Banat la 1840* în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, vol. V, pe anii 1928—1930, Cluj, 1930, p. 431—448
9. Neamțu, Al. — *Date noi despre răzvrătirea grănicerilor secuiei din anul 1779* în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai — Historia”, 9, fas. I, 1964, p. 93—102
10. Szádeczki, Lajos — *A székhely határőrség szervezése 1762—64-ben* (Organizarea graniței militare secuiești în anii 1762—64), Budapest, 1908.
11. Vágó, Béla — *A székhely társadalom a mádefalvi veszedelem korában* (Societatea secuiască în epoca masacrului de la Madefalău), Tudományos Könyvkiadó, Bukarest, 1957

²⁸ Ibidem, f. 19.

FONDURI JUDECĂTOREȘTI

TRIBUNALUL POPULAR AL RAIONULUI GHEORGHENI

Până la mijlocul secolului al XIX-lea, instanțele judecătorești nu erau separate de instituțiile administrative. În cadrul comitatelor precum și al scaunelor existau foruri speciale care aveau competențe de rezolvare a chestiunilor judecătorești, penale sau civile.

După înfrângerea revoluției de la 1848/1849 din Transilvania și desființarea comitatelor, a scaunelor și a districtelor, a fost introdusă starea de asediu. Ca urmare, pe teritoriul Transilvaniei funcționau numai instanțe militare și statariale. În urma ordinului gubernial nr. 5718 din 7 mai 1850, autoritățile districtuale au fost imputernicite și cu judecarea cauzelor civile „mai neînsemnătoare“, până la organizarea judecătorească definitivă a Transilvaniei. Acest ordin a primit „împărăteasca aprobățiune“ prin rescriptul din 25 februarie 1852.¹

În baza „Ordinațiunii miniștrilor de cele interne, de justiție și de finanțe din 4 iunie 1854 despre organizarea politică și judecătorească a Marelui Principatu Ardealului“, Transilvania a fost împărțită în 10 prefecturi.² În prefectura Odorheiului s-a înființat un Tribunal cu sediu în Odorheiu-Seuciesc, care deservea preturile de plasă Odorhei și Cristur și judecătorii la Baraolt pentru pretura de plasă Baraolt, și Miercurea-Ciuc care deservea preturile de plasă Miercurea-Ciuc, Gheorgheni și Cozmeni.³

Separarea definitivă a justiției de administrație, în Transilvania a fost scoasă din discuție prin articolul întâi al Legii IV din anul 1869.⁴

Prin Legea XLII din 1870 se limitează atribuțiile comitatelor, a districtelor și orașelor precum și a scaunelor care aveau foruri de judecată independente stabilindu-se că aceste instituții vor beneficia în continuare numai de autonomie, de dreptul de exercitare a administrației de stat și dezbateri a problemelor administrației de stat, precum și de dreptul de a-și expune

¹ „Foaia legilor provinciali și (a) guberniului pentru Marele Principatu alu Transilvaniei“, Cursul anului 1852, Mănunchiul XII, p. 327.

² „Buletinul Guberniului provinciale pentru Marele Principatu Transilvania“, Cursul anului 1854, I Septiune, Mănunchiul VI, p. 254.

³ Ibidem, p. 258.

⁴ „Corpus Juris Hungarici — 1869—1871. évi törvenyczikkek“ (Articolele de legi din anii 1869—1871), Budapest, Franklin Társulat, 1896, p. 4.

opiniile în legătură cu toate aceste probleme și de a le aduce sub formă de cerere la cunoștința guvernului și a Adunării Naționale.⁵

Legea XXXI din 1871 stabilea că instituțiile judecătorești de primă instanță erau judecătoriile regale de plasă și tribunalele regale. Judecătoriile regale de plasă erau încadrate cu un judecător de plasă, care în caz de nevoie putea fi ajutat în activitatea sa de unul sau mai mulți judecători.⁶

Tribunalele regale, conform art. 6 din lege, erau conduse de un președinte, ajutat de un vicepreședinte, iar în lipsa acestuia de cel mai vîrstnic judecător. Numărul judecătorilor, se arată în lege, se stabilea ulterior, pe baza experienței ce s-ar fi acumulat. Cu stabilirea acestui număr, pînă la reglementarea prin lege, a fost împuternicit Ministerul Justiției.⁷

Modificările ulterioare aduse legii privind organele judecătorești de primă instanță au fost sintetizate în Legea XVIII din 1893 privind procedura sumară (a sommás eljárásról).⁸ În competența acestor instanțe intra judecarea printre altele a cauzelor privind reglementarea raporturilor dintre stăpîni și slugi, proprietatea asupra pămîntului, îndeplinirea obligațiilor contractuale sau de altă natură, față de stăpîni, executarea silită a amenzilor și a despăgubirilor, refacerea monumentelor istorice distruse, neexecutarea unor dispoziții legale, probleme de succesiuni, anchetarea unor cauze penale, dacă tribunalul regesc căruia îi era subordonată judecătoria nu a numit un judecător anchetator precum și alte cauze, reglementate de Legea XVIII din 1893.⁹

Judecătoriile regale de plasă erau subordonate ierarhic tribunalului în raza căruia își desfășurau activitatea, fiind controlate, cel puțin odată pe an de președintele tribunalului sau de un împuternicit al acestuia.

Această organizare, cu modificări neesențiale a rămas în vigoare pînă la sfîrșitul primului război mondial.

După istoricul act de la 1 Decembrie 1918, au fost elaborate o serie de legi de unificare și în domeniul justiției. În baza „Legii pentru organizarea judecătorească” din 25 iunie 1924 și a modificărilor din 28 noiembrie și 19 decembrie 1925, organele puterii judecătorești din România erau: judecătoriile, tribunalele, curțile de apel, curțile cu jurați și Înalta curte de casație și justiție.¹⁰ În județul Ciuc au funcționat, în baza acestei legi, ca instanțe judecătorești Tribunalul Miercurea—Ciuc și judecătoriile mixte de la Gheorgheni și Miercurea—Ciuc, iar în județul Odorhei, Tribunalul de la Odorhei și judecătoriile rurale Cristur și Ocland și judecătoria mixtă Odorhei. Toate acestea erau subordonate Curții de apel din Tirgu-Mureș.¹¹ De remarcant este faptul că în baza acestei legi se înființează „Ministerul public” (Procuratura), care, conform art. 44 al legii se compunea, la tribunalele din cite un prim-procuror

⁵ Ibidem, p. 211—221. Vezi și Chertes, A. — *Judecătoria Mixtă Gheorgheni* în „Revista Arhivelor”, nr. 2, anul VIII, București, 1965, p. 196.

⁶ Ibidem, p. 347.

⁷ Ibidem, p. 348.

⁸ „Corpus Juris Hungarici — 1892—1893 évi törvények” (Articolele de legi din anii 1892—1893), Budapesta, Franklin Társulat, 1897, p. 440—492.

⁹ Ibidem, Vezi și Chertes, A. op. cit. p. 197.

¹⁰ Hamangiu, C — Codul general al României, 1922—1925, vol. XI—XII, București, f.a., p. 56.

¹¹ Ibidem, p. 116.

de fiecare tribunal divizat, din cîte un procuror șef de parchet de fiecare tribunal nedivizat și (din) numărul de procurori, substituiți, secretari de parchet, ajutor de secretar și impiegați ce se va stabili în bugetul Ministerului de Justiție.¹²

Cu unele modificări, această organizare judecătorească a rămas în vigoare pînă în anul 1952, cînd s-a înfăptuit reforma justiției.

Conform Legii nr 5 pentru organizarea judecătorească¹³, s-au creat noile instanțe, care corespundeau împărțirii administrativ-teritoriale a țării noastre din acea perioadă și anume tribunalele populare de raion, de oraș și de raion orășenesc, Tribunalul Capitalei, tribunalele regionale, precum și Tribunalul Suprem.

Tribunalul popular al raionului Gheorgheni (1862—1960)

Fondul documentar al acestei instanțe care și-a desfășurat activitatea aproape un secol, se compune din registre indexe alfabetice, registrele generale de cauze civile și penale, registre de arhivă, registre de intrare-ieșire, registre de hotărîri, registre de intrare a cauzelor prezidențiale, din perioada 1862—1952, din mape cu sentințe din perioada 1945—1960, din seria de testamente (2 486 u.a.) din perioada 1902—1952 și din dosare de cauză începînd din anul 1921. Dosare anterioare acestui an nu există ele fiind distruse probabil în timpul primului război mondial.

În anii 1961—1962, fondul documentar a fost selecționat și prelucrat de către lucrătorii fostului Tribunal popular al raionului Gheorgheni. Au fost păstrate întocmindu-se liste de existent, dosarele privind faptele de stare civilă, succesiunile, procesele fostelor composesorate de avere, activitatea Comisiei de ocol din Gheorgheni pentru aplicarea reformei agrare din anul 1921, precum și cele referitoare la mișcarea muncitorească de pe Valea Superioară a Mureșului. Ordonarea dosarelor s-a făcut pe baza opiselor generale de dosare. Cu ocazia selecționării, au fost eliminate registrele de evidență a mandatelor de plată, a cauzelor sumare, a contravențiilor, cele de termene și de expediție.

Cele mai vechi documente din cadrul fondului sînt: registrul cauzelor penale din anii 1862—1871 și cele două registre index-alfabetice din perioada 1862—1866 și respectiv 1867—1871.¹⁴ Pe copertile acestora este trecută denumirea stabilită de Legea XXXI din 1871 și anume „Judecătoria regală de plasă Gheorgheni”. Faptul se poate explica prin aceea că denumirea a fost trecută ulterior sau că era folosită anterior apariției legii, aceasta legalizînd o stare de fapt existentă.¹⁵

Studierea dosarelor de cauză precum și a mapelor cu sentințe ne oferă o mare bogăție de informații privind viața economică, socială și politică a Bazinului Giurgeului, care intra în raza de competență a judecătoriei din Gheorgheni.

¹² Ibidem, p. 63—64.

¹³ „Buletinul Oficial” al R.P.R., Anul IV, nr. 31 din 19 iunie 1952, p. 244—246.

¹⁴ Arh. St. Miercurea Ciuc, fond 25 Tribunalul popular al raionului Gheorgheni inv. nr. 177, reg. nr. 1, 2, 3.

¹⁵ Chertes, A. — *Judecătoria mixtă Gheorgheni*, prezentare de fond, în „Revista Arhivelor”, anul VIII, nr. 2, București, 1965, p. 198—199.

20599
In baza
Decretului nr. 1000
din 1924
se face
incheierea
procesului
verbal
de
incheiere
a
cauzei
nr. 179
din
1925

Proces-verbal

Actari, anul 1925 luna martie
Oficiu Comisarul Special si etc. Teodor Pargaru
Seful Sectiei Criminale si Urmasari a Politiei orasului
Gheorgheni, in baza raportului Dnui Director de
Politie inregistrat sub nr. 179/25 facand cere-
tarile in cauza si intre personalul fabricii de Cu-
ploatare din Gheorgheni, au primit urmatoarele
declaratii:

Directorul Fabricii D. L. Kishi Arcuim de 34
ani, nascut in Sendorf Judet. Timis, domiciliat
in Gheorgheni, declara:

Contractele contractate cu unii
operari, au intrat in intelegere cu unii
pentru renunsierea contractului. - Unii au
sunt protestatarii de a romani in ziua de luna
de 8 ore pe zi si din cauza malariei veale. Oficiu patro-
nii nu neputand primi alti contractului de
cat ca pe langa valoarea salarii sa se lucreze
10 ore pe zi renunsiarii si au primit si artel
brutale, au stat - parte din unii tusa
au fost convinsit dar de price de cu arga-
nitate in incheiere, au nararat si si lucrez

Au si aflat ca Sombita F. Martiu 825
a intrat in stabilimentul nostru in diviziunea
Verganciu & Gustav cope, are ocupatiune in alta
parte. - Oficiu a venit la unii Comisarul Special
pe care l-a anuntat pe el si pe altii, obligandu-
si un lucrare.

Județul Giurgiu
Seful Sectiei Criminale si Urmasari

[Signature]

1925 martie 8, Gheorgheni. Proces-verbal incheiat de către Politia orașului Gheorgheni privind izbucrirea grevelor de la fabricile de cherestea din oraș

Dosarele de cauză ale composesoratorilor¹⁶ de avere din localitățile zonei Gheorgheniului constituie izvoare prețioase referitoare la organizarea acestora, la situația financiară a composesoratorilor și la starea materială a membrilor din cadrul acestora, la rolul jucat de composesorate în viața economică a zonei.

Modul de aplicare a reformei agrare din anul 1921 este deosebit de bine ilustrat de documentele fondului. Abuzurile săvârșite, inducerea în eroare a celor îndreptățiți de a primi pământ de către autoritățile locale și de marii proprietari de pământ sînt sugestiv ilustrate de plîngerile unor locuitori care au fost omiși de pe listele cu cei îndreptățiți a primi pământ. Semnificativ pentru tăragănarea lucrărilor de reformă agrară este și faptul că încă în anul 1941, la Curtea de apel din Tîrgu-Mureș se judeca apelul intentat de comuna Bilbor în legătură cu exproprierea composesoratului din Lăzarea.¹⁷

Grevele muncitorilor forestieri din primăvara anului 1925 de pe Valea Superioară a Mureșului au constituit un moment de referință, în rîndul luptelor revoluționare ale clasei muncitoare harghitene, conduse de organizația locală din Gheorgheni a Partidului Comunist Român care a luat ființă în vara anului 1922.

Documentele referitoare la aceste greve, au fost preluate de Arhivele Statului la 30 mai 1961 și inventariate ca parte structurală a fondului.¹⁸ Ele stau mărturie faptului că principala cauză a grevelor din primăvara anului 1925 a fost neacceptarea de către patroni a revendicărilor muncitorilor de a obține ziua de muncă de 8 ore și mărirea salariilor, revendicări formulate cu ocazia tratativilor duse între patronat și muncitori în vederea încheierii noilor contracte colective de muncă. Așa cum reiese dintr-un raport al poliției din Gheorgheni din 20 martie 1925, „fabricile Bistrița-Năsăud, Erdöpar adică S.A. de Exploatare Silvice și Frații Schmergel încă n-au putut intra în funcțiune deoarece muncitorii sindicaliști care nu voiesc să reia lucrul cu 10 ore pe zi, fac agitațiuni în mod secret pe toate căile și împiedică pe muncitorii noi sosiți din orice parte ca să intre în lucru, sau chiar dacă au intrat îi determină să părăsească lucrul”.¹⁹

La fabrica de cherestea din Secu, muncitorii declară și ei grevă, iar la îndemnul directorului fabricii ca muncitorii „să intre în lucru cu condițiile puse în contract de 10 ore sau să părăsească localul și teritoriul fabricii muncitorii s-au opus și făcînd întruniri au amenințat pe directorul firmei”.²⁰

Pe lîngă documentele create ca urmare a activității Judecătoriei din Gheorgheni ca instanță judiciară, în cadrul fondului s-au păstrat și o serie de documente referitoare la: numirile de personal de specialitate sau administrativ, acordarea retribuțiilor, procurări de lucrări de specialitate pentru biblioteca judecătoriei, ordine și dispoziții ale organelor superioare. Se remarcă de asemenea statutele unor organizații profesionale sau obștești depuse de acestea cu ocazia înființării sau a modificărilor survenite în organizarea atribuțiilor sau competența acestora.

¹⁶ Vezi prezentarea instituției composesoratului în prezentul volum. p. 81 – 85.

¹⁷ Chertes, A. op. cit. p. 201.

¹⁸ Arh. St. Miercurea—Cînc, fond cit. inv. nr. 181; Vezi și Chertes, A. op. cit. p. 200

¹⁹ Ibidem, dosar penal nr. 2527/1925, f. 3.

²⁰ Ibidem, dosar penal nr. 514/1926, f. 5.

ghiat numai de acei câțiva sergenți de oraș ce s'au învârtit în
lilie și de câtr Criterul de Serviciu, cuși celiași sunt de
aglomerati cu lucrul în Birou.-

Bazati pe acest fapt, se postează diferiți muncitori în
puncte de pe drumurile care vin dela Lazare, Jca. 11-Ciunșai, și
Strebe și deca întâlneșc muncitori, li luminează după cum le
ne și li trimite înapoi.-Tot așa es în stația Gheorgheni și va
cine și deca vin grupuri de muncitori la fel procedeam și fa
și, -acemăși înșă știind că nu le e permis o fac cu foarte mare
caștuce, și în urmă muncitorii, refuză categoric să-i denunșe,
chiar să apună precia cele ce li s-a vorbit de acești agitatori,
tând astfel ori ce acțiune polițienescă a noastră, pentru a re
ta viața economică din acest oraș, prin începerea lucrului din
acestor fabrici.-

Am mai stabilit, că în restaurantul Kerose dela Gară, numiți
muncitori au format un adeverat club, unde sub pretextul că se
muncitorii ca să se distreze, -de dimineața și până seara, cu tre
sunt zile de lucru, se înfundă aici, întreg comitetul conducător
sindicatului muncitoresc din localitate, unde pun la cale difer
placuri de a lor, față de întreprinderi și față de autorități, și
privința menținerii acestei stări, avântând astfel la interesele
tului, la interesele publicului și mai ales la existența popula
de aici și din diferite site localități, care din pricina a celor
de conducători ce sub Președenția lui K3118 Kelix, -care li ter
zează prin amănințări pe celiași în cazul ce vor prelua lucrul
fere din lișă de ocupație, de lișă mijloacelor de existență a
a familiilor lor, grele, unse compuse și din 7 - 9 membri.-

În jurul acestor 23 de conducători, mai bineșc agitatori
niști, suferă astfel cele 12.000 de suflete bastinașe din acest
suferă cei 3-4000 de muncitori și familiile lor din localități
împrejurimi, și suferă tezaurul Statului, suferă onor prestigiu
tei țari, pentru care cu onoare Va rog să binevoiti a decide a
dura excepțională, față de acești agitatori, pentru reprimarea

ROMÂNIA
MINISTERUL JUSTIȚIEI
SECRETARATUL DE STAT
București

Gheorgheni la 20. Martie 1925.-
Seful Secției de urmărire și arestări din Poliția orașului Gheorgheni
Gheorgheni la 20. Martie 1925.-

1925 martie 20, Gheorgheni. Raportul șefului secției criminale și urmăririi din Poliția orașului Gheorgheni privind desfășurarea grevelor de la fabricile de cherestea din oraș.

Comisariatul de Poliție Gheorgheni
din 21 Februarie 1931 conf.

109
Poliția de Reședință CHIC
Intrat la 23. 2. 1931
Nr. 465 conf.

DOMNUL ȘEF,

La Ordinul D.Ve. Nr. 8010/1930

Am onoare a raporta următoarele:

- a./ b./ Populația este agitată în urma crizei și a lipsei de lucru. Tot astfel sunt agitați și funcționarii pentru reducerea salariilor.
- c./ d./ Numărul șomerilor scăzând la vre-o 70 nu se mai observă agitațiunile anterioare, deoarece acești șomeri sunt întreținuți de Primărie.
- f. g. Mășuri antisemite sau religioase nu sunt.
- h. Partid social democrat nu există.

Dumbră-Șale

Domnului Șef al Poliției de Reședință

Mercurea Cinc.

muneritorilor

14. 1931 februarie 21, Gheorgheni. Raportul Comisariatului de poliție din Gheorgheni privind starea de spirit a populației greu încercate de efectele crizei economice.

În ansamblul său, fondul documentar reflectă veridic activitatea instituției de-a lungul timpului, organizarea și atribuțiile acesteia.

Anii extremi: 1862—1960; cantitatea 58,31 m.l., 11822 u.a., lb. română, maghiară, inv. nr. 177—180.

Bibliografie

1. „Buletinul Guvernului provinciale pentru Marele Principatu Transilvania“, Cursul anului 1854, I Septiune, Mănunchiul VI.
2. „Buletinul Oficial al R.P.R.“, Anul IV, nr. 31 din 19 iunie 1952
3. Chertes, A. — *Judecătoria mixtă Gheorgheni*, prezentare de fond, în „Revista Arhivelor“, Anul VIII, nr. 2, București, 1965, p. 196—204
4. „Corpus Juris Hungarici — 1869—1871 évi törvényczikkek“ (Articolele de legi din anii 1869—1871), Budapest, Franklin Társulat, 1896
5. „Corpus Juris Hungarici — 1892—1893 évi törvényczikkek“ (Articolele de legi din anii 1892—1893), Budapest, Franklin Társulat, 1897
6. „Foaia legilor provinciale și (a) guvernului pentru Marele Principatu alu Transilvania“, Cursul anului 1852, Mănunchiul XII
7. Hamangiu, C. — „Codul general al României 1922—1926“, vol XI—XII, București, f.a.

LISTA FONDURILOR JUDECĂTOREȘTI DEȚINUTE DE FILIALĂ

Nr. crt.	Denumirea fondului	Nr. fondului	Anii extremi	Cantitate m.l.
1.	Judecătoria Cristuru Secuiesc	40	1866—1960	108,85
2.	Judecătoria Miercurea—Ciuc	69	1850—1952	36,90
3.	Judecătoria rurală Tulgheș	141	1926—1940	1,50
4.	Judecătoria Sinmartin	66	1852—1952	14,00
5.	Judecătoria Toplița	142	1928—1960	27,00
6.	Tribunalul Odorhei	44	1850—1952	104,00
7.	Tribunalul Miercurea—Ciuc	45	1861—1952	33,00
8.	Tribunalul Popular al raionului Odorhei	41	1874—1960	40,05
9.	Tribunalul Urbarial Odorhei	182	1858—1869	0,65

COLECȚII ARHIVISTICE

COLECȚIA „ACHIZIȚII ȘI DONAȚII”

S-a constituit în anul 1976 din documentele răzlețe, neconstituite în fonduri sau colecții, preluate de la persoane fizice prin donații sau cumpărare, precum și din diverse documente depistate în depozitele filialei, neapartinând fondurilor sau colecțiilor existente. Prin urmare colecția este deschisă, ea îmbogățindu-se an de an prin noi achiziții. La ora actuală, ea cuprinde un număr de 165 de unități arhivistice datînd din perioada 1546—1946. Dintre acestea, 16 documente sînt scrise pe pergament, fiind majoritatea acte solemne, de înobilare, emise de cancelariile princiare, regale sau imperiale, precum diploma împăratului Rudolf al II-lea dată la Bratislava la 11 aprilie 1578,¹ cea a principelui Transilvaniei Sigismund Báthory din 15 noiembrie 1589 emisă la Alba Iulia² și cea a lui Ștefan Báthory, rege al Poloniei și principe al Transilvaniei, dată la Marienburg, la 1 octombrie 1577.³

O serie de documente se referă la situația social-economică și politică a localităților românești din nordul județului, de pe Valea Superioară a Mureșului. Dintre acestea se remarcă în mod deosebit scrisoarea din 18 iulie 1890 a dr. Ioan Rațiu din Turda, fruntașul politic al românilor ardeleni, care „Multă vreme a fost aproape singurul avocat de seamă al Românilor din Ardeal”.⁴ Scrisoarea⁵ este adresată preotului Elie Câmpeanu⁶ din Subcetate-Mureș, dr. Ioan Rațiu promițîndu-le țăranilor români din Subcetate asis-

¹ Arh. St. Miercurea—Ciuc, col. „Achiziții și donații”, doc. nr. 8.

² Ibidem, doc. nr. 26.

³ Ibidem, doc. nr. 109.

⁴ Georgescu, Ioan — *Dr. Ioan Rațiu (1828—1902) — 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni*, Sibiu, 1928, p. 27.

⁵ Arh. St. Miercurea—Ciuc, col. cit. doc. nr. 10.

⁶ Elie Câmpeanu (1859—1937), preot și învățător în Subcetate, apoi inspector al școlilor naționale române din regiune Giurgeului, profesor la Dumbrăveni, protopop la Tg. Mureș. A fost unul din membrii fondatori ai „Societății de istorie, arheologie și etnografie din județul Mureș” (1924—1940) — cf. Liviu, Moldovan — *Societatea de istorie, arheologie și etnografie din județul Mureș (1924—1940). Date biografice despre Elie Câmpeanu, unul din întemeietorii ei în „Marisia”*, VI, Tg. Mureș, 1976, p. 489—504 și Traian, Dușa — *Elie Câmpeanu, istoric și luptător pentru drepturile românilor din Secuime în perioada pre- și post-memorandistă* în „Marisia”, VIII, Tg. Mureș, 1978, p. 227—234.

de multe ori) cu septamanile de-a casa; - in cazul
daca s'atenui voescu sa ma duc la cea din t'ie
pestraptare, trebe se ne incunosciere prin telegrafu
cele putinu cu 10 die mai r'ainte si semi tramita
de timpunii oprele de drumu.

Ce se tine de cauza p'arionatului din Varad
unt de parer ca s'atenu cu ori ce putine trebe
~~si se transmite in ca...~~ si se transmite in ca...
ori chiar si prin comasare, care n'eu acesta, de si e
legata cu multe op'ea, nu e aua de r'astrosa pentru
s'atenu, p'imum e stana presenta.

Cu aia credi ca Varv'ionu prin continuarea
processului de segregare trebe se ajunga la unu
rezultat favoritonu. In privinta acesta dupa
exetarea actelonu si dupa tinerea pe strapt'eri
mentonale, te voi putea da o informatiune
mai detaliata des'pre lucrante ce sunt, vie l'igiu
a se intr'unde mai departe.

Stelusele T, B si C, vi le retransmitu aci
alaturatu.

Dupa care pre i'anga salutari cordiali sunt
Eftu Dle

Stimetonu
L. R. Ruff

1890 iulie 18, Turda. Scrisoarea dr. Ioan Rațiu adresată sătenilor din Subcetate-Mureș prin care își oferă serviciile de avocat, în procesul acestora cu cei din Remetea, în problema segregării pădurilor și pășunilor din hotarul comun.

Ioan Căianu-Valahul
Ordinul Stărilor, Trichoni Ob.^{ca}
Organizat. & Organizabil ac
p.t. Guardianul Residenței
Sascherpien. 1871.
Pro Causo Critkensis.

1671 — Semnătura autografă a lui Ioan Căianu-Valahul.

tență juridică, așa cum a făcut-o în nenumărate cazuri,⁷ în procesul acestora cu cei din Remetea în privința segregării pădurilor și a pășunilor din hotarul celor două localități. „Deși astăzi nu pot alerga dintr-o margine de țiară la cealaltă, precum făceam înainte cu 10–20 de ani — scria Ioan Rațiu țăranilor din Subcetate — totuși dacă această pertraptare (proces — n.n) se va ține în lunile de vară sau de toamnă, sint aplecat a merge în persoana ... pentru apărarea intereselor comunei Varviz (Subcetate n.n.) cu atitu mai virtosu, fiindcă, precum am scrisu și altă dată sătenilor — foarte mult depinde dela pertraptarea cea dintii“.⁸

Un alt document care atestă lupta românilor din Toplița pentru recunoașterea drepturilor lor naționale și a limbii române ca limbă oficială în administrația locală de stat este adresa adunării reprezentanților localității Toplița Română prin care se înaintează preturii din Gheorgheni un extras din protocolul adunării din 3 februarie 1861, care „a decretat și ordinar“ următoarele:

„Că deregătoria noastră comunală de astăziu înainte toate protocoalele și toate corespondențele numai în limba noastră maternă română să le poarte“ și că toate „cărțile“ ce vor veni în limbă străină, „fie acelea îndreptate cătră

⁷ Ion, Nistor — *Din legăturile lui Ioan Rațiu cu Valea Superioară a Mureșului*, în „Marisia“, VI, Tg. Mureș, 1976, p. 293–306 și Viorel, Grama — *Dr. Ioan Rațiu apărătorul țăranilor români din Toplița în „Ștefan Metef la 85 de ani — Studii și documente arhivistice“*, Cluj-Napoca, 1977, p. 337–340.

⁸ Arh. St. Miercurea Ciuc, col. cit. doc. nr. 10, f. 2.

T. 316-1884.

Onorate și prietore Frate!

Concluzia adusă în satra de către cele două
-ce parohiale din Vărniciu și Chiarnău
relativ la îmbunătățirea stării învățămîn-
-tului în școlile noastre din acele comuna-
-le este următoarea: în școlile din V. S. J. L.
a și B. H. la raportarea și rezervarea
sub aspectul performanței învățămîn-
-tului, constatăm că în unele școli învățămîn-
-tul este foarte slab și că pentru
-a-l îmbunătăți, este necesar să se
-facă unele schimbări în școlile
-având în vedere faptul că în unele
-școli se dăruiește în totalitate
-de la început, în totalitate și
-structură și nu mai este posibil
-să se realizeze în nici un fel de
-mai bine decât de a face schimbări.

Am înțeles și constătim că în învățămîn-
-tul din Vărniciu și Chiarnău
-este cu totul amenințat, că în școlile
-care este mai puțin dezvoltate
-muna.

comuna, se a edifica scola corespunzătoare, se sa adăptarea conforma prevederilor și ca oșierii de docente ambulante la scola scola se sa impune cu cele cantonale parohiale din Varșava, îngrijindu-se pentru sistematizarea salariului cantonal-donatorilor. Ne învoim mai încoale, ca la scola redusa în Filpea se sa anexasa în ceiba scolastice a filia Galautrasi, care în cele biserici a partina parohiei Parmasin, pentru acas la epocă edificandei filia și la sistematizarea salariului docentele voru a se sa comuna a propoziția de predicatorii în noștii din Varșava, avia încatu, de nu mai exceda sala multa cu începerea lui Septembrie 1884. se sa deschida și începa cursu în acea scola. —

Șteptandu, ca despra rezultatu la timpul sau se reținemasi, remanemu Blasiu din știința consistoriala înv. outa la 19. Iulie 1884.

binevointe:

Blasiu
Blasiu

românești din localitățile Subcetate, Gălăuș, Sărmaș și Filpea.

Oficiul nostru comunal sau către alte persoane private din comuna noastră să nu se primească și fără amânare să le trimită îndărăpt, cu adaugere că, comuna noastră este comună română, și toate scrisorile officioase în limba română voim a le primi ..."⁹

Dintre documentele care se referă la viața economică a melegurilor harghitene se remarcă în mod deosebit privilegiul din 15 noiembrie 1591, dat de principele Transilvaniei Sigismund Báthory la Alba Iulia unor locuitori din scaunul Ciuc pe care îi ridică la rangul de primipili (mici nobili) pentru serviciile aduse la fabricarea fierului de la forjele din Ciuc. Documentul ni s-a transmis sub formă de copie autenticată, întocmită de notarul scaunului Ciuc, la 31 mai 1609.¹⁰

Tot la viața economică a ținuturilor harghitene se referă și registrul de încasări și plăți al Salinei de la Praid din anul 1794¹¹ precum și documentele din anii 1842—1845 referitoare la activitatea morii de hirtie de la Sincrăieni-Ciuc,¹² care „a luat ființă prin transformarea unei mori de cereale cu două pietre, arendată la 23 noiembrie 1835 de la căpitanul pensionar Simon Anton din Sincrăieni, lângă podul de sus de peste Olt (între linia ferată și cariera de piatră de azi)”,¹³ precum și la cea de la Sinmartin-Ciuc. Dintre aceste documente se remarcă contractul de arendare pe timp de 6 ani a morii de hirtie de la Sincrăieni-Ciuc — proprietatea văduvei lui Steckbauer Gheorghe și a copiilor acestuia — în favoarea lui Erdt Anton maistru la moara de hirtie din Gurghiu-Mureș și a lui Hiker Gheorghe, maistru și el.¹⁴

Contractul a fost încheiat în ziua de 10 noiembrie 1842 în fața a doi juzi ai scaunului Ciuc, fiind validat cu sigilii aplicate în ceară roșie și cuprinde un număr de 11 clauze de arendare. Celelalte documente se referă la o serie de probleme privind raporturile dintre lucrătorii manufacturii, precum și dintre aceștia și proprietarii ei, din perioada anilor 1842—1845. De asemenea se remarcă o scrisoare, din 15 august 1842 în limba germană, adresată văduvei proprietarului morii de hirtie de la Sincrăieni-Ciuc de către Rudolf (Radu) Orghidan, comerciant renumit din Brașov, care se aprovizionează în mod curent cu hirtie produsă la cele două mori din Ciuc.¹⁵ De remarcat este faptul că majoritatea hirtiei produse de morile din Ciuc era vândută în Moldova și Țara Românească, atit prin intermediul comerciantului brașovean Radu Orghidan, cit și prin intermediul unor toptangii.

Constituirea primei societăți pe acțiuni de tip capitalist, menită a pune în valoare calitățile curative deosebite oferite de împrejurimile Tușnadului este atestată printr-un document din 20 februarie 1845.¹⁶ Este vorba de procesul verbal (extras) de constituire a unei societăți pe acțiuni, menită a pune în valoare condițiile naturale oferite de Tușnad. În preambulul proce-

⁹ Ibidem, doc. nr. 83.

¹⁰ Ibidem, doc. nr. 42.

¹¹ Ibidem, doc. nr. 6.

¹² Ibidem, doc. nr. 27—33.

¹³ Pál, Antal-Alexandru — *Date referitoare la istoricul morilor de hirtie din Ciuc*, Studii și materiale, II, Tg. Mureș, 1967, p. 124

¹⁴ Arh. St. Mirecurea Ciuc, col. cit. doc. nr. 28.

¹⁵ Ibidem, doc. nr. 27.

¹⁶ Ibidem, doc. nr. 34.

Te-am văzut,
Am fost ieri la București, și am retras manuscrisul.
Trădare să alegem împreună altă covă - mai țigă-
nie, când ea avea vreme și birărie pentru aceasta.
Mai am nevoie să-ți spun câte glorie mi-au fă-
cut amărăciuni scriitorii tăi? Te-am văzut, și în ac-
tă împrejurări, același om drăci și bucătă, hotărât, și
consecvent cu el însuși. Dacă ai fi acum lângă mine,
te-aș lua la braț și te-aș săruta.

Ca toate dragostea

A. Vlahuță

1916 iulie 27, Dragosloveni. Scrisoare adresată de scriitorul A. Vlahuță, profesorului uni-
versitar din Iași, Paul Bujor.

sului verbal este citată lucrarea lui Kunits Francisc ¹⁷ „Dacia Siculia” în care se arată că: „Tușnad ab aquis acidis singularis cumprimis virtutibus fammam obtinuit” (Tușnadul și-a căpătat renumele în primul rînd de la apele acidulate cu însușiri deosebite). Cei șase acționari arată că, văzînd cali-
tățile terapeutice ale apei minerale de aici care au efect pozitiv în tratarea unor boli ca ulcerul, răceala și guta s-au hotărît să înființeze această societate.

Relațiile dintre Transilvania și țările române sînt oglindite de o serie de documente din anii 1792—1800. Este vorba de cărțile domnești de slobozenie acordate păstorilor transilvăneni din 7 și 29 august, respectiv

¹⁷ Kunits Francisc (1697—1763) scriitor, autor al mai multor lucrări de istorie și de drept canonic, cf. Rêvai Nagy Lexicon, XII, Kötet, Budapest, 1915, p. 350.

29 septembrie 1792 de către „Ioanu Mihail, Constantin Suțu, gospodin vovodi zemli Vlașcoi”.¹⁸ Aceste cărți domnești sînt tipărite pe hîrtie, cu caractere chirilice în limba română, fiind difuzate de către Guberniul Transilvaniei autorităților locale. Ele conțin condițiile, avantajoase, ale trecerii turmelor de animale din Transilvania în Țara Românească la iernat sau la păscut.

Zeci de documente din cadrul colecției se referă apoi la circulația proprietăților agricole, la relațiile dintre posesorii de terenuri agricole, obligații de împrumut, ipotecări și altele asemănătoare. Dintre aceste documente, cel mai vechi este un contract de vânzare a unei moșii din Orosfaia, Comitatul Cluj, întocmit la Conventul de la Cluj-Mănăștur la 22 iulie 1546. Documentul este scris pe pergament în limba latină, fiind validat cu un sigiliu atîrnat care din păcate s-a pierdut.¹⁹

Dintre ultimele documente care au îmbogățit recent colecția, se remarcă cele 9 scrisori²⁰ adresate de scriitorul Alexandru Vlahuță, prietenului său de-o viață, Paul Bujor (1862—1952) profesor universitar din Iași, eminent biolog, scriitor și membru al Academiei, colaborator la „Contemporanul” și unul dintre directorii „Vieții românești”. Scrisorile lui Vlahuță provin din anii 1901—1918 și abordează o serie de aspecte ale colaborării literare dintre cei doi scriitori, probleme personale precum și aspecte din ultimul an al primei conflagrații mondiale.

Ilustrativ pentru atașamentul sufletesc al lui Vlahuță față de țaranul român este scrisoarea datată „marți, 7 oct. 1903”. „Frate Bujor — scria Vlahuță — De cînd cunosc mai de aproape pe săteni nu-mi mai place să „mă produc” (ghilimelele lui Vlahuță) orășenilor. Și ce nu se face cu plăcere, nu se face bine”.²¹

Deosebit de interesantă este o scrisoare din 8 iunie 1915 în care Vlahuță amintește de un proiect literar comun. „Îți alătur aici, cu privire la cartea de care vorbiam, deslușirile învățătorului Hașigan. Ce bine ar fi s-o facem! Tu — partea științifică, eu — partea literară, — aș lăsa toate la o parte și nu m-aș gîndi de cit la asta — să dăm copiilor o carte pe care de-a dragul s-o citească”.²²

Ultima dintre scrisori, cea din 1 noiembrie 1918 este străbătută de o puternică amărăciune pentru nedreptatea care i-a fost făcută scriitorului prin destituirea sa din funcția de referendar la „Casa Școalelor”, unde timp de 20 de ani a apărut bugetul statului „de risipă și literatura țării de toate ineptiile cari cereau să fie tipărite cu sprijinul și sub auspiciile ministerului (învățămîntului — n.n.)”.²³ Finalul scrisorii este însă optimist: „Aici sîntem sub cloroform: de patru zile nu mai știm nimic. Nemții au plecat furioși, ridiculi, huiduiți de copii, detestați de toată lumea. Au devastat casele și în trecerea lor prin sate, aud că au svînat tot ce-au mai găsit.

Dar toate ne spun că sîntem la sfîrșitul îndurărilor noastre și o viață nouă stă să înceapă pentru noi și pentru lumea ’ntreagă”.²⁴

¹⁸ Arh. St. Miercurea Ciuc, col. cit. doc. nr. 82.

¹⁹ Ibidem, doc. nr. 89.

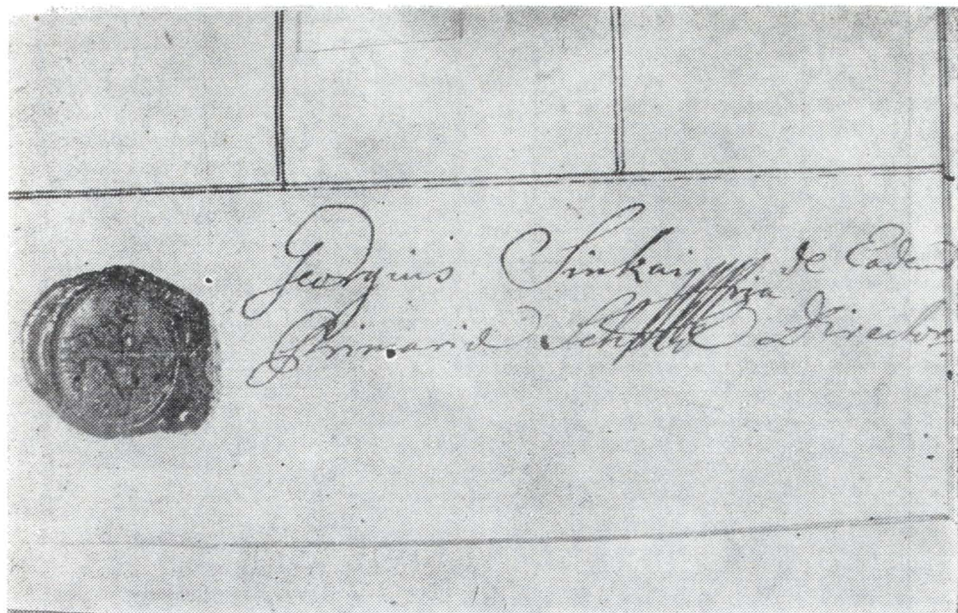
²⁰ Ibidem, doc. nr. 105.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

Sigiliul și semnătura autografă a lui Gheorghe Șincai.

zofie din anul I și II, cu specificarea numelui lor, a originii sociale, a religiei și a locului de naștere și a rezultatelor la învățătură obținute de aceștia,²⁸ precum și situația generală a Gimnaziului din Blaj la finele anului școlar 1835/1836, cu specificarea obiectelor de studiu, a numărului elevilor pe cursuri, inferior și superior, a rezultatelor obținute.²⁹

Dintre documentele Gimnaziului piariștilor din Cluj, menționăm situația fundațiilor școlare din 1796 precum și o serie de acte justificative privitoare la cheltuielile și administrarea acestei instituții de învățămînt din anii 1852/1853.³⁰

Cele mai multe documente se referă la Liceul (Gimnaziul) romano-catolic din Miercurea—Ciuc (Șumuleu). Este vorba de înființarea unor fundații școlare din anii 1830—1943³¹, de inventare ale cabinetelor școlare, precum și ale bibliotecii din anii 1882—1921.³² Deosebit de valoroase sînt registrele cu procese verbale ale Cenaclului elevilor gimnaziului³³ (11 u.a.), din anii 1875—1927, precum și registrele Cenaclului „Haladás” (Progres) în care sînt transcrise creațiile membrilor cenaclului și textele criticilor, din anii 1886—1925.³⁴

²⁸ Ibidem, doc. nr. 56/3.

²⁹ Ibidem, doc. nr. 56/4.

³⁰ Ibidem, doc. nr. 56/5, 56/6.

³¹ Ibidem, doc. nr. 56/8.

³² Ibidem, doc. nr. 56/9.

³³ Ibidem, doc. nr. 56/11, 56/12.

³⁴ Ibidem, doc. nr. 56/23, 56/28.

Numele Tutelarilor	Cognomul Numele bun al Tutelarilor j. de legie	Clasa	Clasa progresivă de studiu			Clasa de studiu anual
			1 ^a	2 ^a	3 ^a	
Spania	Spania de Jos j. de legie	prima	primaria	secundara	prima	Spania
Spania	V. de Jos j. de legie	prima	primaria	secundara	prima	Spania
Spania	V. de Jos j. de legie	prima	primaria	secundara	prima	Spania

Universitatea de Studii

Timotei Cipariu
Sunt. Lely. Profesor

Nicolae Marcu
Profesor de Fizica

Ioan Rus
Profesor de Istorie

1835, Blaj. Catalog cu elevii Gimnaziului din Blaj care au urmat cursurile de filosofie in anul școlar 1834/1835, semnat de profesorii Timotei Cipariu, Nicolae Marcu și Ioan Rus.

Actele unor persoane particulare din anii 1788—1918 se referă mai ales la circulația proprietăților agricole (contracte de vânzare-cumpărare, ipotecări, arendări, licitații).³⁵

Dintre actele compozesoratelor din fostul județ Ciuc, amintim evidența despre drepturile membrilor compozesoratului din comuna Tomești³⁶ din anul 1943 precum și actele compozesoratului din Toplița-Ciuc (bugete și procese verbale ale adunărilor generale) din anii 1945—1948.³⁷

Colecția Achiziții și donații se îmbogățește an de an cu noi mărturii documentare, menite să contribuie la mai buna cunoaștere a istoriei meleagurilor harghitene.

Anii extremi: 1546—1949, cantitatea 0,60 m.l.; 165 u.a. inv. nr. 59, lb. română, latină, maghiară, germană.

Bibliografie

1. Boar, Mariana și Liviu — *Al. Vlahuță în corespondență cu Paul Bujor* în „Manuscriptum”, nr. 2 (63), 1986, p. 62—66
2. Boar, Liviu — *Filiala Arhivelor Statului județul Harghita* (Micromonografie), București, 1984, 64 p.
3. Boar, Liviu — *Îmbogățirea fondului documentar la F.A.S. Harghita* în „Revista Arhivelor”, Anul LVIII, vol. XLIII, nr. 4, 1981, p. 484—485
4. Boar, Liviu — *Achiziții noi — F.A.S. Harghita* în „Revista Arhivelor” Anul LXII, vol. XLVII, nr. 4, 1985, p. 404—405
5. Boar, Liviu — *Achiziții noi (la) Filiala Arhivelor Statului județul Harghita* în „Revista Arhivelor”, Anul LXIII, vol. XLVIII, nr. 2, 1986, p. 197—200.
6. Bujor, Paul — *Amintiri de A. Vlahuță și I. L. Caragiale*, Editura „Cartea românească”, București, (1938)
7. Dușa, Traian — *Elie Câmpeanu, istoric și luptător pentru drepturile românilor din Secuime în perioada pre- și post-memorandistă* în „Marisia”, VIII, Tg. Mureș, 1978, p. 227—234
8. Georgescu, Ioan — *Dr. Ioan Rațiu (1828—1902) — 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni*, Sibiu, Tipografia „Foaia poporului”, 1928.
9. Grama, Viorel — *Dr. Ioan Rațiu apărătorul țăranilor români din Toplița* în „Stefan Meteș la 85 de ani — Studii și documente arhivistice”, Cluj-Napoca, 1977, p. 337—340
10. Moldovan, Liviu — *Societatea de istorie, arheologie și etnografie din județul Mureș (1924—1940). Date biografice despre Elie Câmpeanu, unul dintre întemeietorii ei* în „Marisia”, VI, Tg. Mureș, 1976, p. 489—504
11. Nistor, Ioan — *Din legăturile lui Ioan Rațiu cu Valea superioară a Mureșului*, în „Marisia”, VI, Tg. Mureș, 1976, p. 293—306
12. Pál, Antal-Alexandru — *Date referitoare la istoricul morilor de hirtie din Ciuc* în „Studii și materiale”, II, Tg. Mureș, 1967, p. 121—136

³⁵ Ibidem, doc. nr. 56/32—42.

³⁶ Ibidem, doc. nr. 56/46.

³⁷ Ibidem, doc. nr. 56/47.

COLECȚIA DE DOCUMENTE A MUZEULUI DIN ODORHEIU SECUIESC

Valoroasa colecție a fost preluată de la Muzeul din Odorheiu Secuiesc la 24 ianuarie 1978 împreună cu inventarul acesteia, întocmit de către muzeograful din Odorhei. Ulterior, conținutul inventarului (formulări, datarea unor documente) a fost îmbunătățit de către arhiviștii filialei, fiind redactilografiat. Ordonarea documentelor pe părți structurale precum și în cadrul acestora a rămas nemodificată, la fel și numerele de inventar ale documentelor primite odată cu luarea lor în evidență.¹

Colecția de documente a Muzeului din Odorheiu Secuiesc are la bază documentele adunate de-a lungul timpului de către Colegiul reformat din localitate, înființat în urmă cu peste trei secole în anul 1670.² O parte din aceste documente au fost predate muzeului în anul 1949 împreună cu o serie de obiecte muzeistice colecționate de către Colegiul reformat, constituite într-un punct muzeistic școlar. Această colecție a stat ulterior la baza înființării noului muzeu orașenesc din Odorheiu Secuiesc în anul 1952.* Pe lângă activitatea de achiziționare de noi obiecte menite să îmbogățească patrimoniul tinărului muzeu, lucrătorii acestuia au adunat de-a lungul anilor și o mare cantitate de documente scrise și tipărite depistate la diverși deținători particulari sau în fondurile unor instituții.

Majoritatea documentelor din colecție se referă la activitatea breslelor din Odorheiu Secuiesc și au fost preluate de către muzeu în anul 1952, cind urmașii fostei Corporații a meseriașilor din localitate au depus spre păstrare permanentă obiectele muzeistice cît și documentele fostei bresle, la recent înființatul muzeu din Odorheiu Secuiesc. Celelalte documente referitoare la activitatea breslelor au fost depistate la diferiți deținători particulari, care le-au donat sau vîndut muzeului.

Documentele referitoare la activitatea unor familii care au jucat un rol marcant în viața socială, economică sau politică a ținutului Odorheului au fost la rîndul lor donate sau vîndute muzeului de către urmașii familiilor respective, așa cum reiese din inventarul general al muzeului, în care docu-

¹ Vezi prezentarea fondului întocmită de Liviu Boar și Eugen Zepeczaner în „Revista Arhivelor”, Anul LXI, vol. XLVI, nr. 3, 1984, p. 328—333.

² Anuarul Liceului Pedagogic din Odorheiu Secuiesc 1670—1970, Odorheiu Secuiesc, 1970.

* Vezi pe larg — Ferenczi, Geza — *Încercări de înființare a unui muzeu local la Odorheiu Secuiesc*, în „Acta Musei Napocensis”, XX, 1983, p. 711—723.

Emblema sculptată în lemn a breslei măcelarilor din Odorheiu-Secuiesc (sec. XVIII).

mentele arhivistice au fost înregistrate împreună cu obiectele de muzeu, specificându-se la fiecare înregistrare și proveniența.

Conform inventarului, colecția cuprinde un număr de 2031 u.a. grupate în 20 de părți structurale, numerele de inventar fiind date în continuare. În cadrul fiecărei părți structurale documentele sînt ordonate cronologic. Din totalul de 20 părți structurale, 10 se referă la diferitele bresle din Odorheiu Secuiesc, restul fiind fragmente de fonduri personale, administrative și diverse.

Iată cum se prezintă structura colecției, conform inventarului ei:³

Nr. crt.	Partea structurală	Anii extremi	Nr. u.a.	Nr. de inventar
1.	Breasla tîmplarilor	1773—1927	35	1—35
2.	Breasla olarilor	1613—1924	133	36—168
3.	Breasla cojocarilor	1628—1942	286	169—454
4.	Breasla cizmarilor	1635—1942	162	455—616
5.	Breasla croitorilor	1613—1933	332	617—948
6.	Breasla măcelarilor	1803—1908	3	949—951
7.	Breasla lăcătușilor	1614—1779	2	952—953
8.	Asociația comercianților	1771—1856	2	954—955
9.	Statutele breslelor și asociațiilor meșteșugărești	1860—1893	18	956—973
10.	Magistratura orașului Odorheiu Secuiesc	1755—1851	8	974—981
11.	Protocoale sătești	1724—1851	7	982—988
12.	Familia Jakab	1728—1945	153	989—1141
13.	Familia Szotyori	1590—1863	34	1142—1175
14.	Familia Bod Carol	1868—1925	14	1176—1189
15.	Familia Foszto din Filia	1638—1859	23	1190—1212
16.	Inventare muzeistice	1862—1952	23	1213—1235
17.	Familia Ambruș din Vlăhița	1741—1872	26	1236—1261
18.	Medicul Szakács Ștefan	1808—1882	19	1262—1280
19.	Varia	1649—1940	96	1281—1376
20.	Breasla tăbăcarilor	1607—1940	655	1377—2031

Breslele din Odorheiu Secuiesc s-au format mai tirziu decît în celelalte orașe ale Transilvaniei, relațiile feudale ajungînd aici la înflorire cu întirziere, secuii păstrînd mult timp o organizare militară aparte, cu multe rămășițe gentilice. Lipsa marilor moșii, deci o cerere mai restrînsă de produse meșteșugărești, puternica concurență a produselor manufacturate provenite din centrele cu tradiție din Transilvania, apoi din străinătate în timpul ocupației habsburgice, sînt principalele cauze ale rămîinerii în urmă a dezvoltării economice a orașului Odorheiu Secuiesc, la care se adaugă și faptul că situația

³ Partea structurală „Inventare muzeistice” a rămas la Muzeul din Odorheiu Secuiesc fiind necesară în activitatea curentă a instituției, cu toate că a fost cuprinsă în inventarul colecției.

geografică era oarecum nefavorabilă, el nefiind așezat în calea principalelor drumuri comerciale ale Transilvaniei.

Prima breaslă din Odorhei, cea a olarilor, meșteșug cu vechi tradiții în această parte a Transilvaniei, dată fiind compoziția solului regiunii care dispunea de o argilă de calitate superioară, a luat ființă în anul 1572 când 6 meșteri olari au prezentat regulamentul lor judeului orașului și căpitanului cetății din Odorhei, Bánffy Farkas. Textul celui prim regulament îl cunoaștem din diploma privilegiată a breslei, scrisă pe pergament, emisă de către principele Transilvaniei Gabriel Báthory la 15 iulie 1613 la Sibiu.⁴

Acest regulament a fost preluat, după cite se pare, și de breasla olarilor din Tirgu-Mureș. Privilegiile breslei olarilor din Odorheiu Secuiesc au fost întărite și lărgite apoi de către principele Gheorghe Rákoczi I printr-o diplomă solemnă dată la Alba Iulia la 1 octombrie 1643.⁵ Diploma este scrisă pe pergament, în limba latină, fiind validată cu un sigiliu atârnat și cu semnătura autografă a principelui.

Breasla tăbăcarilor a luat ființă în anul 1577 iar cea a cojocarilor în anul 1579.⁶ Regulamentul breslei și privilegiile sale au fost întărite apoi de către Sigismund Báthory la 15 martie 1584.⁷ În același an tăbăcarii și cojocarii obțin de la principe o nouă diplomă privilegială în 5 puncte, reglementându-se problemele care nu au figurat în regulamentul inițial. La rîndul său, principele Sigismund Rákoczi confirmă privilegiile breslei tăbăcarilor printr-un pergament emis la Cluj la 15 iunie 1607.⁸

Regulamentul breslei cojocarilor care data din anul 1579 a fost întărit de către magistratura orașului în anul 1606.⁹

Concomitent și croitorii au cerut eliberarea unui regulament asemănător. Astfel, judele Andrei Sebestyén satisface cererea croitorilor extinzînd privilegiile cojocarilor și asupra croitorilor, formîndu-se astfel o breaslă comună a croitorilor și cojocarilor.¹⁰

Starostele breslei era ales alternativ, anual, din rîndul meșterilor cojocari și respectiv croitori.

Acest regulament a fost întărit în anul 1613 printr-o diplomă solemnă emisă la Sibiu la 1 aprilie de către principele Gabriel Báthory, scrisă pe pergament, validată cu semnătura autografă și cu sigiliul princiar atârnat.¹¹ Dar în anul 1628 croitorii se desprind din breasla cojocarilor, fapt aprobat de către principele Bethlen printr-un ordin emis la 29 aprilie 1627 la Alba Iulia¹², apoi la 28 noiembrie același an principele confirmă printr-o diplomă privileg-

⁴ Arh. St. Miercurea-Ciuc — Colecția de documente a Muzeului din Odorheiu Secuiesc doc. nr. 36.

⁵ Ibidem, doc. nr. 38.

⁶ Ibidem, doc. nr. 1377.

⁷ Ibidem, doc. nr. 1377.

⁸ Ibidem, doc. nr. 1378.

⁹ Jakab, Elek — Szádecki, Lajos — *Udvarhely Vármegye története a legregibb időtől 1849-ig* (Istoria Comitatului Odorhei din cele mai vechi timpuri pînă în 1849), Budapest, 1901, p. 290.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Arh. St. Miercurea Ciuc — Col. cit. doc. nr. 617. Publicată de Kovách, Géza — Binder, Pál — „A Céhés élet Erdélyben” (Viața de breaslă în Transilvania) *Kriterion könyvkiadó*, Bukarest, 1981, p. 144—149.

¹² Ibidem, doc. nr. 618.

giile breslei cojocarilor din Odorhei.¹³ Această diplomă a fost apoi confirmată și lărgită cu noi drepturi de către principele Gheorghe Rákoczi I prin diploma emisă la Alba Iulia la 12 mai 1636.¹⁴

În anul 1613 ia ființă breasla comună a lăcătușilor și armurierilor. Privilegiile acestei bresle au fost obținute, probabil, prin extinderea și asupra meșterilor din Odorheiu Secuiesc a regulamentului aprobat pentru breasla comună a fierarilor, curelarilor, șelarilor și tâmplarilor din Tg. Mureș.¹⁵

În anul 1638 intră în breasla comună a lăcătușilor și armurierilor și meșterii fierari, apoi în anul 1761 sînt primiți în breaslă și tâmplarii și curelarii,¹⁶ dar în anul 1779 meșterii tâmplari și curelari se desprind din breasla comună, constituindu-se într-o breaslă separată.¹⁷

Cu toate că la începutul secolului al XIX-lea vechiul cadru de organizare a meșteșugarilor în bresle era anacronic și constituia o adevărată piedică în calea progresului economic și social, totuși la Odorheiu Secuiesc iau ființă noi bresle. Astfel ia ființă breasla săpunarilor, iar în anul 1818 din vechea breaslă a cizmarilor s-au desprins meșterii cordovani, constituindu-se într-o breaslă independentă, în ciuda protestelor breslei cizmarilor adresate atît oficialității scaunului Odorhei cît și Guberniului Transilvaniei.¹⁸

În anul 1872 breslele sînt desființate prin legea VIII, locul lor fiind luat de către asociațiile industriale pe meserii, de tip capitalist, ele fiind înglobate pe orașe în corporațiile meseriașilor.¹⁹ Acest sistem de organizare a micilor meseriași va dăinui aproape un secol, existînd pînă la începutul deceniului al șaselea al secolului nostru, cînd va fi înlocuit cu sistemul co-operației meșteșugărești.²⁰

Documentele care s-au păstrat de la cele 8 bresle: olari, cojocari, croitori, cizmari, tâmplari, lăcătuși și tăbăcari, precum și părțile structurale: „Asociația comercianților” și „Statutele breslelor și asociațiilor meșteșugărești” reflectă numai în parte organizarea și evoluția breslelor, în schimb sînt bogate în date în privința luptei lor pentru menținerea privilegiilor medievale, împotriva meșterilor clandestini, care în majoritatea cazurilor își desfășurau activitatea sub ocrotirea nobilimii și a comunităților libere sătești, în privința asigurării monopolului pieții, într-o perioadă cînd relațiile feudale erau în plină descompunere.²¹

Pe lîngă documentele solemne, diplomele privilegiale scrise pe pergament, validate cu sigilii atîrnate, ale diferitelor bresle din Odorhei, acordate de principii Transilvaniei, deosebit de valoroase sînt schițele lucrărilor de meșter (capodopere) întocmite și apoi realizate practic de către aspiranții la titlul de meșter în cadrul breslei. Dintre acestea se remarcă mai ales schi-

¹³ Ibidem, doc. nr. 169.

¹⁴ Ibidem, doc. nr. 170.

¹⁵ Ibidem, doc. nr. 952 și 953, vezi și Kovách, Geza – Binder, Pál, op. cit. în care se publică privilegiul acordat la 5 mai 1613 de către principele Gabriel Báthory, p. 149–158.

¹⁶ Ibidem, doc. nr. 953.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem, doc. nr. 565, 567, 568, 569, 570.

¹⁹ „Corpus Juris Hungarici, 1872–1874. évi törvényekkel” (Culegerea legilor din anii 1872–1874) Budapest, Franklin-Társulat, 1896. p. 22–23; vezi și „Az 1872 évi törvények gyűjteménye” (Culegerea legilor din 1872), Budapest, 1908, p. 115–147.

²⁰ *Îndrumător în Arhivele Statului județul Mureș*, vol. I, București, 1984, p. 135.

²¹ Arh. St. Miercurea-Ciuc – Col. cit. doc. nr. 50, 94, 95, 178, 185 și altele

țele breslei țimplarilor care reprezintă frumoase obiecte de mobilier, sursă de inspirație pentru meșterii de astăzi.²²

O altă categorie de documente deosebit de valoroase, care atestă viața internă a breslelor din Odorhei, precum și legăturile acestora cu celelalte bresle din Transilvania o constituie așa numitele „atestate de pelerinaj” ale membrilor breslelor. Este vorba de perioada de timp în care membrii breslelor din Odorhei, colindau pe la diferite bresle similare din Transilvania unde lucrau o anumită perioadă de timp pentru a câștiga experiență și a se perfecționa profesional, perioadă care era atestată printr-un act oficial emis de breaslă, întărit cu semnătura starostelui și cu sigiliul breslei.²³

Deosebit de valoroasă este partea structurală „Statutele breslelor și asociațiilor meșteșugărești” care cuprinde 18 statute din anii 1860—1893, referitoare la breslele: măcelarilor, cojocarilor, curelarilor, croitorilor, cizmarilor, cordovanilor, țimplarilor, pieptănarilor, olarilor, argășitorilor, la asociațiile pălărierilor și comercianților precum și la breasla comună a lăcătușilor, fierarilor, rotarilor, tinichigiilor și șelarilor.²⁴

Multe dintre documentele care s-au păstrat de la vechile bresle din Odorhei Secuiesc se referă la problemele producției, achiziționării de materii prime, desfacerii produselor pe piața orașului, construirea unor localuri de desfacere, înțelegeri intervenite între diferitele bresle pentru construirea în comun a unor localuri de desfacere a produselor sau închirierea unor locuri de desfacere pe piața orașului.²⁵

În legătură cu desfacerea produselor meșteșugărești, care era asigurată de către membrii breslelor în localuri proprii, semnificativ este și faptul că la sfârșitul secolului al XVIII-lea negustorii din Odorhei Secuiesc reușeau să se asocieze într-o breaslă, dar aceasta s-a destrămat destul de repede. La destrămarea breslei negustorilor a contribuit și existența companiilor comerciale armenești de la Dumbrăveni și Gheorgheni, acestea fiind mult mai puternice și mai bine organizate.²⁶

Cele două unități arhivistice din cadrul colecției, încadrate în partea structurală „Asociația comercianților” datează din perioade mai recente și credem că nu aparțin fostei asociații a comercianților din Odorhei ci magistraturii orașului.

O altă parte importantă a colecției o constituie fondurile familiale, aparținând unor familii nobiliare din fostul scaun Odorhei sau unor personalități (medici, juriști, politicieni, preoți) care au jucat un rol important în viața economică, socială sau politică a ținutului.

Documentele din partea structurală „Familia Jakab” (153 u.a.) provenind din anii 1728—1945 se referă atât la această familie, cât și la o serie de alte familii nobiliare din scaunul Odorhei cu care aceasta era înrudită, ca de exemplu familiile nobiliare Ugron și Farkas din Mărtiniș. Majoritatea documentelor se referă la circulația proprietăților agricole, relațiile dintre

²² Ibidem, doc. nr. 15—18, 20, 21—26.

²³ Ibidem, doc. nr. 12, 14, 671, 695 și altele.

²⁴ Ibidem, doc. nr. 956—973.

²⁵ Ibidem, doc. nr. 82, 100, 145, 172 și altele.

²⁶ Referitor la destrămarea breslelor din Odorhei, vezi studiul lui Ladislau Fodor — *Despre problema descompunerii breslelor din Odorhei Secuiesc* în „Studii”, IX, (1956), 1, p. 125—138.

diferiți proprietari, dintre nobili și iobagi. Deosebit de valoroase sînt documentele care se referă la exploatarea apei sărate de către locuitorii unor localități de pe Valea Homorodului în scopuri comerciale, încălcînd astfel privilegiile Oficiului de sare de la Praid, care deținea monopolul exploatării și comercializării sării.²⁷

Familia Jakab a fost înnobilită în anul 1649 de către principele Transilvaniei Gheorghe Rákoczi al II-lea.²⁸ De remarcat este faptul că în această parte structurală se află o scrisoare autografă a lui Orbán Balázs (1829—1890) istoric, etnograf și om politic, originar din localitatea Polonița, autorul monumentalei lucrări monografice cu caracter geografic, istoric și etnografic intitulată „Descrierea ținuturilor secuiești”, apărută la Pesta (Budapesta) în șase volume în perioada 1868—1873.²⁹

Este vorba de o declarație autografă dată de Orbán Balázs la 23 septembrie 1873 în care arată că în articolul pe care l-a publicat în ziarul „Magyar Polgár” (Cetățeanul maghiar) și semnat cu pseudonimul „Budváralji” referitor la delapidările funcționarilor de stat, nu este vorba de Jakab Gyula, pretorul (dulló) plasei Homorod.³⁰

Documentul este interesant pe de o parte pentru că s-au păstrat puține documente de la acest ilustru om de cultură harghitean iar pe de altă parte el reflectă un episod al activității sale parlamentare, documentul fiind semnat „Orbán Balázs, deputat în Adunarea Națională”.

În partea structurală „Familia Szotyori” din Odorheiu Secuiesc (34 u.a.) găsim o serie de date referitoare la istoria economică, socială și politică a unor localități din zona Cristurului Secuiesc (Secuieni, Vinători, Bodogaia) din anii 1590—1863, dar nici un document nu se referă la această familie, care doar le-a colecționat și păstrat.

Documentele familiei Fosztó din Filia (23 u.a.) cuprind în primul rînd acte procesuale din care rezultă o serie de date valoroase privind relațiile agrare și sociale din localitatea Filia și împrejurimi din anii 1638—1859, lupta comunităților libere împotriva tendințelor de acaparare a pămînturilor lor de către familia baronului Daniel de Virghiș.³¹

Partea structurală referitoare la Bod Karoly, profesor la Colegiul reformat, jurist și preot reformat din Odorheiu Secuiesc (14 u.a.), reflectă în primul rînd activitatea sa în aceste domenii și cuprinde certificate de studii eliberate de instituții de învățămînt mediu și superior din Tirgu-Mureș, Budapesta, Zürich, Miskolcz și Marburg. Dintre documentele acestei părți structu-

²⁷ Arh. St. Miercurea—Ciuc, Col. cit. doc. nr. 1066, 1067, 1077, etc.

²⁸ Pálmay, Jozsef — *Udvarhely Vármegye nemes családjai* (Familii nobiliare ale Comitatului Odorhei), Székelyudvarhely, 1900, p. 190.

²⁹ Orbán, Balázs — *A székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból* (Descrierea secuimii din punct de vedere istoric, arheologic, geografic și etnografic), vol. I—VI, Pest (Budapest), 1868—1873.

³⁰ Arh. St. Miercurea—Ciuc — Col. cit. doc. nr. 1131. Scrisoarea a fost publicată integral de Liviu Boar, însoțită de o fotocopie — vezi *Ismeretlen Orbán Balázs levél* (Scrisoare necunoscută a lui Orbán Balázs) în „Hargita Kalendarium”, M. Ciuc, 1982, p. 56.

³¹ Arh. St. Miercurea Ciuc, col. cit. doc. nr. 1192, 1194. Despre familia Daniel de Virghiș vezi: Daniel, Gábor — *Adatok a Vargyasi Dániel család történetéhez* (Date referitoare la istoria familiei Daniel de Virghiș), Budapest, 1908, precum și Kelemen, Lajos — *Újabb adattár a vargyasi Dániel család történetéhez* (Noi contribuții la istoria familiei Daniel de Virghiș), Kolosvár, 1913.

rale se remarcă scrisoarea lui Benedek Elek³² din 21 februarie 1898, redactor al ziarului budapestan „Magyar Kritika“ (Critica maghiară) adresată fostului său profesor de la Colegiul reformat din Odorhei, Bod Károly.³³

Date interesante privind istoria celor două localități privilegiate, Vlăhița și Căpilnița conțin și documentele familiei Ambrus din Vlăhița (26 u.a.) din perioada 1741—1872. Dintre acestea se remarcă mai ales cele referitoare la folosirea unor joagăre din hotarul comunei Vlăhița, localitate renumită pentru producția de șindrilă și cherestea încă din secolul al XVII-lea.³⁴

Szakács Ștefan a fost medicul Scaunului Odorhei, obținind licența la Cluj în anul 1837.³⁵ A participat la revoluția de la 1848/1849 din Transilvania, fapt atestat de Asociația foștilor honvezi,³⁶ dar majoritatea documentelor din partea structurală ce-i poartă numele se referă doar la activitatea sa profesională. Dintre acestea se remarcă un registru de rețete de medicamente pentru diferite boli, întocmit de dr. Szakács, o contribuție la dezvoltarea științei și practicii medicale.³⁷

Din cadrul Colecției trebuie să menționăm în mod special partea structurală „Magistratura orașului Odorheiu Secuiesc“ (8 u.a.) din anii 1755—1851 care conține protocoalele ședințelor magistraturii orașului ca organ administrativ din anii 1819—1843³⁸ și ca instanță de judecată din anii 1814—1841,³⁹ izvoare de mare valoare pentru studierea diverselor aspecte ale vieții sociale, economice, politice, spirituale ale orașului și ținutului Odorheiului.

De asemenea trebuie să remarcăm cele 7 u.a. grupate în partea structurală „Protocoale sătești“ care conțin bogate informații de ordin social, economic, politic referitoare la istoria localităților Vlăhița, Orășeni, Petreni, Căpilnița, Virghiș din anii 1724—1858. O mențiune specială merită diploma privilegială acordată localității Vlăhița de împăratul Carol al VI-lea la 17 mai 1724 la Viena, care confirmă privilegiile localității Vlăhița obținute de la suveranii predecesori. Este vorba de diploma lui Leopold I din 1701, care la rindul său a confirmat diplomele lui Gabriel Báthory din 1609, a lui Gabriel Bethlen din 1614 și a lui Gheorghe Rákoczi I din 1631.⁴⁰

Ultima parte structurală a colecției „Varia“, conține diferite documente răsfețe, depistate după inventarierea celorlalte părți structurale,⁴¹ dar care aduc date noi privind viața economică, socială și politică a Scaunului Odorhei în perioada 1649—1940. Citeva dintre documentele acestei părți structurale sînt diplome scrise pe pergament. Menționăm dintre acestea o diplomă de

³² Benedek Elek (1859—1929) originar din Bățanii Mici, jud. Covasna și-a înscris numele în istoria literaturii maghiare din România, avînd o bogată activitate publicistică, remarcîndu-se ca romancier, nuzelist și mai ales ca un adevărat pionier al literaturii maghiare pentru copii și pasionat culegător de basme — Cf. „Româniai magyar irodalmi lexicon“, vol. I, A—F, Kriterion Könyvkiado, Bukarest, 1981, p. 196.

³³ Arh. St. Miercurea—Ciuc — Col. cit. doc. nr. 1187.

³⁴ Imreli Istvan — *Viața cotidiană la secuii 1750—1850*, Ed. Kriterion, București, 1982, p. 449.

³⁵ Arh. St. Miercurea—Ciuc — Col. cit. doc. nr. 1263.

³⁶ Ibidem, doc. nr. 1280.

³⁷ Ibidem, doc. nr. 1262.

³⁸ Ibidem, doc. nr. 975—977.

³⁹ Ibidem, doc. nr. 978—979.

⁴⁰ Ibidem, doc. nr. 982.

⁴¹ Cu excepția „Breslei tăbăcarilor“, inventariată în anul 1985

innobilare emisă de principele Transilvaniei Gheorghe Rákóczi al II-lea la Sibiu la 13 ianuarie 1660,⁴² precum și două diplome emise de Universitatea din Padova în anul 1834, una de absolvire a Facultății de medicină și cealaltă de obținere a titlului de doctor în medicină.⁴³

Anii extremi: 1590—1952, cantitatea, 3,80 ml., 2031 u.a. Inv. nr. 54, lb română, maghiară, germană, latină.

Bibliografie

1. Boar, Liviu — Zepezcaner, Eugen — *Colecția de documente a Muzeului din Odorheiu Secuiesc* — prezentare de fond (în) „Revista Arhivelor”, Anul LXI, vol. XLVI, nr. 3, 1984, p. 382—333
2. Boar, Liviu — *Filiala Arhivelor Statului județul Harghita* (micromonografie), București, 1984, 64 p.
3. Boar, Liviu — *Ismeretlen Orbán Balázs levél* (Scrisoare necunoscută a lui Orbán Balázs) în „Hargita Kalendárium”, 1982, Miercurea Ciuc, p. 56
4. Boar, Liviu — „Achiziții noi, (la) Filiala Arhivelor Statului județul Harghita”, în „Revista Arhivelor”, Anul LXIII, vol. XLVII, nr. 2, 1986, p. 197—200
5. XXX — „Corpus Juris Hungarici, 1872—1874 évi törvényzikkék” (Corpusul legilor ungare — legile din anii 1872—1874) Budapeșt, Franklin Társulat, 1896, p. 22—23
6. Daniel, Gábor — *Adatok a Vargyasi Daniel család történetéhez* (Date referitoare la istoria familiei Daniel de Virghiș), Budapeșt, 1908
7. Ferenczi, Géza — *Incerări de înființare a unui muzeu local la Odorheiu Secuiesc* în „Acta Musei Napocensis”, XX, 1983, p. 711—723
8. Fodor, Ladislau — *Despre problema descompunerii breslelor din Odorhei* în „Studii, IX, 1956, 1, p. 125—138
9. Fodor, László — *Adatok a székelyudvarhely céhek bomlásának kérdéshez* (Date referitoare la problema descompunerii breslelor din Odorheiu Secuiesc), în „Almanahul Muzeului din Cristuru Secuiesc — Studii și comunicări”, Miercurea—Ciuc, 1974, p. 183—190
10. Göllner, C. — *Contribuții la istoricul luptei calfelor în timpul absolutismului austriac (1849—1860)* în „Studii”, XI, 1958, 4, iulie-august, p. 121—134
11. Jakab, Elek — Szádecki, Lajos — *Udvarhely Vármegye története a legrégibb időtől 1849-ig* (Istoria Comitatului Odorhei din cele mai vechi timpuri până la 1849) Budapeșt, 1901
12. Imreh, István — *Önigazgatás és a céhes élet* (Autoconducere și viața de breaslă) în „Korunk”, Anul XVII, nr. 5, mai 1983, p. 374—377
13. Kelemen, Lajos — *Ujabb adattár a vargyasi Dániel család történetéhez* (Noi contribuții la istoricul familiei Daniel de Virghiș), Kolozsvár, 1913
14. Kovács Géza — Binder, Pál — *A céhes élet Erdélyben (1376—1818)* (Viața de breaslă din Transilvania 1376—1818), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1981
15. Pálmay, Jozsef — *Udvarhely Vármegye nemes családjai* (Familii nobiliare ale Comitatului Odorhei), Székelyudvarhely, 1900
16. Szádecki, Lajos — *Iparfejlődés és céhek története Magyarországon* (Dezvoltarea industriei și istoria breslelor din Ungaria), I—II, Budapeșt, 1913

⁴² Arh. St. Miercurea—Ciuc, Col. cit. doc. nr. 1283.

⁴³ Ibidem, doc. nr. 1308, 1309.

COLECȚIA REGISTRELOR PAROHIALE DE STARE CIVILĂ

Colecția s-a constituit în anii 1969—1970, prin preluarea de la fostul Serviciu regional Tirgu-Mureș al Arhivelor Statului, a registrelor de stare civilă create de parohiile din raza județului Harghita, și s-a îmbogățit an de an prin preluări de noi registre de la parohii sau consilii populare, ajungând în prezent la un număr de 814 registre din anii 1684—1950.

Rezultat al activității de consemnare a faptelor de stare civilă, naștere, căsătorie și deces, înregistrate de preoții diferitelor confesiuni din Transilvania, registrele parohiale de stare civilă au o valoare documentar istorică deosebită.

Introducerea registrelor confesionale de stare civilă a fost hotărâtă de Sinodul din Trident din anul 1563, pentru cultul romano-catolic.¹ Au fost introduse pentru început două registre: unul pentru botezați și altul pentru născuți.

În anul 1614, Papa Paul al V-lea prin „RITUALE ROMANUM” introduce cinci feluri de registre parohiale de stare civilă care trebuiau conduse de către parohiile romano-catolice: de botezați, confirmați, căsătoriți, de morți și de „statu animarum”.²

În Transilvania aceste registre au fost introduse spre sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea de către cultele romano-catolic și reformat.³ Cel mai vechi registru din cadrul Colecției deținute de Filiala Harghita a Arhivelor Statului datează din anul 1684 provenind de la parohia romano-catolică din Ciucsingeorgiu, cuprinzând născuții (botezații), căsătoriții și decedații din Ciucsingeorgiu, precum și din localitățile Bancu și Cotormani din anii 1684—1786.⁴

Ulterior și alte culte din Transilvania au început să completeze asemenea registre în care se consemnau faptele de stare civilă. Astfel este atestat un registru confesional greco-catolic de stare civilă din anul 1687 al localității Daia și un altul din 1607 aparținând cultului luteran din comuna Hosman.⁵

¹ Moldovan, Liviu — *Registrelor confesionale de stare civilă din Transilvania* în „Revista Arhivelor” (serie nouă), nr. 1, 1958, p. 162.

² „Magyar Jogi Lexicon” (Lexiconul juridic maghiar), III kötöt, Budapest, 1900, p. 553.

³ Moldovan, Liviu. op. cit. p. 164.

⁴ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond 47 — Colecția registrelor parohiale de stare civilă, reg. nr. 111.

⁵ Moldovan, Liviu — op. cit. p. 164.

Prin patenta imperială din 20 februarie 1784, împăratul Iosif al II-lea introduce registrele de stare civilă tip pentru românii din Transilvania.⁶

Dar au existat asemenea registre și anterior patentei din 1784, mărturie stind în acest sens amintitul registru din Daia din anul 1687, precum și registrele, ortodox din 1768 din Satulung și greco-catolic din Monor din 1771.⁷

Dat fiind faptul că registrele parohiale de stare civilă reprezentau un instrument deosebit de evidență a populației, de consemnare a sporului natural al acesteia, statul a fost direct interesat ca registrele parohiale pe confesiuni, să-i furnizeze date și informații necesare fiscoi, precum și în scopul unei evidențe mai ușoare cu ocazia recrutărilor militare. Din această cauză a exercitat o influență continuă asupra modului de conducere a registrelor dindu-se dispoziții legale în privința completării precum și a elementelor care trebuiau consemnate cu ocazia botezurilor (nașterilor), căsătoriilor și a deceselor.

La început, registrele de botezați (născuți) erau o înșiruire de nume cu menționarea datei botezului și a numelui părinților, în unele cazuri și a nașilor, fără specificarea datei de naștere. La căsătoriți se specifica doar numele părților contractante a căsătoriei, eventual numele nașilor, iar la deces numele și data morții.

Semnificativă pentru felul cum se completau aceste registre, este o însemnare din anul 1743 a preotului reformat din Odorhei, care pentru acel an notează că s-au născut 15 copii în cadrul parohiei sale dar numele lor nu le-a putut trece în registru, deoarece „calendarul pe care îmi făceam notele și alte însemnări s-a amestecat (rătăcit) pe masă printre numeroasele cărți și note ce le conduceam și care mi-a produs multe neazuri”.⁸

Tocmai din această cauză, statul intervine dînd dispoziții în legătură cu modul de completare a registrelor parohiale de stare civilă. Astfel în „Regulamentul de recrutare” pentru „provinciile ereditare” în limba germană din anul 1773 dat de împărăteasa Maria Tereza, capitolul al III-lea este dedicat registrelor parohiale și obligațiilor ce revin preoților la completarea acestora. Preoții erau obligați a întocmi, pe baza registrelor, rapoarte trimestriale asupra creșterii și descreșterii populației, în vederea ținerii la zi a evidențelor de populație, în primul rînd a celor cu obligații militare.⁹ De asemenea, acest regulament impunea uniformizarea înregistrărilor prin introducerea unor formulare, redactate în limba latină, anexate regulamentului. Prin patenta din 20 februarie 1784, Iosif al II-lea a introdus acest regulament la toate parohiile din Transilvania.¹⁰

La finele secolului al XVIII-lea, Episcopia greco-catolică de la Blaj, a tipărit registre parohiale de stare civilă pe care le-a difuzat parohiilor subordonate. Erau tipărite în limba română cu caractere chirilice, avînd pentru botezați specificată data botezului, numele preotului botezător, al pruncului,

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem. p. 165.

⁸ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond cit. reg. nr. 445, fila 5

⁹ Nistor, Alexandru — *Valoarea documentară a colecției registrelor de stare civilă parohiale de la F.A.S. Harghita*, manuscris, la Arh. St. Miercurea—Ciuc, dosar 27/1974, f. 321.

¹⁰ Moldovan, Liviu — *Instrucțiunile în limba română din anul 1785 pentru completarea registrelor de populație din Transilvania* în „Revista de statistică”, nr. 2, 1966.

al părinților, nașilor și domiciliul acestora, pentru căsătoriți data căsătoriei numele preotului, al mirilor, nașilor și domiciliul tinerilor căsătoriți, iar pentru decedați se specifica data înmormintării, numele preotului, locul unde a fost înmormintat și vîrsta decedatului.¹¹

Pentru o mai strictă supraveghere a modului în care erau completate registrele parohiale de stare civilă și pentru a avea o evidență clară a fenomenului demografic, prin Legea XXIII din 1827, se introduce obligativitatea întocmirii în două exemplare a registrelor de stare civilă parohiale, din care un exemplar (extras autentificat de paroh) să fie depus anual la arhiva autorității administrative locale.¹²

Prin „Decretul gubernial“ nr. 4686/1833 s-a dispus ca în registrele de botezați, pe lângă ziua botezului să fie introdusă o nouă rubrică și anume ziua nașterii copilului, astfel că registrele de botezați s-au transformat de fapt în evidențe ale nașterilor, contribuind la stabilirea statutului civil al noului născut.¹³

Din anul 1811, în registrele parohiale ale botezaților se introduce o nouă rubrică și anume aceea a datei la care aceștia au fost vaccinați.¹⁴

Limba în care erau scrise aceste registre parohiale de stare civilă din Transilvania era limba română pentru cultele ortodox și greco-catolic, limba latină pentru cultul romano-catolic, maghiara pentru reformați și unitarieni, germana pentru luterani. Registrele cultului mozaic erau conduse în limba latină sau ebraică, iar cele ale cultului armeano-catolic în limba armeană pînă în anul 1829, după care se introduce limba latină. Mărturie stă în acest sens însemnarea făcută în registrul parohiei armeano-catolice din Frumoasa la 23 iunie 1829 de către episcopul Nicolae, care notează: „Vidi occasione visitationis canonice in Csik-Szépvis 23 iunii 1829 et injungo ut in posterum Protocollum hoc matriculare Lingua Latina ducatur“¹⁵.

Alfabetul era cel chirilic pentru cultele ortodox și greco-catolic, pînă pe la mijlocul secolului trecut, după care se va folosi alfabetul latin. Armeano-catolicii foloseau alfabetul armean pînă în anul 1829. Celelalte culte, romano-catolic, reformat și unitarian foloseau alfabetul latin. Cu excepția românilor care foloseau calendarul iulian, celelalte culte și naționalități din Transilvania au folosit la întocmirea registrelor parohiale de stare civilă calendarul gregorian.¹⁶

Timp de peste trei secole, registrele parohiale de stare civilă, au fost singurele instrumente de evidență a fenomenelor de stare civilă, constituind izvoare recunoscute de stat pentru dovedirea stării civile a persoanei.

Prin Lege XXXIII din anul 1894, pusă în aplicare la 1 octombrie 1895, s-au introdus registrele de stare civilă de stat, astfel că de la această dată registrele confesionale de stare civilă au încetat de a mai avea caracter

¹¹ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond, cit. reg. nr. 267, parohia greco-catolică Gheorgheni, 1790—1884.

¹² „Magyar Jogi Lexicon“ (Lexiconul juridic maghiar), III kötet, Budapest, 1900, p. 550, 556.

¹³ Nistor, Alexandru, *op. cit.*, fila 323.

¹⁴ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond, cit. reg. nr. 71, 100, 121 etc.

¹⁵ Ibidem, reg. nr. 246 f. 18 v. În legătură cu limba registrelor de stare civilă parohială a se vedea și Legea III din 1836 precum și Legea VI din 1840.

¹⁶ Moldovan, Liviu — loc cit. p. 165.

de acte publice.¹⁷ Articolul 93 al legii prevedea că „Registrelor confesionale de stare civilă completate înainte de punerea în aplicare a registrelor stării civile de născuți, căsătoriți și morți ale statului, precum și extrasele eliberate pe baza lor rămân în continuare acte publice“.

Preoții diferitelor confesiuni au continuat să completeze registrele de botezați (născuți), căsătoriți și morți, acestea având însă numai valoare confesională, la fel și extrasele de pe aceste registre care se vor elibera după această dată numai pentru uz particular.¹⁸

Prin Ordinul Ministerului Cultelor nr. 39 633 din 24 august 1895, s-a dispus tuturor autorităților bisericesti ca pînă în ultima zi a lunii septembrie 1895, exemplarul II al registrelor confesionale de stare civilă, condus în baza Legii XXIII din 1827, articolul 1, să fie încheiat și depus la arhiva autorităților civile locale, în prima jumătate a lunii octombrie 1895.¹⁹

Valoarea documentar istorică a colecției.

Pentru cercetătorul de astăzi, registrele parohiale constituie principala sursă de studiu a fenomenelor demografice ce caracterizează dinamica populației (nașteri, decese) precum și a condițiilor care generează aceste fenomene (căsătorii și divorțuri), dat fiind faptul că pînă la finele secolului al XIX-lea (1895) alte asemenea acte oficiale nu existau. Registrele parohiale oferă indicatorii cei mai plauzibili pentru întreaga populație, indiferent de confesiune.

Principalul fenomen demografic care caracterizează reproducția populației o constituie natalitatea. Registrele parohiale de botezați (născuți) ne oferă, separat pe confesiuni, date privind evoluția acestui indicator important, frecvența nașterilor în anumite perioade ale anului, condiționate de factori sociali, economici și chiar politici (războaie, revoluții, răscoale). Un aspect interesant este cel al nașterilor gemelare, frecvența acestora fiind mai mare în anumite localități.

Mortalitatea este un alt fenomen demografic care caracterizează, dinamica populației. Registrele parohiale care consemnează decesele, pe confesiuni, oferă un vast cîmp de cercetare a acestui fenomen. Din studierea acestora se desprinde concluzia că fenomenul mortalității, în general și cel al mortalității infantile, în special a fost în continuă creștere, cu excepția perioadei 1821—1830 cînd se constată o scădere. Cea mai ridicată mortalitate se constată în perioada 1843—1850 cînd la toate parohiile de pe raza județului, înregistrările deceselor cresc simțitor.²⁰ Situația a fost determinată de evenimentele social-politice din acești ani, precum și de urmările secetei din anul 1847 care a determinat foametea care a secerat mii de vieți omenești, lipsite de mijloace de subzistență.

De asemenea epidemiile care au bintuit Transilvania în evul mediu au dus, în anumite perioade la creșterea vertiginoasă a mortalității în anumiți ani. Mărturie stau în acest sens înregistrările din anul 1719 din registrul

¹⁷ Ibidem, p. 173. Vezi legea în „Corpus Juris Hungarici“ 1894—1895, Budapest, 1897, p. 195—214.

¹⁸ Idem.

¹⁹ „Magyarországi Rendeletek Tára“ (Colecția ordonanțelor din Ungaria), Budapest, 1895, pp. 887—888.

²⁰ Nistor, Alexandru — loc. cit. fila 325.

parohiei romano-catolice din Ciucsîngeorgiu, cînd epidemia de ciumă a secerat sute de vieți.²¹

Prin compararea, pentru aceleași localități, a natalității și mortalității se poate afla coeficientul vitalității, durata medie a vieții, precum și vîrsta medie a populației.

Din datele oferite de acești doi factori, natalitatea și mortalitatea se pot trage concluzii deosebit de interesante privind condițiile de viață ale populației transilvănene, precum și asistența sanitară precară.

Înregistrarea căsătoriilor constituie o altă sursă deosebit de bogată în informații privind viața comunităților omenești. Frecvența mai mare a înregistrărilor acestui eveniment crucial în viața oamenilor, în lunile octombrie, noiembrie și ianuarie, februarie este legată de anumite obiceiuri și credințe populare dar și de interdicția bisericii de a se efectua nunți în anumite perioade ale anului. Prin indicarea localității din care provin mirii se precizează pe de o parte caracterul endogamic sau exogamic al căsătoriilor, iar pe de altă parte, se precizează liniile de mișcare ale cercurilor matrimoniale, fenomen cunoscut sub numele de imigrări matrimoniale.²²

Conscrierea a mii de nume în registrele de botezați (născuți), căsătoriți și morți, oferă cercetătorului de astăzi un vast cîmp de cercetare în domeniul onomasticii. Registrele consemnează formarea unor nume proprii, evoluția acestora, chiar dispariția unora dintre acestea, influențele care au existat de-a lungul timpului în onomastica românească precum și în cea a naționalităților conlocuitoare.

Un aspect deosebit de important pe care îl reflectă înregistrările din registrele parohiale de stare civilă este acela al politicii de maghiarizare a populațiilor nemaghiare din Transilvania în special al celei românești. Vechi nume românești ca Lupu, Ciocan, Trifan, Stoica, Ursu, Radu, au fost maghiarizate sau transcrise cu ortografie maghiară. Mărturie stau în acest sens registrele din Ciucsîngeorgiu, Sîndomic, Porumbenii Mari, Gheorgheni, Săcel și altele. O altă latură a acestei politici o constituie schimbările de religie. Astfel în perioada 1869—1914, în registrele parohiei romano-catolice din Cristuru—Secuiesc sînt consemnate 43 de cazuri de trecere a unor locuitori de religie ortodoxă sau greco-catolică la religia romano-catolică.²³ La fel se întîmplă la Bisericiani, Chinușu, Ghipeș, Mărtiniș, Mugeni, Șoimușu-Mare, Rugănești, Simonești.

Pe lîngă consemnarea faptelor de stare civilă, registrele parohiale conțin o serie de însemnări ale parohilor din cele mai diverse domenii, pe care aceștia, pentru a nu fi uitate le-au notat cu grijă între copertile registrelor. O grupare pe probleme a acestor însemnări este deosebit de dificilă, dată fiind varietația și multitudinea însemnărilor. Vom spicui doar pe cele mai importante. Conscriptiile locuitorilor sînt consemnate în registrele localităților Ciucsîngeorgiu din anii 1696 și 1717,²⁴ Armășeni-Ciuc din anul 1795²⁵ și Sîndomic din anul 1713.²⁶ Pe lîngă conscripțiile nominale ale locuitorilor registrele

²¹ Arh. St. Miercurea—Ciuc fond. cit. reg. nr. 111, f. 210—212.

²² Nistor, Alexandru, loc. cit. fila 326.

²³ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond cit. reg. nr. 182.

²⁴ Ibidem, reg. nr. 111

²⁵ Ibidem, reg. nr. 6.

²⁶ Ibidem, reg. nr. 581.

unor localități conțin și evidențe numerice ale credincioșilor. Astfel pe coperta registrului parohiei romano-catolice din Ciceu, este consemnat numărul credincioșilor parohiei din anii 1783, 1792, 1800, 1817 și 1828.²⁷ Astfel de statistici se află și în registrul localității Gheorgheni pe anul 1820²⁸ și Medișor pe anii 1789, 1835, 1845 și 1850.²⁹ Deosebit de interesantă este însemnarea de pe prima filă a registrului parohiei unitariene din Porumbenii Mari din anul 1827, care consemnează că din totalul de 1001 de suflete 327 erau neuniți, deci români.³⁰

Importante pentru istoria învățămîntului harghitean sînt însemnările referitoare la: înființări de școli, repararea și întreținerea localurilor de școală, programe și manuale școlare, numele elevilor care au absolvit școlile rurale. Asemenea însemnări întîlnim în registrele din Alexandria pe anul 1803,³¹ Bodogaia pe anii 1774—1837,³² Sindominic pe anul 1767,³³ Mugeni pe anul 1783³⁴ precum și în altele.

Registrul parohial din Iacobeni conține chiar cataloagele cu situația la învățătură a elevilor școlii primare confesionale din localitate pe anii 1862—1877.³⁵

După anul 1803, registrele parohiale încep să conțină sporadic și numele copiilor „impuși de vărsat”, adică vaccinați. Operațiunea întîmpina se pare rezistența părinților, fapt ce obligă autoritățile bisericești să emită la 7 aprilie 1809 un ordin care prevedea ca cei nevaccinați să nu fie admiși în școli și în bresle, iar mai tîrziu să nu fie cununați.³⁶ La rîndul lor autoritățile laice emit și ele la 16 aprilie 1812 un ordin gubernial care prevede obligativitatea vaccinării copiilor contra variolei, ordin pe care parohul romano-catolic din Gheorgheni îl transcrie pe filele registrului care cuprinde născuții, căsătoriții și morții din parohia sa.³⁷

Problemele legate de construcții și reparații de biserici, achiziționări de clopote precum și alte obiecte de cult sînt deosebit de frecvente în cadrul însemnărilor făcute de preoți pe filele registrelor parohiale de stare civilă.

Rețin atenția în mod deosebit însemnările referitoare la administrarea averii bisericilor, listele cu donatorii precum și cu datornicii care s-au imprumutat fie în bani, fie în produse de la aceasta precum și însemnările privind obligațiile credincioșilor față de biserică.

Veniturile și cheltuielile parohiilor sînt consemnate anual uneori chiar zilnic atunci cînd zestrea parohiei se îmbogățește prin donații sau achiziționări de obiecte deosebit de valoroase. Turnările sau achiziționările de clopote sînt consemnate ca evenimente importante în viața parohiei și a localității respective, menționîndu-se valoarea, greutatea și locul de unde a fost procurat.

²⁷ Ibidem, reg. nr. 102.

²⁸ Ibidem, reg. nr. 271.

²⁹ Ibidem, reg. nr. 382.

³⁰ Ibidem, reg. nr. 509.

³¹ Ibidem, reg. nr. 1.

³² Ibidem, reg. nr. 52.

³³ Ibidem, reg. nr. 582.

³⁴ Ibidem, reg. nr. 404.

³⁵ Ibidem, reg. nr. 293.

³⁶ Ibidem, reg. nr. 6.

³⁷ Ibidem, reg. nr. 269.

Astfel, în registrul parohiei romano-catolice din Suseni se consemnează turnarea la Sibiu a unui clopot mic în anul 1747 precum și cumpărarea a două clopote: unul în anul 1753 de la Cluj în greutate de 7 măji în valoare de 470 de florini și altul în 1843 de 5 măji cu 30 de florini.³⁸

Deosebit de valoroase sînt inventarele cărților aflate în posesia diferitelor parohii, inventare care sînt o sursă importantă privind studierea ariei de răspîndire a tipăriturilor provenind din diversele tipografii ale Europei pe meleagurile harghitene. Astfel de inventare găsim în registrele parohiilor Atia, Ciceu, Cristuru-Secuiesc, Forteni, Polonița.

O serie de fenomene climaterice ieșite din comun, care au impresionat profund sînt și ele consemnate pentru posteritate. Astfel, parohul din Atid notează că în iarna anului 1783 în lunile ianuarie-februarie au căzut cantități uriașe de zăpadă, fără precedent după cum afirmă bătrînii satului, înregistrîndu-se chiar surpări de case din cauza greutății zăpezii.³⁹

La 26 octombrie 1802⁴⁰ a fost un așa cutremur de pămînt — notează parohul din Corund — încît farfuriile de pe pereți au căzut din cui, iar mulți oameni au amețit⁴⁰. Tot din același registru aflăm că la 10 iulie 1803, la 4 iulie 1816 și, din nou, pe la mijlocul anului 1825 au avut loc mari inundații în urma unor ploii torențiale. Despre inundația din 4 iulie 1816 se spune că între cele două Ocne (localitățile Ocna de Sus și Ocna de Jos, județul Harghita — n.n.L.B.) apa atinsese un asemenea nivel „încît semăna cu o mare”.⁴¹

Prin bogăția informațiilor pe care le conțin, registrele parohiale de stare civilă, constituie o sursă deosebit de valoroasă pentru istoria meleagurilor harghitene, contribuind la mai buna cunoaștere a vieții comunităților omenestii din acest colț de țară, unde secole de-a rîndul au trăit alături în armonie românii și maghiarii, luptînd pentru apărarea gliei străbune, pentru o viață mai bună, mai demnă.

Anii extremi: 1684—1950, cantitatea 25 m.l., 814 u.a., inv. nr. 52, lb. română, maghiară, latină, armeană, ebraică.

Bibliografie

1. „Anyakönyvi közlemények” (Comunicări de stare civilă), I, *Évfolyam*, 1-szám, Budapest, 1895, nov. 3.
2. Boar, Liziu — „Filiala Arhivelor Statului județul Harghita”, (Micromonografie). București, 1984 64 p.
3. „Corpus Juris Hungarici 1894—1895 évi törvényekkel” (Corpusul legilor ungare, legile din anii 1894—1895), Budapest, Franklin Társulat, 1897
4. Danczik Andrásné — „Az anyakönyvi másodpéldányokkal kapcsolatos levéltári munka” (În legătură cu munca arhivistică cu exemplarul al doilea al registrelor de stare civilă) în „Levéltári szemle” (Revista Arhivelor), Budapest, 1978, 1-szám, p. 9—12
5. Hegedüs, János — „Anyakönyv és házasság jogrendszer Magyarországon” (Regimul juridic al registrelor de stare civilă și al căsătoriei în Ungaria), Nagybeckerek 1901

³⁸ Ibidem, reg. nr. 618.

³⁹ Ibidem, reg. nr. 23.

⁴⁰ Ibidem, reg. nr. 115.

⁴¹ Ibidem,

6. Hornig K. – „Utasítás a plébániai anyakönyvek vezetéséhez“ (Îndrumări cu privire la conducerea registrelor parohiale de stare civilă), Budapest, 1894
7. Moldovan, Liviu – *Registrele profesionale de stare civilă din Transilvania* în „Revista Arhivelor“ (Seria nouă) nr. 1, 1958, p. 159–185
8. Moldovan, Liviu – *Instrucțiuni în limba română date în anul 1785 pentru înregistrarea (conscripția) populației din Transilvania* în „Revista de statistică“, nr. 9, 1965, p. 57–69
9. **Moldovan**, Liviu – *Instrucțiuni în limba română din anul 1785 pentru completarea registrelor de populație din Transilvania* în „Revista de statistică“, nr. 2, 1966,
10. Nistor, Alexandru – *Valoarea documentară a Colecției registrelor de stare civilă parohiale de la Filiala Arhivelor Statului județul Harghita*, manuscris la Arh. St. M. Ciuc, dosar 27/1974, filele 319–338
11. Nichifor, Octavia – *Prelucrarea actelor de stare civilă și importanța lor* în „Culegere de referate“ – Sesiunea 1969, D.G.A.S., București, 1971, p. 177–181

**LISTA LOCALITĂȚILOR
PENTRU CARE FILIALA DEȚINE REGISTRE PAROHIALE
DE STARE CIVILĂ
PENTRU NĂSCUȚI, CĂSĂTORIȚI ȘI MORTI**

Nr. crt.	Localitatea	Cultul	Anii extremi	Conține înregistrări și din localitățile	Nr. u.a.
0	1	2	3	4	5
1.	Alexandrița	Reformat	1803 – 1894	–	2
2.	Aldea	Greco-catolic	1886 – 1937	Comănești, Ghipeș, Lueta, Mărtiniș, Merești, Ocland	2
		Unitarian	1843 – 1902	–	1
3.	Armășeni	Romano-catolic	1717 – 1895	Armășenii Noi, Potiont	4
4.	Atia	Romano-catolic	1716 – 1950	–	12
5.	Atid	Reformat	1802 – 1948	–	3
		Romano-catolic	1795 – 1900	Cușmed, Firtănuș, Ghindari, Solocma	2 2
6.	Avrămești	Unitarian	1758 – 1950	Andreeni, Cechești	4
7.	Bădeni	Reformat	1761 – 1950	–	3
8.	Bălan	Romano-catolic	1802 – 1903	–	6
9.	Betești	Reformat	1861 – 1894	–	2
10.	Bilbor	Greco-catolic	1885 – 1895	–	1
11.	Bisericiani	Romano-catolic	1719 – 1934	Bulgăreni, Mihăileni, Morăreni	10

0	1	2	3	4	5
12.	Bodogaia	Greco-catolic	1826 – 1940	Avrămești, Betești, Filiași, Cobătești, Cristur, Porumbenii-Mici, Mihăileni, Medișor, Secuieni, Turdeni, Rugănești.	1
		Reformat	1763 – 1949	—	3
		Unitarian	1870 – 1924	—	1
13.	Borsec	Romano-catolic	1852 – 1897	Corbu, Tulgheș, Bilbor	6
14.	Brădești	Romano-catolic	1857 – 1895	—	2
15.	Casinul Nou	Romano-catolic	1703 – 1895	—	7
16.	Cădaciu	Unitarian	1760 – 1914	Cădaciu-Mare, Cădaciu-Mic	4
17.	Cădișeni	Romano-catolic	1857 – 1936	Beclean	5
18.	Călugăreni	Romano-catolic	1857 – 1898	Aldea, Chinușu, Comănești, Ghipeș	1
19.	Căpîlnița	Romano-catolic	1857 – 1908	—	6
20.	Cechești	Reformat	1776 – 1903	Andreeni, Avrămești, Goagiu	3
		Unitarian	1762 – 1893	Avrămești	3
21.	Cehețel	Unitarian	1845 – 1933	—	2
22.	Chedea Mare	Unitarian	1842 – 1950	Chedea Mică	3
23.	Chileni	Romano-catolic	1870 – 1895	—	3
24.	Chinușu	Unitarian	1803 – 1950	—	2
25.	Ciceu	Romano-catolic	1783 – 1905	—	10
26.	Ciucsîngeorgiu	Greco-catolic	1853 – 1907	Bancu, Armășeni, Armășenii Noi, Sîncrăieni, Sîntimbru, Sînmartin	1 1
		Romano-catolic	1684 – 1895	Bancu, Cotormani	11
27.	Cireșeni	Reformat	1756 – 1895	—	3

0	1	2	3	4	5
28.	Ciumani	Romano-catolic	1730 – 1933	–	11
29.	Cirța	Romano-catolic	1779 – 1918	Dănești, Ineu	20
30.	Comănești	Unitarian	1825 – 1894	–	2
31.	Corbu	Greco-catolic	1885 – 1895	–	1
32.	Corund	Romano-catolic	1716 – 1945	–	14
		Unitarian	1760 – 1950	–	7
33.	Cozmeni	Romano-catolic	1857 – 1950	Lăzărești	4
34.	Crăciunel	Romano-catolic	1857 – 1947	Aldea, Mărtiniș, Merești, Ocland, Rareș, Satu-Nou, Sînpaul	2
35.	Cristuru-Secuiesc	Reformat	1742 – 1894	–	5
		Romano-catolic	1767 – 1895	Andreeni, Avrămești, Șard, Betești, Cechेști, Bodogaia, Eliseni, Filiași, Goagiu, Săcel, Șimonești, Secuieni, Rugănești, Șoimușul-Mic, Porumbenii Mici, Porumbenii Mari	7
		Unitarian	1803 – 1894	–	5
36.	Crișeni	Reformat	1766 – 1895	–	3
		Unitarian	1833 – 1905	Bezidu-Nou	2
37.	Cușmed	Reformat	1842 – 1915	–	3
38.	Daia	Reformat	1772 – 1950	–	3
39.	Dealul	Romano-catolic	1857 – 1895	–	5
40.	Delnița	Romano-catolic	1765 – 1895	Păuleni – Ciuc	3
41.	Ditrău	Romano-catolic	1867 – 1895	–	3
42.	Dirjiu	Unitarian	1798 – 1906	Nicoleni	5
43.	Dobeni	Reformat	1766 – 1894	Beta	2

0	1	2	3	4	5
44. Eliseni	Greco-catolic	1812 – 1900	Săcel, Șoard, Vidacut		3
	Reformat	1772 – 1946		–	3
	Unitarian	1889, 1891, 1894		–	1
45. Feliceni	Reformat	1830 – 1949	Arvățeni		3
46. Filiași	Reformat	1855 – 1950		–	3
	Unitarian	1852 – 1915		–	1
47. Firtănuș	Unitarian	1788 – 1950		–	3
48. Firtușu	Unitarian	1775 – 1940		–	4
49. Forțeni	Reformat	1763 – 1895		–	3
50. Frumoasa	Armeano-catolic	1770 – 1950		–	6
	Greco-catolic	1841 – 1895	Ciceu, Delnița, Coșnea, Șoimeni, Șumuleu, Livezi, Păuleni, Racu, Nădejdea, Tatarbuk, Toplița-Ciuc, Mihăileni – Ciuc		
51. Gheorgheni	Armeano-catolic	1723 – 1949		–	12
	Greco-catolic	1792 – 1891	Chileni, Ciumani, Joseni, Lăzarea, Suseni, Valea- Strimbă, Voșlobeni		2
	Romano-catolic	1753 – 1894		–	16
52. Ghipeș	Unitarian	1845 – 1950		–	2
53. Goagiu	Unitarian	1852 – 1892		–	2
54. Hoghia	Reformat	1752 – 1895		–	3
55. Iacobeni	Romano-catolic	1753 – 1895		–	5
56. Ighiu	Reformat	1759 – 1950		–	5
57. Imper	Greco-catolic	1793 – 1909	Casinu, Nou, Iacobeni, Plăieșii de Jos, Plăieșii de Sus		5
	Romano-catolic	1857 – 1903	Plăieșii de Jos, Plăieșii de Sus, Iacobeni		8

0	1	2	3	4	5
58.	Inlăceni	Unitarian	1773 – 1933	–	2
59.	Joseni	Greco-catolic	1874 – 1911	Ciumani	3
		Romano-catolic	1715 – 1908	–	14
60.	Lăzarea	Romano-catolic	1696 – 1896	–	12
61.	Lăzărești	Greco-catolic	1836 – 1911	Cozmeni, Tușnad, Vrabia	4
62.	Lelicieni	Romano-catolic	1745 – 1933	Jigodin, Fitod	6
63.	Locodeni	Unitarian	1795 – 1894	–	2
64.	Lueta	Romano-catolic	1773 – 1904	–	9
65.	Lunca de Jos și * Lunca de Sus	Romano-catolic	1870 – 1943	–	3
66.	Lupeni	Romano-catolic	1813 – 1950	Satu-Mic	4
67.	Lutița	Reformat	1762 – 1895	Aluniș, Dejuțiu	3
68.	Mădăraș	Romano-catolic	1857 – 1909	–	4
69.	Mărtiniș	Reformat	1779 – 1950	Comănești, Ghipeș, Locodeni	6
		Unitarian	1848 – 1949	–	4
70.	Mătișeni	Reformat	1762 – 1894	–	4
71.	Medișor	Unitarian	1835 – 1894	–	2
72.	Merești	Unitarian	1830 – 1914	–	3
73.	Miercurea – Ciuc	Reformat	1887 – 1950	Toate localitățile din județul Ciuc unde au trăit reformați	1
		Romano-catolic	1751 – 1910	Jigodin	7
74.	Mihăileni- Odorhei	Unitarian	1826 – 1950	Cobătești, Bențid, Cire- șeni, Satu-Nou	4
75.	Mihăileni-Ciuc	Romano-catolic	1857 – 1895	Nădejdea	4
76.	Misentea	Romano-catolic	1870 – 1895	–	1
77.	Mugeni	Reformat	1749 – 1886	–	3

0	1	2	3	4	5
78. Mujna	Reformat		1775 – 1905	–	4
	Unitarian		1785 – 1915	–	3
79. Nicoleşti-Ciuc	Romano-catolic		1783 – 1913	Bîrzava, Frumoasa	8
80. Nicoleşti-Odorhei	Reformat		1890 – 1950	–	1
	Unitarian		1783 – 1894	Chedea Mare, Chedea Mică	2
81. Obrăneşti	Reformat		1890 – 1950	–	1
82. Ocland	Unitarian		1838 – 1900	–	2
83. Ocna de Jos	Reformat		1776 – 1896	–	5
84. Ocna de Sus	Reformat		1751 – 1920	–	11
85. Odorheiu-Secuiesc	Greco-catolic		1826 – 1948	Beteşti, Cădişeni, Dealu, Comăneşti, Feliceni, Sîncrai, Leliceni, Oţeni, Petecu, Poloniţa, Satu-Mare, Şimoneşti, Mugeni, Tăureni, Vârşag, Tibod, Văleni	3
	Reformat		1742 – 1919	Beclean, Cădişeni, Somboteni, Zetea	9
	Romano-catolic		1689 – 1902	Zona municipiului Odorheiu Secuiesc mai des Simbăteni, Beclean şi satele din jur	19
	Unitarian		1872 – 1950	–	1
86. Orăşeni	Unitarian		1781 – 1950	–	4
87. Oţeni	Reformat		1832 – 1895	–	2
88. Păuleni-Odorhei	Romano-catolic		1747 – 1939	–	7
89. Petecu	Reformat		1768 – 1938	–	4
90. Petreni	Unitarian		1786 – 1950	–	4
91. Poloniţa	Romano-catolic		1721 – 1906	–	5

0	1	2	3	4	5
92.	Porumbenii Mari Ortodox		1889 – 1949	–	2
	Reformat		1745 – 1895	–	3
	Unitarian		1745 – 1877	–	1
93.	Porumbenii Mici Reformat		1791 – 1906	–	3
94.	Praid	Reformat	1788 – 1917	–	6
		Romano-catolic	1777 – 1895	Ocna de Jos, Ocna de Sus	4
95.	Racu	Romano-catolic	1696 – 1950	Gîrciu, Siculeni, Văcărești	14
96.	Rareș	Unitarian	1788 – 1906	–	2
97.	Remetea	Romano-catolic	1726 – 1908	–	9
98.	Rugănești	Reformat	1777 – 1894	–	3
99.	Satu-Mare	Romano-catolic	1857 – 1930	–	3
100.	Satu Mic	Reformat	1752 – 1905	Lupeni, Mihăileni, Păltiniș	5
101.	Satu-Nou	Unitarian	1852 – 1894	–	2
102.	Săcel	Ortodox	1890 – 1892	Uilac , Vidacut	1
103.	Sârmaș	Greco-catolic	1844 – 1947	Gălăuțaș, Hodoșa, Jolotca, Filpea, Subcetate	5
104.	Secuieni	Reformat	1773 – 1950	–	4
		Unitarian	1815 – 1914	–	2
105.	Sincrai	Romano-catolic	1857 – 1895	Fincel	5
106.	Sincrăieni	Romano-catolic	1754 – 1895	–	4
107.	Sindominic	Greco-catolic	1784 – 1886	Cirța, Dănești, Ineu, Mădăraș, Tomești	2
		Romano-catolic	1695 – 1895	–	11
108.	Sinmartin	Romano-catolic	1857 – 1895	Ciucani	3
109.	Sinpaul	Reformat	1832 – 1886	Crăciunel, Rareș	1
		Unitarian	1837 – 1950	–	4

0	1	2	3	4	5
110.	Sinsimion	Romano-catolic	1857 – 1924	Cetățuia	10
111.	Sintimbru	Romano-catolic	1712 – 1895	—	7
112.	Subcetate	Greco-catolic	1846 – 1910	Filpea, Ditrău, Jolotca, Hodoșa, Sârmaș	6
113.	Suseni	Romano-catolic	1716 – 1919	—	10
114.	Șiclod	Reformat	1762 – 1901	—	5
115.	Șimonești	Reformat	1789 – 1894	Cădaciu, Chedea, Cobătești, Medișor	2
Unitarian		1885 – 1895	—	1	
116.	Șoimușul Mare	Reformat	1759 – 1894	Vidacutul Unguresc	4
Unitarian		1774 – 1894	—	3	
117.	Șoimușul Mic	Reformat	1802 – 1894	—	2
Unitarian		1777 – 1894	—	4	
118.	Șumuleu	Romano-catolic	1712 – 1895	Cioboteni, Jigodin, M. Ciuc, Toplița-Ciuc, Șoimeni, Păuleni – Ciuc	17
119.	Tăetura	Romano-catolic	1857 – 1890	Beta, Dobeni	5
120.	Tămașu	Romano-catolic	1867 – 1895	Tibod, Ulcani	2
121.	Tărcești	Unitarian	1789 – 1950	—	7
122.	Tăureni	Reformat	1833 – 1895	—	3
123.	Teleac	Reformat	1782 – 1889	—	2
124.	Tirnovița	Romano-catolic	1894 – 1895	—	1
125.	Tomești	Romano-catolic	1857 – 1949	—	6
126.	Toplița	Reformat	1874 – 1893	—	1
Romano-catolic		1870 – 1895	Gălăuțaș, Stinceni	5	
127.	Toplița-Ciuc	Romano-catolic	1889 – 1927	—	2
128.	Tulgheș	Greco-catolic	1885 – 1895	—	1
Izraelit		1885 – 1894	Cuprinde înregistrări din întregul județ Ciuc	1	
Romano-catolic		1848 – 1892	Corbu	2	

0	1	2	3	4	5
129.	Turdeni	Unitarian	1799–1923	—	2
130.	Tușnad	Romano-catolic	1857–1901	Vrăbia, Tușnadu Nou, Băile-Tușnad	4
131.	Ulieș	Reformat	1769–1950	Dirjii, Iaș	6
132.	Valea Strimbă	Romano-catolic	1857–1895	Voșlobeni	5
133.	Vasileni	Reformat	1779–1950	Obrănești, Nicolești	5
134.	Văleni	Reformat	1767–1950	—	3
135.	Vidacut	Ortodox	1889–1892	—	1
136.	Vlăhița	Romano-catolic	1857–1895	—	6
137.	Voșlobeni	Greco-catolic	1837–1904	Chileni, Suseni, Valea Strimbă	4
138.	Zetea	Romano-catolic	1705–1909	Tirnovița	16

**COLECȚIA TABELELOR DE IMPUNERE
A LOCUIȚORILOR DIN COMITATELE ALBA DE SUS, TÎRNAVA,
SCAUNELE SĂSEȘTI RUPEA ȘI SIGHIȘOARA
ȘI SCAUNELE SECUIEȘTI ODORHEI ȘI TREI SCAUNE**

Colecția pune la dispoziția cercetătorului de astăzi un bogat material documentar, care acoperă o perioadă de peste trei decenii (1818—1848) premergătoare revoluției de la 1848/1849 din Transilvania.¹

Tabelele sînt ordonate pe comitate sau scaune, în cadrul acestora pe plase (processus), iar în cadrul plaselor pe localități.² În total există tabele pentru un număr de 142 de localități.

Structura colecției este următoarea:

Comitatul Alba de Sus	
— Plasa Reteniensis	— 6 localități
Comitatul Tîrnava	
— Plasa Nadeș	— 3 localități
Scaunul săsesc Rupea	
— Plasa de Sus	— 2 localități
Scaunul săsesc Sighișoara	
— Plasa de Sus	— 2 localități
Scaunul secuiesc Odorhei	
— Plasa Atid	— 15 localități
— Plasa Bezid	— 17 localități
— Plasa Brăduț	— 9 localități
— Plasa Cristur	— 12 localități
— Plasa Forțeni	— 15 localități
— Plasa Homorod	— 10 localități
— Plasa Mugeni	— 14 localități
— Plasa Praid	— 15 localități
— Plasa Văleni	— 12 localități
— Plasa Vlăhița	— 10 localități
Scaunul Trei Scaune	
— Plasa Cernatul de Jos	— 1 localitate

¹ Vezi și prezentarea făcută de Liviu Boar în „Revista Arhivelor” Anul LXXVIII, vol. XLVII, nr. 3/1986, p. 301—306.

² Cele 4309 u.a. ale colecției sînt păstrate în 115 cutii, numerotate cu cifre romane de la I la CXV, însumînd 16 m.l. În cadrul fiecărei cutii numerotarea u.a. începe cu cifra 1.

După cum reiese din structura fondului, pentru Scaunul Odorhei ni s-a păstrat colecția întreagă de tabele, pentru fiecare localitate din scaun, dar pentru celelalte scaune și comitate s-au păstrat tabele de impunere doar pentru câteva localități.

În cadrul fiecărei plase, tabelele au fost ordonate pe localități în ordine alfabetică, iar în cadrul localităților cronologic. Avem pentru fiecare an o tabelă cu mai multe file, în funcție de numărul contribuabililor, care constituie o unitate arhivistică. În cadrul fiecărei localități au fost ordonate la sfârșit, într-o unitate arhivistică aparte o serie de atestate emise de antista localității respective privind scutirea de impozite a unor locuitori ca urmare a bătrâneții, bolii sau infirmității, certificate medicale, certificate parohiale de deces, convenții de angajare în slujbă la diferiți nobili. Aceste acte facilitează cercetătorului de azi pătrunderea și descifrarea unor fenomene, altfel greu de stabilit cu exactitate. Studiarea lor ne relevă o serie de date importante privind relațiile dintre diferite categorii și pături sociale.

Ca aspect exterior, tabelele din această perioadă prezintă aceeași structură, ele fiind tipărite și legate sub formă de fascicule, conținând între 4 și 26 de file, în funcție de mărimea localității.³ Dimensiunile tabelor sînt în general de 25 × 41 cm. Pe prima pagină, sub stema imperială, este tipărit cu majuscule cuvîntul TABELLA, sub care urmează „Rectificationis Anni Militaris...” precum și anul respectiv. În continuare se specifică numele localității (PAG sau PAGI), unitatea administrativă scaun sau comitat precedată de (INCL) precum și plasa (Processus), numele perceptorului regal (Regii Perceptoratus) precum și clasa în care era încadrată localitatea, în funcție de calitatea pămîntului. Se dă de asemenea echivalentul în creștari a fiecărei clase de impunere, după cum urmează:

- Agroorum Cubulus taxatur in 1-ma classe a 20 xr.
- 2-da classe a 16 xr.
- 3-tia classe a 12 xr.
- 4-ta classe a 8 xr.

Tot pe prima pagină erau făcute diferite însemnări, ca de exemplu numărul nou căsătoriților (neogamus), precum și numele „rectificatorilor”, adică a celor care au întocmit tabelele (jurati penes Rectificationem) în frunte cu primarul localității respective (judex pagi).

În tabelele de impunere erau conscriși anual de către comisiile de „rectificatori” toți contribuabilii capi de familie din localitățile respective, pe stări sociale, în următoarea ordine:⁴

- a) În scaunele secuiești și în comitate:
 - nobili cu o sesie sau armaliști
 - secui liberi (primipili și pixidari)
 - iobagi (coloni)
 - jeleri (inquilini)
 - slugi (curiali sau conventionatorum)
 - țigani (novi rusticii)

³ Vezi și descrierea făcută de A. Moldovan în „Tabelele de impunere din arhiva Comitatului Solnocul Interior dintre anii 1790—1848 și valoarea lor documentară” — *Revista Arhivelor*, Anul IX, nr. 2, 1966, p. 131—132. precum și „Îndrumătorul în Arhivele Statului județul Mureș”, vol. I, București, 1984, p. 335—337.

⁴ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond 38, Pachetul I, Tabela nr. 1.

- b) În scaunele săsești:⁵
- sași liberi (liberarum saxonum)
 - români (valachorum)
 - țigani (zingarorum)

În scaunele săsești sînt cuprinse în tabele și proprietățile bisericii, ele apărînd sub titulatura de „fundi eclaesie“ de la care se percepea doar taxa „facultatum“.

De asemenea, în toate tabelele, după categoriile sociale respective, sînt cuprinși sub titulatura de „Extranei“ toți acei care au proprietăți în localitățile respective, indiferent de categoria socială, dar care au domiciliul stabil în alte localități. În dreptul fiecăruia se specifică localitatea de baștină, respectivii fiind cuprinși și în tabelele din localitățile unde domiciliază, la categoria socială din care fac parte.

Menționăm și faptul că în cadrul fiecărei categorii sociale, sînt conscrise separat văduvele, acestea fiind obligate la plata unui impozit mai redus.

La sfîrșitul fiecărui tabel există un centralizator, „Extractus Summarius“ cuprinzînd numărul capilor de familie din fiecare categorie socială precum și a văduvelor cu impozitul aferent întregii categorii sociale, după care urmează un total general „Universa Summa“, adică quantumul întregului impozit datorat vistieriei imperiale de către localitatea respectivă, exprimat în florini renani (Rfl.).

Așa cum am văzut, în aceste tabele sînt cuprinși numai contribuabilii, lipsind deci categoriile sociale scutite de impozit, nobilii mari „magnates“, precum și „taxaliștii“, categorie socială diversă în care în general sînt cuprinși orășenii, ei fiind ținuți în evidențe aparte pentru plata impozitelor.⁶

Cîteva cuvinte credem că sînt necesare în legătură cu sistemul fiscal din această perioadă. La întocmirea tabelelor se aplica „Systema Bethle-nianum“ aplicată în 1754, care, cu modificările din 1763 (Systema Bucco-wianum) și din 1769 (Systemha Bruckenthalianum) în esență a rămas în vigoare pînă la căderea feudalismului.⁷

După ce era aprobat prin vot de către dietă, quantumul impozitului era defalcat pe comitate, scaune și districte. Apoi impozitul era defalcat pe localități. Astfel s-au născut tabelele de impunere pe localități, în care erau conșcriși contribuabilii din localitățile respective. Deoarece impozitele încasate pe baza acestor tabele erau folosite în marea majoritate pentru întreținerea armatei ele au primit denumirea de „Tabella Rectificationis anii militari...“⁸

La impunerea contribuabililor, se ținea seama de cantitatea și calitatea pămîntului, de numărul de animale și de distanța față de piețele de desfacere.

Astfel, impozitul plătit de contribuabili consta din două părți și anume un impozit plătit după puterea economică a gospodăriei impuse la dare (număr

⁵ Ibidem, pachetul IV, Tabela nr. 1.

⁶ Al. Csetri — St. Imreh — *Stratificarea socială a populației din Transilvania la sfîrșitul orînduirii feudale*, în „Populație și societate“, vol. I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972, p. 195.

⁷ Ibidem, p. 142.

⁸ „Îndrumător în Arhivele Statului județul Mureș“, vol. I, București, 1984, p. 336 — 337.

de animale, cantitatea și calitatea pământului) denumit „facultas“, precum și impunerea persoanei propriu-zise „Taxa capitis“.⁹

Unitatea de măsură pentru pământ era cibra (agrorum cubulus) care era impus între 8 și 20 de creițari, în funcție de clasa în care era încadrat iar pentru finațe, unitatea de măsură era un teren care dădea o producție de un car de fin.

Pentru animale impozitul se plătea după cum urmează: pentru un bou sau un cal 24 de creițari, după o vacă 20 de creițari, după o oaie, o capră sau un stup de albine 3 creițari, după un porc 5 creițari. „Capitis Taxa“, darea după persoană se plătea în felul următor:

— în scaunele secuiești și în comitate, nobilii cu o sesie și primipilii 4 florini, văduvele acestora 2 florini, la fel și iobagii, iar jelerii 3 florini. Slugile erau scutite de plata taxei „capitis“.¹⁰

— în scaunele săsești, sașii liberi plăteau între 4 și 6 florini și 30 creițari, văduvele acestora 2 florini, românii 4 florini și chiar 4 florini și 30 creițari iar văduvele lor plătesc 2 florini.¹¹

În tabelele referitoare la localitatea Praid, unde funcționa o importantă salină, sînt cuprinși și o parte din minerii (solicidarum) de aici, însă numai cei care aveau și pământ sau animale. Aceștia plăteau taxa „capitis“ de 1 florin, precum și cea aferentă pământului și animalelor deținute.

Colecția de tabele constituie o bogată și valoroasă sursă documentară, putînd sta la baza întocmirii unor lucrări privind stratificarea socială a populației din Scaunele secuiești și mai ales din Odorhei din preajma revoluției de la 1848, de asemenea poate sta la baza întocmirii monografiilor celor 142 de localități pentru care s-au păstrat tabele de impunere. Acoperind o perioadă de adinci frămîntări și transformări în societatea transilvană din anii premergători revoluției de la 1848, aceste documente vin să aducă noi mărturii privind lupta de clasă, transformările petrecute în sinul diferitelor clase și categorii sociale.

Sistemul fiscal, înăsprirea spolieii maselor populare ni se dezvăluie și mai pregnant din studierea obligațiilor la care erau supuși contribuabilii, față de stat, dar și față de categoriile sociale dominante din societatea transilvăneană, prin acele contracte dintre slugi și stăpînii lor.

De asemenea din tabele rezultă un fenomen deosebit de important și anume fuga unor iobagi de pe moșii și mai ales emigrarea lor în țările române, numărul și numele celor emigrați și al sesiilor pustii rămase în urma acestui fenomen.¹²

Cel care studiază evoluția proprietăților funciare, mărimea gospodăriilor diferitelor categorii sociale, evoluția acestora pe parcursul a 30 de ani (1818—1848) găsește în aceste tabele un valoros material documentar.

Apariția proletariatului din industria extractivă a Scaunului Odorhei este și ea marcată prin apariția categoriei minerilor (solicidarum).

Prin conscrierea nominală a contribuabililor, aceste tabele constituie material documentar și pentru cei care studiază onomastica, deoarece prin

⁹ Arh. St. Miercurea Ciuc, fond cit — vezi și Al. Csetri — Șt. Imreh op. cit. p. 143.

¹⁰ Ibidem

¹¹ Ibidem, Cutia IV, Tabela nr. 1.

¹² „Îndrumător în Arhivele Statului județul Mureș“, vol. I, București, 1984, p. 337.

consemnarea a mii de nume proprii în limbile română, maghiară și germană se poate urmări evoluția acestora, frecvența, apariția sau dispariția unor nume. De asemenea cei care studiază istoria agrară a acestor părți ale Transilvaniei găsesc la rîndul lor un bogat material documentar, prin faptul că tabelele conțin date precise privind suprafața și calitatea pămîntului deținut de fiecare gospodărie în parte, precum și numărul de animale domestice (vacii, boi, capre, porci, oi) ale fiecărei gospodării în parte.

Anii extremi: 1818—1848, cantitatea 16 m.l., 4309 u.a., inv. nr. 16, lb. latină, maghiară, română, germană.

Bibliografie

1. Boar, Liviu — „Filiala Arhivelor Statului județul Harghita“ (Micromonografie), București, 1984, 64 p.
2. Boar, Liviu — *Colecția tabelor de impunere a locuitorilor din Comitatele Alba de Sus, Tîrnava, Scaunele săsești Rupea și Sighișoara și scaunele secuiești Odorhei și Trei-Scaune*, în „Revista Arhivelor“, Anul LXIII, vol. XLVIII, nr. 3/1986, p. 301—306
3. „Îndrumător în Arhivele Statului județul Mureș“, vol. I, București, 1984, p. 335—339
4. „Îndrumător în Arhivele Statului județul Cluj“, vol. II, București, 1979, p. 94—98
5. Moldovan, A. — *Tabele de impunere din arhiva Comitatului Solnocul Inferior dintre anii 1790—1848 și valoarea lor documentară* în „Revista Arhivelor“, Anul IX, nr. 2/1969
6. Ranca, Ioan — *Instituțiile din evul mediu din Transilvania*, manuscris la Arh. St. Mureș, Colecția de manuscrise, nr. 199, p. 86—88
7. Trocsány, Zsolt — *Eerdély Kormányhatósági Levéltárok* (Arhivele autorităților transilvănene de guvernămînt), Budapest, 1973

LISTA ALFABETICĂ A LOCALITĂȚILOR PENTRU CARE EXISTĂ TABELE DE IMPUNERE PE ANII:

Comitatul Alba de Sus

Plasa Reteniensis

1. Canta Armenească	1824
2. Feleag	1818 – 1841
3. Jimbor	1818 – 1845
4. Mureni	1818 – 1848
5. Petecu	1818 – 1846
6. Racoșul de Sus	1819 – 1848

Comitatul Târnava

Plasa Nadeș

1. Jacu	1848
2. Săcel	1818 – 1847
3. Vidacut	1818 – 1846

Scaunul săsesc Rupea

Plasa de Sus

1. Drăușeni	1818 – 1846
2. Jimbor	1818 – 1846

Scaunul săsesc Sighișoara

Plasa de Sus

1. Archita	1818 – 1846
2. Stejărenii	1818 – 1846

Scaunul secuiesc Odorhei

Plasa Atid

1. Atid	1818 – 1848
---------	-------------

2. Cădaciu	1818 – 1848
3. Ceheșel	1818 – 1848
4. Chedea Mare	1818 – 1848
5. Chedea Mică	1818 – 1848
6. Cobătești	1818 – 1848
7. Cușmed	1818 – 1848
8. Firtănuș	1818 – 1848
9. Firtușu	1818 – 1848
10. Inlăceni	1818 – 1848
11. Medișor	1818 – 1848
12. Solocma	1818 – 1848
13. Șiclod	1818 – 1848
14. Tărcești	1818 – 1848
15. Turdeni	1818 – 1848

Plasa Bezid

1. Andreeni	1818 – 1848
2. Avrămești	1818 – 1848
3. Bezid	1819 – 1848
4. Bezidul Nou	1817 – 1848
5. Bordoșiu	1818 – 1848
6. Cechești	1818 – 1848
7. Cibu	1818 – 1848
8. Crișeni	1818 – 1848
9. Dumitreni	1818 – 1848
10. Eliseni	1818 – 1848
11. Goagiu	1818 – 1848
12. Roua	1818 – 1848
13. Sălașuri	1818 – 1848
14. Soimușul Mare	1818 – 1846
15. Soimușul Mic	1818 – 1848
16. Vețca	1818 – 1846
17. Vidacut	1818 – 1846

Plasa Brăduț

1. Bățanii Mari	1818 — 1846
2. Bățanii Mici	1818 — 1848
3. Biborțeni	1818 — 1846
4. Brăduț	1818 — 1846
5. Doboșeni	1818 — 1846
6. Filea	1818 — 1848
7. Herculian	1818 — 1848
8. Tălișoara	1818 — 1846
9. Virghiș	1818 — 1846

Plasa Cristur

1. Betești	1818 — 1848
2. Bodogaia	1818 — 1848
3. Cristuru Secuiesc (Keresztur sine oppidi)	1818 — 1848
4. Cristuru-Sat*	1818 — 1848
5. Cristuru (Timafalva)	1818 — 1848
6. Filiaș	1818 — 1848
7. Nicoleni	1818 — 1848
8. Porumbenii Mari	1819 — 1848
9. Porumbenii Mici	1818 — 1848
10. Rugănești	1818 — 1848
11. Secuieni	1818 — 1848
12. Șimonești	1818 — 1848

Plasa Forțeni

1. Beclean (Odorhei)	1818 — 1848
2. Brădești	1818 — 1847
3. Cădișeni	1818 — 1848
4. Cireșeni	1818 — 1848
5. Forțeni	1818 — 1848
6. Hoghia	1818 — 1848
7. Simbăteni (Odorhei)	1818 — 1848
8. Polonița	1818 — 1848
9. Satu-Marc	1818 — 1848
10. Sincrai	1818 — 1848
11. Tămașu	1818 — 1848
12. Tăureni	1818 — 1848
13. Tibed	1818 — 1848
14. Tirnovița	1818 — 1848
15. Zetea	1818 — 1848

Plasa Homorod

1. Crăciunel	1820 — 1848
2. Daia	1818 — 1848
3. Ighiu	1818 — 1848

4. Ionești	1818 — 1848
5. Merești	1818 — 1848
6. Ocland	1818 — 1846
7. Orășeni	1818 — 1848
8. Petreni	1818 — 1848
9. Satu Nou	1818 — 1848
10. Sinpaul	1818 — 1848

Plasa Mugeni

1. Aluniș	1818 — 1848
2. Beta	1818 — 1848
3. Dejuțiu	1818 — 1848
4. Dirjiu	1818 — 1846
5. Dobeni	1818 — 1848
6. Iașu	1818 — 1848
7. Jacodu	1818 — 1848
8. Lutița	1818 — 1848
9. Mătișeni	1818 — 1846
10. Mugeni	1818 — 1848
11. Mujna	1818 — 1848
12. Oțeni	1818 — 1848
13. Tăietura	1818 — 1848
14. Ulieș	1818 — 1848

Plasa Praid

1. Atia	1818 — 1848
2. Bențid	1818 — 1848
3. Bisericani	1818 — 1848
4. Bulgăreni	1818 — 1848
5. Corund	1818 — 1848
6. Dealu	1818 — 1848
7. Lupeni	1818 — 1848
8. Mihăileni	1818 — 1846
9. Morăreni	1818 — 1848
10. Ocna de Jos	1818 — 1848
11. Ocna de Sus	1818 — 1848
12. Păuleni	1818 — 1848
13. Praid	1818 — 1848
14. Satu Mic	1818 — 1848
15. Ulcani	1818 — 1848

Plasa Văleni

1. Alexandrița	1818 — 1848
2. Arvățeni	1818 — 1848
3. Avrămești	1818 — 1848
4. Chinușu	1818 — 1848
5. Feliceeni	1818 — 1848

* Dispărut

6. Fincel	1818 – 1848	4. Căpilnița	1818 – 1848
7. Locodeni	1818 – 1848	5. Ghipeș	1818 – 1848
8. Nicolești	1818 – 1848	6. Comănești	1818 – 1848
9. Odorheiu Secuiesc	1824 – 1848	7. Lueta	1818 – 1846
10. Teleac	1818 – 1848	8. Mărtiniș	1818 – 1846
11. Vasileni	1818 – 1848	9. Rareș	1818 – 1848
12. Văleni	1818 – 1848	10. Vlăhița	1818 – 1848

Plasa Vlăhița

1. Abuș	1818 – 1848
2. Bădeni	1818 – 1848
3. Călugăreni	1818 – 1848

Scaunul secuiesc Trei Scaune

Plasa Cernatu de Jos

1. Mățișeni	1818 – 1848
-------------	-------------

COLECȚIA DE SIGILII A MUZEULUI DIN CRISTURU-SECUIESC

Colecția a fost depusă spre păstrare permanentă la Filiala Arhivelor Statului județul Harghita în anul 1978 de către Muzeul orășenesc din Cristuru-Secuiesc, unde ea a fost constituită și inventariată de muzeograful de aici.

Ea cuprinde un număr de 1303 sigilii aplicate în ceară, fum sau timbrate din perioada 1483— prima jumătate a secolului al XX-lea. Sigiliile sînt aplicate pe hîrtie, majoritatea acestora fiind decupate de pe documente originale, care din păcate s-au pierdut, îngreunînd astfel de multe ori datarea acestora. Cel mai vechi sigiliu este cel al orașului Baia Mare din anul 1483, sigiliu timbrat, cu diametrul de 28 mm, avînd următoarea legendă în limba latină: „Sigill Oppidi Nagybánya”.¹ Sigiliile sînt grupate după proveniență, avînd numere de inventar date în continuare de la 1 la 1303. Structura colecției este următoarea:

I. Sigilii imperiale și regale	— 58 bucăți
II. Sigilii princiare și voievodale	— 92 bucăți
III. Sigilii administrative	
1. Românești	— 7 bucăți
2. Săsești	— 59 bucăți
3. Guberniale și ale naționalităților
din Transilvania	— 20 bucăți
4. Teritoriale, pe localități	
a. Austro-ungare	— 95 bucăți
b. Scaune secuiești	— 21 bucăți
IV. Sigilii ale unor instituții	
1. Instituții de stat și speciale	— 72 bucăți
2. Instituții culturale	— 33 bucăți
3. Instituții bisericești	— 176 bucăți
4. Personalități bisericești	— 39 bucăți

¹ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond Colecția de sigilii a Muzeului din Cristuru-Secuiesc, sigiliul nr. 280.

V. Sigilii familiale

1. În ordine alfabetică

— 553 bucăți

2. Nedeterminate

Așa cum rezultă din tabloul de mai sus, cele mai multe sigilii sînt cele familiale, 553, aparținînd unor familii care au jucat un rol important în istoria Transilvaniei, deținînd funcții înalte în cadrul Guvernului Transilvaniei, a administrației locale sau a Curții Aulice de la Viena.

Dintre sigiliile voievozilor și principilor Transilvaniei, amintim cele două sigilii din 1573 și 1575 ale lui Ștefan Báthory,² cele din 1591 și 1597 ale lui Sigismund Bathory,³ precum și sigiliul lui Grigore Ghica din 1672, domnul Țării Românești,⁴ iar dintre sigiliile administrative românești, sigiliul din 1727 al județului Romanați.⁵

Colecția în ansamblul său prezintă o valoare documentară deosebită, fiind o sursă inestimabilă pentru specialiștii din domeniul științei și al artei heraldice atît a celei românești cît și universale.

Anii extremi: 1483 — sec. XX, cantitatea 1303 u.a., inv. nr. 61

Bibliografie

1. Balogh, Adalbert — *Evoluția sigiliilor folosite de autoritățile administrative din Comitatul Maramureș, secolul XV—XVIII*, (în) „Revista Arhivelor”, Anul LIX, vol. XLIV, nr. 4/1982, p. 413—422
2. Berindei, Dan — *Valorificarea izvoarelor heraldice și sigilare — mijloc important de popularizare a istoriei și culturii* (în) „Revista Arhivelor”, Anul LIX, vol. XLIV, nr. 2/1982, p. 182—183
3. Boar, Liviu — *Filiala Arhivelor Statului județul Harghita* (Micromonografie), București, 1984, 64 p.
4. Cernovodeanu, Dan — *„Știința și arta heraldică în România*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977
5. Dogaru, Maria — *Instrumente de evidență și informare științifică pentru izvoarele sigilare* (în) „Revista Arhivelor”, Anul LVI, vol. XLII, nr. 2/1976, p. 154—156
6. Dogaru, Maria — *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric, Album sigilografic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976
7. Jakó, Sigismund — *Sigilografia cu referire la Transilvania (pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea)* în „Documente privind istoria României”, Introducere, vol. II, București, 1956, p. 561—619
8. Némethi, Ioan — *Scurt istoric al sigiliilor orașului Baia-Mare* (în) „Marmația”, I, 1969, p. 16—21
9. Popescu, M. *Sigiliul lui Sigismund Báthory principele Transilvaniei*, (în) „Revista Arhivelor”, Anul II, nr. 3/1926, p. 328—332
10. Virtosu, Emil — *Despre dreptul la sigiliu*, (în) „Studii și cercetări de numismatică”, III, 1960, p. 333—346

² Ibidem, nr. 63, 64.

³ Ibidem, nr. 68, 69.

⁴ Ibidem, nr. 59.

⁵ Ibidem, nr. 157.

COLECȚIA DE HĂRȚI ȘI ATLASE *

Colecția de hărți și atlase,¹ cuprinde un număr de 21 de hărți și 15 atlase, reprezentând fiecare în parte câte o unitate arhivistică de sine stătătoare.

Hărțile,² constituie surse documentare prețioase folosite în diferite studii: geografice, istorice, geologice.

Hărțile aflate în depozitele filialei noastre, au fost editate în intervalul de timp cuprins între anii 1869—1950 și întocmite la diferite scări: 1 : 500 000, 1 : 600 000, 1 : 6 000 000. Fiind întocmite pentru a servi diverse scopuri, hărțile aflate la filiala noastră, pot fi grupate în: hărți politice, geologice, fizice.

Dintre hărțile geologice, mai vechi este „Magyarország Geologiai Térképe“ (Harta geologică a Ungariei), hartă realizată de membrii Societății Maghiare de Geologie din Pesta, avindu-l coordonator pe Semsey Andor.⁴ Harta a fost editată în 1896 și realizată la scara 1 : 1 000 000.

Dintre hărțile fizice, reprezentativă este România — harta fizică și politică, editată în 1921 și realizată la scara 1 : 500 000. Autorii acestei hărți sînt V. Meruțiu și G. Murgoci. Tot în categoria hărților fizice se înscrie *Észak-Amerika iskolai térképe*⁵ (Harta școlară a Americii de Nord), hartă editată în 1838 de Magyar Földrajzi Intézet (Institutul Maghiar de Geografie) și realizată la scara de 1 : 800 000 sub coordonarea lui Kongutovicz Manó.

* Prezentarea a fost întocmită de Ștefan Michnea.

¹ Arh. St. Miercurea Ciuc, fond 169 — Colecția de hărți și atlase.

² Harta este reprezentarea grafică, în plan orizontal a suprafeței terestre (totală sau parțială), generalizată și micșorată, conform unei anumite scări de proporție și întocmită în baza unei proiecții cartografice.

³ Arh. St. Miercurea Ciuc, fond. cit. nr. inv. 5.

⁴ Semsey Andor — născut în 22 dec. 1833. După absolvirea Institutului Economic din Hohenheim în anul 1866 se stabilește la Pesta și din acel moment se dăruie cu trup și suflet științei. Îl atrag mult științele naturii, geologia devenind pentru el o adevărată pasiune. Această pasiune, dublată și de o bază științifică solidă, se va concretiza în final prin realizarea unei valoroase și bogate colecții de roci, pe care mai târziu o donează muzeului din Pesta. Datorită numeroaselor lucrări pe care le publică, în anul 1882, este ales membru onorific al Academiei Maghiare de Științe, cf. „A Pallas Nagy Lexikona“, XIV — kötet, Budapest, 1897, p. 1052.

⁵ Arh. St. Miercurea Ciuc, fond cit. nr. inv. 1.

Neuer

ATLAS

Land-Charten

Der östlichen Welt

Nach astronomischer Betrachtung der Bewegung des Himmels

Nach der natürlichen Beschaffenheit und geographischen Beschreibung der mit Wasser umgebenen Welt

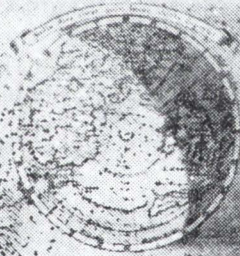
Erde-Kugel

Monarchien Königreiche Staaten und Länder etc.

Mit Anmerkung

Der orientalischen Erde und Gezeiten-Wege: der berühmtesten Schifffahrten um die ganze Welt / auch aller bisher auf dem außersüdtlichen Welt-Enden entdeckten neuen Land-Entdeckungen auf denen neuesten Karten / Geographischen und Astronomischen Nachrichten zusammengetragen und angeordnet

JOHANN BAPTISTA HOMANN.

Nürnberg

In Verlegung des Autors

M DCC VII

Johan Baptista Homann — „Atlas Novus Terrarum Orbis Imperia Regna et Status“, Norimberge 1707.

Din categoria hărților politice amintim *Osztrak-Magyar Birodalom térképe*⁶ (Harta politică a Imperiului Austro-Ungar) hartă realizată de Gönczy Pál,⁷ Dolezal A. și Berghaus A.

Atlasele reprezintă colecții de hărți geografice, sistematizate după anumite criterii.⁸ Numărul celor deținute de filiala noastră se ridică la 15, cuprinzând în total 276 de hărți. Importanța acestora este dată în primul rând de valoarea istorico-documentară, dar și de alte elemente ca vechimea, stilul de execuție, culorile deosebit de sugestive, gravurile, ornamentația. Perioada de editare ale acestor atlase este cuprinsă între anii 1707—1940. Cel mai vechi și cel mai valoros atlas, deținut de filiala noastră este *Atlas Novus Terrarum Orbis Imperia Regna et Status*⁹ (Noul atlas, cuprinzând cele mai mari hărți despre toată lumea, realizate în primul rând după observarea astronomică a mișcării boltei cerești în sistemul Coperinco-Hugenian, iar apoi după structura actuală și împărțirea geografică a globului pământesc în general, înconjurat de apă). Atlasul a fost editat în 1707 la Nürnberg și este realizat de Johan Baptista Homann.¹⁰ Cele 25 de hărți ale atlasului, redau statele și țările lumii, vânturile regulate și neregulate, căile maritime, descoperiri de noi pământuri. Valoarea acestui atlas este dată nu numai de vechimea și raritatea lui ci și de alte elemente ca tehnica de execuție a hărților, desenele sugestive, coloritul expresiv, exactitatea informațiilor.

Un alt atlas important este *Atlas historique, chronologique, géographique et genealogic* — de Lesage conte de Las Cases (Atlas istoric, cronologic, geografic și genealogic).

Filiala noastră deține ediția mai recentă, în limba germană a acestui atlas și anume pe aceea din 1826, apărută la Carlsruhe, lucrare intitulată *Historischer Atlas — von Lesage*,¹¹ traducere realizată de Alexander von Dush. Atlasul cuprinde 40 de hărți.

Din categoria atlaselor școlare, prezintă importanță atlasul *Sammlung Geographischer Netze*¹² (Atlas cu rețele cartografice pentru toate părțile pământului). Atlasul cuprinde 31 de file și a fost editat la Leipzig în anul 1838.

Acest atlas a avut un rol deosebit la lucrările practice ale elevilor, lucrări ce au constat în calcularea longitudinii și a latitudinii la care sînt situate diferite repere geografice (țări, orașe). Tot în această categorie se includ și cele două atlase intitulate *Neuer Methodischer Schulatlas*¹³ (Noul atlas metodic școlar), editat la Weimar în 1838.

⁶ Ibidem, nr. inv. 2.

⁷ Gönczy Pál, s-a născut la 26 decembrie 1817 în localitatea Hajdúszoboszlón și a decedat la 10 ianuarie 1892 în localitatea Karácson. Dedicindu-și viața carierei de pedagog, face numeroase studii și cercetări. Începînd cu anul 1852 devine director al Gimnaziului reformat din Pesta. Perioada anilor 1859—1867 este cea mai fructuoasă perioadă din viața autorului, perioadă de culegere a materialului documentar pentru publicațiile de mai târziu. Cf. „*Révai Nagy Lexikona*”, VIII kötet, Budapest, 1913, p. 671.

⁸ Dicționarul explicativ al limbii române, București, 1975, Editura Academiei R.S.R., p. 60.

⁹ Arh. St. Miercurea Ciuc, fond. cit. nr. inv. 22.

¹⁰ Johann Baptista Homann, geograf și cartograf german, s-a născut în Bavaria la Kam-lach la 22 martie 1664 și a decedat la Nürnberg la 1 iulie 1724. În anul 1716 apare marele său atlas format din 126 de file — Cf. „*Révai Nagy Lexicon*”, X-kötet, Budapest, 1914, p. 219.

¹¹ Arh. St. Miercurea—Ciuc, fond cit. nr. inv. 26.

¹² Ibidem, nr. inv. 27.

¹³ Ibidem, nr. inv. 28.

Printre rarități amintim și atlasul *Weltkarte des Castorius Gennant die Peutin Gerschetafel*¹⁴ (Tabla din Peutinger), atlas ce cuprinde o hartă pliantă, reprezentând diferite regiuni ale globului precum și localități din țara noastră. Atlasul a fost editat la Revensburg în 1888.

Colecția fiind deschisă, ea se îmbogățește an de an prin preluări sau depistări de noi izvoare cartografice.

Anii extremi: 1707—1950, cantitatea 42 u.a inv. nr. 64, lb. română, maghiară, latină, germană.

Bibliografie

1. *Atlas pentru istoria României* — coordonator acad. Pascu Ștefan, Editura didactică și pedagogică, București, 1983
2. Dragomir, Vasile — *Evoluția cartografiei românești de-a lungul timpului*, TERRA, 1975, 7, nr. 1 pp. 40—47 (fig. h)
3. Popescu-Spineni, Marin — *România în izvoare geografice și cartografice. Din antichitate pînă în pragul veacului nostru*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978.

¹⁴ Ibidem, nr. inv. 29.

COLECȚIA LIVIU MOLDOVAN

În anul 1984, anul aniversării a două secole de la răscoala iobagilor români din Transilvania de sub conducerea celor trei martiri ai neamului, Horea, Cloșca și Crișan, fondul documentar al filialei s-a îmbogățit cu o valoroasă donație și anume cele 37 de u.a. provenind din anii 1784—1786, constituite în „Colecția Liviu Moldovan“.

Documentele se referă la viața socială și politică a fostelor scaune Ciuc, Giurgeu, Casin și Odorhei, din anii zbuciumați ai răscoalei lui Horea. Ele oglindesc starea de spirit a populației scaunelor, mai ales a iobagilor români și maghiari, care la vestea evenimentului din Apuseni au fost cuprinși de tulburare, avînd loc dese cazuri de nesupunere, de refuz a iobagilor români și maghiari de a mai presta obligațiile iobăgești.

Dintre aceste documente, evidențiem cîteva și anume în primul rînd un registru cuprinzînd audierile deținuților din închisoarea Scaunului Ciuc — cu arătarea motivelor pentru care au fost arestați — din perioada 12 noiembrie 1784 — 1 februarie 1786.¹ Majoritatea celor arestați erau acuzați de instigare la răscoală, nesupunere față de nobili, refuzul de a mai presta mun-cile obligatorii față de stăpînii de pămînt.

Rapoartele autorităților locale adresate oficialităților scaunelor oglin-desc starea de spirit a populației, mai ales a țăranilor iobagi, care refuzau să mai presteze slujbele iobăgești în favoarea nobililor proprietari de pămînt. Așa se întîmplă în comunele Frumoasa, Bancu, Sîncrăieni, Misentea, Jigodin, Joseni, Ditrău, Ciucsingeorgiu.²

Foarte semnificativ pentru starea de spirit de care era cuprinsă nobi-limea transilvană în timpul răscoalei lui Horea este un document din 29 ianuarie 1785.³ La acea dată Tabla Continuă a Comitatului Tirnava, unit cu Scaunul Mureș, împreună cu Consiliul orășenesc din Tirgu-Mureș trimite Comitatului Odorhei o copie de pe memoriul pe care l-au înaintat anterior împăratului la Viena, în care se cere protecție pentru nobilime împotriva răsculaților lui Horea.

¹ Arh. St. Miercurea—Ciuc — fond 537, Colecția Liviu Moldovan, doc. nr. 3.

² Ibidem, doc. nr. 19, 20, 21, 26, 29, 32.

³ Ibidem, doc. nr. 15.

Citeva dintre documentele colecției⁴ se referă la Ciocan Gheorghe, propagator al unui ipotetic ajutor din Moldova, iobag al familiei Turi din Scaunul Giurgeu arestat la 31 decembrie 1784 pe baza statutului militar în vigoare, în zona militarizată grănicerească din secuime. Arestarea lui ne facilitează mult înțelegerea tensiunii ce domnea în fostele scaune Ciuc, Giurgeu și Casin în timpul evenimentului din 1784.⁵

Un alt document⁶ se referă la iobagul Iosif Daró din Bancu arestat la începutul lunii ianuarie 1785, deoarece, după o mărturie din 19 decembrie 1784, a afirmat în public în fața bisericii că abia așteaptă ca să vină românii (răsculații lui Horea — n.n.L.B.) ca să dea imediat de partea lor.⁷ Este vorba de raportul de înaintare la Comitatul Odoarhei, unit cu Scaunele Ciuc și Giurgeu a celor doi arestați, Ambrus Peter din Lunca Ghimeșului și Iosif Daró, acuzați pentru îndemn la răscoală, raport întocmit la Miercurea—Ciuc la 3 ianuarie 1785.⁸

Documentele colecției, constituie o bogată sursă pentru studierea situației social-economice a Scaunelor Ciuc, Giurgeu și Casin, pentru reliefaarea ecoului pe care l-a avut răscoala iobagilor români din Transilvania, de sub conducerea lui Horea.

Anii extremi: 1784—1786, cantitatea 0,05 m.l., 37 u.a. inv. nr. 57, lb. maghiară, latină.

Bibliografie

1. Boar, Liviu — „Achiziții noi (la) Filiala Arhivelor Statului județul Harghita” în „Revista Arhivelor”, Anul LXIII, vol. XLVIII, nr. 2/1986, p. 197—200.
2. Garda, Dezideriu — *Contribuții la istoria satelor românești din bazinul Giurgeului (secolul XVIII și începutul secolului XIX)* în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia, 2, 1986, Cluj-Napoca, p. 20—30
3. Prodan, D. — *Răscoala lui Horea*, vol. 11, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979
4. Ranca, Ioan — *Noi aspecte ale afirmării conștiinței naționale a românilor în timpul răscoalei conduse de Horea*, în „Revista Arhivelor”, Anul LXI, vol. XLVI, nr. 4, 1984.

⁴ Ibidem, doc. nr. 12, 13, 14.

⁵ Ranca, Ioan — *Noi aspecte ale afirmării conștiinței naționale a românilor în timpul răscoalei conduse de Horea*, în „Revista Arhivelor”, Anul LXI, vol. XLVI, nr. 4, 1984, p. 373.

⁶ Arh. St. Miercurea—Ciuc, col. cit. doc. nr. 36.

⁷ Prodan, D. — *Răscoala lui Horea*, vol. 11, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 216.

⁸ Arh. St. Miercurea—Ciuc, col. cit. doc. nr. 36.

INDICE DE NUME ȘI DE LOCURI

A

Abuș, loc. 175
Aiud, Școala normală de fete, 103
Alba, comitat 119
Alba de Sus, comitat 49, 168
Alba-Iulia, cetate 75; — district militar 27, 32; — loc. 114, 145, 146
Aldea, loc. 62, 159—161
Alexandria, loc. în Egipt 84
Alexandrița, loc 156, 159, 174
Almășel, mină de cupru 67
Aluniș, loc. 163, 174; — școală 114
Ambrus, familie din Vlăhița 144, 149
Ambrus, Péter, iobag din Lunca Ghimeșului 183
America de Nord, hartă școlară 178
Andreeni, loc. 159—161, 173
Anton, Simon, căpitan pensionar 135
Apafi, Mihai, principe 102
Apușeni, munți 182
Archita, loc. 49, 50, 173
Ardeal, Marele Principat 34, 121
Armășeni, loc. 24, 43, 62, 96, 155, 159, 160
Armășenii Noi, loc. 159, 160
Arvățeni, loc 162, 174
Atia, loc. 50, 62, 157, 159, 174
Atid, loc. 30, 33, 62, 157, 159, 173: — plasă 49, 168, 173
Austro-Ungaria, hartă politică 180; — monarhie 50
Avrămești, loc. 62, 159—161, 173, 174; — școală 114
Baia Mare, loc. 176; — Minele de Plumb și Zinc 68; — sediul S.A. „Phoenix” 67

B

Balázs, Andrei, plutonier în Regimentul nr. 1 Infanterie secuiesc de graniță 119
Balla, fabrică de cherestea din Zetea 77
Banat, 95
Bancu, loc. 43, 62, 151, 160, 182, 183
Bánffi, Farkas, căpitanul cetății Odorhei 145
Baraolt, judecătorie 121; — plasă 34; — pretură de plasă 121
Báthory, Gabriel, principe 145, 149
Báthory, Sigismund, principe 70, 113, 130, 135, 145, 177
Báthory, Ștefan, principe 14, 177; — principe și rege al Poloniei 130
Bădeni, loc. 62, 159, 175
Băile Borsec, 84
Băile Tușnad, loc. 167
Bălan, exploatare minieră 68; — fabrică de praf de pușcă 66; — întreprindere minieră 65, 67—69; — mină 65, 66; — „Phoenix” S. A. mine și uzine de aramă 67; — S.A. a Minei Transilvane de Cupru 66; — Turnătorie de tunuri 66
Bălgrad, district militar 32
Bățani, loc. 30
Bățanii Mari, loc. 49, 174
Bățanii Mici, loc. 174
Beclean, loc. 30, 160, 164, 174
Beia, loc. 49, 50
Benedek, Diacul, învățător din Sinmartin 113
Benedek, Elek, scriitor 149
Benkő, Jozsef, istoric, profesor la Colegiul reformat din Odorhei 102

- Bențid, loc. 62, 163, 174
 Berghaus, A., geograf 180
 Beta, loc. 161, 166, 174; — școală 114
 Betești, loc. 30, 62, 159—161, 164, 174;
 — școală 114
 Bethlen, familia conților 117
 Bethlen, Gabriel, principe 14, 15, 113,
 145, 149
 Bethlen, Ioan, om politic, istoric, cancelarul
 principelui Mihai Apafi 102
 Bezid, loc. 30, 173; — plasă 168, 173;
 — subcerc 33
 Bezidu Nou, loc. 161, 173
 Biborțeni, loc. 30, 174
 Bicazul-Ardelean, loc. 43
 Bilbor, loc. 62, 125, 159, 160
 Bisericani, loc. 62, 155, 159, 174
 Bistrița-Năsăud, fabrică de cherestea din
 Gheorgheni, 58, 125
 Bîrzava, loc. 43, 62, 164
 Blaj, Episcopia greco-catolică 152; — gim-
 naziul românesc 138, 139; — școală pri-
 mară românească 138
 Boar, Liviu, 7
 Bod, Carol, profesor și preot la Colegiul
 reformat din Odorheiu Secuiesc 144,
 148, 149
 Bodaia, loc. 50, 148, 156, 160, 161, 174
 Boer, Aron, protopop 18
 Bordoșiu, loc. 173
 Borsec, — ape minerale 83, 84; — com-
 posesorat 84; — Direcțiunea Băilor 84; —
 exploatare minieră; 67; — loc. 22, 35, 37,
 84, 160; — stațiune balneară 83, 84
 Borzont, loc. 62
 Brașov, loc. 71, 135; — poliția 47
 Bratislava, loc. 130
 Brădești, loc. 30, 160, 174
 Brăduț, loc. 30, 174; — plasă 168, 174
 Buccow, general austriac 60, 116, 117
 Budapesta, loc. 148
 Budvárálji, pseudonimul lui Orbán Balázs
 148
 Bujor, Paul, profesor universitar din Iași,
 biolog, scriitor, academician 137
 Bulgăreni, loc. 30, 159, 174
- C**
- Canta Armenească, loc. 173
 Carleshruhe, loc. 180
 Carol al VI-lea, împărat 149
 Carpați, munți 20
 Casin, loc. 14, 19; — oficialitatea scaunului
 75, 107; — plasa 39, 40; — scaun filial
 5, 13, 16—21, 27, 33, 117, 182, 183
 Casinul Nou, loc. 13, 43, 62, 160, 162;
 — școală 114
 Cădaciu, loc. 30, 62, 160, 166, 173
 Cădaciu Mic, loc. 160
 Cădaciu Mare, loc. 160
 Cădișeni, loc. 30, 160, 164, 174
 Căianu-Valahul, Ioan, călugăr franciscan
 de origine română, arhitect, compozitor,
 istoric, etnograf, botanist, tipograf, or-
 ganist 105, 106
 Călimănești, loc. 50
 Călugăreni, loc. 30, 62, 160, 175
 Căpeni, exploatare minieră 67
 Căpilnița, loc. 62, 75, 149, 160, 175
 Câmpeanu, Elie, protopop din Subcetate-
 Mureș 130
 Cechești, loc. 30, 159, 160, 161, 173
 Cehețel, loc. 62, 160
 Celebi, Evlia, călător turc 75, 105
 Cernatul de Jos, plasă 168, 175
 Cetățuia, loc. 43, 62, 166
 Chedea, loc. 166
 Chedea Mare, loc. 62, 160, 164, 173
 Chedea Mică, loc. 62, 160, 164, 173
 Chibed, loc. 50
 Chileni, loc. 43, 60, 160, 162, 167
 Chinușu, loc. 30, 62, 155, 160, 174
 Cibu, loc. 173
 Ciceu, loc. 43, 62, 95, 157, 160, 162; — paro-
 hie rom. cat. 156
 Cioboteni, loc. 43, 62, 95, 166
 Ciocan, nume vechi românesc 155
 Ciocan, Gheorghe, iobagul familiei Turi
 din scaunul Giurgeu 183
 Cioc, loc. 50
 Cireșeni, loc. 30, 160, 163, 174
 Cipariu, Timotei, profesor la Blaj 138
 Ciuc, camera agricolă a jud. 89, 92; — circum-
 scripție 78, 79; — Comitetul de admi-
 nistrare a pădurilor proprietatea jud.
 45; — comitet provizoriu 44; — con-
 siliul jud. 45; — Comitat 19, 39, 44,
 49, 58; — jud. 43—47, 61, 75, 76, 79—

82, 84, 93, 94, 96, 123 141 163 166 –
 ocoale agricole din jud. 94; – oficiali-
 tatea scaunului 75 107; – prefectura
 jud. 39 44 45 47; – raion 44; – scaun
 5 13 14 16 18–22 27 33 39 117
 118 119 135 182 183; – sfat popular
 raional 20; – zona 108 117

Ciucani loc. 43 165

Ciucul de Jos plasă 40; – scaun filial
 13 14 17 19 20 24 75

Ciucul de Jos-Cozmeni-Sinmartin Oficiul
 subcercual 35 37

Ciucul de Sus plasă 40; – scaun filial
 13 14 17 19 20 22

Ciucul de Sus-Frumoasa Oficiul sub-
 cercual 35 36

Ciucsingeorgiu loc. 24 43 62 151 160
 182; – parohie rom. cat. 155; – plasă 17

Ciumani loc. 43 63 161–163

Cirța loc. 43 62 95 161 165; – plasă
 39; – școală 114

Cloșca 182

Cluj Colegiu unitarian 110; – district
 militar 27 32; – Filiala Arhivelor Sta-
 tului 30 59; – Gimnaziul Piarștilor
 139; – loc. 99 103 149 157; – po-
 liția 47

Cluj-Mănăștur Convent 137

Cobătești loc. 62 160 163 166 173

Coclea V.D. fabrică de cherestea Sin-
 simion 77

Comănești loc. in jud. Harghita 62 159–
 161 163 164 175

Condrat, Michael von Heidendorf secre-
 tarul comisiei de anchetă a masacrului
 de la Siculeni 117 118

Constantinopol loc. 84

Corbu loc. 62 160 161 166

Cordoba piele roșie de 56

Corund loc. 30 50 63 157 161 174;
 – plasă 49

Coșnea loc. 162

Cotormani loc. 151 160

Cozmeni loc. 24 43 63 117 161 163;
 – plasă 34 121; – subcerc 33

Crăciunel loc. 161 165 174

Cristur gimnaziul unitarian 110; – jude-
 cătorie rurală 123; – plasă 34 49–51
 54 121 168 174; – subcerc 33

Cristuru loc. 174

Cristuru-Sat loc. 174

Cristuru-Secuiesc circumscripție 78; –
 judecătorie 129; – liceu 111; Liceul uni-
 tarian 111; – loc. 51 54 110 111
 148 157 160 161 176; – școală nor-
 mală 110; – muzeul orășenesc 176

Cristuru de Sus, plasă 51

Cristuru de Jos, plasă 51

Crișana, 95

Crișeni, loc. 30, 63, 161, 173

Crișan 182

Croația, 98

Csik-Szépviz, loc. vezi Frumoasa

Cușmed, loc. 50, 159, 161, 173

D

Dacia Siculia, lucrare științifică 136

Dacia, Societate generală de asigurări 73

Daia, loc. 151, 152, 161, 174

Daniel de Virghiș, baron 148

Daró, Iosif, iobag din Bancu 183

Dănești, loc. 43, 63, 161, 165; – școală 114

Dealul, loc. 30, 63, 161, 164, 174

Dejuțiu, loc. 163, 174; – școală 114

Delnița, loc. 43, 62, 63, 161, 162

Ditrău, composesorat 83, 84; – loc. 43,
 63, 96, 161, 166, 182

Ditrău-Lăzarea, composesorat 82

Ditrău-Subcetate, plasă 17, 39

Dirjiu, loc. 30, 50, 63, 161, 167, 174

Dobál, János, – fabrică de cherestea și
 moară Frumoasa 77

Dobeni, loc. 166, 174

Doboșeni, loc. 30, 161, 174

Dolezal, A., geograf 180

Draos loc. 50

Drăușeni, loc. 49, 50, 173

Duca, I. G., plasă 50, 51

Dumbrăveni, companii comerciale arme-
 nești din 147

Dumitrești, loc. 30, 173

Dush, Alexander-von 180

Dușa, Valeriu, fabrică de cherestea Toplița 77.

E

Egipt, 84
Ehseni, loc. 50, 161, 162, 173
Erdt, Anton, mastru la moara de hirtie
din Gurghiu-Mureş 135
Eszterházi, Daniel, conte de Galancza 30
Europa, 157

F

Fábian, fabrică de cherestea din Odorhei 77
Farkas, familie nobilă din Mărtiniş 147
Făgăraş, district militar 27, 32; — loc.
100, 102; — ținut 119
Feleag, loc. 49, 50, 173
Feliceni, loc. 63, 162, 164, 174
Fincel, loc. 30, 63, 165, 175
Fintinele, loc. 50
Filiaş, loc. 160—162, 174
Filpea, loc. 165, 166
Filia, loc. 30, 148, 174
Firtănuş, loc. 63, 159, 162, 173
Firtuşu, loc. 30, 162, 173
Fitod, loc. 163; — școală 114
Forțeni, loc. 30, 63, 157, 162, 174; — plasă
168, 174
Fosztó, familie din Filia, Scaunul Odorhei
144, 148
Frumoasa, loc. 43, 63, 77, 162, 164, 182;
— ocol agricol 95; — parohie armeano-
catolică 153; — plasă 17, 39, 40, 43,
44; — subcerc 33
Fundoaia, școală 114

G

Gábor, Aron, revoluționar de la 1848 70
Gălnuțaș, fabrică de cherestea S. A. R.
LOMAS 77; — loc. 63, 165, 166
Gergely, Diacul, învățător din Sintimbru 113
Gergio-Sint-Mikleuș, loc. vezi Gheorgheni
Germania, 98
Gheorgheni, comisia de ocol pentru apli-
carea reformei agrare 123; — companii
comerciale armenesti 147; — compose-
sorat 82—84; — judecătorie mixtă 123,
125; — judecătorie regală de plasă 123;

— loc. 13, 56—61, 75, 79, 125, 155,
156, 162; — ocolul agricol 96; — orga-
nizația locală a P.C.R. 45, 58, 125;
— plasă 39, 40, 43, 121; — poliția 125;
— pretură 132; — Sfat Popular al ora-
șului 59, 61; — subcerc 33; — tribunalul
popular raional 121, 123
Ghica, Grigore, domnul Țării Românești 177
Ghimeș — punct vamal 24; — trecătoare
20, 36, 107

Ghindari loc. 50, 159,
Ghipeș loc. 63 155 159 160 162 163 174
Gijergijo Zent Miklos loc. vezi Gheorgheni
Giorgio Szent Miklos loc. vezi Gheorgheni
Giurgeu Asociația agricolă a ținutului 60;
— depresiune 13 22 56 60 117 123; —
munți 58 75; — oficialitatea scaunului
75 107 — scaunul filial 5 13 14 16—,
23 27 36 56—58 60 75 117 182 183
Girciu loc. 43 63 165
Goagiu loc. 30 160—162 173
Gönczy Pál geograf 180
Gorgio loc. vezi Gheorgheni
Graur Ludovic membru al Comitetului
scaunului general Ciuc 18
Gregorius Literati învățător din Misen-
tea 113
Gregorius Literati învățător din Gozmeni
113
Groza Dr. Petru Liceul din Odorheiu
Secuiesc 98 99
Gurghiu munți 58 75
Gurghiu-Mureș moară de hirtie 135
Gyargyó loc vezi Gheorgheni
Gyergyó Szent Miklos loc. vezi Gheorgheni
Gyertyánffy Jonás inginer de mine 70

H

Harghita Consiliul Popular al județului
35 44 92 94 108 119 151; — Filiala
Arhivelor Statului 6 19 30 151 176;
— județ 6 35 79 80 98 114 157;
— munți 75; — zonă 75
Hașigan învățător 137
Herculian loc. 30 174
Hiker, Gheorghe mastru 135
Hodoșa de Ciuc loc. 43 63 165 166;
— școală 114
Hoghia loc. 30 162 174

Homann, Iohan Baptista geograf 180
Homorod, plasă 49 54 148 168 174
Horea, 182 183
Hosman, loc. 151
Hotești, loc. 50
Hunedoara întreprindere metalurgică 71
Hungaria societate minieră 67

I

Iacobeni loc. 43 63 156 162; — școală 114
Iancu de Hunedoara, voievod al Transilvaniei 105
Iașu loc. 167, 174
Ighiu loc. 30, 162, 174
Imper loc. 43, 63, 96 162; — școală 114
Imperiul habsburgic, 116
Ineu loc. 43, 62 95 161 165
Inlăceni, loc. 163, 173
Ioannes Literatus, mic nobil, probabil învățător la Joseni 114
Ionești loc. 174
Iosif al II-lea, împărat 152
Italia, 98
Izvorul Mureșului, loc. 63

J

Jacodu loc. 174
Jacu loc. 173
Jakab familie nobilă din scaunul Odorhei 144 147 148
Jakab Gyula pretorul Plasei Homorod 148
Jigodin loc. 43, 95, 163, 166, 182
Jimbor, loc. 49, 173
Jolotca, loc. 165, 166
Joseni, loc. 43, 63, 162, 163, 182; — școală 114
Joseph, Ernest, lt. col. comandantul regimentelor secuiești de graniță 60

K

Kápdebo, P. J., negustor armean din Sibiu 66
Keresztur, sine oppidi, vezi Cristuru-Seuciesc
Kis, Gergely, rector al Colegiului reformat din Odorhei 102

Kiss, Berta, fabrică de cherestea din Vârșag 77
Kongutovicz, Mano, geograf 178
Kossuth, bancnote 36
Kövári, Lászlo, istoric 66
Kunits, Francisc, istoric și canonic 136

L

Lacu Roșu, loc. 79
Laurențiu, Diacul, învățător din Siustmion 113
Lázár, conți 22, 117
Lăzarea, compozitor 83, 84, 125; — domeniul feudal 22; — loc. 43, 63, 162, 163; — mănăstire franciscană 22; — școală 114
Lăzărești, loc. 43, 63, 161, 163
Leipzig, loc. 180
Leliceni, loc. 24, 43, 95, 163, 164
Leopold I, împărat 149
Lesage, conte De Las Cases, 180
Locodeni, loc. 30, 63, 163, 175
Luca, sârbătoare religioasă, zi de țirg la Gheorgheni 57, 60
Lueta, loc. 63, 159, 163, 175
Lukács, Todor, Simon, proprietar de mină din Zlatna 66
Lunca de Jos, loc. 43, 163
Lunca de Sus, loc. 43, 163
Lunca Ghimeșului, loc. 183
Lupeni, loc. 30, 63, 163, 165, 174
Lupu, nume vechi românesc 155
Lutița, loc. 163, 174; — școală 114
Lyon, loc. 105

M

Madefalău, loc. vezi Siculeni
Maramureș, 95
Marburg, loc. 148
Marcu, Nicolae, profesor la Blaj 138
Maria Tereza, împărăteasă 16, 60, 102, 117, 152
Marienburg, loc. 130
Mădăraș, loc. 43, 63, 163, 165; — școală 114
Mărtiniș, loc. 63, 155, 159, 161, 163, 175
Mățișeni, loc. 163, 174, 175; — școală 114
Medișor, loc. 63, 156, 160, 163, 166, 173

Merești, loc. 63, 70, 110, 111, 159, 161, 163, 174; — școală 115; — subcerc 33
 Meruțiu, V., geograf 178
 Miercurea-Ciuc, cerc 33,36; — cetate 105; — circumscriptie 78; — filială raională 6; — I.P.E.I.L. 76; — judecătorie mixtă 123, 129; — Liceul de Matematică Fizică 105, 108; — Liceul rom. cat. 108, 139; — loc. 43, 61, 71, 95, 105, 108, 118, 119, 163, 166, 183; — ocol agricol 95; — oficiu cercual 35, 36; — plasă 17, 34, 44, 121; — poliție 47; — reședința Comitatului Ciuc 19, 39; — reședință de jud. 6; — tribunal 123, 129
 Mihăileni-Ciuc, loc. 43, 63, 162, 163
 Mihăileni-Odorhei, loc. 30, 63, 159, 160, 153, 165, 174
 Miko, cetatea Miercurea-Ciuc 105
 Misentea, loc. 24, 43, 163, 182; — școală 115
 Miskolcz, loc. 148
 Moldova, 19, 20, 22, 24, 35—37, 56, 60, 66, 71, 98, 107, 183
 Moldovan, Liviu, Colecție de documente 182
 Monor, loc. 152
 Morăreni, loc. 30, 159, 174
 Mugeni, loc. 30, 63, 155, 156, 163, 164, 174; — plasă 168, 174; — școală 115
 Mujna, loc. 50, 164, 174; — școală 114
 Mureni, loc. 49, 50, 173
 Mureș, jud. 50, 51; — prefectura jud. 35; — riu 57, 75, 116; — scaun 182; — valea superioară 45, 58, 76, 79, 123, 125, 130; — zonă 35
 Mureș-Turda, circumscriptie 78, 79
 Murgoci, G., geograf 178

N

Nadeș, plasă 168, 173
 Nağybánya, vezi Baia Mare
 Nădejdea, loc. 162, 163
 Nendtwich, Paul, negustor din Sibiu 66
 Nicolae, episcop 153
 Nicolae, Diacu, învățător din Ciucsin-georgiu 114
 Nicoleni, loc. 63, 161, 174
 Nicoleşti, loc. 43
 Nicoleşti-Ciuc, loc. 63, 164

Nicoleşti-Odorhei, loc. 63, 164, 167, 175
 Nürnberg, loc. 180

O

Obrănești, loc. 164, 167
 Ocna de Jos, loc. 30, 50, 63, 157, 164, 165, 174; — școală 115
 Ocna de Sus, loc. 50, 63, 157, 164, 165, 174; — școală 115
 Ocland, judecătoria rurală 123; — loc. 30, 51, 63, 159, 161, 164, 174; — plasă 50, 51
 Odorhei, cerc 33; — cetate 145; — circumscriptie 78, 79; — Colegiul reformat din 102, 103, 104, 149; — comitat 17, 28, 49, 50, 52—54, 182, 183; — consiliul jud. 55; — filială raională 6; — Filiala Raională a Arhivelor Statului 52, 103; — gimnaziu 98; — judecătoria mixtă 123; — jud. 50—52, 55, 75, 76, 79, 81, 84, 123; — loc. 49, 51, 54, 71, 77, 99, 100, 103, 145—147, 152; — oficialitatea scaunului 65, 146; — oficiul districtual 35; — plasă 34, 49, 50, 54, 121; — prefectură 35, 49—52, 54, 121; — raion 52; — scaun 27, 30, 33, 49, 102, 119, 149, 168, 169, 171, 173, 182; — scaun de judecată 75; — Școală trivială 102; — Tribunalul urbarial 129; — Tribunalul Popular al Raionului 129; — zonă 35, 50, 53
 Odorheiu de Jos, plasă 50, 51
 Odorheiu de Sus, plasă 50, 51
 Odorhei-Saschiz, plasă 50
 Odorheiu Secuiesc, breasla olarilor 145; — Consiliul Popular al municipiului 52; — Gimnaziul rom. cat. 100; — loc. 33, 55, 144, 146—148, 164, 175; — magistratura orașului 144; — muzeu 142; — reședința Comitatului Odorhei 49, 55; — tribunal 121
 Oláh, Gyula, fabrică de cherestea din Vlăhița 77
 Olt, riu 79, 135
 Oprea, Ioan, păstor român din Timafalva 65
 Orbán, Balázs, istoric, etnograf, om politic 99, 148
 Orășeni, loc. 149, 164, 174

Orghidan, Rudolf (Radu), comerciant român din Braşov 135

Orosfaia, loc. 137

Oţeni, loc. 164, 174

P

Padova, universitate 150

Pasul Ghimeş, 36

Faul al V-lea, papă 151

Pálfi, Stephanus, recvizitor din Cluj-Mănăştur 105

Păuleni-Ciuc, loc. 63, 161, 162, 166

Păuleni-Odorhei, loc. 63, 164, 174

Păltiniş, loc. 165

Pesta, loc. 148; — Societatea Maghiară de Geologie 178

Petecu, loc. 49, 50, 164, 173

Petreni, loc. 30, 149, 164, 174

Petroşani, exploatare minieră 67

Peutinger, Tabla din 181

Piatra-Neamţ, loc. 60

Platoneşti, şcoală 115

Flăieşii de Jos, loc. 43, 63, 96, 162; — şcoală 115

Flăieşii de Sus, loc. 43, 63, 162

Poiana-Mărului, loc. 43

Polonia, 98, 130

Peloniţa, loc. 30, 148, 157, 164, 174

Peesch, maior, anchetator militar 119

Porumbenii Mari, loc. 155, 156, 161, 165, 174; — şcoală 115

Porumbenii Mici, loc. 160, 161, 165, 174; — şcoală 115

Potond, loc. 159

Praid, loc. 50, 51, 63, 165, 171, 174; — Oficiul de sare 148; — plasă 50, 51, 168, 174; — salină 135

R

Racoş, raion 52

Racoşul de Sus, loc. 49, 173

Racu, loc. 43, 63, 165

Rareş, loc. 63, 161, 165, 175

Raţiu, Ioan, dr., fruntaş politic al românilor ardeleni 130, 132

Rákoczi, Gheorghe I, principe 114, 145, 146, 149

Rákoczi, Gheorghe al II-lea, principe 57, 60, 145

Rákoczi, Sigismund, principe 57, 60, 145

Remetea, loc. 43, 64, 96, 130, 165

Republica Populară Română, 44, 52, 61

Reşiţa, întreprindere siderurgică 71

Reteag, district militar 27

Reteniensis, plasă în Comitatul Alba de Sus 168, 173

Revensburg, loc. 181

Romanaţi, jud. 177

România, 50, 54, 71, 81, 123; — hartă fizică şi politică 178

România Mare 53

Roşia, mină de cupru 67

Rcuia, loc. 173

Rudolf al II-lea, împărat 130

Rugăneşti, loc. 64, 155, 160, 161, 165, 174

Rupea, scaun 49, 168, 173

Rus, Ioan, profesor la Blaj 138

Rusia, 116

S

Salamon Ernő, liceu 61

Satulung, loc. 152

Satu Nou, loc. 161, 163, 165, 174

Satu Mic, loc. 163, 165, 174

Satu Mare, loc. 164, 165, 174

Săcel, loc. 49, 50, 64, 155, 161, 162, 165, 173

Sălaşuri, loc. 30, 173

Sărmaş, loc. 64, 165, 166; — şcoală 115

Schmergel-Fraţii, fabrică de cherestea din Gheorgheni 125

Schröder, colonel austriac 117

Sebestyén, Andrei, jude din Odorhei 145

Secu, fabrică de cherestea 125

Secuieni, loc. 50, 64, 148, 160, 161, 165, 174

Semsey, Andor, geolog 178

Sfintu-Gheorghe, cerc 33; — circumscriptie 78; — loc. 118, 119

Sibiu, district militar 27, 32; — loc. 67, 145, 150, 157

Sicilie, Compagnie miniere de 67

Siculeni, loc. 43, 64, 95, 117, 165; — şcoală 115

Sighişoara, Dieta de la 16; — raion 52; — scaun 49, 168, 173

Simbăteni, loc. 164, 174; — subcerc 33
Sincrai, loc. 64, 164, 165, 174; — școală 115
Sincrăieni-Ciuc, loc. 18, 43, 64, 160, 165,
182; — moară de hîrtie 135; — școală 115
Sindominic, loc. 43, 64, 65, 155, 156, 165
Singiorgiu de Pădure, loc. 50; — plasă 50,
51; — raion 52

Sinpaul, loc. 64, 161, 165, 174
Sinmartin, judecătorie 129; — loc. 43, 64,
77, 135, 160, 165; — ocol agricol 95;
— plasă 39, 43, 44; — școală 115

Sinsimion, loc. 43, 64, 75, 77, 166

Sintimbru, loc. 43, 64, 95, 160, 166; —
școală 115

Sintimbru-Mureș, loc. 105

Solocma, loc. 30, 50, 159, 173

Stăvilarul diavolului, toponimic 70

Stejărenii, loc 173

Stînceni, loc. 166

Stoica, nume vechi românesc 155

Subcetate, loc. 64, 130, 165, 166

Suseni, loc. 43, 64, 166, 167; — parohie
rom. cat. 157

Suțu, Ioanu, Mihail, Constantin, domnitor
în Țara Românească 137

Szakács, Ștefan, medicul scaunului Odorhei,
144, 149

Szentmiklos loc. vezi Gheorgheni

Szigethy, Gyula, Mihály, profesor la Co-
legiul reformat din Odorhei 102

Szint Nikulajé loc. vezi Gheorgheni

Szotyori, familie din Odorheiu Secuiesc
144, 148

Szt. Miklos în Gyergyó loc. vezi Gheorgheni

Ș

Șard, loc. 161

Șiclod, loc. 30, 50, 64, 166, 173

Șimonești, loc. 64, 155, 161, 164, 166, 174

Șincai, Gheorghe, directorul Școlilor pri-
mare românești din Transilvania 138

Șiria, loc. 32

Șoard, loc. 162

Șoimeni, loc. 64, 95, 162, 166

Șoimușul-Mare, loc. 155, 166, 173

Șoimușul-Mic, loc. 30, 161, 166, 173

Ștefănești, loc. 50

Ștekbauer, Gheorghe, proprietarul morii
de hîrtie de la Sincrăieni-Ciuc 135

Șumuleu-Ciuc, gimnaziul 106—109, 139;

— loc. 5, 18, 43, 64, 95, 105, 162, 166;

— mănăstire franciscană 105—107; — ti-
pografie 105

T

Tatarbuk, loc. dispărută 162

Tăietura, loc. 64, 174

Tăietura-Dobeni, loc. 66; — școală 115

Tălișoara, loc. 30, 174; — plasă 49

Tălmăceanu, Petre, fabrică de cherestea
din Zetea 77

Tămașu, loc. 30, 62, 166, 174

Tărcești, loc. 30, 62, 166, 173

Tăureni, loc. 30, 164, 166, 174

Teac, loc. 166, 175

Tibod, loc. 30, 64, 164, 166, 174

Timafalva, loc. dispărută 65, 174 vezi și
Cristuru Secuiesc

Titan-Nădrag-Călan, întreprindere meta-
lurgică 71

Tisa, riu 116

Tirgu Mureș, breasla olarilor, 145; — Camera
de comerț și industrie 78, 79; — cerc
33; — Consiliul orășenesc 182; — Curtea
de Apel 123, 125; — loc. 146, 148; —
Serviciul Regional al Arhivelor Sta-
tului 6, 151

Tirgu Secuiesc, circumscripție 78; — loc.
66, 118, 119

Tirnavă, comitat 168, 173; — Tabla Con-
tinuă 182

Tirnavă Mare, comitat 49; — jud. 50

Tirnovița, loc. 30, 166, 167, 174

Toplița, judecătorie 129; — loc. 77, 96,
132, 166; — ocol agricol 96

Toplița-Ciuc, compozesorat 141; — loc. 64,
95, 117, 162, 166

Transilvania, 5, 13, 16, 19, 20, 22, 27,
30, 32, 34, 35, 39, 76, 78, 81, 95, 98,
106, 116, 117, 119, 121, 130, 136, 137,
138, 144, 145, 147, 155, 168, 172, 176,
177, 182, 183; — Dieceza rom. cat. din
99; — Guberniul 17—19, 22, 35, 137,
146, 177; — Marele Principat 32; — orga-
nizare judecătorească 121; — Principat

17; – Revoluția de la 1848–1849, 121;
– S.A. Intreprinderea Minieră de Cupru
67; – Unirea cu România 50, 53, 54
Trei Scaune, circumscriptie 79; – comitat
17, 19, 49, 71; – scaun 117–119, 168, 175
Trident, Sinodul din 151
Trifan, vechi nume românesc 155
Turan, prospecțiuni electromagnetice 69
Turda, circumscriptie 78; – comitat 119;
– gimnaziu 110; – loc. 130
Turdeni, loc. 30, 64, 160, 166, 173
Turi, familie nobiliară din scaunul Giur-
geu 183
Tulgheș, judecătorie rurală 129; – loc.
43, 64, 79, 160, 166; – oficiul vamal
60; – plasă 39, 40, 44; – trecătoare
20, 22, 56, 60
Tușnad, loc. 43, 135, 163, 166; – plasă 17
Tușnad-Sat, loc. 64
Tușnad Nou, loc. 167

Ț

Țara Românească, 35, 36, 66, 71, 98,
137, 177

U

Uilac, loc. 50, 64, 165
Ugron, familie nobilă din Mărtiniș 147
Ulcani, loc. 64, 166, 174
Ulieș, loc. 64, 166, 174
Ungaria, 44, 50, 98; – hartă geologică 178
Ursu, nume vechi românesc 155

V

Valea Homorodului, 110, 148
Valea Homorodului Mic, 70
Valea Oltului, 117
Valea Strîmbă, loc. 43, 60, 64, 79, 162,
166, 167
Varviz, vezi Subcetate
Vasileni, loc. 64, 166, 175

Văcărești, loc. 43, 95, 165
Văleni, loc. 164, 166, 175; – plasă 168, 174
Vărădia, loc. 75
Vârșag, loc. 77, 164
Vețca, loc. 173
Vidacut, loc. 30, 64, 162, 165, 166, 173
Vidacutul Românesc, loc. 49
Vidacutul Unguresc, loc. 166
Viena, Curtea de la 60, 117, 119, 177;
– Dictatul de la 44, 50, 67, 73, 96;
– loc. 32, 84, 119, 149; – Tezaurariatul
minier 65
Viforoasa, loc. 50
Vitus, sărbătoare religioasă, zi de târg la
Gheorgheni 57, 60
Vinători, loc. 148
Virghiș, loc. 30, 149, 174
Vladimirescu, Tudor, 20
Vlahuță, Alexandru, scriitor 137
Vlăhița, Intreprindere de Fier 70, 71; –
loc. 49, 71, 73, 75, 77, 100, 149, 166, 175;
– plasă 168, 175; – Uzinele de Fier 72
Voșlobeni, loc. 43, 64, 162, 166, 167
Vrabia, loc. 43, 163

Z

Zakarias, negustor armean din Gheorgheni
65, 66
Zam, mină de cupru 67
Zent Miklos loc. vezi Gheorgheni
Zentmiklos, loc. vezi Gheorgheni
Zetea, loc. 64, 77, 166, 174; – școală 115
Zlatna, mină 66
Zürich, loc. 148
Žiskovič, general austriac 117

W

Weimar, 180
Wesselényi, Ștefan, conte, guvernatorul
Transilvaniei 75
Wolgemuth, Ludwig, guvernator militar
al Transilvaniei 32, 119

Lei 14